

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ
ตามแนวทางการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรม
การศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ

Participatory Action Research to Develop the Operation of Buddhist
Way School Based on Teamwork Approach Integrated with Education
Sandbox School Management Concepts: A Case Study of Somsanuk
Pittayakhom School, Bueng Kan Province

นางศศิธร วงศ์ชาลี
ผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาบึงกาฬ
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
กระทรวงศึกษาธิการ

ชื่อเรื่อง: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธตาม
แนวทางการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรม
การศึกษา: กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ

ผู้วิจัย: นางศศิธร วงศ์ชาติ

ปีที่ทำวิจัย: พ.ศ. 2565 – 2566

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการพัฒนา การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ และองค์ความรู้ใหม่ในการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาบึงกาฬ กลุ่มเป้าหมายเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) รวม 46 คน ประกอบด้วย บุคลากรภายในโรงเรียน 40 คน (ผู้อำนวยการโรงเรียน ข้าราชการครู บุคลากรทางการศึกษา และคณะกรรมการสถานักเรียน) และบุคลากรภายนอกโรงเรียน 6 คน (คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน) ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยรวม 12 เดือน (พฤษภาคม 2565 – พฤษภาคม 2566) ดำเนินการ 2 วงจร 10 ขั้นตอน โดยมีแผนปฏิบัติการที่เกิดจากการมีส่วนร่วมเป็นตัวสอดแทรกหลัก และใช้หลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork Approach) ผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเป็นตัวสอดแทรกเสริม เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบประเมินสภาพการดำเนินงาน แบบสังเกต แบบประเมินโครงการ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการบันทึกภาคสนาม วิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบการรายงานเชิงวิพากษ์ (Critical Approach)

ผลการวิจัยพบว่า ผลการดำเนินงาน 2 วงจร 10 ขั้นตอน: สามารถขับเคลื่อนโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ 5 โครงการ (ด้านกายภาพ, ด้านการจัดกิจกรรมประจำวันพระ, ด้านการเรียนการสอน, ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารและนักเรียน และด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ) บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย โดยมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยมทุกโครงการและทุกตัวบ่งชี้

ผลการเปลี่ยนแปลงและการเรียนรู้ ด้านปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต: เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) การ "กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น" ครูสามารถจัดการเรียนรู้บูรณาการพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โรงเรียนมีสภาพแวดล้อมที่สะอาดสงบ ร่มรื่น ปราศจากสิ่งเสพติดและอบายมุข 100% เกิดผลกระทบเชิงบวก (Outcome/Impact) ทำให้บ้าน วัด และโรงเรียน (บ ว ร) มีความเข้มแข็ง เกิดศรัทธาและความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนร่วมกันอย่างยั่งยืน

การเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง เกิดโยนิโสมนสิการและวัฒนธรรมเมตตาในระดับบุคคล เกิดความรัก ความสามัคคี ความเป็นกัลยาณมิตร 7 ประการในระดับกลุ่มบุคคล และโรงเรียน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น กลายเป็น "โรงเรียนของชุมชน" (Open House) ที่เปิดรับการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

การเรียนรู้จากการกระทำ (Learning by Doing) ผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้กระบวนการวิจัย PAR ตระหนักในบทบาทผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างเท่าเทียมกัน และเรียนรู้การทำงานเป็นทีม 7 ด้าน อย่างเป็นระบบ

องค์ความรู้ใหม่ (New Knowledge) ได้กระบวนการพัฒนาและปฏิทินการทำงานแบบ "2 วงจร 10 ขั้นตอน" ในบริบทเฉพาะของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก ซึ่งเกิดจากการปรับเปลี่ยนตาม ความต้องการและสภาพจริงของชุมชน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ฐานรากจากการกระทำ (Grounded Knowledge from Doing) ที่ทำให้การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธมีความต่อเนื่องและ ยั่งยืนจากรุ่นสู่รุ่น

คำสำคัญ: โรงเรียนวิถีพุทธ, การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR), การทำงานเป็นทีม, พื้นที่ นวัตกรรมการศึกษา, โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

Title: Participatory Action Research to Develop the Operation of Buddhist Way Schools Based on a Teamwork Approach Integrated with Education Sandbox School Management Concepts: A Case Study of Somsanook Pittayakhom School, Bueng Kan Province

Author: Mrs. Sasithorn Wongchalee

Year: 2022–2023

Abstract

This research utilized Participatory Action Research (PAR) aimed at studying the outcomes of development, changes, learning, and new knowledge generated through the enhancement of Buddhist Way School operations. The framework integrated a teamwork approach with Education Sandbox school management concepts. The study was conducted at Somsanook Pittayacom School under the Secondary Educational Service Area Office Bueng Kan. The target group, selected through purposive sampling, comprised 46 participants: 40 internal personnel (the school principal, teachers, educational personnel, and student council members) and 6 external personnel (members of the Basic Education School Board). The research spanned 12 months, from May 2022 to May 2023, comprising 2 cycles and 10 steps. A participatory action plan served as the main intervention, supported by teamwork principles and Education Sandbox concepts as additional interventions. Data collection instruments included operational status assessment forms, observation forms, project evaluation forms, in-depth interviews, and field notes. Data were analyzed and presented through a critical approach reporting format.

The findings were as follows:

Results of the 2-Cycle, 10-Step Operation: Five projects promoting the identity of the Buddhist Way School—covering physical environment, holy day activities, instructional management, behavior of teachers, administrators, and students, and general Buddhist way promotion—were successfully executed. All projects and indicators achieved the highest performance level, exceeding the predetermined goals.

Results of Change and Learning: Inputs, Processes, and Outputs: Behavioral changes aligned with the Threefold Training principle (Sila, Samadhi, Panna) were clearly demonstrated, particularly through mindful consumption and living (Kin, Yu, Du, Fang Pen). Teachers successfully integrated Buddhist principles into all learning areas, while the school maintained a clean, peaceful, and green environment 100%

free from addictive substances and vices. Positive outcomes and impacts (Outcome/Impact) effectively strengthened the collaboration among Home, Temple, and School (the B-W-R framework), fostering trust and sustainable community engagement.

Unanticipated Changes: At the individual level, participants developed analytical reflection (Yonisomanasikara) and a culture of loving-kindness. At the group level, strong unity, mutual love, and seven characteristics of noble friendship (Kalyanamitta) were established. At the school level, student academic achievement improved, transforming the institution into a true "Community School" (Open House) that actively invites multi-sectoral participation.

Learning by Doing: Co-researchers gained direct experiential learning in PAR methodology, embraced their roles as equal stakeholders, and systematically practiced the seven elements of the teamwork approach.

New Knowledge: The study yielded an innovative operational framework and execution calendar comprising "2 Cycles and 10 Steps" tailored to the specific context of a small secondary school. Adapted from real-world conditions and community needs, this generated grounded knowledge from action (Grounded Knowledge from Doing), ensuring continuous and sustainable development of the Buddhist Way School across generations.

Keywords: Buddhist Way School, Participatory Action Research (PAR), Teamwork Approach, Education Sandbox, Somsanook Pittayakhom School

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยเรื่องการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีมในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก : กรณี โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความเมตตากรุณาอย่างยิ่งจาก ที่กรุณาให้คำปรึกษาและประสบการณ์ที่มีคุณค่ายิ่ง ตลอดจนให้กำลังใจและสนับสนุนการทำวิจัยอย่างต่อเนื่องจนบรรลุผล ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร. รศ.ดร.วรรณิ แกมเกตุ รศ.ดร.ชาติชาย ม่วงปฐม ผศ.ดร.พรศิริ กองนวล และ รศ.ดร.สุทธิพร บุญส่ง ที่กรุณารับเป็นผู้เชี่ยวชาญให้คำแนะนำ และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณผู้ร่วมวิจัย ได้แก่ คณะครู บุคลากรและนักเรียนโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม รวมทั้งคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ที่ให้ความร่วมมือในการวิจัย และช่วยเหลือและเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามตลอดเวลาของการวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างดี ขอขอบพระคุณโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 3 แห่ง คือ โรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา อ.สามพราน จ.นครปฐม โรงเรียนบ้านหนองซอน อ.ไพรโยก จ.กาญจนบุรี และโรงเรียนอุบลรัตน์พิทยาคม อ.อุบลรัตน์ จ.ขอนแก่น ที่ให้โอกาสผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ศึกษาดูงานผ่านระบบออนไลน์จนเกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ที่สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธได้ ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ ขอขอบพระคุณ ดร.นิชากร นิธิวุฒิปาก ศึกษาพิเศษจาก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาบึงกาฬ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือ แนะนำในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด และขอขอบพระคุณทุกท่านที่ไม่ได้กล่าวถึงแต่ได้คอยช่วยเหลือและเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยตลอดระยะเวลาของการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุณความสำเร็จนี้ให้กับครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายบุญเกษม วงศ์ชาติ ผู้เป็นสามี และบุตรทั้งสามคน คือ นายวิศรุต นางสาวชลิตาพร และนายภูมิมินทร์ วงศ์ชาติ ที่คอยให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด

ศศิธร วงศ์ชาติ

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ	
กิตติกรรมประกาศ	
สารบัญ	ก
สารบัญตาราง	ข
สารบัญภาพ	ค
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามการวิจัย	5
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	5
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	5
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	6
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
2.1 หลักการ แนวคิด เกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ	9
2.2 หลักการ แนวคิด และทฤษฎีของการทำงานเป็นทีม	22
2.3 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	38
2.4 แนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา	48
2.5 บริบทของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม	52
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	55
2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย	58
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	60
3.1 กรอบแนวคิดวิธีดำเนินการวิจัย	60
3.2 วิธีดำเนินการวิจัย	63
3.3 ขั้นตอนการวิจัย	63
3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	69
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล	69
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	69

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการดำเนินการวิจัย	73
ผลการดำเนินการวิจัย 2 วงจร 10 ขั้นตอน	74
วงจรที่ 1	74
การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการปฏิบัติงาน	127
การเรียนรู้จากการกระทำ	128
ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น	128
วงจรที่ 2	129
การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการปฏิบัติงาน	148
การเรียนรู้จากการกระทำ	151
ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น	152
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	162
5.1 สรุปผลการวิจัย	163
5.2 อภิปรายผล	171
5.3 ข้อเสนอแนะ	173
บรรณานุกรม	175
ภาคผนวก	182

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 1	อัตลักษณ์ 29 ประการ สู่การเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ	18
ตารางที่ 2	การสังเคราะห์ห้องค์ประกอบของการทำงานเป็นทีม	37
ตารางที่ 3	ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามทัศนะของ Kindon, Pain & Kesby (2007)	40
ตารางที่ 4	ข้อมูลการกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัยเปรียบเทียบก่อนและหลังการสำรวจ ความสนใจ	75
ตารางที่ 5	สรุปความคิดเห็นของผู้ร่วมวิจัยเกี่ยวกับการเสริมความรู้เกี่ยวกับ แนวคิดเชิงเทคนิค	78
ตารางที่ 6	ปฏิทินดำเนินการวิจัย	79
ตารางที่ 7	กิจกรรมที่ดำเนินการในขั้นตอนการวางแผน	81
ตารางที่ 8	การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ	88
ตารางที่ 9	ร่างแผนปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ	89
ตารางที่ 10	การจัดแบ่งทีมงานโครงการ	94
ตารางที่ 11	ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นกับผู้วิจัยหลังที่ได้รับการเสริมความรู้เกี่ยวกับหลักการ ทำงานเป็นทีม (Teamwork approach)	96
ตารางที่ 12	กิจกรรมที่ผู้ร่วมวิจัยได้วางแผนเนินการร่วมกันเพื่อใช้ในขั้นตอน การปฏิบัติ	98
ตารางที่ 13	เครื่องมือการวิจัยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำขึ้นในขั้นตอน การปฏิบัติ	103
ตารางที่ 14	ผลการประเมินการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในแต่ละโครงการ	108
ตารางที่ 15	กิจกรรมและวิธีการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผล	112
ตารางที่ 16	การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยเพื่อใช้ในการสังเกตผล ขั้นตอนการปฏิบัติ	113
ตารางที่ 17	การประเมินและเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ก่อนและหลังการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ	118
ตารางที่ 18	สรุปผลการปฏิบัติงานย้อนหลังตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการ การวางแผน และการปฏิบัติและการสังเกตผล	122
ตารางที่ 19	ผลจากการนำแผนปฏิบัติการลงสู่การปฏิบัติในภาพรวม	129
ตารางที่ 20	สรุปการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยใช้กระบวนการวิภาษวิธี (Dialectic)	130
ตารางที่ 21	การวางแผนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในวงจรที่ 2	132
ตารางที่ 22	กิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่	133
ตารางที่ 23	กิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผลใหม่	137

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตารางที่ 24 การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยในการสังเกตผลขั้นตอนการปฏิบัติใหม่	138
ตารางที่ 25 การสังเกตผลเกี่ยวกับเทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผล	141
ตารางที่ 26 สรุปผลการปฏิบัติงานย้อนหลังตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนใหม่ การปฏิบัติใหม่และการสังเกตผลใหม่	142

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 ปัจจัยทางด้านพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ (ยังยุทธ เกษสาคร, 2554)	33
ภาพที่ 2 วงรอบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามทัศนะของ Kindon, Pain & Kesby (2007)	39
ภาพที่ 3 เกลียวการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามทัศนะของ McTaggart (2010)	42
ภาพที่ 4 ข้อคำนึงถึงหลักการ 10 ประการ จรรยาบรรณ 10 ประการ และบทบาท ของผู้วิจัย 10 ประการ ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	44
ภาพที่ 5 ตราสัญลักษณ์โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม	53
ภาพที่ 6 กรอบแนวคิดการวิจัยพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธตามแนวทาง การทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรม โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	59
ภาพที่ 7 แนวทางการผสมผสานแนวคิดการทำงานเป็นทีมกับแนวคิดการบริหาร โรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ที่เป็นตัวสอดแทรกเสริม สำหรับ การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ	62
ภาพที่ 8 ขั้นตอนการวิจัย	68
ภาพที่ 9 ขั้นตอนและระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย	73
ภาพที่ 10 การดำเนินงานเพื่อกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัย	75
ภาพที่ 11 การกล่าวแนะนำตัวของผู้วิจัยต่อผู้ร่วมวิจัย	76
ภาพที่ 12 การเตรียมการในช่วงของขั้นตอนการวางแผน	82
ภาพที่ 13 ความเป็นมาของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม	84
ภาพที่ 14 การกำหนดสภาพที่คาดหวังจากการดำเนินงาน	87
ภาพที่ 15 การระบุทางเลือกที่หลากหลายในการดำเนินงาน	88
ภาพที่ 16 ภาพบรรยากาศการวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาในขั้นตอน การวางแผน	91
ภาพที่ 17 ภาพบรรยากาศในการฝึกปฏิบัติการในการเขียนแผนปฏิบัติการ	92
ภาพที่ 18 ลำดับขั้นตอนการจัดทำแผนปฏิบัติการ(action plan)	93
ภาพที่ 19 บรรยากาศการดำเนินงานขั้นตอนการวางแผน	98
ภาพที่ 20 ภาพประกอบการดำเนินงานโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ ด้านกายภาพ	105
ภาพที่ 21 ภาพประกอบการดำเนินงานโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ ด้านกิจกรรมประจำวันพระ	105
ภาพที่ 22 ภาพประกอบการดำเนินงานโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ ด้านการเรียนการสอน	106

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 23 ภาพประกอบการดำเนินงานโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ ด้านพฤติกรรมครูผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน	106
ภาพที่ 24 ภาพประกอบการดำเนินงานโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ	107
ภาพที่ 25 ภาพบรรยากาศการดำเนินงานในขั้นตอนการสะท้อนผลการปฏิบัติงาน	112
ภาพที่ 26 กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระยะที่ 1 ของขั้นตอนการสังเกตผล	114
ภาพที่ 27 กิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผล	119
ภาพที่ 28 กิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผล	121
ภาพที่ 29 ตัวแทนโครงการที่ 1 ร่วมถอดบทเรียนในขั้นสะท้อนผล	125
ภาพที่ 30 ตัวแทนโครงการที่ 2 ร่วมถอดบทเรียนในขั้นสะท้อนผล	125
ภาพที่ 31 ตัวแทนโครงการที่ 3 ร่วมถอดบทเรียนในขั้นสะท้อนผล	126
ภาพที่ 32 ตัวแทนโครงการที่ 4 ร่วมถอดบทเรียนในขั้นสะท้อนผล	126
ภาพที่ 33 ตัวแทนโครงการที่ 5 ร่วมถอดบทเรียนในขั้นสะท้อนผล	127
ภาพที่ 34 การจัดกิจกรรมในขั้นตอนการวางแผนใหม่	129
ภาพที่ 35 กิจกรรมการกำหนดแนวทางในการนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่	134
ภาพที่ 36 การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในภาพรวมช่วงการสะท้อนผล	136
ภาพที่ 37 กิจกรรมการกำหนดรูปแบบและวิธีการสังเกตผลใหม่	138
ภาพที่ 38 ภาพรวมการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเล่าเรื่อง	140
ภาพที่ 39 กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระยะที่ 2 และการสะท้อนผลการดำเนินงาน ในขั้นตอนการสังเกตผลใหม่	142
ภาพที่ 40 บรรยากาศการดำเนินกิจกรรมขั้นตอนการสะท้อนผลใหม่	144
ภาพที่ 41 การจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน(lesson distilled) ในขั้นตอนการสรุปผล	145
ภาพที่ 42 แนวคิดการวิจัยพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการทำงาน เป็นทีม ผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	153
ภาพที่ 43 องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากหลักการทำงานเป็นทีม	157
ภาพที่ 44 SOMSANUK Model	158
ภาพที่ 45 การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดแสดงนิทรรศการเพื่อชื่นชมในความสำเร็จ	160
ภาพที่ 46 ประมวลภาพกิจกรรมในภาพรวมของการวิจัย	161

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบันเป็นภารกิจสำคัญของชาติที่มุ่งพัฒนาศักยภาพของประชาชนอย่างรอบด้าน เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันและความมั่นคงของประเทศในระยะยาว สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ซึ่งให้ความสำคัญกับการปฏิรูปการศึกษา การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการปลูกฝังคุณธรรม วินัย และจิตสาธารณะของผู้เรียน ควบคู่กับการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาคนอย่างสมดุลทั้งด้านร่างกาย สติ ปัญญา และจิตใจ สถานศึกษาในฐานะหน่วยปฏิบัติของระบบการศึกษา จึงมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติ โดยเฉพาะผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งต้องมีทั้งวิสัยทัศน์ ความรู้ความสามารถเชิงวิชาชีพ และคุณธรรมในการบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ (วิโรจน์ สารรัตน์ (2561)

จุดมุ่งหมายของการศึกษาสำหรับสังคมไทยในปัจจุบันนี้ จำเป็นต้องมุ่งเน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักสำคัญ ทั้งนี้เนื่องจากโลกได้เข้าสู่ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Disruption) อย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีสารสนเทศการสื่อสารกลายเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการปฏิรูปสังคมในทุกด้าน ทำให้ประเทศเจริญเติบโตพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของคนในสังคมทำให้ชีวิตประจำวันของผู้คนได้สัมผัสกับการใช้ระบบสื่อสารระบบ คอมพิวเตอร์ และระบบสารสนเทศ (IT) อยู่ทุกช่วงเวลา กลายเป็นจุดเริ่มต้นของวิกฤติในเชิงสังคม ครั้งสำคัญก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม การดำรงชีวิต ในทุกด้าน แต่กลับถดถอยทางด้านการพัฒนาจิตใจก่อให้เกิดปัญหาสังคม เช่น ปัญหาศีลธรรมเสื่อมโทรม ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาวัยรุ่น ปัญหายาเสพติด ตลอดจนปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ ที่เสื่อมโทรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบการศึกษาที่เร่งพัฒนาผลิตคนเก่ง แต่ไม่สามารถผลิตผู้เรียน ที่มีคุณภาพด้านคุณธรรมจริยธรรม ไม่รู้ผิดชอบชั่วดี รวมถึงความละเลยต่อหน้าที่และกฎหมาย ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคมและประเทศชาติในที่สุด การเปลี่ยนแปลง มีส่วนสำคัญทำให้การศึกษาห่างไกลวัด ห้างไกลพุทธศาสนา เมื่อรัฐมีการสนับสนุนการศึกษาไปทั่ว ประเทศ ผู้สอนจาก “พระ” ได้เปลี่ยนเป็น “ครู” ทำให้วัดห่างจากการอบรมสั่งสอนให้ความรู้แก่ผู้เรียน (กลุ่มงานวิจัยวางแผนและพัฒนาส่วนวางแผนและพัฒนาการอบรม, 2565)

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579 กำหนดเป้าหมายด้านผู้เรียน โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้มีคุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วยทักษะที่เรียกตามคำย่อว่า 3Rs และ 8Cs ซึ่ง 3Rs ประกอบด้วยอ่านออก (Reading), เขียนได้ (Writing), คิดเลขเป็น (Arithmetics) และ 8Cs ประกอบด้วย 1) ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา (Critical Thinking / Problem Solving), 2) ทักษะด้านการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม (Creativity and Innovation), 3) ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม (Cross cultural Understanding), 4) ทักษะ ด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ (Collaboration Teamwork and Leadership), 5) ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ (Communications Information and Media Literacy), 6) ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Computing and ICT Literacy), 7) ทักษะอาชีพ และทักษะ

การเรียนรู้ (Career and Learning Skills) 8) ความมีเมตตา กรุณา วินัย คุณธรรม จริยธรรม (Compassion) ทั้งนี้ ความมีเมตตา กรุณา วินัย คุณธรรม จริยธรรม (Compassion) จะเชื่อมโยงใน ยุทธศาสตร์ที่ 5 ของสำนักงานเลขาธิการ สภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการที่บอกว่าการจัดการศึกษา เพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตร กับสิ่งแวดล้อม มีคุณธรรมจริยธรรมและแนวคิด ตามหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) นอกจากนั้นสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการยังได้กำหนดการ ประเมินตัวชี้วัดตามมาตรการปรับปรุง ประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการของสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ข้อ 6 การสร้างคุณธรรม จริยธรรมในองค์กร โดย กำหนดให้ ข้อ 6.4 ระดับ ความสำเร็จการ ดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นตัวชี้ตัวชี้วัดตามมาตรการ ปรับปรุงประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพื้นฐาน (สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2564)

สำหรับโรงเรียนวิถีพุทธนั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2543) ได้ให้ความหมายของโรงเรียน วิถีพุทธไว้ว่าโรงเรียนวิถีพุทธมีจุดเน้นที่จิตวิญญาณเป็นการเรียนรู้รากเหง้าของภูมิปัญญาไทยคือ หลักธรรมพระพุทธศาสนาอันทรงคุณค่าให้ผสมผสานกับการปฏิรูปการเรียนรู้เป็นการเริ่มต้นใหม่ที่ กลมกลืนกับภูมิหลังทางวัฒนธรรมของชาติและเป็นแกนนำอันจะช่วยประสานให้สถานศึกษาได้ ดำเนินการวิถีพุทธให้เข้มแข็งและขยายขอบเขตกว้างขวางออกไปจากความเป็นมาที่เกิดโรงเรียนใน รูปแบบใหม่คือโรงเรียนวิถีพุทธขึ้นมานั้น การดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธยังไม่ทั่วถึงและได้ดำเนินการใน รูปแบบโรงเรียนอาสาสมัครโดยในระยะเริ่มแรกได้มีโรงเรียนอาสาสมัครไม่มากนักมีแค่ประมาณ 80 โรงเรียนต่อมาได้ขยายออกไปเป็นโรงเรียนนาร่องทุกเขตพื้นที่การศึกษาจำนวน 175 เขตพื้นที่การศึกษา และกระจายออกไปอีกเป็นโรงเรียนเครือข่ายโรงเรียนวิถีพุทธอีกจำนวนมาก (เกษร สุ่มมาตย์ และวิลล พร สุวรรณแสนหวิ, 2566)

จุดเริ่มต้นของโรงเรียนวิถีพุทธเกิดขึ้นในปลายปี 2545 เป็น 1 ใน 5 ของโครงการโรงเรียน รูปแบบใหม่ของกระทรวงศึกษาธิการ (โครงการโรงเรียนรูปแบบใหม่ 5 รูปแบบ ได้แก่ โรงเรียนในกำกับ ของรัฐ โรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนสองภาษา โรงเรียนใช้ ICT เพื่อการเรียนรู้ และโครงการนาร่องสรรหา พัฒนา และส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษด้านต่างๆ) การศึกษาแนวพุทธอยู่คู่กับสังคมไทยตลอดมา เมื่อริเริ่มโครงการโรงเรียนวิถีพุทธได้ศึกษาแนวทางของ 3 โรงเรียนที่ได้ใช้แนวพุทธเป็นหลักในการจัด การศึกษา ประกอบด้วย โรงเรียนทอสี โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนอนุบาล หนูน้อย (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อ เป็นโรงเรียนสยามสามไตร) และได้เชิญบุคลากรทั้งสามโรงเรียนมาร่วมเป็นคณะทำงาน มีพระธรรม ปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) เป็นประธาน รวมเรียกชื่อโรงเรียนจัดการศึกษาแนวพุทธว่า “โรงเรียนวิถีพุทธ” นับ แต่นั้นมา คณะทำงานนี้มีการประชุมหลายครั้งต่อเนื่อง เพื่อเรียนรู้ร่วมกันและสร้างความเข้าใจในการ ดำเนินงาน ต่อมามีการเปิดรับโรงเรียนวิถีพุทธรุ่นแรกของโครงการ ด้วยการประกาศรับสมัคร และมี โรงเรียนเข้าร่วม จำนวน 89 โรงเรียน ซึ่งโรงเรียนวิถีพุทธก็คือโรงเรียนในวิถีแห่งปัญญาที่พัฒนาอย่าง บูรณาการในระบบแห่งไตรสิกขาสู่ความเป็นพุทธผู้เข้าถึงธรรมซึ่งทำให้เป็นอิสระโดยมีชีวิตที่ดีเจริญอก งามมีความสุขจริงแท้และอยู่ร่วมสังคมอย่างสร้างสรรค์เกื้อกูลสามารถนำโลกไปในวิถีที่ถูกต้อง (สถานศึกษาวิถีพุทธ, 2565) ทั้งนี้ ต่อมาสำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการได้มีการพัฒนาโรงเรียนในรูปแบบการนำ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการจัดการศึกษา โดยเรียกชื่อโรงเรียนรูปแบบนี้ว่า “โรงเรียนวิถี

พุทธ” ที่มุ่งจัดการศึกษาแบบบูรณาการไตรสิกขาเข้ากับกลุ่มสาระและกิจกรรมต่างๆ ในหลักสูตร ส่งผลให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทั้งทางกาย สังคม จิตใจ และปัญญาอย่างครบถ้วน (สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, 2565)

โรงเรียนวิถิพุทธ จัดเป็นโรงเรียนที่ช่วยผลักดันให้เด็กและเยาวชนไทยสามารถพัฒนาตามศักยภาพ เป็นคนดี คนเก่ง และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข เป็นแนวทางปฏิรูป โดยยึดหลักไตรสิกขา มาเป็นองค์รวม มีเป้าหมายในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้เรียนรู้ตลอดชีวิต ประสานประโยชน์ให้สังคม ลักษณะโรงเรียนวิถิพุทธ เน้นการจัดสภาพทุกๆ ด้านเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ การที่โรงเรียนวิถิพุทธเน้นการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ก็จะทำให้ ผู้เรียน ได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทาง วัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมี วัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหาร และคณะครู เป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนา ดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิต วิถีการ เรียนรู้ วิถีวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามหลักไตรสิกขา ที่นำไปสู่ปัญญา วิถีชีวิตที่ดงามตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ด้าน คือ ศีล (พฤติกรรม) มี กิริยามารยาท กิน อยู่ ดู ฟัง เป็นรู้จักพิจารณาเลือกเสพสิ่งบริโภคน จิตใจ (สมาธิ) มีสมรรถภาพที่ดี คือ มีสมาธิ มีความมุ่งมั่น เข้มแข็ง มุ่งมั่นทำดี ด้วยจิตใจกล้าหาญ อดทน สู้ สิ่งยาก ขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อสามารถฟันฝ่าอุปสรรค ผ่านความยากลำบากไปได้ ฟังตนเอง มีปัญญา ศรัทธาเลื่อมใสและความเข้าใจในพระรัตนตรัย ในกฎแห่งกรรม และในหลักบาปบุญคุณโทษ มีทักษะและอุปนิสัยในการเรียนรู้ที่ดี จูงใจ ใฝ่รู้ รู้จักการค้นคว้า สามารถแก้ปัญหาชีวิตได้ สามารถนำหลักธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562 อ้างถึงใน วรรณภา สังวิบุตร และ จิราภรณ์ ผันสว่าง, (2566) ข้อมูลที่น่าสนใจอย่างหนึ่งคือ ปัจจุบันมีโรงเรียนที่เข้าร่วมโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำทั้งหมด 13 รุ่น จำนวนทั้งหมด 23,357 โรงเรียน (โรงเรียนวิถิพุทธ, 2565)

โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ได้ดำเนินการตามแนวโรงเรียนวิถิพุทธอย่างเป็นระบบและมี การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และในปี พ.ศ. 2564 ได้เข้ารับการประเมินโรงเรียนวิถิพุทธพระราชทานรุ่นที่ 4 และได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณจากมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2565 อย่างไรก็ตามโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมในปัจจุบันยังมีสภาพและความต้องการในการพัฒนาดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธให้มั่นคงอย่างยั่งยืน ครูในโรงเรียนจึงเห็นพ้องต้องกันว่าเพื่อเป็นการสานต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธให้มีความต่อเนื่อง รวมทั้งเสนอให้นำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธด้วย และคาดหวังว่า การดำเนินงานของโรงเรียนวิถิพุทธของโรงเรียนสมสนุกนี้ จะบรรลุเป้าหมายสำคัญ ได้แก่ 1) สามารถดำเนินงานผ่านเกณฑ์อัตลักษณ์ 29 ประการโรงเรียนวิถิพุทธในระดับ ดีขึ้นไปทุกด้านทุกตัวบ่งชี้ 2) เกิดการเรียนรู้จากการดำเนินงานทั้งในระดับตัวบุคคล กลุ่มบุคคลระดับ โรงเรียน และเกิดความรู้ใหม่จากการดำเนินงาน และ 3) การดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธมีความต่อเนื่อง และยั่งยืน (ผู้บริหารและครูโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม, 2565)

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยที่ได้มีการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งผู้วิจัยสนใจแนวคิดของ Kindon, Pain & Kesby

(2007), McIntyre (2008), Creswell (2008), James, Milenkiewicz & Bucknum (2008), McTaggart (2010) และวิโรจน์ สารรัตน์ (2561) โดยจะกำหนดวงจรของการวิจัยออกเป็น 2 วงจร 10 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 เตรียมการ (preparation), ขั้นตอนที่ 2 วางแผน (planning), ขั้นตอนที่ 3 ปฏิบัติ (acting), ขั้นตอนที่ 4 สังเกตผล (observing), ขั้นตอนที่ 5 สะท้อนผล (reflecting), ขั้นตอนที่ 6 วางแผนใหม่ (re-planning), ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting), ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing), ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting) , และ ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion) ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเอาหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) มาใช้เป็นตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention) ในการวิจัย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เป็นกรอบหรือทิศทางของการทำงานระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเพิ่มขึ้น นอกเหนือจากหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก (main intervention) ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าการทำงานเป็นทีม คือ การที่บุคคลร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ และความรับผิดชอบโดยเข้าใจวัตถุประสงค์ขององค์กรหรือจุดหมายไปในทิศทางเดียวกัน มีการดำเนินงานที่สอดคล้องสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องที่สุดเพื่อให้การดำเนินงานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป (สุนันทา พิไลกุล, 2560; อุมาพร พันธุ์ศรี และอุไร สุทธิรัมย์, 2565)

นอกจากหลักการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และ แนวคิดการทำงานเป็นทีมแล้ว ผู้วิจัยยังมีความมุ่งมั่นที่จะศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (Education Sandbox) มาใช้เป็นตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention) อีกประการหนึ่ง มาผสมผสานกับหลักการการทำงานเป็นทีม ในการดำเนินการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ด้วย เนื่องจาก พระราชบัญญัติพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 ซึ่งได้บัญญัติเกี่ยวกับความมุ่งหมาย ไว้ดังนี้ ในมาตรา 3 พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา หมายความว่า พื้นที่ที่คณะรัฐมนตรีประกาศกำหนดให้เป็นพื้นที่ปฏิรูปการบริหารและการจัดการศึกษาเพื่อสนับสนุนการสร้างนวัตกรรมการศึกษา และมาตรา 5 พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้ (1) คิดค้นและพัฒนานวัตกรรมการศึกษา และการเรียนรู้เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียนรวมทั้งเพื่อดำเนินการให้มีการขยายผลไปใช้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอื่น (2) ลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา (3) กระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษานำร่องในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเพื่อเพิ่มความคล่องตัวในการบริหารและการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น และ (4) สร้างและพัฒนากลไกในการจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมในพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษา (ราชกิจจานุเบกษา, 2562). โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม อยู่ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานอันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพ มีความใฝ่รู้ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการสื่อสาร สามารถอยู่และทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายได้ มีความรู้เท่าทันโลก และมีทักษะในการประกอบอาชีพตามความถนัดของผู้เรียนแต่ละคนและให้รัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมร่วมกันพัฒนาคุณภาพ และประสิทธิผล ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศได้อย่างแท้จริง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562: 102 อ้างถึงใน วิเรืองรัตน์ แก้วทอง และ นิพนธ์ วรรณเวช, 2567)

ซึ่งการดำเนินงานภายในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจะมีการพัฒนานวัตกรรม 2 ประเภท คือ 1) นวัตกรรมเชิงนโยบาย การปรับปรุงนโยบาย กฎระเบียบให้คล่องตัว ได้มาจากการปรึกษาหารือและ

รับฟังปัญหาจากโรงเรียน และหน่วยงานทางการศึกษาในพื้นที่ รวมทั้งการศึกษากฎระเบียบและแนวทางการบริหารของโรงเรียนคุณภาพสูง และ 2) นวัตกรรมการเรียนการสอนและการบริหารโรงเรียน โดยจะเป็นการดำเนินการของผู้อำนวยการและ ครูในโรงเรียนนำร่องที่เข้าร่วมอยู่ในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ปัญหาการเรียนรู้ ของนักเรียน และการพัฒนานวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหา ทั้งการจัดหลักสูตรรูปแบบใหม่ วิธีการสอน วิธีการบริหาร การพัฒนาระบบประกันคุณภาพ โดยพิจารณาเลือกต่อยอดแนวปฏิบัติที่ผ่านการใช้จริง และพบว่าผลลัพธ์ที่ดี ทั้งในประเทศและต่างประเทศ การพัฒนานวัตกรรมทั้งสองประเภทจะได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากผู้เชี่ยวชาญ หน่วยงานวิจัย และองค์กรต่าง ๆ ซึ่งปัจจุบันองค์กรที่ทำงานด้านการศึกษาได้รวมตัวกันจัดตั้ง *ภาคีเพื่อพัฒนาการศึกษาไทย* (Thailand Education Partnership: TEP) เพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษา รวมถึงการพัฒนาและขยายผลนวัตกรรมด้วย (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดกาญจนบุรี, 2561: 4-5 อ้างถึงใน ชิตชัย ทองโบราณ และคณะ. 2567)

จากหลักการและเหตุผล รวมถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น และเพื่อสนองนโยบายการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของต้นสังกัด และเพื่อให้การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมเกิดความต่อเนื่องและมีความยั่งยืน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะนำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนแห่งนี้เพื่อให้การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธเกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน และเพื่อที่จะเป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาใหม่ในการดำเนินงาน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโรงเรียน เพื่อให้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากที่สุด โดยในการวิจัยครั้งนี้จะใช้แผนปฏิบัติการ (action plan) ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนมาเป็นตัวสอดแทรกหลัก (main intervention) และใช้หลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) ผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (Education Sandbox) มาเป็นตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention) สำหรับการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้

1.2 คำถามการวิจัย

ผลการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการการทำงานเป็นทีมผสม ผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ มีการดำเนินงานอย่างไร และการดำเนินงานนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ และความรู้ใหม่อะไร ?

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาผลการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ ความรู้ใหม่ ในการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการการทำงานเป็นทีมผสม ผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการการทำงานเป็นทีม ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

แบบมีส่วนร่วม แนวคิดหลักการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่
นวัตกรรมการศึกษา และแนวคิดหลักการทำงานโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งในพื้นที่ที่ศึกษาคือ
โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม สังกัดสำนักงานพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ โดย
ดำเนินการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) ตามคุณลักษณะ 3 ประการคือ (1) เป็นกรณีศึกษา
โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาบึงกาฬ จำนวน 1 แห่ง
ที่มีการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธตามนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัด
(2) เป็นโรงเรียนที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างมีความสนใจในการเข้าร่วมการวิจัย และ (3) เป็นโรงเรียน ที่มี
ความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในการที่ผู้วิจัยจะเข้าไปปฏิบัติงานภาคสนามตลอดระยะเวลาที่ใช้ใน
การวิจัย

1.4.2 ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 46 คน ประกอบด้วยกลุ่มบุคคล
2 กลุ่ม ดังนี้

- 1) กลุ่มบุคคลภายในโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม รวม 40 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการ
โรงเรียน รองผู้อำนวยการ ข้าราชการครู บุคลากรทางการศึกษา และคณะกรรมการสถานศึกษา
- 2) กลุ่มบุคคลภายนอกโรงเรียน รวม 6 คน ซึ่งเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของ
โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

1.4.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการวิจัย ระหว่างเดือนพฤษภาคม 2565 ถึง เดือน พฤษภาคม 2566

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อให้เกิดความเข้าใจถูกต้องและตรงกันในการวิจัย ผู้วิจัยจึงกำหนดคำจำกัดความสำหรับศัพท์
เฉพาะที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ไว้ดังนี้

1.5.1 โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กที่เป็นกรณีศึกษา หมายถึง โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาบึงกาฬ

1.5.2 การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง การดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลัก
ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ตามแนวทางการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ
5 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านกายภาพ (2) ด้านการจัดกิจกรรมประจำวันพระ (3) ด้านการเรียนการสอน
(4) ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน และ (5) ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ

1.5.2.1 ด้านกายภาพ ประกอบด้วยอัตลักษณ์ 7 ประการ ได้แก่ (1) มีป้ายโรงเรียนวิถี
พุทธ (2) มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน (3) มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน (4) มีพระพุทธรูปศาสนสุภาษิต
วาทะธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่างๆ (5) มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น (6) มีห้องพระพุทธรูปศาสนา
หรือลานธรรม และ (7) ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ 100 %

1.5.2.2 ด้านการจัดกิจกรรมประจำวันพระ ประกอบด้วยอัตลักษณ์ 4 ประการ ได้แก่ (1)
ใส่เสื้อขาวทุกคน (2) ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ (3) รับประทานอาหารมังสวิรัติน้ำมือกลางวัน และ (4)
สวดมนต์แปล

1.5.2.3 ด้านการเรียนการสอน ประกอบด้วยอัตลักษณ์ 5 ประการ ได้แก่ (1) บริหารจิต
เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้า บ่าย ทั้งครู และ นักเรียน (2) บูรณาการวิถีพุทธ ทุกกลุ่มสาระ และในวัน
สำคัญทางพระพุทธศาสนา (3) ครู พานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง

- (4) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียน ทุกคน ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ และ
 (5) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

1.5.2.4 ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน ประกอบด้วยอัตลักษณ์ 5 ประการ ได้แก่ (1) รักษาศีล 5 (2) ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม (3) ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหารรับประทานอาหาร ไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ (4) ประหยัด ออม ถนอมใช้ เงิน และ สิ่งของ และ (5) มีนิสัยใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก

1.5.2.5 ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ ประกอบด้วยอัตลักษณ์ 8 ประการ ได้แก่ (1) ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน (2) ไม่ดุด่า นักเรียน (3) ชื่นชมคุณความดี หน้าเสาธงทุกวัน (4) โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี (5) ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี (6) ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอบได้ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย (7) บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง และ (8) มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

1.5.3 หลักการทำงานเป็นทีม หมายถึง การร่วมกันดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของทีมผู้ร่วมวิจัยโดยมีองค์ประกอบในการดำเนินงานของทีม 7 ด้านคือ (1) การมีเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน (2) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน (3) มีสมาชิกในทีมที่มีความรู้ความสามารถ (4) มีบรรยากาศที่ดีของการปฏิบัติงานร่วมกัน (5) รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (6) มีความเชื่อมั่นในทีม และ (7) มีบทบาทและการมอบหมายงานที่ชัดเจน ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเอาหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach)

1.5.4 แนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา หมายถึง การบริหารสถานศึกษาที่ต้องดำเนินการให้เป็นไปตามหลักการบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาในพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 ซึ่งเน้นให้ระดับปฏิบัติการ ได้แก่ สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดำเนินการบริหารสถานศึกษาในรูปแบบ หรือลักษณะต่างๆ อันเหมาะสมแก่บริบท และพื้นที่ของสถานศึกษานั้นๆโดยงานวิจัยครั้งนี้ จะใช้องค์ประกอบการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ คือ 1) การบริหารฐานนวัตกรรม, 2) การบริหารสมรรถนะองค์กร, 3) การบริหารหุ้นส่วนองค์กร, 4) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม, 5) การพัฒนานวัตกรรม, 6) นวัตกรรมเชิงระบบ, และ 7) การบริหารแผนนวัตกรรม

1.5.5 แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) หมายถึงกระบวนการวิจัยหลักสำหรับการวิจัยครั้งนี้ โดยจะกำหนดวงจรของการวิจัยออกเป็น 2 วงจร 10 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 เตรียมการ (preparation), ขั้นตอนที่ 2 วางแผน (planning), ขั้นตอนที่ 3 ปฏิบัติ (acting), ขั้นตอนที่ 4 สังเกตผล (observing), ขั้นตอนที่ 5 สะท้อนผล (reflecting), ขั้นตอนที่ 6 วางแผนใหม่ (re-planning), ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting), ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing), ขั้นตอน 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting) , และ ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion)

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลจากการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการและการนำไปใช้ในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม และในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1.6.1 ประโยชน์ในเชิงวิชาการ

1.6.1.1 เป็นการวิจัยที่จะก่อให้เกิด “เกิดองค์ความรู้” จากบุคคลและผู้เกี่ยวข้องในหน่วยงานในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธโดยใช้แผนปฏิบัติการที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้ร่วมวิจัยมาเป็นตัวสอดแทรกหลักและใช้หลักการทำงานเป็นทีมมาเป็นตัวสอดแทรกเสริมในลักษณะเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ฐานรากจากการกระทำ (grounded knowledge from doing)

1.6.1.2 เป็นการวิจัยที่จะก่อให้เกิด “บุคคล” เกิดการเรียนรู้ขึ้น จากการกระทำทั้งในระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร และได้ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการนำเอาแผนปฏิบัติการที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้ร่วมวิจัยมาเป็นตัวสอดแทรกหลักและใช้หลักการทำงานเป็นทีม มาเป็นตัวสอดแทรกเสริม

1.6.1.3 นักวิจัยหรือนักวิชาการ สามารถศึกษาเรียนรู้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีการวิพากษ์วิจารณ์เพื่อปรับปรุงหรือพัฒนารูปแบบการวิจัยให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

1.6.2 ประโยชน์ในการนำไปใช้

1.6.2.1 บุคลากรในโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมและผู้เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปศึกษาทบทวนและดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธได้อย่างต่อเนื่องในทุกด้าน เพราะลักษณะที่ดีประการหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมคือส่งเสริมให้มีการพัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืน

1.6.2.2 นักวิจัยหรือนักวิชาการ สามารถศึกษารูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ใช้แผนปฏิบัติการที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้ร่วมวิจัยมาเป็นตัวสอดแทรกหลักและใช้หลักการทำงานเป็นทีมมาเป็นตัวสอดแทรกเสริมเพื่อการพัฒนาไปประยุกต์ใช้เพื่อออกแบบงานวิจัยของตนเอง หรือนำเอาหลักการใหม่อื่น ๆ มาเป็นตัวสอดแทรกเพื่อการพัฒนาได้

1.6.2.3 บุคลากรหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กแห่งอื่นสามารถศึกษาเรียนรู้จากประสบการณ์การทำวิจัยของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ ปรับใช้ หรือเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนของตนเองได้

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินการวิจัยเรื่องการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา : กรณีโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเอกสารเพื่อวิเคราะห์หลักการ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีม โดยได้เรียงลำดับการนำเสนอ ดังนี้คือ

- 2.1 หลักการ แนวคิด เกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ
- 2.2 หลักการ แนวคิด และทฤษฎีของการทำงานเป็นทีม
- 2.3 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
- 2.4 แนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา
- 2.5 บริบทของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 หลักการ แนวคิด เกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

โรงเรียนวิถีพุทธ (Buddhist Oriented Schools) หมายถึงโรงเรียนในระบบปกติทุกระดับ ภายใต้การกำกับของกระทรวงศึกษาธิการที่เน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา มาบูรณาการประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนในภาพรวมของสถานศึกษา โดยเน้นรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงหาปัญญา และมีเมตตาเพื่อมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับจุดเน้นการพัฒนาของประเทศ (สำนักเลขาธิการ-มหาเถรสมาคม, 2565) ทั้งนี้ โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมก็เป็นอีกหนึ่งโรงเรียนที่ได้ดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธตามนัยดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกใช้เป็นสถานที่ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ดังนั้นในส่วนนี้ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอหลักการ แนวคิด เกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธเพื่อให้เห็นความเป็นมาและหลักการในการดำเนินงานในภาพรวม ดังต่อไปนี้

2.1.1 ความเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธ

โรงเรียนวิถีพุทธเกิดขึ้นในปลายปี 2545 เป็น 1 ใน 5 ของโครงการโรงเรียนรูปแบบใหม่ ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งโครงการโรงเรียนรูปแบบใหม่มี 5 รูปแบบ ได้แก่ โรงเรียนในกำกับของรัฐ โรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนสองภาษา โรงเรียนใช้ ICT เพื่อการเรียนรู้ และโครงการนาร่องสรรหา พัฒนา และส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษด้านต่างๆ โดยที่การศึกษาแนวพุทธนั้นได้อยู่คู่กับสังคมไทยตลอดมา เมื่อริเริ่มโครงการโรงเรียนวิถีพุทธได้ศึกษาแนวทางของ 3 โรงเรียนที่ได้ใช้แนวพุทธเป็นหลักในการจัดการศึกษา ประกอบด้วย โรงเรียนทอสี โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนอนุบาลหนูน้อย (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนสยามสามไตร) และได้เชิญบุคลากรทั้งสามโรงเรียนมาร่วมเป็นคณะทำงาน มีพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) เป็นประธาน รวมเรียกชื่อโรงเรียนจัดการศึกษาแนวพุทธว่า “โรงเรียนวิถีพุทธ” นับแต่นั้นมา คณะทำงานนี้มีการประชุมหลายครั้งต่อเนื่อง เพื่อเรียนรู้ร่วมกันและสร้างความเข้าใจในการดำเนินงาน ต่อมา มีการเปิดรับโรงเรียนวิถีพุทธรุ่นแรกของโครงการด้วยการประกาศรับสมัคร และมีโรงเรียนเข้าร่วม จำนวน 89 โรงเรียน ซึ่งโรงเรียนวิถีพุทธก็คือโรงเรียนในวิถีแห่งปัญญาที่พัฒนาอย่างบูรณาการในระบบแห่งไตรสิกขาสู่ความเป็นพุทธ ผู้เข้าถึงธรรมซึ่งทำให้เป็นอิสระโดยมีชีวิตที่ดี เจริญ

งอกงามมีความสุขจริงแท้ และอยู่ร่วมสังคมอย่างสร้างสรรค์เกื้อกูล สามารถนำโลกไปในวิถีที่ถูกต้องและวิถีแห่งธรรม (สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, 2565)

โรงเรียนวิถีพุทธ ดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น ” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในทาง คุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรการพัฒนา การจัดสภาพของโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วย ด้านกายภาพ คือ อาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม เป็นต้น ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต เช่น กิจกรรมประจำวัน กิจกรรม วันสำคัญ กิจกรรมนักเรียนต่าง ๆ ด้านการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่การกำหนดหลักสูตรสถานศึกษา การจัดหน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ จนถึงกระบวนการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศ และปฏิสัมพันธ์ในการปฏิบัติต่อกันระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน หรือครูกับครู เป็นต้น และ ด้านการบริหารจัดการ ตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ จุดเน้น การกำหนดแผนปฏิบัติการ การสนับสนุน ติดตาม ประเมินผล และพัฒนาต่อเนื่อง ซึ่งการจัดสภาพในแต่ละด้านจะมุ่งเพื่อให้การ พัฒนานักเรียนตามระบบไตรสิกขา ดำเนินได้อย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพ ดังเช่นการจัดด้านกายภาพ ควรเป็นธรรมชาติ สภาพชวนให้มีจิตใจสงบ ส่งเสริมปัญญา กระตุ้นการพัฒนาศรัทธา และศีลธรรม กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต กระตุ้นให้การกิน อยู่ ดู ฟัง ดำเนินด้วยสติสัมปชัญญะเป็นไปตามคุณค่าแท้ ด้านการเรียนการสอน บูรณาการพุทธธรรมในการจัดเรียนรู้ชัดเจน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ เอื้ออาทร เป็นกัลยาณมิตร ส่งเสริมทั้งวัฒนธรรมเมตตา และวัฒนธรรมแสงปัญญา เป็นต้น (พระมหาวิชาญสุริยาโน และคณะ, 2562)

2.1.2 ลักษณะและรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนานวัตกรรมการศึกษา (2565) กล่าวว่า โรงเรียนวิถีพุทธเป็นสถานศึกษาในระบบปกติที่นำหลักพุทธธรรมหรือองค์ความรู้ที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษานั้น โดยมีจุดเน้นที่สำคัญคือการนำหลักธรรมมาใช้ในการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา ซึ่งอาจเป็นการเรียนการสอนในภาพรวมของหลักสูตรสถานศึกษาหรือการจัดเป็นระบบวิถีชีวิตในสถานศึกษาของผู้เรียนส่วนใหญ่ โดยนำไปสู่จุดเน้นของการพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถ กิน อยู่ ดู ฟังเป็น คือใช้ปัญญาและเกิดประโยชน์แท้จริงต่อชีวิต และการจัดดำเนินการของสถานศึกษาจะแสดงถึงการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ(ปรโตโม-สะ)ที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านด้วยวิถีวัฒนธรรมแสงปัญญา ทั้งนี้การพัฒนาผู้เรียนดังกล่าวจัดผ่านระบบไตรสิกขาที่ผู้เรียนได้ศึกษาปฏิบัติอบรมทั้งศีลหรือพฤติกรรม หรือวินัยในการดำเนินชีวิตที่ดีงามสำหรับตนและสังคม สมาธิ หรือด้านการพัฒนาจิตใจที่มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ มีจิตใจที่ตั้งมั่นเข้มแข็งและสงบสุข และปัญญาที่มีความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิด การแก้ปัญหาที่เหมาะสม (โยนิโสมนสิการ) โดยมีครูและผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกัลยาณมิตรสำคัญที่รักและปรารถนาดีที่จะพัฒนาผู้เรียนอย่างดีที่สุดด้วยความเพียรพยายาม ระบบพัฒนาผู้เรียนด้วยไตรสิกขาโรงเรียนควรจัดสภาพในทุกๆด้านเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรม อย่างบูรณาการและส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาชีวิตให้สามารถกิน อยู่ ดู ฟังเป็น มีวัฒนธรรมแสงปัญญา ทั้งนี้ การจัดสภาพจะส่งเสริมให้เกิดลักษณะของปัญญาคุณธรรม 4 ประการ คือ สัมปยุตสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ครู อาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและ

ถูกวิธี และธัมมานุวัตรปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถที่จะนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ และดำเนินชีวิตได้ถูกต้องตามธรรม ปัญญาอุคคัสม 4 ประการนี้ จะส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักไตรสิกขาได้อย่างชัดเจน สำหรับ**แนวคิดเบื้องต้นของการจัดสภาพในสถานศึกษาที่เหมาะสม** ในด้านต่างๆ มีลักษณะดังต่อไปนี้

ด้านกายภาพ โรงเรียนจะจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา เช่น มีศาลาพระพุทธรูปเด่นเหมาะสมที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรมบริหารจัดการ เจริญภาวนาเหมาะสม หรือมากพอที่จะบริการผู้เรียน หรือการตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติ หรือใกล้ชิดธรรมชาติชวนมีใจสงบ และส่งเสริมปัญญา เช่น รมรื่น มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม ดูแลเสียงต่างๆ ไม่ให้อึกทึก ถ้าเปิดเพลงกระจายเสียงก็พิถีพิถันเลือกเพลงที่ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา เป็นต้น

ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต สถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่างๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษา ที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการ ทั้ง ศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต โดยมีกิจกรรมตัวอย่างดังนี้

- 1) มีกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระ ก่อนเข้าเรียน และก่อนเลิกเรียนประจำวัน (เพื่อใกล้ชิดศาสนา)
- 2) มีกิจกรรมรับศีล หรือทบทวนศีลทุกวัน อาจเป็นบทกลอน หรือเพลง เช่นเดียวกับกิจกรรมแผ่เมตตา (เพื่อให้ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข)
- 3) มีกิจกรรมทำสมาธิรูปแบบต่าง ๆ เช่น นั่งสมาธิ ท่องอาขยานเพื่อสมาธิ สวดมนต์สร้างสมาธิ หรือทำสมาธิเคลื่อนไหวอื่น ๆ เป็นประจำวันหรือก่อนเรียน (เพื่อพัฒนาสมาธิ)
- 4) มีกิจกรรมพิจารณาอาหารก่อนรับประทานอาหารกลางวัน (เพื่อให้กินเป็น กินอย่างมีสติ มีปัญญาเข้าใจ)
- 5) มีกิจกรรมอาสาพิเศษ ปฏิบัติวินัยหรือศีล (เพื่อให้อยู่เป็น อยู่อย่างสงบสุข)
- 6) มีกิจกรรมประเมินผลการปฏิบัติธรรม (ศีล สมาธิ ปัญญา) ประจำวัน (เพื่อให้อยู่เป็น)
- 7) มีการสวดมนต์ ฟังธรรมประจำสัปดาห์ หรือในวันพระ (เพื่อพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา)
- 8) มีกิจกรรมบันทึก และยกย่องการปฏิบัติธรรม (เน้นย้ำและเสริมแรงการทำความคิด)
- 9) ทุกห้องเรียน มีการกำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน โดยเข้าใจเหตุผล และประโยชน์ที่มีต่อการอยู่ร่วมกัน (พัฒนาศีล /วินัย ด้วยปัญญา) ฯลฯ

ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้ และพัฒนาไตรสิกขา หรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรม แสวงปัญญาและมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีความเมตตา กรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อครูด้วยกันและโรงเรียนส่งเสริมให้บุคลากร และนักเรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เช่น การลด ละ เลิกอบายมุข การเสียสละ เป็นต้น

ด้านการบริหารจัดการ สถานศึกษาโดยบุคลากรในสถานศึกษาร่วมกับผู้ปกครองและชุมชน สร้างความตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน ทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครู และผู้บริหารเพียรพยายามสนับสนุนโดยลักษณะต่าง ๆ และการปฏิบัติตนเองที่จะสนับสนุนและเป็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียนตามวิถีชาวพุทธ สถานศึกษาวิเคราะห์จัดจุดเน้นหรือรูปแบบรายละเอียดโรงเรียนวิถีพุทธตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ซึ่งแต่ละสถานศึกษาจะมีจุดเน้นและรายละเอียด รูปแบบที่แตกต่างกันได้ เช่น

บางสถานศึกษาจะมีจุดเน้น ประยุกต์ไตรสิกขาในระดับชั้นเรียน มีการจัดกระบวนการเรียนรู้รายวิชา บางโรงเรียนเน้นประยุกต์ในระดับกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวันแบบภาพรวม บางโรงเรียนอาจทำทั้งระบบ ทุกส่วนของการจัดการศึกษาตามหลักการจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ บูรณาการพุทธธรรมสู่การจัดการเรียนรู้และการปฏิบัติจริงที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อนำสู่การรู้เข้าใจความจริง มีการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในทุกสถานการณ์ ทุกสถานที่ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ประสานความร่วมมือระหว่างวัด คณะสงฆ์ และชุมชน ในการจัดการเรียนรู้หลักธรรมสำคัญ สู่การจัดการเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ตามหลัก ไตรสิกขา กัลยาณมิตตตา ปรัตติยโสะ และโยนิโสมนสิการ ใช้หลักทำเนาว์การจัดการเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วย หลักสูตรสถานศึกษาสอดแทรก เพิ่มเติมพุทธธรรมในวิสัยทัศน์ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนเพิ่มเติมคุณธรรม จริยธรรมในผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง การบูรณาการพุทธธรรมในการจัดหน่วยการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ สอดแทรก ความรู้ และการปฏิบัติจริงในการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และสถานการณ์อื่นๆ นอกห้องเรียน ได้แก่ บูรณาการในการเรียนรู้บูรณาการในวิถีชีวิต และบูรณาการไตรสิกขาเข้าในชีวิตประจำวัน

2.1.3 หลักธรรมที่ใช้ในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2557) ได้กล่าวถึงหลักธรรมที่ใช้ในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธไว้ดังนี้

1.กัลยาณมิตร 7 ประการ ประกอบด้วย (1) น่ารัก เป็นที่วางใจและรู้สึกสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าใจ (2) น่าเคารพ ประพฤติตนสมควรแก่ฐานะทำให้เกิดความรู้สึกรับรองใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย (3) น่ายกย่อง มีความรู้และภูมิปัญญาที่แท้จริง เป็นผู้ที่มีกรอบและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยความซาบซึ้งใจ (4) รู้จักพูด คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือนเป็นที่ปรึกษาที่ดี (5) อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมที่จะรับฟังคำซักถามต่างๆ อยู่เสมอ สามารถรับฟังได้ด้วย ความอดทน ไม่เบื่อง่าย (6) สามารถชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ถกเถียงได้ และ (7) ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย เหลวไหล

2.โยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบภายในตัวบุคคลที่จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง รู้จักการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี รู้จักพิจารณาสิ่งต่างๆ ตามความจริง รู้จักคิดหาเหตุผล รู้จักแยกแยะให้เห็นตามสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้านตัณหา อุปาทานของตนเข้าจับ เพื่อให้ปรัตติยโสะนำไปสู่โยนิโสมนสิการ ทำให้คนรู้จักคิดอันเป็นจุดเริ่มต้นที่จำเป็นสำหรับการศึกษา จึงเสนอวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแนะนำไว้ 10 วิธี ดังนี้

1) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ การคิดพิจารณาให้รู้สึกสภาวะที่เป็นจริงของสิ่งต่างๆ และผลกระทบที่อาจตามมาภายหลัง เป็นวิธีคิดขั้นพื้นฐานของโยนิโสมนสิการ

2) วิธีคิดแบบแยกส่วนประกอบ เป็นการคิดที่มุ่งเน้นให้มองถึงความเป็นจริง เมื่อพิจารณาถึงความเป็นอนัตตา เป็นสิ่งไม่มีตัวตน ไม่มีความแน่นอน สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นจากองค์ประกอบหลายๆ อย่างมารวมกัน

3) วิธีการคิดแบบสามัญลักษณ์ เป็นวิธีการคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา มองทุกสิ่งตามความเป็นจริงของกฎธรรมชาติ คือ ไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หมายถึง สิ่งต่างๆ เมื่อเกิดขึ้นมา ไม่สามารถตั้งอยู่ได้ตลอดไป มีการเปลี่ยนแปลงและแตกดับไปเป็นธรรมดา

4) วิธีคิดแบบแก้ปัญหาคือคิดแบบอริยสัจ วิธีคิดแบบนี้มีหลักการที่สำคัญ คือ การเริ่มต้นจากปัญหาหรือทุกข์โดยทำความเข้าใจปัญหาแล้วค้นหาสาเหตุ เพื่อเตรียมแก้ไขโดยกำหนดเป้าหมายให้แน่ชัด มีความเป็นไปได้แล้ววิธีที่จะกำจัดสาเหตุของปัญหาให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่กำหนดไว้

5) วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์หรือคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย เป็นความคิดในระดับลงมือทำ คือการกระทำตามหลักการใด ๆ จะต้องสร้างเข้าใจหลักการและความมุ่งหมายของเรื่องนั้นๆ ว่าจะดำเนินไปเพื่ออะไรและปฏิบัติให้ได้ผลตามความมุ่งหมายนั้น

6) วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก เป็นการคิดที่มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงกล่าวคือ สิ่งทั้งหลายย่อมมีทั้งส่วนดีและส่วนเสียที่เป็นคุณและเป็นโทษ ดังนั้นการมองสิ่งทั้งหลายควรมองทั้ง 2 ด้าน และมองหาแนวทางที่จะปฏิบัติต่อสิ่งนั้นให้ได้ประโยชน์สูงสุด การคิดแบบนี้มีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ 1) มองตามที่เป็นจริง ทั้งด้านดีและด้านเสีย ทั้งคุณและโทษ ไม่ใช่มองแค่ด้านดีหรือด้านเสียเพียงด้านเดียว 2) เมื่อจะแก้ปัญหาก็ต้องมองเห็นทางออกมองเห็นจุดหมายและรู้ว่าจุดหมายนั้นคืออะไร ดีกว่าส่วนเสียของสิ่งหรือภาวะที่เป็นปัญหาอยู่อย่างไร

7) วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม เป็นวิธีคิดแบบสกัดหรือบรรเทาตัณหา ตัดทางไม่ให้กิเลสเข้ามาครอบงำจิตใจ วิธีการคิดแบบนี้ใช้มากในชีวิตประจำวัน เพราะเกี่ยวข้องกับการบริโภคใช้สอยปัจจัย 4 และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ มีหลักว่า คนเราเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ เพราะมีความต้องการและเห็นว่าสิ่งนั้น จะสนองความต้องการของเราได้และมีคุณค่าแก่เรา คุณค่านี้จำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ

7.1) คุณค่าแท้ หมายถึง คุณค่าที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรง อาศัยปัญญาเป็นเครื่องตีค่า เป็นคุณค่าที่สนองปัญญา

7.2) คุณค่าเทียม คือ คุณค่าที่พอกเสริม หมายถึง คุณค่าที่มนุษย์พอกเพิ่มให้เพื่อเสริมราคาคุณค่านี้อาศัยตัณหาเป็นเครื่องตีค่า วัดราคา เรียกว่า คุณค่าที่สนองตัณหา

8) วิธีคิดแบบปลุกเร้าคุณธรรม เป็นวิธีคิดที่นำเอาประสบการณ์ที่ผ่านมาในชีวิตมาปรุงแต่งให้เกิดประโยชน์ ช่วยแก้ไขนิสัยความเคยชินร้ายๆ ของจิตที่ได้สั่งสมไว้แต่เดิมพร้อมกับได้สร้างนิสัยความเคยชินใหม่ที่ดีงามให้แก่จิตไปในเวลาเดียวกัน

9) วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน เป็นการคิดในแนวทางของความหรือคิดด้วยปัญญาไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เป็นอยู่ในอดีต ปัจจุบันหรืออนาคตก็จัดเป็นปัจจุบันทั้งสิ้น ดังนั้น การคิดแบบเป็นอยู่ในปัจจุบันจึงเป็นการคิดในลักษณะของการมีสติสัมปชัญญะต่อสิ่งที่กำลังคิด

10) วิธีคิดแบบวิวิธชาตหรือการคิดแบบแจกแจงหลายแง่มุม โดยพูดแยกแยะจำแนกแจกแจงหรือแถลงความแบบวิเคราะห์ หมายถึง การมองและแสดงความจริงโดยแยกแยะให้เห็น แต่ละแง่ แต่ละด้านครบทุกด้าน ทำให้เกิดความคิดและการวินิจฉัยเรื่องต่างๆ ชัดเจนตรงตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ การคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นการฝึกใช้ความคิดอย่างมีระเบียบ รู้จักวิเคราะห์ ไม่มองสิ่งต่างๆ อย่างผิวเผินเป็นการสร้างปัญญา ทำให้ทุกคนเข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติมีความเข้าใจตนเองและผู้อื่นและนำไปสู่จุดหมายของวิสุทธิทางอย่างแท้จริง

3. ไตรสิกขา หลักการพัฒนามนุษย์รูปแบบไตรสิกขาว่า เป็นการฝึกอบรมกาย วาจา และจิตใจของมนุษย์ให้สามารถค้นพบ เรียนรู้และพัฒนาตนเอง เพื่อ “พัฒนานิสัยทำงานด้วยใจรัก” ให้มากขึ้น จุดประสงค์หลักของการนำหลักไตรสิกขามาสานเข้ากับระบบการศึกษา คือ เพิ่มเติมความสมบูรณ์ด้านวินัยคุณธรรมแก่บุคคลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อพัฒนาจิตใจให้สงบ หนักแน่น เข้มแข็ง มีความมุ่งมั่นสูงขึ้น เพื่อเตรียมพลังจิตใจไว้รับการเรียนรู้ทุกสถานการณ์ เพื่อพัฒนานิสัยให้เป็นนักสร้างสรรค์ สร้าง

งาน สร้างชีวิต เพื่อให้นำหลักวินัยคุณธรรมใช้เป็นหลักยึดในการดำรงชีวิต เมื่อนักเรียนได้รับการพัฒนาจิตใจ ตามกระบวนการของหลัก “ไตรสิกขา” ได้มั่นคงดีแล้วจึงให้เรียนความรู้ด้านวิชาการไว้เป็นพื้นฐานในการใฝ่เรียนวิชาชีพรู้และใฝ่เรียนวิชาการขั้นสูงต่อไปอันเป็นการพัฒนาบุคคลด้วยความรู้ให้คู่กับคุณธรรม โรงเรียนวิสุทธิพุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญาเข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิธีการทำงานวิถีชีวิต วิธีการเรียนรู้ วิถีวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามหลัก “ไตรสิกขา” ที่นำไปสู่ “ปัญญา” วิถีชีวิตที่ดีงามตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ด้าน ได้แก่

ศีล (พฤติกรรม) มีกิริยามารยาท กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น รู้จักพิจารณาเลือกเสพสิ่งบริโภคน และสื่อต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ด้วยปัญญา รู้จักความพอดี พอประมาณ ในการแสวงหา บริโภค สะสมสิ่งต่าง ๆ ปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ภายนอกที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดวินัยในตนเอง ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นโดยมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต มีชีวิตที่สัมพันธ์ด้วยดีกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม

จิตใจ (สมาธิ) มีสมรรถภาพที่ดี คือ มีสมาธิ มีความตั้งมั่น เข้มแข็ง มุ่งมั่นทำดี ด้วยจิตใจกล้าหาญ อดทน สู้สิ่งยาก ขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อสามารถฟันฝ่าอุปสรรคผ่านความยากลำบากไปได้ พึ่งตนเองได้ มีคุณภาวะ คือ มีความกตัญญูรู้คุณ มีจิตใจเมตตา กรุณาโอบอ้อมอารีมีน้ำใจ ละอายชั่วกลัวบาป ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ กล้ารับผิดชอบ เกิดจิตที่เป็นบุญกุศลอย่างสม่ำเสมอ มีสุขภาวะที่ดี คือ มีความสุข ความร่าเริง เบิกบาน มองโลกในแง่ดี มีกำลังใจ เกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ ในการร่วมกิจกรรมงานต่าง ๆ

ปัญญา มีศรัทธาเลื่อมใสและมีความเข้าใจในพระรัตนตรัย ในกฎแห่งกรรม และในหลักบาปบุญคุณโทษ มีทักษะและอุปนิสัยในการเรียนรู้ที่ดี จูงใจ ใฝ่รู้ รู้จักการค้นคว้าการจดบันทึกให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การคิดวิเคราะห์ประมวลผลสามารถนำเสนอถ่ายทอดได้ทั้งแบบกลุ่มและรายบุคคล มีทักษะชีวิตเท่าทันต่อสิ่งเร้าภายนอกและกิเลสภายในตนสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้สามารถนำหลักธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เน้นการจัดสภาพต่างๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ

4. ปัญญาคุณธรรม คือคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงามทางสติปัญญาเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้โรงเรียนวิสุทธิพุทธ ประกอบด้วย

4.1 สัมปรีสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้ชิดคนดี ใกล้ผู้รู้ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ครู อาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี กำหนดคุณลักษณะผู้สอนในโรงเรียนวิสุทธิพุทธ ดังนี้

4.1.1) เป็นตัวอย่างที่ดีในลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” อย่างสม่ำเสมอ

4.1.2) เป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียน มีเมตตาธรรม ความอ่อนโยน อดทนอดกลั้นและสร้างเสริมกำลังใจแก่ผู้เรียนอยู่เสมอ

4.2 สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง การมีหลักสูตรการสอนที่ดีดังนี้คือ หลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนเพราะหลักสูตรเป็นเหมือนแม่บทมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาทุกประเภท กำหนดแนวการจัดหลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนวิสุทธิพุทธมีดังนี้

4.2.1) เพิ่มเติมพุทธธรรมในวิสัยทัศน์ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน

4.2.2) เพิ่มเติมคุณธรรม จริยธรรม ในตัวชี้วัดและคำอธิบายรายวิชา

4.2.3) มีการบูรณาการพุทธธรรมในการจัดหน่วยการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ

4.2.4) สอดแทรกความรู้และการปฏิบัติจริงทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนบูรณาการไตรสิกขาเข้าในชีวิตประจำวันทั้งในและนอกห้องเรียน

5. โยนิโสมนสิการ หมายถึง กระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาเหตุผลที่ดีและถูกวิธีมีความสามารถนำความรู้ไปใช้ได้ถูกต้องเหมาะสม กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดให้สถานศึกษาจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดโยนิโสมนสิการและธัมมานุวัตรปฏิบัติ ดังนี้

5.1) พัฒนาผู้เรียนรอบด้านทั้งกาย (กายภาวนา) ความประพฤติ (ศีลภาวนา) จิตใจ (จิตภาวนา) ปัญญา (ปัญญาภาวนา)

5.2) ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้และปฏิบัติธรรมอย่างสอดคล้องกับชีวิต

5.3) สร้างเสริมให้เกิดวัฒนธรรมแสวงหาปัญญาและวัฒนธรรมเมตตา

5.4) เน้นให้เกิดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ เข้าใจและค้นพบคุณค่าแท้

การเรียนรู้ตามนัยแห่งพุทธธรรม เป็นการจัดการกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์การจัดบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมและกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ร่วมกับการฝึกหัดอบรมกาย วาจา ใจ การเผชิญสถานการณ์ การแก้ไขปัญหาด้วยการรู้คิดอย่างถูกต้องและแยบคาย กระบวนการเรียนรู้ที่แท้จริงจึงเกิดผลอย่างสมบูรณ์แก่ผู้เรียน คือ สร้างความรู้ ความคิด ความสามารถและความดี วิธีการเรียนรู้ มีรากฐานที่สำคัญที่สุด คือ ความรักและความเข้าใจ

5.ธัมมานุวัตรปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสมซึ่งก่อให้เกิดภาพแห่งความเจริญงอกงามแห่งปัญญา โดยปัญญาวุฒิธรรม 4 ประการนี้จะส่งเสริมให้นักเรียนพัฒนาตามหลักไตรสิกขาได้อย่างชัดเจนสำหรับแนวคิดเบื้องต้นของการจัดสภาพในสถานศึกษาที่เหมาะสมในด้านต่างมีลักษณะดังต่อไปนี้

ด้านกายภาพ สถานศึกษาจะจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริม การพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา เช่น มีศาลาพระพุทธรูปเด่นเหมาะสมที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิตเจริญภาวนาเหมาะสม หรือมากพอที่จะบริการผู้เรียน หรือตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติหรือใกล้ชิดธรรมชาติ ชวนให้มีใจสงบ และส่งเสริมปัญญา เช่น รมรื่น มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม ดูแลเสียงต่างๆ มีให้อีกทีก ถ้าเปิดเพลงกระจายเสียงก็พิถีพิถันเลือกเพลงที่ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา เป็นต้น

ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต สถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิต ประจำวันประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่างๆเป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษา ที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้งศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต โดยมีกิจกรรมตัวอย่างดังนี้

(1) มีกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระ ก่อนเข้าเรียนและก่อนเลิกเรียนประจำวัน (เพื่อใกล้ชิดศาสนา)

(2) มีกิจกรรมรับศีล หรือทบทวนศีลทุกวันอาจเป็นบทกลอนหรือเพลง เช่นเดียวกับกิจกรรมแผ่เมตตา (เพื่อให้ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข)

(3) มีกิจกรรมทำสมาธิรูปแบบต่าง เช่น นั่งสมาธิ ท่องอาขยานเพื่อสมาธิ สวดมนต์สร้างสมาธิ หรือทำสมาธิเคลื่อนไหวอื่นๆ เป็นประจำหรือก่อนเรียน (เพื่อพัฒนาสมาธิ)

(4) มีกิจกรรมพิจารณาอาหารก่อนรับประทานอาหารกลางวัน (เพื่อให้กินเป็น กินอย่างมีสติ มีปัญญารู้เข้าใจ)

- (5) มีกิจกรรมอาสาพิเศษปฏิบัติวินัยหรือศีล (เพื่อให้เป็น อยู่อย่างสงบสุข)
- (6) มีกิจกรรมประเมินผลการปฏิบัติธรรม (ศีล สมาธิ ปัญญา) ประจำวัน (เพื่อให้อยู่เป็น)
- (7) มีการสวดมนต์ ฟังธรรมประจำสัปดาห์ หรือในวันพระ เพื่อการพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา)

- (8) มีกิจกรรมบันทึกและยกย่องการปฏิบัติธรรม (เน้นย้ำและส่งเสริมแรงการทำงานดี)
- (9) ทุกห้องเรียนมีการกำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน โดยเข้าใจเหตุผลประโยชน์ที่มีต่อการอยู่ร่วมกัน (พัฒนาศีล/วินัย ด้วยด้วยปัญญา) ฯลฯ

ด้านการเรียนการสอน สถานศึกษามีการจัดหลักสูตรสถานศึกษาหรือจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เช่น

- (1) หลักสูตรสถานศึกษามีการกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ที่สะท้อนการพัฒนาไตรสิกขาไปพร้อมกัน
- (2) การจัดหน่วยการเรียนรู้ทุกชั้นให้มีการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้และปฏิบัติ
- (3) การจัดการเรียนรู้แต่ละครั้งนำพุทธธรรมมาเป็นฐานในการคิด หรือเป็นเกณฑ์ตรวจสอบการเรียนรู้การปฏิบัติ หรือเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่หลักธรรมในการพัฒนาดนและผู้อื่น
- (4) ประสานร่วมมือกับวัด/คณะสงฆ์ในการจัดการเรียนรู้ ทั้งสารพระพุทธศาสนาและกลุ่มสาระหรือกิจกรรมอื่นๆ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาในบริบทต่างๆ

ทั้งนี้กระบวนการจัดการเรียนรู้ควรมีลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” โดยนักเรียนมีกระบวนการเรียนรู้การพัฒนาทั้งด้านกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) ด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) โดยมุ่งให้นักเรียนมีคุณลักษณะ “กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาดนและสังคมโดยไม่เบียดเบียนผู้ใดและเกื้อกูลในการพัฒนาวัฒนธรรม แสวงปัญญาและวัฒนธรรมเมตตา เช่น “การกิน อยู่ เป็น” เพื่อยังเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตที่อยู่ได้เหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้ หรือ “การดู ฟัง เป็น” เพื่อเน้นประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา

ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่รู้ และพัฒนาไตรสิกขา หรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีความเมตตา กรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อครูด้วยกัน และสถานศึกษาส่งเสริมให้บุคลากรและนักเรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เช่น การลด ละ เลิกอบายมุข การเสียสละ เป็นต้น

ด้านการบริหารจัดการ สถานศึกษาโดยบุคลากรในสถานศึกษาร่วมกับผู้ปกครองและชุมชน สร้างความตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาเข้าใจในหลักการและวิธีการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกันทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูและผู้บริหารเพียรพยายามสนับสนุนโดยลักษณะต่างๆและการปฏิบัติตนเอง ที่จะสนับสนุนและเป็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียนตามวิถีชาวพุทธ สถานศึกษาวิเคราะห์จัดจุดเน้นหรือรูปแบบรายละเอียดโรงเรียนวิถีพุทธ ตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ซึ่งแต่ละสถานศึกษาจะมีจุดเน้นและรายละเอียดรูปแบบที่แตกต่างกันได้ เช่น บางสถานศึกษาจะมีจุดเน้น ประยุกต์ไตรสิกขาในระดับชั้นเรียน (การจัดกระบวนการเรียนรู้รายวิชา) บางสถานศึกษาเน้นประยุกต์ในระดับกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวันภาพรวม บางสถานศึกษาอาจทำทั้งระบบทุกส่วนงานการจัดการศึกษาก็เป็นไปได้

2.1.4 อัตลักษณ์ 29 ประการ และแนวทางการดำเนินงานสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2565) ระบุว่าโรงเรียนวิถิพุทธ มีสำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (สนก.) สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ และส่วนวางแผนและพัฒนาการอบรม สังกัดสถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้วิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวทางดำเนินการ รวมทั้งประสานงานและนิเทศส่งเสริมการดำเนินงาน ตามเกณฑ์ตัวชี้วัดแนวทางในการประเมินตนเองตามอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิพุทธ 5 ด้าน รวม 29 ประการ ซึ่งสร้างขึ้นจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวทางดำเนินการเดิมในปี พ.ศ. 2546 โดยผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2553 โดยใช้คำว่า "แนวทางดำเนินการ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธ" ประกอบด้วย

ด้านกายภาพ 7 ประการ คือ (1) มีป้ายโรงเรียนวิถิพุทธ (2) มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน (3) มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน (4) พระพุทธรูปศาสนสุภาษิต วาทีธรรมพระราชดำรัสติดตามที่ต่าง ๆ (5) มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น (6) มีห้องพระพุทธรูปศาสนาหรือลานธรรม และ (7) ไม่มี สิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ 100 %

ด้านกิจกรรมประจำวันพระ 4 ประการ คือ (1) ใส่เสื้อขาวทุกคน (2) ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ (3) รับประทานอาหารมังสวิรัตินมูกกลางวัน และ (4) สวดมนต์แปล

ด้านการเรียนการสอน 5 ประการ คือ (1) มีการบริหารจัดการเจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้า ป้าย ทั้งครู และ นักเรียน (2) มีการบูรณาการวิถิพุทธ ทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (3) ครูพานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง (4) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ 1 ครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ และ (5) ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

ด้านพฤติกรรม ครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน 5 ประการ คือ (1) ครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียนรักษาศีล 5 (2) ครู ผู้บริหารโรงเรียนและนักเรียนยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม (3) ครู ผู้บริหารโรงเรียนและนักเรียน ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหาร รับประทานอาหารไม่ดัง ไม่หก ไม่เหลือ เป็นต้น (4) ครู ผู้บริหารโรงเรียนและนักเรียน มีความประหยัด อดออม ถนอมใช้ เงิน และสิ่งของ และ (5) ครู ผู้บริหารโรงเรียนและนักเรียน มีนิสัยใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก

ด้านการส่งเสริมวิถิพุทธ 8 ประการ คือ (1) ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน (2) ครู ผู้บริหารโรงเรียนไม่ดุด่า นักเรียน (3) ครู ผู้บริหารโรงเรียน ชื่นชมคุณความดี หน้าเสาธงทุกวัน (4) มี โฮมรูม เพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี (5) ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี (6) ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอบได้ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย (7) ครู ผู้บริหารโรงเรียน และ (8) นักเรียน บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง และมีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

การพัฒนาอัตลักษณ์ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธ

การดำเนินการพัฒนาอัตลักษณ์ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธ ได้มีการศึกษาและพัฒนาอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิพุทธที่ได้ดำเนินมานั้นได้มีขั้นตอนที่ผ่านมามีดังนี้

1. การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อศึกษา เพื่อให้การศึกษาและพัฒนาอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิพุทธครอบคลุมและเป็นตัวแทนที่ดีของโรงเรียนของประเทศไทย

2. จัดทำสนทนากลุ่ม (Focus group) โดยนำโรงเรียนทั้งหมด จำนวน 100 โรงเรียนที่เป็นตัวแทนของโรงเรียนวิถิพุทธทั่วประเทศมาประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รับฟังปัญหา

อุปสรรค ข้อเสนอแนะการดำเนินงานตามแนวทาง 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธเพื่อสังเคราะห์หาข้อสรุป แนวปฏิบัติของการพัฒนาอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ

3. ทดลองใช้ในสภาพจริง นำแนวปฏิบัติของการพัฒนาอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ ไปทดลองใช้ในสภาพจริงกับโรงเรียนที่ได้สมัครใจเพื่อทดลองใช้จำนวน 20 โรงเรียน จากตัวแทนโรงเรียนจำนวน 100 โรงเรียน ใช้ระยะเวลาทดลอง 3 เดือน

4. ประเมินผลโดยคณะทำงานประเมินผล เพื่อตรวจสอบผลสำเร็จของการดำเนินงานโดยใช้กรอบแนวคิด CIPP model ของ สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam)

5. สรุปผลการดำเนินงานและรายงาน สรุปผลและรายงานอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ การประเมินผลความสำเร็จของโครงการต่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปปฏิบัติ ซึ่งจากแนวทางการดำเนินการที่รับทราบร่วมกันตั้งแต่เริ่มต้น คณะผู้บริหาร ครู และพระอาจารย์จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ร่วมกันวิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวทางการดำเนินการเดิม ยกร่างเป็นแนวทางดำเนินการ ที่เป็นรูปธรรมอีกครั้ง สอดคล้องกับตัวชี้วัดแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ พ.ศ. 2548 แบ่งเป็น 5 ด้าน รวม 29 ประการ และคณะกรรมาธิการได้นำร่างฯไปสอบถามความเห็นของผู้เกี่ยวข้อง หลายครั้ง รวมทั้งผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2553 จึงประกาศให้โรงเรียนวิถีพุทธทราบและเป็นแนวทางในการประเมินตนเองตั้งแต่ พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา

แนวทางดำเนินการ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธทำให้โรงเรียนมีแนวทางการพัฒนาโรงเรียนที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่ง อัตลักษณ์ทั้ง 29 ประการ แสดงได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 อัตลักษณ์ 29 ประการสู่การเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ

ด้านกายภาพ	ด้านกิจกรรมประจำวันพระ	ด้านการเรียนการสอน	ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร โรงเรียน	ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ
1.มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ	1.ใส่เสื้อขาวทุกคน	1.บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้า-ป่วย ทั้งครู และ นักเรียน	1.รักษาศีล 5	1.ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน
2.มีพระพุทธรูปบริเวณหน้าโรงเรียน	2.ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์	2.บูรณาการวิถีพุทธ ทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	2.ยิ้มง่าย ไหวสวຍ กราบงาม	2.ไม่ดูคำ นักเรียน
3. มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน	3.รับประทานอาหารมังสวิรัตในมื้อกลางวัน	3.ครู พานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง	3.ก่อนรับประทานอาหาร จะมีการพิจารณาอาหาร รับประทานอาหารไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ	3.บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง
4.มีพุทธศาสนสุภาษิต วาจาธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่างๆ	4.สวดมนต์แปล	4.ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคน ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ 1 ครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้	4.ประหยัด ออม ถนอมใช้เงิน และสิ่งของ	4.ชื่นชมคุณความดีหน้าเสาธงทุกวัน
5. มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น		5.ครู ผู้บริหาร และนักเรียน ทุกคนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง	5.มีนิสัยใฝ่รู้ สู้งาน	5.โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่น ความรู้สึกที่ได้ทำความดี
6. มีห้องพระพุทธศาสนาหรือลานธรรม				6.ครู ผู้บริหารและนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี

ด้านกายภาพ	ด้านกิจกรรมประจำวันพระ	ด้านการเรียนการสอน	ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร โรงเรียน	ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ
7. ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ในโรงเรียน 100%				7.ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอดได้ธรรมะ ศักยภาพเป็นอย่างดี
				8.มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

จากตารางที่ 1 แนวทางดำเนินการ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วย 5 ด้านและในแต่ละด้านมี อัตลักษณ์ ดังนี้

1. ด้านกายภาพ 7 ประการ ประกอบด้วย (1) มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ (2) มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน (3) มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน (4) มีพระพุทธรูปศาสนสุภาษิต วาทีธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่างๆ (5) มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น (6) มีห้องพระพุทธรูปศาสนาหรือลานธรรม และ (7) ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ 100 %

2. ด้านการจัดกิจกรรมประจำวันพระ 4 ประการ ประกอบด้วย (1) ใส่เสื้อขาวทุกคน (2) ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ (3) รับประทานอาหารมังสวิรัตินมูกกลางวัน และ (4) สวดมนต์แปล

3. ด้านการเรียนการสอน 5 ประการ ประกอบด้วย (1) บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้า บ่าย ทั้งครู และ นักเรียน (2) บูรณาการวิถีพุทธ ทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (3) ครู พานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง (4) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียน ทุกคนไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ และ (5) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

4. ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน 5 ประการ ประกอบด้วย (1) รักษาศีล 5 (2) ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม (3) ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหาร รับประทานอาหาร ไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ (4) ประหยัด ออม ถนอมใช้ เงิน และ สิ่งของ และ (5) มีนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่ซื่อสัตย์

5. ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ 8 ประการ ประกอบด้วย (1) ไม่มีอาหารขยะภายในโรงเรียน (2) ไม่ดื่มน้ำเย็น (3) ชื่นชมคุณความดี หน้าเสาธงทุกวัน (4) โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่น ความรู้สึกที่ได้ทำความดี (5) ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี (6) ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอดได้ธรรมะ ศักยภาพเป็นอย่างดี (7) บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง และ (8) มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

2.1.5 การประเมินโรงเรียนวิถีพุทธตามข้อบ่งชี้คุณภาพ

สำหรับการประเมินโรงเรียนวิถีพุทธ มีข้อบ่งชี้คุณภาพด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ด้านกระบวนการ (Process) ด้านผลผลิต (Output) และด้านผลกระทบ (Outcome/Impact) ดังนี้

ด้านปัจจัยนำเข้า (Input)

1. มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิก อบายมุข) ถือกศีล 5 และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

2. มีพระมหาวีรธรรมประจำใจ

3. มีความซื่อสัตย์ จริ่งใจในการทำงาน
4. มีความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย นบถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนา
5. มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิกอบายมุข) มีศีลธรรม และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี
6. มีพรหมวิหารธรรม มีความเป็นกัลยาณมิตรมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงามตามหลักไตรสิกขา
7. รู้ เข้าใจ หลักการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา
8. มีวิสัยทัศน์หรือปรัชญา พันธกิจ เป้าหมาย ธรรมนูญ หรือแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ
9. แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาหรือคณะกรรมการดำเนินโรงเรียนวิถีพุทธและบริหารการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยผู้เกี่ยวข้อง (บ ร ว) มีส่วนร่วม
10. ปลุกฝังศรัทธา สร้างเสริมปัญญาในพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นกับบุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง
11. ร่วมมือกับผู้ปกครอง วัดและชุมชนเพื่อพัฒนาผู้เรียนและชุมชน
12. มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง
13. มีระบบตรวจสอบประเมินผล และเปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะอย่างเป็นกัลยาณมิตร เพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
14. มีหลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้
15. จัดประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียนและประจำห้องเรียนเหมาะสม
16. มีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญ คุณธรรม จริยธรรมโดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียน
17. สภาพโรงเรียนสะอาด ปลอดภัย สงบ ร่มรื่น เรียบง่าย ใกล้เคียงธรรมชาติ 17๑๘. บริเวณโรงเรียนปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด

ด้านกระบวนการ (Process)

1. จัดการเรียนรู้โดยบูรณาการพุทธธรรมหรือหลักไตรสิกขาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน
2. ส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา
3. จัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
4. จัดการเรียนรู้อย่างมีความสุข ทั้งผู้เรียนรู้และผู้จัดการเรียนรู้
5. จัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญา ทั้งในการเรียนการสอนและในกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวัน
6. ใช้สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ
7. นิมนต์พระสงฆ์ หรือเชียววิทยาการภูมิปัญญาทางพุทธศาสนา สอนนักเรียนสม่ำเสมอ
8. จัดให้นักเรียนไปเรียนรู้ที่วัด หรือที่ศาสนสถานที่ใช้แหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง
9. มีการวัดประเมินผลตามสภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลาย ครอบคลุมตามหลักภาวนา 3 (กาย ศีล จิต ปัญญา) โดยมีจุดประสงค์เน้นเพื่อพัฒนานักเรียนต่อเนื่อง
10. ส่งเสริมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร อ่อนน้อมถ่อมตน เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยิ้มแย้ม มีเมตตาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน ครูต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อผู้ปกครอง
11. ส่งเสริมบรรยากาศใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่สร้างสรรค์

12. ส่งเสริมบุคลากรและนักเรียนให้ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น
13. ส่งเสริม ยกย่อง เชิดชู ผู้ทำดี เป็นประจำ
14. ฝึกฝนอบรมให้เกิดการกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น (รู้เข้าใจเหตุผลและได้ประโยชน์ตามคุณค่าแท้ตามหลักไตรสิกขา)
15. ส่งเสริมกิจกรรมการรับผิดชอบดูแลรักษาพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย
16. ส่งเสริมปฏิบัติกิจกรรมพระพุทธศาสนาอย่างเห็นคุณค่า รู้เข้าใจเหตุผล
17. จัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึก และศรัทธาในพระรัตนตรัย เป็นประจำ และในโอกาสสำคัญอย่างต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิต
18. ส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วม และคุณค่าในการรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนา

ด้านผลผลิต (Output)

1. บริโภคใช้สอยปัจจัยสี่ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสม ได้คุณค่าแท้
2. การดูแลร่างกาย และการแต่งกายสะอาดเรียบร้อย
3. ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม
4. มีศีล ๕ เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต
5. มีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา
6. สามารถพึ่งตนเองได้หรือทำงานเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต
7. มีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ
8. มีจิตใจ เมตตา กรุณา (เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปันต่อกัน)
9. ทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อดทน ขยัน หมั่นเพียร
10. มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน
11. มีศรัทธา และความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย
12. รู้บาป บุญ คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์
13. ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษาแสวงหาความจริง และใฝ่สร้างสรรค์ พัฒนางานอยู่เสมอ
14. รู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาชีวิตและการทำงานได้ด้วยสติปัญญา

ด้านผลกระทบ (Outcome/Impact)

1. บ้านและชุมชนมีสมาชิกที่เป็นคนดีไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขเพิ่มขึ้น
2. ชุมชนมีผู้ช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น
3. วัดได้ศาสนาทายาทและกำลังช่วยงานส่งเสริมพระพุทธศาสนามากขึ้น
4. โรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่น ศรัทธาและได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง (บ้าน วัด ราชการ)

จากการที่ผู้วิจัยนำเสนอหลักการ แนวคิด เกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธดังที่กล่าวไว้ในข้างต้นทั้งหมดนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานและใช้เป็นความรู้เสริมเพิ่มเติมให้กับทีมผู้ร่วมวิจัยเพื่อให้ทุกคนได้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้ร่วมวิจัยอาจนำข้อมูลเหล่านี้ไปใช้เป็นทางเลือกในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมต่อไป

2.2 หลักการ แนวคิด และทฤษฎีของการทำงานเป็นทีม

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเอาหลักการการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) มาใช้เป็นตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention) ในการวิจัย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เป็นกรอบหรือทิศทางของการทำงานระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเพิ่มขึ้น นอกเหนือจากหลักการ “มีส่วนร่วม” ตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และเพื่อเพิ่มคุณค่าความหลากหลายให้กับงานวิจัย เพราะเพียงลำพังแผนปฏิบัติการที่ได้จากการวางแผนร่วมที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก (main intervention) ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง อาจทำให้องค์ความรู้ “ที่จะใช้ และ “ที่จะได้” จากการวิจัยไม่เกิดผลประโยชน์หลากหลาย (วิโรจน์ สารรัตน์, 2561) ดังนั้น เพื่อที่จะนำเอาหลักการนี้ไปสู่ส่วนสนทนากับผู้ร่วมวิจัยได้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์ในเนื้อหาและรายละเอียดให้มากที่สุด ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมและนำเสนอเกี่ยวกับหลักการ แนวคิด และทฤษฎีของการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) ไว้ดังนี้

2.2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการทำงานเป็นทีม

ความหมายของการทำงานเป็นทีม

หลักการการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) เกิดขึ้นมานานจนเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง และในปัจจุบันการทำงานเป็นทีมก็ยังถูกพูดถึงอยู่บ่อยครั้งโดยเฉพาะในแวดวงราชการ เนื่องจากได้ถูกบรรจุไว้เป็นส่วนหนึ่งของสมรรถนะหลักข้อที่ 5 ที่สำนักงานข้าราชการ พลเรือน (ก.พ.) กำหนดเพื่อวัดพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความตั้งใจในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ความรู้สึกในการเป็นส่วนหนึ่งของทีมของหน่วยงานหรือส่วนราชการ รวมทั้งความสามารถในการสร้างความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและรักษาสัมพันธภาพกับสมาชิกในทีม ทั้งนี้ ในเบื้องต้น ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างเกี่ยวกับความหมายของการทำงานเป็นทีมที่เคยมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ดังเช่น

Edgar Hues (1985) ได้ให้ความหมายของการทำงานเป็นทีมว่า หมายถึง กลุ่มที่ประกอบด้วยบุคคลที่มีหน้าที่สัมพันธ์กันหรือกลุ่มบุคคลที่ไม่มีความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ มาร่วมปฏิบัติงานให้เสร็จตามวัตถุประสงค์

Woodcock (1989) ได้ให้ความหมายของการทำงานเป็นทีม หมายถึง การทำงานที่แต่ละบุคคลมาร่วมกันทำงานเพื่อที่จะนำไปสู่ความสำเร็จได้มากกว่าการที่จะทำงานตามลำพัง

Daft (1991) ได้ให้ความหมายของการทำงานเป็นทีม หมายถึง การจัดการด้านพลัง กลุ่มคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่มีจุดมุ่งหมายร่วมกันและต้องการทำงานร่วมกันเพื่อให้จุดมุ่งหมายขององค์กรสัมฤทธิ์ผล โดยมีความตระหนักถึงความรู้สึกนึกคิดและจิตใจของสมาชิกผู้ร่วมทีมที่ปฏิบัติงานให้ทำงานด้วยใจรักสนุกสนานเพลิดเพลิน อันจะก่อให้เกิดพลังผูกพันรับผิดชอบร่วมกัน

เนตร์พัฒนา ยาวีราช (2546) ได้ให้ความหมายของการทำงานเป็นทีม หมายถึง กลุ่มของสมาชิกที่มาทำงานร่วมกัน ไม่ทุกกลุ่มในองค์กรที่มาร่วมกันทำงานเป็นทีมแต่ละทีม ทีมที่เกิดขึ้นก็คือกลุ่ม คุณสมบัติของกลุ่มคล้ายกับทีมตรงที่สมาชิกมีความช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

สุนันทา เลาหนันท์ (2549) ได้ให้ความหมายของการทำงานเป็นทีม หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ทำงานร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ช่วยกันทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเดียวกันอย่างมีประสิทธิภาพ และผู้ร่วมทีมมีความพึงพอใจในการทำงานร่วมกัน

ณัฐพันธ์ เขจรนันท์ (2551) ได้ให้ความหมายของการทำงานเป็นทีม หมายถึง กลุ่มคนที่ต้องมาทำงานร่วมกันโดยมีวัตถุประสงค์เดียวกัน และเป็นการรวมตัวกันที่จะต้องอาศัยความ

เข้าใจ ความผูกพัน และความร่วมมือซึ่งกันและกันของสมาชิกในกลุ่ม เพื่อที่สมาชิกแต่ละคนจะสามารถทำงานร่วมกันจนประสบผลสำเร็จและบรรลุเป้าหมายสูงสุดของทีมได้

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า การทำงานเป็นทีม คือ การที่บุคคลร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ และความรับผิดชอบโดยเข้าใจวัตถุประสงค์ขององค์กรหรือจุดหมายไปในทิศทางเดียวกัน มีการดำเนินงานที่สอดคล้องสัมพันธ์กันอย่างที่สุดเพื่อให้งานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือจุดหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ประเภทของทีม

การจัดแบ่งทีมงานในองค์กรอาจมีหลายประเภท มีวิธีการจัดแบ่งหลายวิธีขึ้นอยู่กับแนวคิดเฉพาะแบบของแนวคิดนั้นๆ ทีมงานแนวคิดกลุ่มองค์กร ทีมงานแนวคิดด้านสังคมวิทยา หรือทีมแนวคิดจิตวิทยาสังคม ซึ่งได้มีนักวิชาการหลายท่านแบ่งประเภทของทีมดังนี้

Carr (1992) ได้อธิบายแนวทางในการใช้ทีมที่มีอำนาจ 4 ประเภท คือ

1. ทีมคุณภาพ ใช้ได้ทั่วไปในทุกระดับขององค์กร ทีมคุณภาพที่มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนคือเพื่อปรับปรุงคุณภาพผลิตภัณฑ์ การบริการกระบวนการและสภาพแวดล้อมขององค์กร มีความสามารถในการใช้ทักษะกลุ่มและทักษะการแก้ปัญหา ความสำเร็จของทีมงานคุณภาพคือการมอบอำนาจให้ทีมหยิบยกปัญหาขึ้นมาพิจารณาและใช้ทักษะที่จำเป็นเพื่อการปรับปรุงคุณภาพ

2. ทีมโครงการ ทีมประเภทนี้จะมีวัตถุประสงค์เฉพาะและเมื่อดำเนินการเสร็จตามนั้น ทีมโครงการก็จะถูกยกเลิก ทีมโครงการจึงสามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ได้หลากหลาย แต่ละทีมก็จะมีวัตถุประสงค์ของตนและมีการกำหนดวันเวลาที่จะดำเนินการให้ประสบความสำเร็จ ลักษณะของทีมโครงการที่ดีสมาชิกจะมีทักษะหลายอย่างเพื่อนำไปใช้ประกอบการดำเนินงานในโครงการนั้นๆ

3. ทีมที่มีทักษะและหน้าที่หลากหลาย ทีมงานประเภทนี้มีลักษณะเด่นอยู่ที่ความแตกต่างด้านทักษะของสมาชิก ซึ่งถือว่าเป็นความเชี่ยวชาญของแต่ละคนและมีความจำเป็นต้องนำทักษะเหล่านั้นไปแก้ปัญหาคำถามการดำเนินการของทีมก็จะเกิดโอกาสให้แก่สมาชิกทุกคนเพราะปฏิบัติการตั้งแต่จุดเริ่มต้นของโครงการและใช้ทักษะทุกด้านของสมาชิกเพื่อให้ลูกค้าเกิดความพึงพอใจ เพราะแต่ละทีมสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้ากลุ่มหนึ่งหรือลูกค้ากลุ่มเล็กๆ โดยจัดหาและบริการลูกค้าได้อย่างสมบูรณ์แบบ

4. ทีมงานที่มีอำนาจในการจัดการตนเอง ทีมงานที่มีคุณภาพมีอำนาจและมีประสิทธิผลคือทีมงานที่มีอำนาจในการจัดการตนเองอย่างเต็มที่ หรือทีมที่สามารถกำหนดทิศทางการดำเนินงานของตนเองได้หรือทีมงานที่มีอำนาจกึ่งอิสระ ลักษณะทีมงานประเภทนี้จะรับผิดชอบการปฏิบัติการของทีมและผลผลิตของตนเองหากองค์กรสามารถพัฒนาทีมลักษณะนี้ได้อย่างเต็มที่ทีมงานจะรับงานต่างๆ ได้ภายใต้การนิเทศงานของผู้บังคับบัญชา เช่น การตั้งจุดหมายหรือเป้าหมาย การวัดผลผลิต การประกันการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพของสมาชิก รวมทั้งการจ้างพนักงาน การประเมินผลงาน การควบคุมวินัยของสมาชิกและการคัดเลือกหัวหน้าทีมของ ตนเอง

Woodcock and Francis (1994) ได้จำแนกประเภทของทีมไว้ 6 ประเภท คือ

1. ทีมกลยุทธ์ (Strategic Team) เป็นทีมที่รับผิดชอบด้านการกำหนดกลยุทธ์ นโยบาย โครงสร้าง และการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ หน่วยงานเป็นการมองไปข้างหน้า ทำหน้าที่วางแผน และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

2. ทีมบริหาร (Management Team) เป็นกลุ่มผู้บริหารรับผิดชอบ

3.ทีมโครงการ (Project Team) เป็นคณะทำงานที่แต่งตั้งขึ้นเพื่อปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ภายในระยะเวลาที่กำหนด มีลักษณะเป็นทีมเฉพาะกิจหรือทีมชั่วคราว

4.ทีมประสานงาน (Coordination Team) เป็นทีมงานที่ทำหน้าที่จัดกิจกรรมการประสานงานของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานที่มีความยุ่งยากและสลับซับซ้อน

5.ทีมนี้กคิด (Think-Thank Team) เป็นคณะบุคคลที่เสนอแนวคิดต่างๆ และเป็นผู้สนับสนุนการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ

6.ทีมปฏิบัติการ (Work Group) เป็นทีมการรับผิดชอบปฏิบัติงานโดยตรง มีบทบาทในการปฏิบัติงานที่เป็นภารกิจหลัก

Robbins (2001) ได้แบ่งประเภททีมงานไว้ 3 ประเภท คือ

1.ทีมแก้ปัญหา (Problem-Solving Teams) ประกอบด้วยสมาชิกที่ทำงานร่วมกันในแผนกเดียวกันหรือหน่วยงานเดียวกันประมาณ 8-10 คน มารวมตัวกันประมาณ 2-3 ชั่วโมง/สัปดาห์ เพื่อประชุมแลกเปลี่ยนข้อมูลปัญหาและความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อปรับปรุงคุณภาพและสภาพแวดล้อมในงานให้ดีขึ้น โดยทีมแก้ปัญหามีอำนาจหน้าที่ในการเสนอความคิดเห็นและอาจจะช่วยผลักดันให้เกิดการนำข้อเสนอแนะไปปฏิบัติต่อทีมแก้ปัญหาก็ไม่มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการนำผลการตัดสินใจไปปฏิบัติโดยตรง

2.ทีมบริหารงานด้วยตนเอง (Self-Managed Work Teams) ประกอบด้วยสมาชิกประมาณ 10-15 คน มีขอบเขตการทำงานที่ไม่ใช่เพียงแต่การแก้ปัญหาต่างๆ ไปเท่านั้น แต่ทีมงานจะต้องรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจและดำเนินการของตน การทำงานของทีมงานจะมุ่งที่ความสามัคคีและการเป็นทีมงานที่ดีกับการมีสิทธิส่วนบุคคลและความรู้สึกรักการทำงานด้วยความผูกพันในงาน

3.ทีมข้ามสายงาน (Cross-Functional Teams) เป็นทีมการทำงานที่ประกอบด้วยพนักงานในระดับเดียวกันแต่อยู่ในสาขาวิชาชีพต่างกันมาร่วมกันทำงานโดยใช้ทักษะความรู้ความสามารถตามสาขาวิชาร่วมกันทำงานที่ตนเองชำนาญ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จที่ได้ตั้งเป้าหมายร่วมกันไว้

สุนันทา เลาหนันท์ (2549) กล่าวว่า การแบ่งทีมงานตามแนวคิดการพัฒนารองค์กรจะมุ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม โดยแบ่งทีมงานตามลักษณะกลุ่มเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลง ดังนี้คือ

1.ทีมครอบครัว (Family Group) คือทีมที่ประกอบด้วยสมาชิกจากหน่วยงานเดียวกัน ประกอบด้วยผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา

2.ทีมเครือญาติ (Cousin Group) คือทีมที่ประกอบด้วยสมาชิกจากองค์กรเดียวกัน แต่ละคนอยู่หน่วยงานคนละหน่วยงาน ไม่ได้มีความสัมพันธ์กันในสายบริหาร

3.ทีมงานย่อย (Cluster Group) คือทีมที่สมาชิกมาจากหน่วยงานต่างๆ ขององค์กร ในแต่ละทีมจะมีกลุ่มย่อย 2-3 กลุ่ม แต่ละกลุ่มย่อยจะมีสมาชิกที่มีความเกี่ยวข้องทางงาน แต่ไม่มีความสัมพันธ์ทางด้านการบังคับบัญชา

4.ทีมคนแปลกหน้า (Stranger Group) คือทีมที่ประกอบด้วยสมาชิกมาจากต่างองค์กร และไม่เคยรู้จักกันมาก่อน

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า การจัดแบ่งทีมงานในองค์กรอาจมีหลายประเภทและมีวิธีการจัดแบ่งหลายวิธีขึ้นอยู่กับแนวคิดเฉพาะแบบของแนวคิดนั้นๆ เช่น ประเภทของทีมงานตามแนวคิดกลุ่ม

องค์กร ประเภทของทีมงานตามแนวคิดด้านสังคมวิทยา หรือประเภททีมงานตามแนวคิดจิตวิทยาสังคม เป็นต้น

การสร้างทีมงานให้มีประสิทธิภาพ

Woodcock (1989) กล่าวว่า ในการสร้างทีมงานให้มีประสิทธิภาพ ควรจะประกอบด้วย ลักษณะการปฏิบัติงานใน 11 ด้าน ดังนี้

1.บทบาทที่สมดุล (Balanced Roles) คือ การผสมผสานความแตกต่างของความสามารถ โดยใช้ความแตกต่างของบุคลิกภาพและวิธีการที่หลากหลายให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ต้องอาศัย ความกลมกลืนและบทบาทที่สมดุลของสมาชิกในทีมงาน การสร้างทีมงานที่ดีจะต้องเริ่มจากการ คัดเลือกที่ดี ผู้บริหารที่จะสร้างทีมงานจะต้องหาจุดที่สมดุลสูงสุดของทักษะและความสามารถของ สมาชิกในกลุ่ม

2.วัตถุประสงค์ที่ชัดเจนและเป้าหมายที่เห็นพ้องต้องกัน (Clear Objective and Agree Goals) ทีมงานไม่สามารถทำงานให้เกิดประสิทธิภาพได้ ถ้าปราศจากความต้องการที่จะทำงานให้ สำเร็จตามวัตถุประสงค์ และถ้าวัตถุประสงค์มีความชัดเจน มีเป้าหมายร่วมกันจะทำให้มองเห็น ผลสำเร็จของงาน ดังนั้น ทีมงานที่ดีจำเป็นต้องมีวัตถุประสงค์และแนวทางในการดำเนินงานอย่าง ชัดเจน โดยพยายามให้ช่องว่างระหว่างวัตถุประสงค์ของทีมกับวัตถุประสงค์ของแต่ละบุคคลมี ช่องว่าง ให้น้อยที่สุด ทีมงานที่มีประสิทธิภาพจะต้องตระหนักถึงช่องว่างของทีมกับปัจเจกบุคคล เพราะบางคน ไม่มีความพอใจ เนื่องจากวัตถุประสงค์ส่วนตัวไม่บรรลุผล ดังนั้น ทีมงานที่มีประสิทธิภาพจะต้องเปิด โอกาสให้สมาชิกในทีมงานมีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์และ เป้าหมายของทีมงานเพื่อให้เขา เกิดความพึงพอใจในสิ่งที่ต้องการ โดยยึดหลักการที่ว่าให้สมาชิก ทุกคนบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร ด้วย ซึ่งสรุปได้ว่าการบริหารงานที่เปิดโอกาสให้พนักงานมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและ แนวทางปฏิบัติจะส่งผลให้เกิดขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน มีความรู้สึกในความเป็นเจ้าของ เกิด ความภาคภูมิใจในงานที่ได้ทำ กระตือรือร้นที่จะคิดสร้างสรรค์งานให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปอีก ทำให้ การทำงาน เกิดประสิทธิภาพ

3.การเปิดเผยต่อกันและการเผชิญหน้าเพื่อการแก้ไขปัญหา (Openness and Confrontation) ทีมงานที่มีประสิทธิภาพนั้น สมาชิกในทีมงานจะต้องสามารถแสดงทัศนวิจารณ์ ให้ ความคิดเห็น เสนอแนะข้อแตกต่างโดยปราศจากความกลัว ไม่มีทีมงานใดจะประสบความสำเร็จโดย ปราศจาก บรรยากาศของความเข้าใจกันและที่ใดที่สมาชิกไม่สามารถแสดงจนได้อย่างเปิดเผย ความ พยายาม และความคิดสร้างสรรค์ก็จะหายไป และในทำนองเดียวกันความต้องการของสมาชิกต้องการ เผชิญ ปัญหา มากกว่าต้องการที่จะหลีกเลี่ยง ทีมงานที่มีประสิทธิภาพย่อมไม่หลีกเลี่ยงปัญหาที่เล็กน้อย หรือปัญหาที่ไม่พอใจ ทีมงานจะต้องเผชิญปัญหาเหล่านั้นอย่างจริงจังและเต็มที่ การเปิดเผยและ กล้า เผชิญหน้าหลายๆ องค์กรถือว่าทั้งสองสิ่งเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ ทั้งในทางทัศนคติและพฤติกรรม โดยเน้น พฤติกรรมดังต่อไปนี้

- 1.การเพิ่มประสิทธิภาพของการคมนาคมสื่อสารและข้อมูลย้อนกลับ
- 2.การเพิ่มความรู้แห่งตน
- 3.การใช้ความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์
- 4.การปรับปรุงความเป็นผู้ฟังที่ดี

4. การสนับสนุนและการไว้วางใจต่อกัน (Support and Trust) การสนับสนุนและความไว้วางใจโดยธรรมชาติแล้วจะต้องไปด้วยกัน ถ้าปราศจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วไม่สามารถที่จะอยู่ได้ ทั้งสองอย่าง การสนับสนุนและการไว้วางใจจะได้รับผลสำเร็จอย่างดีที่สุด ถ้าสมาชิกในทีมงานไม่มี ความรู้สึกว่าจะต้องปกป้องงานที่เขารับผิดชอบ สมาชิกจะรู้สึกว่าจะสามารถพูดได้ตรงมาตรงไปกับ สมาชิกคนอื่นๆ ทั้งดีและไม่ดี คนเราไม่ว่าจะอยู่ในครอบครัวหรือที่ทำงานจะไม่แสดงความรู้สึกอย่างตรงไปตรงมาและเปิดเผย นอกเสียจากเขาจะมีความรู้สึกว่าคุณอื่นแสดงอย่างตรงไปตรงมา และเปิดเผยเท่ากัน

จากการศึกษาพบว่า การให้การสนับสนุนนั้นไม่ค่อยจะประสบความสำเร็จเพราะมี อุปสรรคหลายประการ คือความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น การศึกษา พื้นฐานครอบครัว ค่านิยม ความมุ่งหวัง จึงทำให้การสื่อสารขาดประสิทธิภาพ การสนับสนุนก็จะไม่เกิดขึ้น ประการที่สองคือ การแข่งขัน และประการที่สามคือ การบังคับให้นำเอาเป้าหมายและมาตรฐานการปฏิบัติงานมา ปฏิบัติโดยตนเองไม่มีส่วนร่วมในกำหนด

อุปสรรคที่ยิ่งใหญ่ในการให้การสนับสนุน คือระดับความไว้วางใจที่ต่ำมาก ความไว้วางใจ เป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาอันยาวนานกว่าจะสร้างขึ้นได้ แต่ใช้เวลาการทำลายเพียงไม่กี่วินาที เราไม่สามารถ ออกคำสั่งให้ผู้อื่นไว้วางใจเราได้ เพราะความไว้วางใจเกิดจากการสร้างประสบการณ์ ความเชื่อ ดังนั้นถ้าหากองค์ประกอบที่เป็นอุปสรรคขวางกั้นถูกทำลายลง บรรยากาศของความไว้วางใจก็จะเกิดขึ้น ทุกคนจะเริ่มสร้างวัตถุประสงค์ร่วมกัน ช่วยเหลือกัน

สรุปได้ว่า การสนับสนุนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สมาชิกในทีมงานต้องการ บทบาทของผู้นำ หรือผู้บริหารองค์กรจึงควรให้การสนับสนุนในองค์กรของตน เช่น สนับสนุนโดยการฟัง การยกย่องชมเชย การแสดงความซาบซึ้ง การส่งเสริม การแสดงความห่วงใยในปัญหาและประเด็นต่างๆ ของงาน โดยให้พนักงานตระหนักว่าผู้นำหรือผู้บริหารมีความจริงใจ องค์กรก็จะก้าวหน้าไปตาม ขั้นตอนของการพัฒนา จะทำให้พนักงานในองค์กรให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน ทำงานให้บรรลุ วัตถุประสงค์ขององค์กร แต่ละคนจะเข้าใจความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างงานของตนเองกับของ ผู้อื่น และพร้อมที่รับและให้ความช่วยเหลือร่วมมืออย่างจริงจัง อันจะทำให้การดำเนินงาน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

5. ความร่วมมือและการใช้ความขัดแย้งในทางสร้างสรรค์ (Co-Operation and Conflict)ความร่วมมือคือการที่แต่ละคนถูกมอบหมายและพร้อมที่จะเกี่ยวข้องกับงานที่ทำ พร้อมที่จะแบ่งปันทักษะ สารสนเทศกับคนอื่นๆ ใช้ความคิดของทุกคนในทีมงานเปิดเผยจุดอ่อนจุดแข็งของ ตนเอง ถ้าขาดความไว้วางใจและความเปิดเผยในทีมงานความร่วมมือก็จะไม่เกิดขึ้นในทีมงาน สิ่งที่สำคัญคือสมาชิกในทีมงานสามารถพูดได้อย่างตรงไปตรงมาโดยปราศจากความกลัวว่า “โง่” ผู้นำ กลุ่มหรือทีมจะต้องทำงานอย่างเต็มความสามารถในอันที่จะเกิดความร่วมมือ เพราะถ้าไม่มีความร่วมมือแล้วงานที่แท้จริงก็จะไม่เกิดขึ้น สำหรับความขัดแย้งนั้นเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับความร่วมมือ เป็นความจริงว่าถ้าทีมงานมีความไม่เห็นด้วยอยู่เป็นประจำจะเป็นการยากที่จะทำให้การทำงานประสบความสำเร็จ แต่ทีมงานที่มีประสิทธิภาพจะสามารถปฏิบัติงานให้สำเร็จความขัดแย้งก็ไม่มี และใช้ผลของการแก้ปัญหาความขัดแย้งมาช่วยให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ ความขัดแย้งมี 2 ด้าน คือ ด้านการทำลายและด้านการสร้างสรรค์ ด้านการทำลายเป็นด้านที่ไม่พึงปรารถนา ด้านการสร้างสรรค์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแก้ปัญหาคือพยายามค้นหาความสามารถที่ดีเลิศของคน ค้นหาความแตกต่างที่เป็นประโยชน์ รับฟังทัศนคติของผู้อื่น เปิดเผย จริงใจ ตรงไปตรงมา ให้การช่วยเหลือสนับสนุนกัน

ความขัดแย้งจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเสมอและจะเป็นผลดีต่อองค์กรมาก ถ้ามีความ ขัดแย้งอยู่ในระดับที่เหมาะสมไม่มากหรือรุนแรงมากเกินไป เพราะทั้งนี้ความขัดแย้งในระดับที่ เหมาะสมจะทำให้

เกิดความรอบคอบ ความมีเหตุมีผลและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ใหม่ๆ วิธีการใหม่ๆ ในการทำงาน แต่ถ้าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอยู่ในระดับสูงมาก ข้อมูลข่าวสารต่างๆ จะไม่ทั่วถึงหรือถูกบิดเบือนไป เป็นผลให้คุณภาพการตัดสินใจต่ำ บรรยากาศการทำงานก็จะมีแต่ความตึงเครียด ความคิดริเริ่มก็จะเกิดขึ้นได้น้อยมาก สรุปได้ว่า การบริหารงานภายในองค์กรให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายมีคนเป็นปัจจัยหลักในการทำงาน แต่เนื่องจากมีความแตกต่างกันระหว่างบุคคล ไม่ว่าจะเป็นทัศนคติ ความเชื่อค่านิยม ความรู้ความสามารถ เป้าหมายทำงานที่แตกต่างกันมีส่วนทำให้เกิดความขัดแย้งในการทำงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งให้เป็นไปในลักษณะสร้างสรรค์และเป็นประโยชน์กับองค์กร

6. กระบวนการปฏิบัติงานที่ชัดเจน (Sound Procedure) ทีมงานที่มีประสิทธิภาพต้องใช้ลักษณะการทำงานแบบยืดหยุ่น รวมทั้งการตัดสินใจที่ถูกต้องเหมาะสมต้องอาศัยข้อมูลที่สมบูรณ์ ที่สุด ซึ่งมาจากการติดต่อสื่อสาร การพูด การเขียน กระทำในสิ่งที่ถูกต้องในการแก้ปัญหาจะทำให้ ทีมงานมีประสิทธิภาพ ซึ่งพฤติกรรมการทำงานของแต่ละคนนั้นมีความแตกต่างกันไปตามความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ ทัศนคติส่วนบุคคล ดังนั้น จึงถือเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องสร้างและ พัฒนาการทำงานเป็นทีมอยู่เสมอ เพื่อให้แต่ละคนเห็นความสำคัญของงานและประโยชน์ ส่วนรวมมากกว่าความสำคัญส่วนบุคคล บรรยากาศในการทำงาน สภาพแวดล้อม การสนับสนุน จากเพื่อนร่วมงาน สิ่งเหล่านี้มีส่วนเสริมการทำงานเป็นทีม การตัดสินใจอาจกระทำโดยผู้บริหารงานคนเดียวได้ แต่ในการปฏิบัติงานนั้นไม่สามารถจะกระทำโดยผู้บริหารเพียงคนเดียว ทีมงานที่ดีจึงจะเปรียบ เสมือนพลังในการปฏิบัติงานของผู้บริหารให้ประสบความสำเร็จ

7. ภาวะผู้นำที่เหมาะสม (Appropriate Leadership) ในทีมงานโดยทั่วไปไม่มีทีมงานใดที่จะต้องการผู้นำถาวร ทีมงานที่พัฒนาแล้วจะถูกเปลี่ยนภาวะผู้นำให้เป็นไปตามสถานการณ์ กล่าวคือ จะมีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเป็นผู้นำภายในกลุ่ม ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จักหาสิ่งที่ดีที่สุดของสมาชิก ในทีมงานและใช้ภาวะผู้นำในแบบที่มีทั้งความยืดหยุ่นและเหมาะสม ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การที่ผู้บริหารรู้จักมอบหมายงาน ถือว่าเป็นการพัฒนาการบริหารและเป็นกุญแจไปสู่ความมั่นใจของผู้บริหารในการสร้างทีมงานที่ดี หากไม่มีการมอบหมายงานอุปสรรคจะเกิดขึ้นระหว่างผู้บริหารกับผู้ปฏิบัติ ระดับของการมอบหมายงานต้องเหมาะสม มิฉะนั้นผู้ปฏิบัติจะเกิดความกลัวในผลของการมอบหมายงาน เพราะบางครั้งเขาจะรู้สึกเบื่อหน่าย และขาดความกระตือรือร้น

กล่าวโดยสรุป พฤติกรรมผู้นำที่เหมาะสมขึ้นอยู่กับความต้องการและทักษะความชำนาญ ของผู้ร่วมงาน ลักษณะงานและข้อจำกัดของสภาพแวดล้อมขององค์กรนั้นๆ ซึ่งไม่สามารถกำหนด ออกมาเป็นรูปแบบว่าควรเป็นแบบใดจึงจะเหมาะสมที่จะนำมาใช้กับผู้ร่วมงาน ภาวะผู้นำที่เหมาะสมจะต้องทำให้สอดคล้องและเข้ากับสถานการณ์นั้นๆ ได้ เพื่อให้เป็นไปในทางที่จะทำให้ บรรลุเป้าหมาย

8. การทบทวนการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ (Regular Review) ทีมงานที่ดีไม่เพียงแต่เข้าใจเฉพาะคุณลักษณะของทีมและบทบาทต่างๆ ในองค์กรเท่านั้น จะต้องเข้าใจถึงแนวทาง วิธีการตัดสินใจ การจัดการความขัดแย้งของทีมงานด้วยการทบทวนการทำงาน ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ทีมงานได้รับประสบการณ์เพิ่มขึ้นและการพัฒนาทีมงานอย่างมีสติ วิธีการในการทบทวนการทำงานมีหลายวิธี นอกจากนี้ยังต้องมีการทบทวนการบริหารงานในทีมอย่างสม่ำเสมอ จะสามารถแก้ไขข้อบกพร่องของทีมงาน ช่วยให้ทีมงานได้รับประสบการณ์เพิ่มขึ้น การทบทวนการทำงานอย่างสม่ำเสมอจึงนับว่าเป็นสิ่งสำคัญในการทำงานขององค์กร การตรวจสอบทบทวนผลการทำงานจึง เป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้บริหารองค์กรรู้ความเป็นไปว่าเป็นอย่างไร คุ่มค่าเพียงใดหรือไม่ ซึ่งจะเห็น ได้ว่าการทบทวนการทำงานอย่างสม่ำเสมอ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร 2 ประการคือ ผู้ทำงาน ทราบถึง

ผลงานที่ตนรับผิดชอบ และในแง่ของตัวองค์กรก็จะได้ข้อมูลที่จะช่วยให้สามารถรู้ได้ว่างานที่ทำทั่วไปแล้วนั้นทำได้ดีเพียงใด ซึ่งการเรียนรู้ดังกล่าวนี้จะทำให้การควบคุมสั่งการต่างๆ สามารถกระทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

9. การพัฒนาตนเอง (Individual Development) ทีมงานที่มีประสิทธิภาพจะต้องค้นหาและรวบรวมทักษะต่างๆ ของแต่ละบุคคลและผลิตผลที่ดีกว่า หากทีมให้ความสนใจต่อการพัฒนาทักษะของแต่ละคน เมื่อกล่าวถึงการพัฒนาพนักงานองค์กรมักจะมองในเรื่องของทักษะและความรู้ที่แต่ละคนมีอยู่เพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น ตัวอย่างของการบริหารวิธีการพัฒนาตนเองจำเป็นต้องมีมากมายหลายทักษะ เราอาจพบว่าผู้บริหารหลายๆ คนโดยเฉพาะผู้จัดการภาคเอกชนมีการฝึกอบรมเพียงเล็กน้อย แต่เขาประสบความสำเร็จอย่างมากในการปฏิบัติ นั้นเป็นเพราะเขาตระหนักว่าการบริหารไม่ใช่การตอบคำถามเพียงทักษะความรู้ในหนังสือเท่านั้น แต่ต้องอาศัยประสบการณ์การเห็นและการกระทำซึ่งสิ่งเหล่านี้จะต้องเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

สรุปได้ว่า การให้สมาชิกในทีมที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้นได้นั้นจะต้องเริ่มต้นที่การพัฒนา พนักงานหรือสมาชิกในทีมงาน เพราะถือว่าบุคคลมีลักษณะ สติปัญญา ศักยภาพที่จะส่งผลต่อการ ปฏิบัติงานในองค์กรให้มีประสิทธิภาพ เนื่องจากแต่ละคนมีค่านิยม การรับรู้ เจตคติและบุคลิกภาพที่แตกต่างกัน ในฐานะผู้บริหารจำเป็นต้องศึกษาและเข้าใจมนุษย์เป็นรายบุคคลเพื่อหาทางพัฒนา บุคคลหรือสมาชิกในหน่วยงานให้เป็นไปในทิศทางหรือแนวทางที่องค์กรต้องการ วิธีการพัฒนา พนักงานเป็นรายบุคคลทำได้หลายวิธี เช่น การฝึกอบรม การให้การศึกษา นอกจากนี้ ผู้บริหาร จะต้องเรียนรู้วิธีการพัฒนามนุษย์เป็นกลุ่ม ซึ่งนิยมใช้กันมากเพราะมักประสบผลสำเร็จและเป็น พื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ เทคนิคที่ใช้ได้แก่การฝึกทักษะกระบวนการกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ แนวทางในการพัฒนาพนักงานในองค์กรจึงเป็นหน้าที่ที่สำคัญของผู้บริหารที่จะต้องศึกษาและให้ ความสนใจนอกเหนือจากการพัฒนาพนักงานในองค์กร ซึ่งในปัจจุบันมีการบริหารทั้งในลักษณะ รายบุคคลและเป็นกลุ่ม เพราะถือว่าบุคคลแต่ละคนมีส่วนช่วยให้องค์กรดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

10. ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม (Sound Inter-Group Relation) ทีมงานจะมีประสิทธิภาพได้จะต้องประกอบด้วยลักษณะต่างๆ 9 ประการ แต่ถ้าขาดสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างกลุ่มหรือภายใน กลุ่มแล้วก็เป็นอุปสรรคได้เช่นเดียวกัน ถ้าหากความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มเป็นไปอย่าง ดีแล้วการทำงานของกลุ่มก็จะราบรื่นและเป็นไปในทางสร้างสรรค์ มีการสนับสนุนเกื้อกูลกัน และช่วยกันแก้ไขปัญหอุปสรรคก็จะผ่านพ้นไปได้ แต่ถ้ากลุ่มไม่มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแล้ว มีการแข่งขันชิงดีกันการขัดแย้งและการทะเลาะเบาะแว้งก็จะแพร่กระจายออกไป

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่มีประสิทธิภาพมีดังนี้

1. ต้องมั่นใจว่าการปฏิบัติ การตัดสินใจของกันและกัน มีการสื่อสารและเข้าใจกันดี
2. พยายามที่จะเข้าใจความคิดเห็นของคนอื่นหรือฝ่ายอื่น เข้าใจปัญหาและอุปสรรคและยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือเมื่อมีความจำเป็น
3. ค้นหาวิธีการทำงานที่มีประสิทธิภาพร่วมกันกับฝ่ายอื่น ๆ ทีมอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง
4. ตระหนักอยู่เสมอว่าพรมแดนและความรับผิดชอบระหว่างทีมต้องมีการทบทวนอยู่ตลอดเวลา
5. ชัดเจนและระวังปัญหาที่จะเกิดระหว่างทีมงานล่วงหน้าเสมอ
6. พยายามฟังความคิดเห็นของกลุ่มอื่นและให้กลุ่มอื่นฟังความคิดเห็นของกลุ่มเรา
7. ใช้ทีมงานอื่นเป็นแหล่งความคิดและเปรียบเทียบ
8. มีความเข้าใจในความแตกต่างของคนและใช้ความแตกต่างของคนเหล่านั้นให้เกิด

ประโยชน์

สรุปได้ว่า กลุ่มทีมงานใดหากมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันในลักษณะสนับสนุนหรือแน่นแฟ้น พฤติกรรมของกลุ่มหรือทีมเป็นไปในทางที่ดี สมาชิกก็จะมีเกี่ยวข้องสัมพันธ์และทุกคนก็จะทุ่มเทความสำคัญเวลาทำงานให้กับกลุ่มหรือทีมงาน ด้วยเหตุผลนี้ ผู้บริหารจำนวนมากจึงสนใจเข้าไปร่วมกิจกรรมที่ช่วยเหลือทีมงานหรือกลุ่มทำงาน (Group Building) ให้กลุ่มมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกลมกลืนกันมากขึ้น ซึ่งก็จะส่งผลให้กลุ่มสามารถสร้างพลังให้ปรากฏขึ้น เพื่อปฏิบัติงานต่างๆ ได้ประสบผลสำเร็จ

11. การสื่อสารที่ดี (Good Communications) การสื่อสารที่ดีและมีประสิทธิภาพเป็นความต้องการของหน่วยงานหรือองค์กรทุกประเภท ดังนั้น การสื่อสารภายในทีมงานเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่งในการทำงานซึ่งจะ เป็นการสร้างความเข้าใจจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง หรือทีมงานหนึ่งไปยังอีกทีมงานหนึ่ง โดยมีความสำคัญของการสื่อสารอย่างน้อย 2 ประการ ได้แก่ การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิกในทีมงานและการแจ้งข้อมูลข่าวสารให้สมาชิกในทีมงานได้รับทราบเพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถประสานให้กับฝ่ายต่างๆ ปฏิบัติได้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการสื่อสารในองค์กร ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารแบบทางเดียวหรือการสื่อสารแบบสองทางขึ้นอยู่กับสถานการณ์และเวลา เป็นสิ่งสำคัญ สรุปได้ว่า พื้นฐานสำคัญของการบริหารงานนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการสื่อสารที่ดีจะทำให้เกิด ความเข้าใจ ความร่วมมือ การประสานงานที่ดี ด้วยแผนงานต่างๆ จะได้รับการยอมรับหรือปฏิบัติ มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับวิธีการสื่อสารจะกระตุ้นให้เขาปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้องในการสร้างคุณลักษณะการสร้างทีมงาน 11 ประการของทีมงานจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเหมือนระบบต่างๆ ในร่างกายของคนเรา หากระบบใดระบบหนึ่งในร่างกายเกิดความบกพร่องผลจะกระทบถึงระบบอื่นๆ ด้วย ดังนั้น หากเราปรับปรุงพัฒนาองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งผลดีก็เกิดขึ้นแก่ทีมงานหรือองค์กรทั้งหมด

2.2.2 องค์ประกอบของการทำงานเป็นทีม

ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ประกอบของทีมงานโดยการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการตั้งแต่ออดีตถึงปัจจุบันที่ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของทีมงานไว้ ดังนี้

Larson and Lafasto (1989) กล่าวว่า ทีมงานที่มีความเป็นเลิศควรมีลักษณะ 8 ประการ คือ (1) มีเป้าหมายและความชัดเจน (2) มีโครงสร้างงานที่มุ่งผลชัดเจน (3) มีสมาชิกในทีมที่มีความรู้ความสามารถ (4) มีความผูกพันในทีมอย่างมีเอกภาพ (5) มีบรรยากาศที่ดีของการปฏิบัติงานร่วมกัน (6) มีมาตรฐานแห่งความเป็นเลิศ (7) มีการสนับสนุนและการยอมรับจากภายนอกทีมงาน และ (8) มีผู้นำทีมที่ยึดหลักการ

Parker (1990) ได้อธิบายคุณลักษณะ 12 ประการของทีมงานที่มีประสิทธิภาพแนวใหม่ไว้ดังนี้

1. ความชัดเจนของวัตถุประสงค์ (Clear Sense of Purpose) สมาชิกของทีมงานจะต้องกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกัน เพื่อจะได้กำหนดแนวทางในการปฏิบัติงานให้เหมาะสมและก่อให้เกิดประโยชน์ สูงสุดต่อองค์กร โดยสมาชิกของทีมงานควรมีบทบาทสำคัญในการกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ร่วมกัน

2. บรรยากาศการทำงานที่ปราศจากพิธีรีตอง (Informal Climate) บรรยากาศอบอุ่นมีการทำงานเป็นไปแบบเรียบง่ายไม่เป็นทางการ เมื่อถึงเวลาประชุมทุกคนมาพร้อมเพรียงกันด้วยใบหน้า ที่ยิ้มแย้มแจ่มใส มีความกระตือรือร้น สมาชิกของทีมงานช่วยสร้างบรรยากาศการทำงานที่ไม่เป็นทางการได้

3. การมีส่วนร่วม (Participation) สมาชิกทุกคนควรมีส่วนร่วมในการทำงานโดยเข้าร่วมกิจกรรมและการอภิปรายต่างๆ อย่างมีคุณภาพ ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้อาจแสดงออกให้รับรู้ทางวาจา หรือท่าทาง หรือทีมงานมีการเตรียมการประชุมร่วมกันโดยแบ่งหน้าที่การทำงาน

4. การรับฟังซึ่งกันและกัน (Listening) สมาชิกทุกคนควรมีการเรียนรู้ที่รับฟังความคิดเห็นและเต็มใจรับรู้ข้อมูลของผู้อื่นอย่างตั้งใจ คิดพิจารณาไตร่ตรองถึงสิ่งที่ได้รับฟังและสงวนท่าทีที่จะวิพากษ์วิจารณ์ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ส่งเสริมการรับฟังซึ่งกันและกัน

5. แสดงความไม่เห็นด้วยในทางบวก (Civilized Disagreement) ในการทำงานร่วมกับสมาชิกของทีมงานทุกคนควรมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นของตนเอง เพื่อให้การทำงานเป็นทีมประสบความสำเร็จ สมาชิกของทีมงานจะต้องสามารถสื่อสารความคิดเห็นที่แตกต่างกันเหล่านี้ให้สมาชิกคนอื่นๆ ของทีมงานได้รับรู้ สมาชิกของทีมนั้นจะต้องแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในทางบวก ซึ่งการมีโอกาสแสดงความคิดเห็นจะนำไปสู่ความเป็นปึกแผ่นของทีมงานได้ในที่สุด

6. ความเห็นพ้องต้องกัน (Consensus) เป็นเทคนิคการหาข้อยุติเกี่ยวกับปัญหา ความคิดหรือการตัดสินใจซึ่งแสดงออกถึงความมีสมานฉันท์และความมีเอกภาพของทีมงาน แต่ต้องไม่ได้มาจาก การออกคะแนนเสียง สมาชิกไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วยกับเรื่องต่างๆ อย่างเป็นเอกฉันท์ อาจจะมี สมาชิกบางคนอาจไม่เห็นด้วยกับข้อสรุปสุดท้ายแต่สามารถยอมรับได้และเต็มใจที่จะรับกติกา ปฏิบัติตามมติของทีมงาน

7. การสื่อสารที่เปิดเผย (Open Communication) ไม่เสแสร้งในการแสดงออกถึงความคิดและความรู้สึก การเข้าใจในเนื้อหาสาระของสิ่งที่สื่อสารระหว่างกันและเข้าใจในความรู้สึกของ ผู้อื่น เสมือนเราเป็นตัวเขา รู้จักยอมรับลักษณะส่วนตัวหรือลักษณะเฉพาะที่เขาเป็น ให้เกียรติและ เคารพในคุณค่าของบุคคลมีความเป็นมิตรต่อผู้อื่น เชื่อมั่นและไว้วางใจซึ่งกันและกัน

8. บทบาทและการมอบหมายงานที่ชัดเจน (Clear Roles and Work) เป็นการมอบหมายงานที่ระบุไว้ในคำพรรณนาลักษณะงาน บทบาทในที่นี้ไม่จำกัดเฉพาะภารกิจของงานเท่านั้นแต่จะ รวมถึงความคาดหวังของบุคคลอื่นที่มีต่องานนั้นด้วยเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาของความขัดแย้งด้าน บทบาท ทีมงานต้องมีกระบวนการวิเคราะห์ความชัดเจนของบทบาทเพื่อให้ทุกคนทุกฝ่ายได้มี ความเข้าใจตรงกัน

9. ภาวะผู้นำร่วม (Assignments) ภาวะผู้นำของทีมงานจะไม่จำกัดเฉพาะผู้นำที่เป็นทางการเท่านั้น แต่ทุกคนจะต้องมีภาวะผู้นำร่วมคือสมาชิกของทีมนั้นจะต้องแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่ส่งเสริม การทำงานและพฤติกรรมที่รักษาความสัมพันธ์ของทีมงาน ซึ่งพฤติกรรมทั้งสองจะทำให้การ ปฏิบัติงานของทีมงานประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือสามารถตัดสินใจแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

10. ความสัมพันธ์กับภายนอก (External Relations) สมาชิกต้องการความร่วมมือจากสมาชิกภายนอกเพราะบุคคลภายนอกจะให้ข้อมูลย้อนกลับด้านการปฏิบัติงานที่มีคุณค่าให้กับทีมงาน นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งทรัพยากรที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน เช่น งบประมาณ พนักงานและ การประชาสัมพันธ์

11. รูปแบบการทำงานที่หลากหลาย (Style Diversity) ทีมงานที่มีประสิทธิภาพควรประกอบด้วยสมาชิกของทีมงานที่มีความสามารถหรือมีแนวคิดในการทำงานที่แตกต่างกันออกไปอย่างน้อย 4 แบบ คือ สมาชิกที่ยึดการทำงานเป็นหลัก สมาชิกที่ยึดเป้าหมายเป็นหลัก สมาชิกที่เน้นกระบวนการเป็นหลัก และสมาชิกที่มุ่งวิธีการเป็นหลักจะสามารถช่วยสร้างความแข็งแกร่งของทีมงาน

12. การประเมินผลตนเอง (Self-Assessment) เป็นการตรวจสอบว่าผลการปฏิบัติงานอยู่ในระดับใดและมีอะไรบ้างที่เป็นอุปสรรคต่อประสิทธิภาพของงานอาจดำเนินการโดยแบบที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้เป้าหมายหลักเพื่อค้นหาจุดแข็งจุดอ่อนและแสวงหาแนวทางปรับปรุงหรือเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน

Daft (1999) ได้กล่าวถึง ปัจจัยหลักซึ่งเป็นองค์ประกอบของการทำงานร่วมกันเป็นทีมที่มีประสิทธิภาพประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านสมาชิกกลุ่ม กลุ่มจะทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นสมาชิกควรมีคุณลักษณะ 4 ประการ คือ

1.1 มีเจตคติที่ดีและตั้งใจทำงาน (the will to work) ได้แก่ การอยากที่จะทำงานร่วมกัน มีความรักดีและซื่อตรงต่อกลุ่ม ยึดมั่นในอุดมการณ์ของกลุ่ม ยอมรับวัตถุประสงค์ของกลุ่มที่ได้ร่วมกันกำหนดขึ้น

1.2 มีทักษะในการทำงานนั้น (the skill to work) เชื่อมั่นในความสามารถของสมาชิกด้วยกันและพร้อมที่จะช่วยเหลือกัน

1.3 มีความร่วมมือและประสานกันอย่างดี (cooperation and coordination) ได้แก่ ยึดหยุ่นในบทบาทที่แสดงออก มีการติดต่อสื่อสารและประสานงานในระหว่างสมาชิกด้วยความยินดี มีความรู้สึกว่าคุณทุกคนในกลุ่มมีความสำคัญและยอมรับกัน

1.4 มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี (human relationship) พยายามปรับค่านิยมให้กลมกลืน มีความไว้วางใจกัน พยายามเข้าใจพฤติกรรมของบุคคลอื่น มีความไวที่จะตระหนักถึงความต้องการและความรู้สึกของบุคคลอื่นในกลุ่ม

2. องค์ประกอบทางด้านผู้นำกลุ่ม การศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ พบว่าได้มีการนำเอาหลักปรัชญาการปกครองมาประยุกต์ใช้เพื่อดึงเอาเทคนิคการจูงใจของผู้นำและผู้บริหารที่พึงปฏิบัติต่อพนักงานในองค์กรให้บรรลุเป้าประสงค์ จะเห็นได้ว่าผู้บริหารยุคใหม่มีความตั้งใจที่จะนำเอาความสมดุลของศาสตร์ทางตรรกวิทยา (logical science) และความรู้สึกในแง่ของพฤติกรรมการทำงานของมนุษย์มาประยุกต์ใช้ องค์การธุรกิจจำนวนมากพนักงานในองค์กรจะทำงานกันเป็นทีมซึ่งบ่อยครั้งที่ผู้นำจะต้องจัดการปัญหาด้วยตนเอง ด้วยจิตสำนึกที่เต็มไปด้วยความรับผิดชอบที่จะนำองค์กรไปสู่ประตูแห่งชัยชนะขององค์กรที่เรียกว่า หัวใจของภาวะผู้นำทางธุรกิจ (the seven keys to business leadership) ซึ่งมีคุณลักษณะดังนี้

2.1 การพัฒนาวิสัยทัศน์ (Vision development : V) ในยุคปัจจุบันเป็นโลกของธุรกิจที่การแข่งขันทวีความรุนแรงมากขึ้นจะเป็นเครื่องชี้วัดความสามารถของผู้นำองค์กรว่าจะเป็นผู้นำที่ไร้ความสามารถหรือเก่งกาจปานใด ความสามารถในการบริหารจัดการจะเป็นเครื่องตัดสิน ดังนั้นผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลและพยายามพัฒนาวิสัยทัศน์ของตนเพื่อนำองค์กรให้อยู่รอดปลอดภัยได้

2.2 การปรับเปลี่ยนวิกฤตความขัดแย้งเป็นโอกาส (Invite dissent : I) คือการเชิญชวนความเห็นที่แตกต่างกันของสมาชิกโดยการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์จากการประชุมระดมสมอง ผู้นำควรเคารพในความคิดเห็นของผู้อื่นบ้าง การที่คนอื่นมองปัญหาไม่ตรงกับเราหรือขัดแย้งคัดค้านเราไม่ได้หมายความว่าเราจะผิดในมุมที่มองหรือมีความคิดเห็นที่แตกต่างอาจเป็นทางเลือกใหม่หรือสิ่งที่เรายังคิดไม่ถึงก็ได้

2.3 การมีสติสุขุมรอบคอบ (Cool to be acting : C) คือใจเย็นผู้นำควรรักษาระดับของอารมณ์ให้มั่นคงสม่ำเสมอ ไม่ควรตัดสินใจอะไรด้วยความหุนหันพลันแล่น การที่ผู้นำมีความใจเย็นจะทำให้คิดการต่างๆ ได้รอบคอบกว่าบุคคลที่ใจร้อน ซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดความผิดพลาดได้ง่ายแล้วยังเป็นบ่อเกิดแห่งโรคร้ายที่จะทำให้ทำลายสุขภาพของตัวผู้นำอีกด้วย คนใจเย็นจะได้เปรียบในด้านภาพลักษณ์เนื่องจากคนใจเย็นจะมีบุคลิกภาพที่มองดูสุขุม

2.4 การมองผู้ปฏิบัติงานอย่างมีคุณค่า (Trust our subordinate : T) คือความไว้วางใจลูกน้อง ขอให้ท่านมีแนวคิดพื้นฐานนี้อยู่ในใจก่อนว่า “ไม่มีใครอยากเป็นคนไม่ดี” ทุกคนล้วนอยากเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสามารถด้วยกันทั้งนั้น ดังนั้นผู้นำจึงควรต้องมีความไว้วางใจลูกน้อง หรือผู้ใต้บังคับบัญชาต้องเชื่อใจในความสามารถของเขาและเมื่อลูกน้องเกิดความผิดพลาดขึ้น ผู้นำพร้อมที่จะร่วมรับผิดชอบอยู่เคียงข้างเขา เพื่อช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นและที่สำคัญควรให้โอกาสลูกน้องในการทำงานด้วย

2.5 การให้โอกาสคน (Opportunity : O) จากปรัชญาพื้นฐานที่ว่าคนไม่ใช่จะเลวเสมอไปเสียทั้งหมด ดังนั้น ผู้นำที่ฉลาดจะหยั่งรู้และมองเห็นคุณค่าของลูกทีมของตนสามารถดึงเอาศักยภาพในส่วนที่ดีของคนออกมาใช้งานให้เกิดประโยชน์ได้โดยการให้โอกาสลูกทีมได้แสดง จุดเด่นของตนโดยเสมอหน้ากันอย่างยุติธรรม

2.6 การสนับสนุนเพื่อประกันความเสี่ยง (Risk encouragement : R) คือการกระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติงานกล้าเสี่ยงที่จะคิดที่จะทำด้วยความมั่นใจ ผู้ประกอบการได้มอบอำนาจหน้าที่ การตัดสินใจให้กับผู้นำ ดังนั้น ผู้นำต้องตระหนักว่าการทำธุรกิจย่อมมีความเสี่ยงอยู่ ณ ระดับหนึ่ง แต่การกล้าเสี่ยงนั้นจะต้องกระทำอย่างมีเหตุผลภายใต้เงื่อนไขของข้อมูลที่เป็นจริงจากสารสนเทศ ในการตัดสินใจบริหารสั่งการ การบริหารเชิงรุกเป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งที่ผู้นำควรศึกษาและให้ความสนใจที่พึงนำไปปฏิบัติ

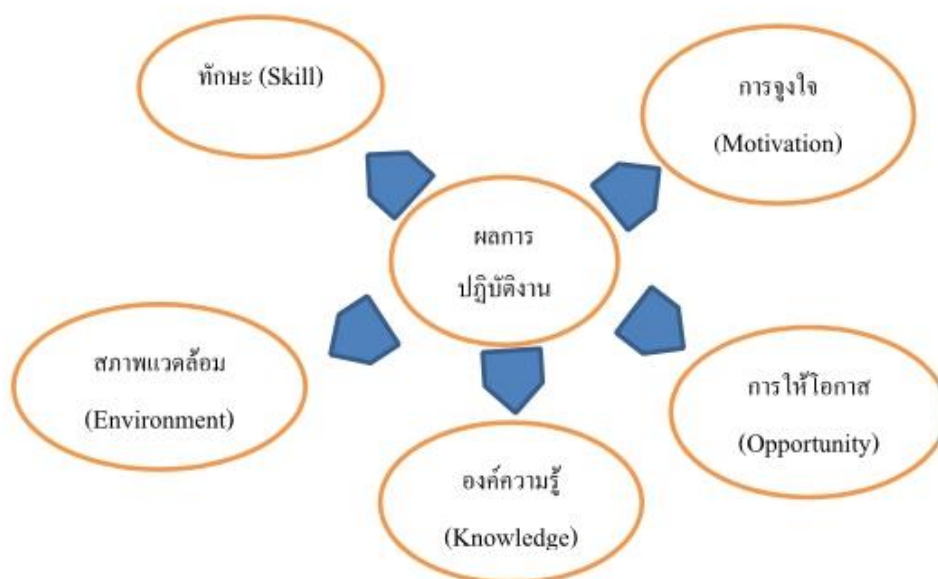
2.7 การเป็นผู้ชำนาญการ (Expert : E) ผู้นำควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในหลายๆ เรื่อง ซึ่งความรู้ลึกไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญในทุกเรื่อง ควรรู้ในระดับกว้าง แต่ไม่จำเป็นต้องรู้ในระดับลึก

สรุปได้ว่า กลุ่มควรมีผู้นำที่มีความสามารถ พยายามกระตุ้นให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมโดยทั่วกัน รู้จักนำเอากระบวนการของมูลเหตุจูงใจที่แตกต่างกันมาประยุกต์ใช้ด้วยการเอาใจใส่ต่อกลุ่ม เพิ่มพูนความรู้ให้แก่สมาชิก ให้เขามีความเชื่อมั่นที่จะทำงาน และรู้จักใช้ข้อขัดแย้งเพื่อการเสริมสร้าง โดยให้ทุกคนเข้าใจว่าความขัดแย้งย่อมเกิดขึ้นได้เสมอในกลุ่ม และอาจก่อให้เกิดประสิทธิภาพในองค์กรได้ หากเราเชื่อว่าความคิดที่แตกต่างกันทำให้เกิดเป้าหมายและวิธีการที่ดีกว่าเดิมได้ ดังนั้นผู้นำจึงต้องรู้ว่าควรทำอย่างไรจึงจะใช้ความขัดแย้งเป็นเครื่องเสริมสร้างให้ได้

3. องค์ประกอบด้านการจัดรูปแบบโครงสร้างของกลุ่ม การจัดรูปแบบของโครงสร้างของทีมงานที่ดีจะต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน มีขอบเขตแน่นอน มีกลไกของข้อมูลย้อนกลับ (feedback) เพื่อการปรับปรุงผลงานอย่างเป็นระบบ มีระเบียบ กฎหมายที่ชัดเจนแน่นอนในการปฏิบัติโดยการแสวงหาวิธีการที่เหมาะสมอยู่เสมอ และมีการจัดเงื่อนไขในการเสริมแรงเป็นอย่างดีเหมาะสม

4. องค์ประกอบด้านพฤติกรรมกลุ่ม ความสำเร็จของการทำงานเป็นทีมขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการทำงานของสมาชิกการปฏิบัติงาน (performance) ในหน้าที่รับผิดชอบก็เปรียบเสมือนการฟันฝ่าปัญหาและอุปสรรค ผู้ปฏิบัติงานจึงเปรียบเสมือนตกอยู่ในกลุ่มควัน (smoke) ที่เต็มไปด้วยปัญหาและอุปสรรค และเมื่อปฏิบัติงานได้สำเร็จด้วยดี นั่นก็หมายถึงกลุ่มควันได้จางหายไป ปัจจัยที่จะช่วยให้การปฏิบัติงาน

สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพย่อมขึ้นอยู่กับศักยภาพด้านต่างๆ ของพนักงาน ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ปัจจัยทางด้านพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ (ยงยุทธ เกษสาคร, 2554)

จากภาพแสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติงานที่ดีมีประสิทธิภาพของกลุ่มจำเป็นต้องอาศัย พนักงานที่มีทักษะทั้งในด้านความรู้ความสามารถ และความชำนาญในการทำงานที่เกิดจากแรงขับ ภายใต้การจูงใจในผลประโยชน์ร่วมกัน (mutual benefit) การให้โอกาสบุคคลได้ แสดงศักยภาพแห่งตน เพื่อที่จะได้รับการพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติ ตลอดจนการจัด สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

Robbins (2001) กล่าวว่า องค์ประกอบที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของทีมที่สำคัญที่ก่อให้เกิดทีมที่มีประสิทธิผลแบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. ด้านทรัพยากรและสภาพแวดล้อมหรือบริบท (Context) ที่ปัจจัยด้านนี้มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลของทีมมีความเกี่ยวข้องกับผลการดำเนินงานของทีมอย่างสูง ประกอบด้วยปัจจัย 4 ประการได้แก่ (1) ทรัพยากรที่เพียงพอ (Adequate Resources) ทีมงานเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรทีมที่จะมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนที่ดีจากองค์กรและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในเรื่อง พนักงานที่เพียงพอ วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น เทคโนโลยีที่ทันสมัย ได้รับขวัญและกำลังใจและการ สนับสนุนจากฝ่ายบริหารและองค์กรโดยรวมจึงจะสามารถดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย (2) ภาวะผู้นำและโครงสร้าง (Leadership and Structure) การทำงานเป็นทีมจำเป็นต้องมีข้อตกลงกับสมาชิกภายในทีมเกี่ยวกับหน้าที่ความรับผิดชอบ มีการมอบหมายงานของแต่ละคนที่เท่าเทียมกัน การที่ผู้นำมีภาวะผู้นำอย่างเหมาะสมกับรูปแบบของทีมที่ไม่มากหรือน้อยเกินไป รวมถึงโครงสร้างการทำงานที่สามารถนำเอาศักยภาพของสมาชิกทีมออกมาได้อย่างมากที่สุด นอกจากนี้ทีมยังต้องกำหนดตารางเวลาการทำงานเป็นอย่างไร จะมีการตัดสินใจและหาข้อยุติของทีมได้อย่างไร (3) บรรยากาศแห่งความเชื่อถือว่าไว้วางใจ (Climate of Trust) ผู้นำและสมาชิกของทีมจะต้องมีความไว้วางใจกันและกัน ผู้นำต้องสร้างความเชื่อมั่นไว้วางใจให้เกิดขึ้นต่อผู้นำเองและสมาชิกภายในทีมได้เพื่อความเชื่อมั่นกันในทีมจะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจและ รับผิดชอบต่อเป้าหมายร่วมกัน สมาชิกภายในทีมกล้าที่จะลองสิ่งใหม่ๆ เนื่องจากเชื่อมั่นต่อตัวผู้นำและสมาชิกในทีม ตัวผู้นำก็จะทำให้ทีมเต็มใจยอมรับการตัดสินใจและ

เป้าหมายของผู้นำ และ (4) การประเมินผลงานและระบบการให้รางวัล (Performance evaluation and reward system) ระบบการประเมินผลต้องมีความเป็นธรรม ใช้วิธีการประเมินและให้รางวัลผลตอบแทนแบบที่มากกว่ารายบุคคล

2. ด้านองค์ประกอบและคุณสมบัติ (Composition) เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสามารถ บุคลิกภาพของสมาชิกในทีม ความยืดหยุ่น ความหลากหลาย ขนาดของทีม การจัดสรรบทบาทของสมาชิก และความชอบของทีม สามารถอธิบายได้ดังนี้

2.1 ความสามารถของสมาชิก (Abilities of Member) ประกอบด้วยทักษะ 3 ประการที่จำเป็นสำหรับทีมงานทุกประเภท ได้แก่ บุคคลที่มีทักษะความเชี่ยวชาญทางด้านเทคนิค ทักษะความ เชี่ยวชาญในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ กล่าวคือมีความสามารถในการแก้ไขปัญหา ระบุมองเห็นทางเลือกต่างๆ ในการแก้ปัญหา รู้จักประเมินทางเลือกเพื่อหาทางเลือกที่ดีที่สุด และทักษะ ในการประสานงานและแก้ปัญหาความขัดแย้ง ต้องเป็นผู้ฟังที่ดี ยอมรับข้อมูลป้อนกลับ รู้จัก แก้ไข ปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งรวมเรียกว่าทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

2.2 บุคลิกภาพ (Personality) ความสำคัญของบุคลิกภาพมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานของพนักงานในองค์กร ทำให้ส่งผลไปสู่พฤติกรรมของทีมต่อไป สามารถวิเคราะห์ได้จาก บุคลิกภาพ 5 ประการ ได้แก่ การมุ่งสังคม การประนีประนอม ความสำนึกรับผิดชอบ ความมั่นคงทางอารมณ์ และเปิดรับโอกาส

2.3 การจัดสรรบทบาท (Allocating Roles) สมาชิกในทีมทุกคนต้องเข้าใจบทบาทหน้าที่ ของตนเองอย่างชัดเจน เนื่องจากบทบาทแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่ต้องรับผิดชอบบทบาทชัดเจน สามารถช่วยลดความขัดแย้งภายในทีมได้

2.4 ความหลากหลาย (Diversity) ทีมที่มีสมาชิกของทีมมีความคิดและความแตกต่างกัน ทำให้มีความสามารถและข้อมูลที่หลากหลายนำไปสู่ประสิทธิผลของทีม แต่ขณะเดียวกันความคิด และความหลากหลายอาจทำให้เกิดความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้นด้วย แต่ผลงานที่ดีก็จะดีกว่าทีมที่มี สมาชิกของทีมที่มีความคิดคล้ายคลึงกัน นอกจากนี้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมอาจทำให้เกิด แนวคิดและ มุมมองที่หลากหลาย แต่อาจเกิดปัญหาความไม่ลงรอยกันของความคิดเห็น ดังนั้นความ หลากหลาย ควรทำให้เกิดการกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ แต่ไม่ถึงขั้นเกิดความแตกแยก

2.5 ขนาดของทีม (Size of Teams) จำนวนสมาชิกในทีมมีผลต่อประสิทธิภาพของทีม ทีมที่มีจำนวนสมาชิกมากหรือทีมขนาดใหญ่จะสามารถแก้ปัญหาได้ดี แต่จะขาดความรวดเร็วในการทำงานเมื่อเทียบกับทีมที่มีสมาชิกน้อยหรือทีมขนาดเล็ก และเมื่อพิจารณาด้านประสิทธิภาพทีมที่มีขนาดเล็กจะมีประสิทธิภาพสูงกว่า ทีมที่จะมีประสิทธิภาพควรมีสมาชิกในทีมไม่เกิน 10 คน แต่ถ้า สมาชิกน้อยไปก็ อาจเกิดปัญหาการขาดแคลน ถ้าสมาชิกมากเกินไปก็เกิดปัญหาเรื่องความเป็นอันหนึ่งอันเดียว ความ รับผิดชอบซึ่งกันและกัน เกิดความสับสนเปล่า ดังนั้นจึงต้องมีการจัดสรรขนาด ทีมให้เหมาะสม

2.6 ความยืดหยุ่นของสมาชิก (Member Flexibility) ทีมจะต้องมีสมาชิกของทีมที่มีความ ยืดหยุ่น สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่างๆ ได้ดี ช่วยเหลือหรือทำงานแทนสมาชิกคนอื่นได้ ถ้าจำเป็นการเลือกบุคคลเพื่อเข้าร่วมทีมควรพิจารณาจากบุคคลที่มีลักษณะของความยืดหยุ่นได้ สูง มีความพร้อมที่จะเรียนรู้งานทุกด้าน

2.7 ความชอบของสมาชิก (Member preference) การตัดสินใจคัดเลือกสมาชิกทีม นอกจากพิจารณาจากทักษะ ความสามารถ บุคลิกภาพแล้ว ต้องพิจารณาความชอบและความเต็มใจเข้าร่วมทีมด้วย

3. ด้านการออกแบบงาน (Work Design) ต้องมีการออกแบบงานให้มีความดึงดูดสมาชิกให้ใช้ความพยายามในการทำงานร่วมกันอย่างเต็มความสามารถ มีความรับผิดชอบร่วมกันในการทำให้งานบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ การออกแบบงานจึงต้องคำนึงถึงควมมีเสรีภาพและอิสระในการทำงานมีโอกาสได้ใช้ทักษะและความรู้ ความสามารถที่แตกต่างหลากหลายในการปฏิบัติงาน ความสามารถที่จะทำงานให้สำเร็จสมบูรณ์ของชิ้นงาน รวมถึงการทำงานหรือโครงการที่มีความสำคัญหรือมีผลกระทบต่อผู้อื่น การศึกษาวิจัยพบว่าคุณลักษณะเหล่านี้จะช่วยยกระดับการ จูงใจของสมาชิกและเพิ่มประสิทธิผล เพิ่มความรู้สึกรับผิดชอบต่องานสูงขึ้น

4. ด้านกระบวนการ (Process) มีความสำคัญต่อประสิทธิผลของทีม โดยกระบวนการเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดความเชื่อถือว่าผลิตภาพหรือผลงาน (Productivity) ของทีมอย่างน้อยที่สุดจะเท่ากับผลรวมของผลงานของบุคคลแต่ละคน องค์ประกอบของกระบวนการที่สำคัญได้แก่

4.1 วัตถุประสงค์ร่วมกัน (Common Purpose) จะเป็นการช่วยในการกำหนดทิศทางช่วยกระตุ้นในการทำงาน สร้างพลังและความผูกพันของสมาชิกในทีม วัตถุประสงค์ร่วมกันในที่นี้หมายถึงวิสัยทัศน์ (Vision) ซึ่งหากได้รับการยอมรับจากสมาชิกในทีมก็จะเป็นเสมือนมีหน้าที่ใน การควบคุมทิศทางการทำงานของกลุ่ม

4.2 เป้าหมายเฉพาะชัดเจน (Specific goals) ทีมงานที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีวัตถุประสงค์ที่เฉพาะชัดเจนที่เป็นเชิงปฏิบัติและตรวจวัดได้จริง (Measurable) และเป็นเป้าหมาย จริงในการปฏิบัติ (Realistic) จะช่วยให้ผลการปฏิบัติงานสูงขึ้นและเพิ่มความมีพลังการทำงานให้ ทีมมีเป้าหมายชัดเจนสามารถทำงานบรรลุผล

4.3 ความเชื่อมั่นในความสามารถของทีม (Team Efficiency) หมายถึงความเชื่อมั่นตนเองของทีมว่ามีความสามารถที่จะปฏิบัติงานได้สำเร็จลุล่วง เป็นคุณสมบัติที่สำคัญของทีม เมื่อทีมทำงานเกิดความสำเร็จจะทำให้เกิดความเชื่อมั่นในทีมงานมากขึ้น ความสำเร็จในครั้งแรกก็จะนำไปสู่ความสำเร็จในครั้งต่อไป ผู้บริหารสามารถเพิ่มความเชื่อมั่นในความสามารถของทีมได้ โดยเริ่มจากการมอบหมายงานเล็กๆ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จทีมเกิดความเชื่อมั่นในการทำงานแล้ว ค่อยๆ ขยับขึ้นเป็นมอบหมายงานที่ซับซ้อนตามลำดับ

4.4 ระดับความขัดแย้ง (Conflict levels) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในทีมไม่ใช่เป็นเรื่องที่เสียหายสำหรับทีม ถ้าหากปราศจากความขัดแย้งจะทำให้เกิดความเฉื่อยชาและไม่มีความ กระตือรือร้น ดังนั้น ความขัดแย้งจะช่วยทำให้ยกระดับประสิทธิผลของทีมงานให้สูงขึ้นได้ แต่ต้อง เป็นความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับงานไม่ใช่ความขัดแย้งในเชิงสัมพันธ์ภาพ (Relation Conflict) ความ ขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับงานถือเป็นเรื่องที่ดีเพราะจะทำให้ได้ประโยชน์เนื่องจากสมาชิกร่วมกันคิดเมื่อเกิด ความขัดแย้งขึ้นช่วยให้เกิดการอภิปราย เกิดการทดสอบแนวคิดของบุคคลที่มีต่อปัญหาหรือ ทางเลือกนั้น ทำให้การตัดสินใจของทีมดีขึ้นแต่ทีมต้องมีความขัดแย้งอยู่ในระดับที่เหมาะสม

4.5 ความสูญเสียทางสังคม (Social loafing) เป็นพฤติกรรมของคนภายในกลุ่มที่ ชอบ เลี่ยงการทำงานหรือไม่ใช้ความพยายามของตนให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่ม ซึ่งความหมายก็คือการเอาเปรียบเพื่อนร่วมงานคนอื่นที่เขาทำงานอย่างเต็มที่ ซึ่งการแก้ไขปัญหาความสูญเสียทางสังคมของทีมคือต้องมีการกำหนดความรับผิดชอบของทั้งระดับบุคคลและระดับทีมงาน เพื่อไม่ให้คนที่ชอบอ้อมแรงซ่อนเร้นใน กลุ่มได้อีกต่อไป การแสดงความรับผิดชอบสามารถตรวจสอบได้โดยการวัดว่าการทำงานตรงกับ วัตถุประสงค์ เป้าหมายและแนวทางการทำงานได้มากน้อยเพียงใด ความชัดเจนว่าตนเองต้องรับผิดชอบ ต่อตนเองและต่อทีมงานมีอะไรบ้าง

Boakye (2015) กล่าวว่า ทีมที่มีประสิทธิภาพมีองค์ประกอบ ดังนี้คือ (1) ความมีประสิทธิภาพของพนักงาน (employee performance) (2)การส่งเสริมผลิตภัณธ์ของทีม (Boots to Productivity) (3) การตัดสินใจและการดำเนินการที่ดี (Good decision-making and implementation) (4) ความไว้วางใจในทีม (Team trust) (5) การรับรู้และผลตอบแทน (Recognition and rewards)

Deakin Co. (2016) กล่าวว่าองค์ประกอบหลักที่สำคัญของทีมงานมี 10 ประการ ได้แก่ (1) การสื่อสารอย่างเปิดเผยและโปร่งใส (Communicate openly and transparently) (2) การกำหนดวัตถุประสงค์ขององค์กรที่ชัดเจน (Establish a clear organizational purpose) (3) การกำหนดเป้าหมายของทีมอย่างเป็นรูปธรรม (Set concrete team goals) (4) การส่งเสริมความเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบ (Promote ownership and accountability) (5) การมอบหมายงานตามจุดแข็ง (Delegate tasks based on strengths) (6) การส่งเสริมประสิทธิภาพและหลีกเลี่ยงการจัดการขนาดเล็ก (Promote efficiency and avoid micromanagement) (7) การสนับสนุนพนักงานในการสร้างความสามัคคีในทีม (Support employees in building team cohesion) (8) การสร้างวัฒนธรรมแห่งความคิดและนวัตกรรม (Create a culture of ideas and innovation) (9) การให้รางวัลแก่ทีมสำหรับการเสี่ยง (Reward teams for taking risks) และ (10) การทำให้ความไว้วางใจเป็นคุณค่าที่สำคัญ (Make trust an essential value)

Blue Steps (2022) กล่าวว่า องค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการที่จะพาทีมไปสู่ความสำเร็จ ได้แก่ (1) ความไว้วางใจในหมู่สมาชิกของทีม (Trust among team members) (2) การเตรียมตัวที่จะมีส่วนร่วมในการอภิปรายแนวความคิด (Prepare to engage in debate around ideas) (3) การเรียนรู้ที่จะมุ่งมั่นในการตัดสินใจและวางแผนปฏิบัติการ (Learn to commit to decisions and plans of action) (4) การโอ้อุ้มกันและกันต่อการรับผิดชอบในแผนการของพวกเขา (Hold one another accountable against their plans) และ (5) การมุ่งเน้นการบรรลุผลโดยรวม (Focus on achieving collective results)

ทั้งนี้ จากการสังเคราะห์องค์ประกอบของทีมตามแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปเป็นตารางสังเคราะห์องค์ประกอบของการทำงานเป็นทีม ได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การสังเคราะห์องค์ประกอบของการทำงานเป็นทีม

องค์ประกอบของการทำงานเป็นทีม	นักวิชาการ							
	Larson and Lafasto (1989)	Parker (1990)	Daft (1999)	Robbins (2001)	Boakye (2015)	DeakinCo. (2016)	Blue Steps (2022)	สรุป
มีเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	7
มีโครงสร้างงานที่มุ่งผลชัดเจน	✓		✓	✓	✓			4
มีสมาชิกในทีมที่มีความรู้ความสามารถ	✓		✓	✓	✓	✓		5
มีความผูกพันในทีมอย่างมีเอกภาพ	✓					✓	✓	3
มีบรรยากาศที่ดีของการปฏิบัติงานร่วมกัน	✓	✓	✓	✓			✓	5
มีมาตรฐานแห่งความเป็นเลิศ	✓				✓			2
มีการสนับสนุนและการยอมรับจากภายนอก	✓	✓						2
มีผู้นำทีมที่ยึดหลักการ	✓		✓					2
สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน		✓	✓	✓	✓	✓	✓	6
รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน		✓	✓	✓	✓		✓	5
มีความเชื่อมั่นในทีม		✓	✓		✓	✓	✓	5
มีการสื่อสารที่เปิดเผย		✓			✓	✓		3
มีบทบาทและการมอบหมายงานที่ชัดเจน		✓	✓	✓		✓	✓	5
มีภาวะผู้นำร่วม		✓						1
มีรูปแบบการทำงานที่หลากหลาย		✓						1
มีการประเมินผลตนเอง		✓					✓	2
มีทรัพยากรในการดำเนินงานที่เพียงพอ				✓				1

จากตารางที่ 2 การสังเคราะห์องค์ประกอบของการทำงานเป็นทีม ผู้วิจัยได้เลือกองค์ประกอบที่มีความถี่ตั้งแต่ 5 ขึ้นไป (มากกว่าร้อยละ 60) เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดเป็นองค์ประกอบของการทำงานเป็นทีมสำหรับใช้เป็นตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention) ในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งประกอบด้วย 7 ด้านคือ (1) การมีเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน (2) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน (3) มีสมาชิกในทีมที่มีความรู้ความสามารถ (4) มีบรรยากาศที่ดีของการปฏิบัติงานร่วมกัน (5) รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (6) มีความเชื่อมั่นในทีม และ (7) มีบทบาทและการมอบหมายงานที่ชัดเจน ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเอาหลักการการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) ที่ได้นำไปให้ความรู้เพิ่มเติมแก่ผู้ร่วมวิจัย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เป็นกรอบหรือทิศทางของการทำงานระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเพิ่มขึ้น นอกเหนือจากหลักการ “มีส่วนร่วม” ตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และเพื่อเพิ่มคุณค่าความหลากหลายให้กับงานวิจัย เพราะเพียงลำพังแผนปฏิบัติการที่จะได้จากการวางแผนร่วมที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก(main intervention) ที่จะ

ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้นทำให้องค์ความรู้ “ที่จะใช้” และ “ที่จะได้” จากการวิจัยไม่หลากหลาย (วิโรจน์ สารรัตน์, 2561)

2.3 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

จากการศึกษาถึงความหมายและลักษณะที่สำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) จากเอกสารและตำราต่าง ๆ ของนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศทั้งในอดีตและปัจจุบัน พบว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นได้พัฒนามาจากการวิจัยชนิดหนึ่งที่เรียกว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ซึ่ง Kurt Lewin คือผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้สร้างหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการขึ้นมาในระหว่างช่วงทศวรรษที่ 40 (Holter & Schwartz-Barcott, 1993 อ้างถึงใน ชยานนท์ มนเพียรจันทร์, 2554) ส่วนในประเทศไทยนั้นพบว่า มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ในทำนองเดียวกัน เช่น เช่น สุวิมล ว่องวาณิช (2562) ได้สรุปแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นกระบวนการวิจัยที่ผสมผสานการปฏิบัติการ (Action) เข้ากับการมีส่วนร่วม (Participation) ของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การร่วมวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนการปฏิบัติงาน การร่วมดำเนินการ ตลอดจนการประเมินผลและการถอดบทเรียนร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสภาพงานหรือชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม อันเป็นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย โดยมีความหมายถึงวิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัยหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาของการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูลและการช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้น ๆ

การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ นอกจากจะส่งผลดังที่ได้กล่าวไปแล้วยังช่วยให้เกิดการพัฒนาของผลงานวิจัยและกระบวนการวิจัยในตัวของมันเองอีกด้วย และอีกทางหนึ่งการวิจัยประเภทนี้ยังเป็นส่วนสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ให้แก่ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย ซึ่งสามารถเป็นตัวนำของการพัฒนาไปสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพอีกด้วยซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับที่ วิโรจน์สารรัตน์ (2561) ให้ทัศนะว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษา คือ กระบวนการบริหารจัดการที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เข้ามามีบทบาทสำคัญร่วมกับผู้บริหาร ตั้งแต่การร่วมวิเคราะห์สภาพปัญหาของโรงเรียน ร่วมวางแผนกำหนดทิศทาง การลงมือปฏิบัติการ และการประเมินผล อันเป็นการส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของสถานศึกษา และช่วยยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการโรงเรียนได้อย่างยั่งยืน

ชาย โพธิ์สีดา (2564) ให้ทัศนะว่าการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมนั้นเป็นกระบวนการทางประชาธิปไตยอย่างหนึ่งที่บุคคลจำนวนหนึ่งนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยและลงมือกระทำด้วยตนเองมาปรับแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงสังคมของตน ดังนั้นจึงเป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนผู้เคยเป็นประชากรที่ถูกวิจัยกลับบทบาทเปลี่ยนเป็นผู้ร่วมทำวิจัยทั้งตลอดกระบวนการวิจัยนับตั้งแต่การตัดสินใจว่าควรมีการริเริ่มศึกษาวิจัยหรือไม่ การประมวลเหตุการณ์ หลักฐานและข้อมูลเพื่อกำหนดปัญหาวิจัย การเลือกระบุประเด็นปัญหา การสร้างเครื่องมือการเก็บข้อมูลการวิเคราะห์และการเสนอสิ่งที่ค้นพบจนกระทั่งกระจายความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปสู่การลงปฏิบัติ นอกจากนี้ วิโรจน์ สารรัตน์

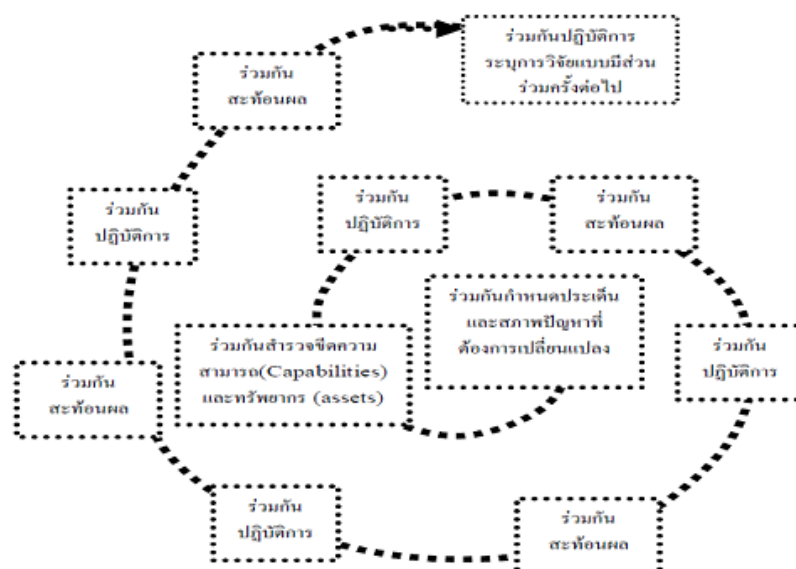
(2561) ได้กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา (journey of development) โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ ทั้งในระดับ ปัจเจกชนและระดับสังคม โดยหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัยซึ่งใช้แนวทางความร่วมมือ (collaborative approach) ระหว่างนักวิจัยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ทั้งนี้ กระบวนการวิจัยจะต้องเป็นประชาธิปไตย ยุติธรรม มีอิสระ และส่งเสริมคุณค่าของชีวิต และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเข้าร่วมสังเกต ตรวจสอบสถานการณ์ต่าง ๆ สะท้อนความคิดเห็นและความต้องการของตนทรัพยากรที่มีอยู่ อุปสรรคและปัญหาที่ปรากฏอยู่ ตรวจสอบทางเลือกที่เป็นไปได้ และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีจิตสำนึกไปสู่การเปลี่ยนแปลงใหม่

จากที่กล่าวมาในข้างต้นนั้นเป็นความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยสังเขป ที่ผู้วิจัยได้นำมาเสนอไว้เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานสำหรับผู้สนใจในการวิจัยประเภทนี้ และเนื่องจากการวิจัยใน ครั้งนี้ได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมดังแนวคิดของนักวิชาการสำคัญดังต่อไปนี้

2.3.1 PAR ในทัศนะของ Kindon, Pain & Kesby (2007)

Kindon, Pain. & Kesby (2007) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยกล่าวว่า “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” เป็นการวิจัยที่ครอบคลุมวิธีการมีส่วนร่วม (participatory approaches) หลายๆ วิธีเพื่อทำการวิจัยที่มุ่งการปฏิบัติการ (action-oriented research) หรือสามารถให้คำจำกัดความง่ายที่สุดคือเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับนักวิจัย (researchers) และการมีส่วนร่วม (participations)ในการทำงานร่วมกันเพื่อทำการศึกษาสถานการณ์ที่เป็นปัญหา (problematic situation) หรือการปฏิบัติการเพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่าเดิม โดยในการปฏิบัติการวิจัยจะมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากจุดประสงค์ของการนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้คือต้องการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดของนักวิชาการที่มีแนวการคิดแบบฟอร์ด (Fordist) ที่เน้นการใช้ทรัพยากรและคนจำนวนมากเพื่อเพิ่มผลผลิตและในปัจจุบันกำลังมีความนิยมลดลง ไปสู่ความรู้ในด้านวิชาการที่มีกระบวนการที่ยืดหยุ่น (flexible) มากขึ้น และมีกระบวนการที่เกิดจากเจ้าของสังคมเอง (socially owned process) สามารถ แสดงวงรอบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของ

Kindon, Pain & Kesby (2007) ได้แสดงทัศนะต่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นกระบวนการในลักษณะที่เป็นวงรอบ(cyclical) ของการปฏิบัติและการสะท้อนผล ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 วงรอบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
ตามทัศนะของ Kindon, Pain & Kesby (2007)

จากภาพแสดงให้เห็นถึงการที่ผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมได้ร่วมกันกำหนดประเด็นปัญหาหรือสภาพปัญหาที่ความต้องการเปลี่ยนแปลง แล้วร่วมกันสำรวจขีดความสามารถ(capabilities) และทรัพยากร(assets) เพื่อผลักดัน(precipitate) ให้เกิดการปฏิบัติการที่สมเหตุสมผล จากนั้นจึงจะร่วมกันสะท้อนผลถึงสิ่งที่ได้ร่วมกันคิดและปฏิบัติ และดำเนินการซ้ำในลักษณะเดียวกันต่อไป และท้ายที่สุดทั้งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะร่วมปฏิบัติการระบุงการวิจัยแบบมีส่วนร่วมครั้งต่อไป โดยในวงรอบใหม่นี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้พัฒนาวิธีการบริบทเฉพาะ(context-specific methods) เพื่อใช้ในวงจรใหม่ด้วย โดยอาจนำวิธีการในการวิชาสังคมแบบดั้งเดิมที่ได้ปรับปรุงแล้ว(adaptation) มาใช้ เช่น การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง(semi-structured interviews) สนทนากลุ่ม(focus groups)และระบบข้อมูลทางภูมิศาสตร์(geographic information systems: GIS) หรือนวัตกรรม(innovations)ที่สามารถมองเห็นภาพ หรือวิธีการกระทำที่เป็นแบบแผนผัง (diagramming) วิดีทัศน์และภาพยนตร์ เป็นวิธีวิทยา(methodological) แบบเปิด(openness) ในการสะท้อนความร่วมมือกันของการทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อก่อให้เกิดการวิจัยที่มีความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง(genuinely democratic) โดยไม่มีการบังคับ(non-coercive research) และเป็นการวิจัยที่เกิดขึ้นโดยการจัดการกระทำร่วมกันระหว่างผู้ร่วมวิจัยและเพื่อผู้ร่วมวิจัย(with and for them) มากกว่าเป็นการสั่งการ(on them) ซึ่ง Kindon, Pain & Kesby (2007) ได้สรุปขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการไว้ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามทัศนะของ Kindon, Pain & Kesby (2007)

ขั้นตอน	กิจกรรม
ปฏิบัติการ (Action)	- ร่วมกันสร้างความสัมพันธ์และข้อตกลงทั่วไป(common agenda)ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย(stakeholders) - ร่วมมือกันกำหนดกรอบของปัญหาและข้อมูล - ร่วมกันตกลงเรื่องกรอบของเวลา(time frame)
การสะท้อนผล (Reflection)	- ร่วมกันสะท้อนเรื่องการออกแบบการวิจัย(research design) จริยธรรม(ethics) ความสัมพันธ์ของผลประโยชน์ กระบวนการการสร้างความรู้ การเป็นตัวแทนและความสามารถรับผิดชอบ(accountability)
การปฏิบัติการ (Action)	- ร่วมกันสร้างความสัมพันธ์ - ร่วมกันกำหนดบทบาท ความรับผิดชอบและการดำเนินการทางจริยธรรม - ร่วมกันจัดทำบันทึกความเข้าใจ(Memorandum of Understanding) - ร่วมกันออกแบบการวิจัยและเครื่องมือ - ร่วมปรึกษาและระบุงความต้องการผลลัพธ์การปฏิบัติการ
การสะท้อนผล (Reflection)	- ร่วมกันสะท้อนเกี่ยวกับคำถามการวิจัย การออกแบบ ความสัมพันธ์ในการทำงานและข้อมูลที่ต้องการ
การปฏิบัติการ (Action)	- ทำงานร่วมกันเพื่อลงมือปฏิบัติการตามกระบวนการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล - ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมจากผู้อื่น - ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลที่เกิดขึ้น - เริ่มต้นวางแผนการปฏิบัติการร่วมกัน

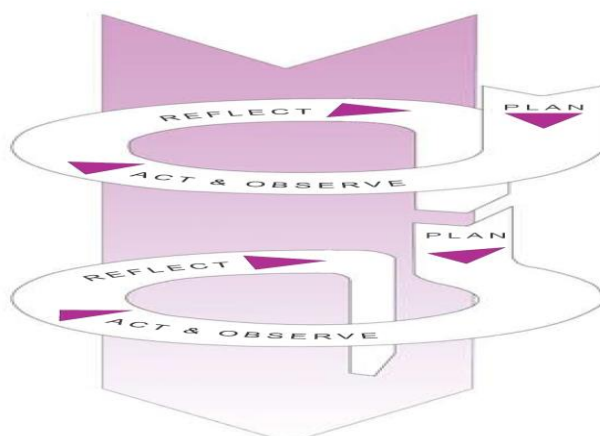
ตารางที่ 3 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามทัศนะของ Kindon, Pain & Kesby (ต่อ)

ขั้นตอน	กิจกรรม
การสะท้อนผล (Reflection)	- ร่วมกันสะท้อนกระบวนการวิจัย - ประเมินการมีส่วนร่วมและการเป็นตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ - ประเมินความต้องการในการวิจัยครั้งต่อไปหรือรูปแบบการวิจัยแบบต่าง ๆ
การปฏิบัติการ (Action)	- ร่วมกันวางแผนการปฏิบัติการการวิจัยจากข้อมูลซึ่งอาจรวมถึงการสะท้อนกลับมาสู่ผู้มีส่วนร่วมและผู้มีบทบาทอื่น
การสะท้อนผล (Reflection)	- ร่วมกันประเมินการปฏิบัติการและกระบวนการในภาพรวม
การปฏิบัติการ (Action)	- กำหนดรูปแบบสำหรับการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและการปฏิบัติการในครั้งต่อไป โดยร่วมกันกับนักวิจัยเชิงวิชาการหรือไม่ร่วมก็ได้

Kindon, Pain & Kesby (2007) ยังได้ให้ทัศนะในการนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้ว่านอกจากจะใช้วิธีการมีส่วนร่วม (participatory approaches) แล้ว ยังจะต้องเปิดโอกาสให้มีข้อโต้แย้ง (challenges) และการวิพากษ์ (critics) อีกด้วย และยังให้แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบเมื่อเลือกที่จะใช้วิธีการมีส่วนร่วม เพราะมีความเชื่อว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นระเบียบวิธีการวิจัยอันยาวนาน มีการสะท้อนผลตัวเอง (self-reflection) และมีการวิพากษ์จากภายใน (internal critique) จึงเป็นเรื่องสำคัญในการเปิดใจเพื่อให้มีการวิพากษ์เพื่อหาจุดบกพร่อง (weaknesses) ข้อจำกัด (limitations) และผลกระทบ (dangers) ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จริยธรรมและอาชีพที่เกิดจากการทำวิจัย และที่สำคัญการวิจัยประเภทนี้จะเน้นไปที่การให้ร่วมกันวิพากษ์ (dialogic engagement) กับผู้ร่วมวิจัย การพัฒนาและการลงมือปฏิบัติจากกลยุทธ์ที่ถูกต้องกับบริบท (context appropriate strategies) สู่การเปลี่ยนแปลงโดยการมอบอำนาจ (empowerment) และระดับการวัดที่หลากหลาย (a variety of scales) การร่วมมือกันในการใช้อำนาจเพื่อกำหนดสิ่งที่เป็นเหมือนเป็นยาแก้พิษ (antidote) ที่สามารถใช้ได้ทุกแห่ง โดยกำหนดไว้ในวิธีการการมีส่วนร่วม

2.3.2 PAR ในทัศนะของ McTaggart (2010)

McTaggart (2010) ให้ทัศนะว่าแม้ว่ากระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะเป็นเพียงการอธิบายในลักษณะเป็นกลไก (mechanical) ของลำดับของขั้นตอน แต่ก็ยังเป็นแนวคิดทั่วไป (general thought) ที่เกี่ยวกับเกลียววัฏจักรการสะท้อนผลของตนเอง (a spiral of self-reflective cycles) ที่ประกอบด้วย การวางแผนการเปลี่ยนแปลง (planning a change) การปฏิบัติการ (acting) และการสังเกต (observing) กระบวนการและลำดับของการเปลี่ยนแปลง การสะท้อนผล (reflecting) ในกระบวนการและลำดับ แล้ววางแผนใหม่อีกครั้ง (re-planning) การลงมือปฏิบัติและการสังเกต การสะท้อนผลและดำเนินการต่อไป ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 เกลียวการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ตามทัศนะของ McTaggart (2010)

McTaggart (2010) ยังให้ทัศนะว่าในปัจจุบันนี้หลายคนได้คุ้นเคยกับเกลียวของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (spiral of action research) ซึ่งในความเป็นจริงแล้วกระบวนการแทบจะไม่เป็นเกลียว วัฏจักรที่มีความหมายในตัวของการวางแผน การปฏิบัติการ การสังเกตและการสะท้อนผลที่เป็นข้อเสนอแนะเท่านั้น ขั้นตอนต่าง ๆ จะทับซ้อนกันและแผนการในขั้นเริ่มต้นได้ล้าสมัยอย่างรวดเร็วในการจุดประกายการเรียนรู้จากประสบการณ์ ในความเป็นจริงกระบวนการนี้มีลักษณะยืดหยุ่นมากขึ้น เปิดรับสิ่งจากภายนอกมากขึ้นและการตอบสนอง (responsive) มีมากขึ้น เกณฑ์ความสำเร็จไม่ใช่อยู่ที่ผู้มีส่วนร่วมได้ดำเนินการตามขั้นตอนอย่างซื่อสัตย์ แต่อยู่ที่ผู้มีส่วนร่วมมีความเข้มแข็งและมีความรู้สึกด้วยตนเองในการพัฒนา (development) และวิวัฒนาการ (evolution) ในการปฏิบัติของตนเอง มีความเข้าใจ (understanding) การปฏิบัติของตนเอง และรู้สถานการณ์ (situation) ที่ตนเองปฏิบัติ ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการทางสังคมหนึ่งที่มีการเรียนรู้แบบร่วมมือ ที่มีความตระหนักจากกลุ่มคนที่ร่วมกันในการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติโดยใช้การมีปฏิสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนกันในโลกของสังคม ที่มีการแลกเปลี่ยนนั้นเราจะดีขึ้นหรือเลวลงเราก็ต้องอาศัยอยู่ในผลของการกระทำซึ่งกันและกัน ดังนั้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงควรเป็นการวิจัยที่ทำการศึกษาสิ่งที่เป็นอยู่จริง (actual) ไม่ใช่นามธรรม (abstract) ในการปฏิบัติ มันเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ในสิ่งที่เป็นจริง เป็นวัตถุ สัมผัสได้ ด้วยวิธีการปฏิบัติจริงของคนที่ยึดมือทำจริงๆ ในสถานที่จริง

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นมากกว่าวิธีวิทยาการวิจัย (research-methodology) โดยเป็นการนำคนมารวมกันเพื่อที่จะทำการสะท้อนผล (reflect) และลงมือปฏิบัติ (act) ในเรื่องของการปฏิบัติทางสังคม (social practices) และการปฏิบัติทางการศึกษา (educational practices) ของพวกเขา โดยการใช้แนวทางที่เป็นระเบียบ (disciplined ways) เพื่อที่จะทำให้พวกเขา มีความสอดคล้อง (coherent) มีความยุติธรรม (just) มีเหตุผล (rational) มีความรอบรู้ (informed) มีความพึงพอใจ (satisfying) และมีความยั่งยืน (sustainable) เพิ่มขึ้น และจากความตั้งใจในการที่จะกระทำในสิ่งเหล่านี้ทำให้การวิจัยประเภทนี้มีความเกี่ยวข้องกับแนวความคิดซึ่งมีลักษณะพิเศษ (distinctive ideas) เกี่ยวกับเรื่องของการมีส่วนร่วม (participation) เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติทางการศึกษา (educational practice) และจะเกี่ยวข้องกับการวิจัย (research approaches) ซึ่งจะทำให้กิจกรรมเหล่านี้ดำเนินไปได้ตลอด และจากการที่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบ

มีส่วนร่วมเป็นวิธีการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการทำงานเป็นกลุ่มของคนที่มีความสนใจที่จะทำงานร่วมกันในสิ่งที่พวกเขามีความกังวลใจร่วมกัน (thematic concern) จึงเป็นวิธีการวิจัยที่สามารถทำให้คนเข้ามาทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อที่จะร่วมมือกันขับเคลื่อนการปฏิบัติงานของพวกเขาให้ไปสู่จุดหมายที่ได้ตั้งไว้นั้น (Kemmis & McTaggart, 1988; Carr & Kemmis, 1986)

จากแนวคิดของ McTaggart (2010) ดังกล่าว ผู้วิจัยได้ประยุกต์เอาทศนะที่ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการทำงานเป็นกลุ่มของคนที่มีความสนใจที่จะทำงานร่วมกันในสิ่งที่พวกเขามีความกังวลใจร่วมกัน (thematic concern) จึงเป็นวิธีการวิจัยที่สามารถทำให้คนเข้ามาทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อที่จะร่วมมือกันขับเคลื่อนการปฏิบัติงานของพวกเขาให้ไปสู่จุดหมายที่ได้ตั้งไว้นั้น

2.3.3 PAR จากผลการศึกษาของวิโรจน์ สารัตนะ (2558)

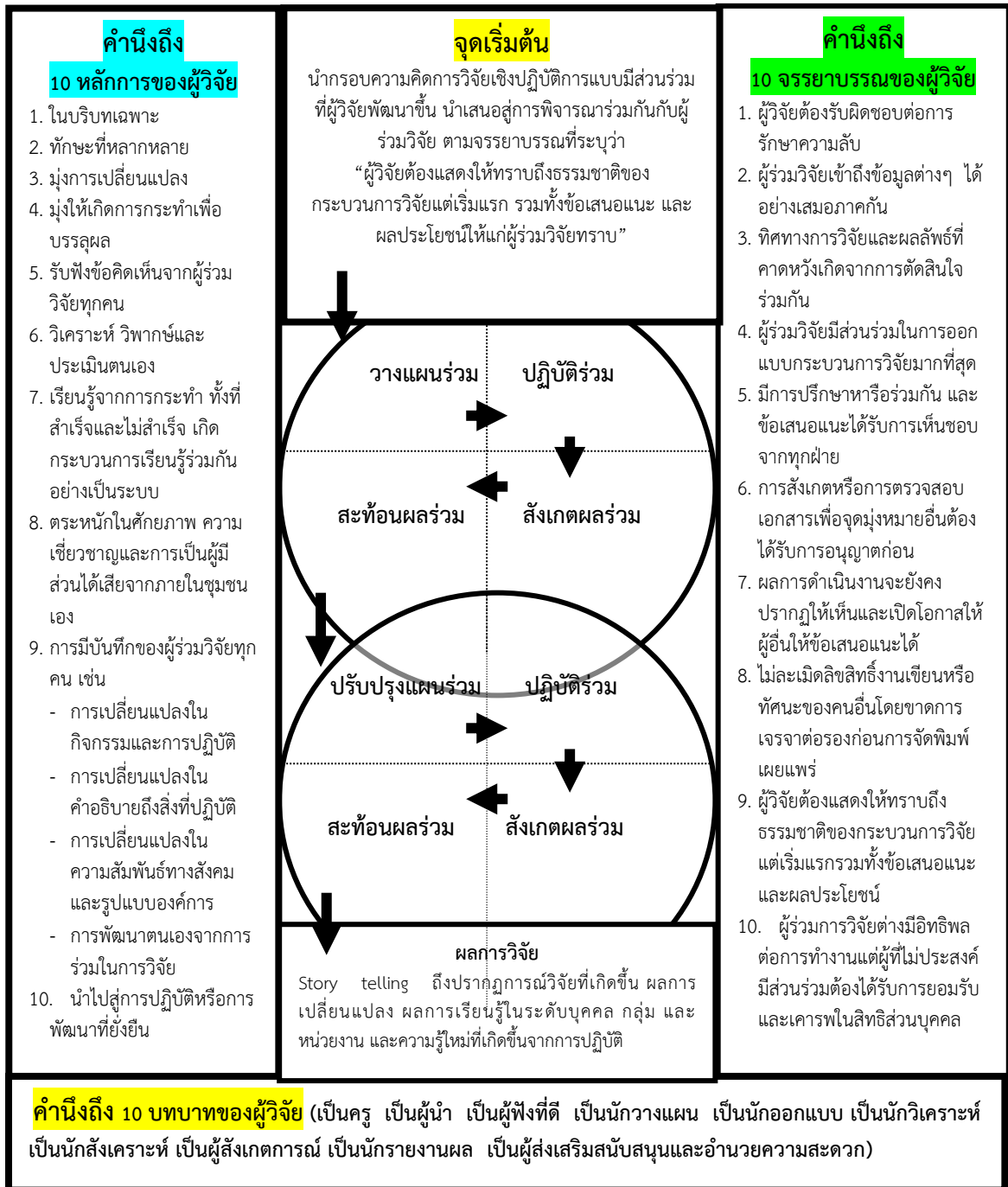
วิโรจน์ สารัตนะ (2561) ได้สังเคราะห์หลักการ จรรยาบรรณ และบทบาทของผู้วิจัย จากผลงานของ McTaggart (1991), Webb (1991), Kemmis and McTaggart (1992), Zuber-Skerritt (1992), Arhar et al. (2001), McMillan and Wergin (2002), Mills (2007), Coghlan and Brannick (2007) และ James, Milenkiewicz and Bucknam (2008) เป็นต้น แล้วนำมากำหนดเป็นหลักการ 10 ประการ, จรรยาบรรณ 10 ประการ, และ บทบาทของผู้วิจัย 10 ประการ สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

10 หลักการ ประกอบด้วย 1) ในบริบทเฉพาะ 2) ทักษะที่หลากหลาย 3) มุ่งการเปลี่ยนแปลง 4) มุ่งให้เกิดการกระทำเพื่อบรรลุผล 5) รับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน 6) วิเคราะห์วิพากษ์และประเมินตนเอง 7) เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ 8) ตระหนักในศักยภาพความเชี่ยวชาญและการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง 9) การมีบันทึกของผู้ร่วมวิจัยทุกคน เช่น การเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมและรูปแบบองค์การ การพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย เป็นต้น และ 10) นำไปสู่การปฏิบัติหรือการพัฒนาที่ยั่งยืน

10 จรรยาบรรณ ประกอบด้วย 1) ผู้วิจัยต้องรับผิดชอบต่อการรักษาความลับ 2) ผู้ร่วมวิจัยเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ได้อย่างเสมอภาคกัน 3) ทิศทางการวิจัยและผลลัพธ์ที่คาดหวังเกิดจากการตัดสินใจร่วมกัน 4) ให้ผู้ร่วมวิจัยมีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการวิจัยมากที่สุด 5) มีการปรึกษาหารือร่วมกัน และข้อเสนอแนะได้รับการเห็นชอบจากทุกฝ่าย 6) การสังเกตหรือการตรวจสอบเอกสารเพื่อจุดมุ่งหมายอื่นต้องได้รับการอนุญาตก่อน 7) ผลการดำเนินงานจะยังคงปรากฏให้เห็นและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นให้ข้อเสนอแนะได้ 8) ไม่ละเมิดลิขสิทธิ์งานเขียนหรือทศนะของคนอื่นโดยขาดการเจรจาต่อรองก่อนการจัดพิมพ์เผยแพร่ 9) ผู้วิจัยต้องแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของกระบวนการวิจัยแต่เริ่มแรกรวมทั้งข้อเสนอแนะและผลประโยชน์ และ 10) ผู้ร่วมการวิจัยต่างมีอิทธิพลต่อการทำงานแต่ผู้ที่ไม่ประสงค์มีส่วนร่วมต้องได้รับการยอมรับและเคารพในสิทธิส่วนบุคคล

10 บทบาทของผู้วิจัย ประกอบด้วย 1) เป็นครู 2) เป็นผู้นำ 3) เป็นผู้ฟังที่ดี 4) เป็นนักวางแผน 5) เป็นนักออกแบบ 6) เป็นนักวิเคราะห์ 7) เป็นนักสังเคราะห์ 8) เป็นนักสังเกตการณ์ 9) เป็นนักรายงานผล และ 10) เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวก

ทั้งนี้ ข้อคำนึงถึงหลักการ 10 ประการ จรรยาบรรณ 10 ประการ และบทบาทของผู้วิจัย 10 ประการในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แนวคิดการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วม และแนวคิดการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนมาประยุกต์ใช้สามารถสรุปผล (conclusion) และแสดงได้ ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 ข้อคำนึงถึงหลักการ 10 ประการ จรรยาบรรณ 10 ประการ และบทบาทของผู้วิจัย 10 ประการ ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

จากแนวคิดในภาพที่ 4 ข้างต้นนั้นสามารถพิจารณาได้ว่าหากนำเอาแนวคิดบางประการจากสาระต่าง ๆ ที่นำมากล่าวถึงข้างต้น ทั้งข้อคำนึงถึงกระบวนการที่ขึ้นรากฐานของการแสวงหาความรู้ตามปรัชญาหรือวิธีคิดของทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ (critical social theory) และทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (theories of postmodernism) ข้อคำนึงถึงหลักการ 10 ประการ จรรยาบรรณ 10 ประการ และบทบาทของผู้วิจัย 10 ประการในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แนวคิดการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วม และแนวคิดการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนมาประยุกต์ใช้และกำหนดเป็นขั้นตอนและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินการวิจัย เพื่อให้เกิดความกระจ่างและมองเห็นได้ในเชิงรูปธรรมมากขึ้นก็จะได้ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 10 ขั้นตอน ซึ่งมีแนวปฏิบัติในแต่ละขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation) ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (planning) ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting) ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล (observing) ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล (reflecting) ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (re-planning) ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting) ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing) ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting) และขั้นตอนที่ 10 ดังนี้ (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2558)

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation)

ในการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มต้นของขั้นตอนการเตรียมการนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยควรกำหนดให้มีการสังเกตผล (observing) เป็นกิจกรรมควบคู่ขนาน (parallel) กับทุกกิจกรรมไปด้วย เพื่อบันทึกผลการดำเนินงานไปเป็นระยะ ๆ โดยอาจใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือต่าง ๆ ดังต่อไปนี้โดยวิธีใดวิธีหนึ่งหรือหลายอย่างผสมกันตามสถานการณ์และความเหมาะสม เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แบบสอบถามความเห็น แบบวัดทัศนคติ แบบทดสอบมาตรฐาน เอกสาร เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ หรือวัตถุสิ่งของ เป็นต้น โดยประเด็นในการสังเกตและบันทึกอาจเป็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายหรือนิยามของสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง และรูปแบบองค์การ การเรียนรู้หรือการพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น และอื่นๆ ทั้งนี้ อาจจัดให้มีกิจกรรมการสะท้อนผล (reflection) ในขั้นตอนนี้ด้วยได้

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (planning)

ขั้นนี้ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง เพื่อระบุ “สภาพที่เคยเป็นมา” “สภาพปัจจุบัน” “สภาพปัญหา” “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหา” “ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหา” “การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหา” ซึ่งผู้ร่วมวิจัยจะร่วมกันวิเคราะห์และกำหนดประเด็นต่างๆ ดังกล่าวตามประสบการณ์และความรู้ที่มีอยู่เดิมของพวกเขา จากนั้นผู้วิจัยจึงจะนำเอาสิ่งที่ศึกษาไว้เป็นแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนางานนั้น ๆ

ผลจากการดำเนินการดังกล่าว จะทำให้ได้แผนปฏิบัติการ (action plan) ขึ้นมาชุดหนึ่ง ซึ่งจะมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ขึ้นกับผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะร่วมกันกำหนด แต่อย่างน้อยควรประกอบด้วย จุดมุ่งหมายและวิธีการ (ends and means) ในการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงนั้นว่าจะทำอะไร (what) และจะทำอย่างไร (how) ทั้งนี้แผนปฏิบัติการที่ได้จากหลักการมีส่วนร่วมนี้ ตามแนวคิดเรื่องการพัฒนาองค์การ (organizational development) ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก (main intervention) ที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะร่วมกันจัดกระทำ (manipulate) เพื่อก่อให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลง เกิดการเรียนรู้ และความรู้ใหม่ด้วย (จุดมุ่งหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะต้องการทราบการเรียนรู้และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการกระทำด้วย ไม่มีจุดมุ่งหมายเฉพาะเรื่องการเปลี่ยนแปลงว่าสำเร็จหรือไม่สำเร็จเท่านั้น)

ในการวิจัย ผู้วิจัยสามารถนำเสนอหลักการใดหลักการหนึ่งหรือหลายหลักการ เป็นตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention) หรือเป็นเงื่อนไขสอดแทรก (intervening condition) ก็ได้ เช่น การนำเอาหลักการบูรณาการ (integrated approach) เป็นตัวสอดแทรกเสริมเพื่อพัฒนางานวิชาการ ซึ่งการกำหนดให้มี “หลักการใดหลักการหนึ่งหรือหลายหลักการ” เป็นตัวสอดแทรกเสริม นั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เป็นกรอบหรือทิศทางของการทำงานระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเพิ่มขึ้น เพื่อเพิ่มคุณค่าความหลากหลายให้กับงานวิจัย (ศิริกุล นามศิริ, 2552)

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting)

ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่กำหนดไว้นั้น โดยมุ่งให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ตามหลักการ “มุ่งการเปลี่ยนแปลง และมุ่งให้เกิดการกระทำเพื่อบรรลุผล” พยายามไม่ให้ความช่วยเหลือใด ๆ ที่ได้อย่างง่าย ๆ หรือสำเร็จรูปเกินไป คอยให้กำลังใจและกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติอย่างจริงจัง พิจารณาถึงการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ทางการบริหาร คือ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการในการนำแผนปฏิบัติการสู่การปฏิบัติ เช่น การจัดทีมงาน การแบ่งงาน การมอบอำนาจหน้าที่ ทั้งภายในโรงเรียนและระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การจัดระบบการติดตามผลการปฏิบัติงาน เป็นต้น โดยคำนึงถึงการปฏิบัติงานภายใต้บริบทของ “หลักการ” ที่ผู้วิจัยกำหนดเป็นตัวสอดแทรกเสริมหรือเป็นเงื่อนไขสอดแทรกด้วย

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล (observing)

การสังเกตผลในขั้นตอนนี้ ถือเป็นการสังเกตผลที่ต่อเนื่อง ยาวนาน และซับซ้อน เป็นการสังเกตผลในขั้นตอนการปฏิบัติ (ขั้นตอนที่ 3) ที่ใช้ระยะเวลาที่ยาวนานกว่าขั้นตอนอื่น มีกิจกรรมเกิดขึ้นมากมาย สลับซับซ้อน และต่อเนื่อง ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต้องมีการสังเกตผล (observing) เป็นกิจกรรมควบคู่ขนาน (parallel) กับทุกโครงการและทุกกิจกรรม เช่นเดียวกับขั้นตอนการเตรียมการและขั้นตอนการวางแผน เพื่อบันทึกผลการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ (action plan) ไปเป็นระยะ ๆ โดยอาจใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ได้อย่างหนึ่งหรือหลายอย่างผสมกันตามสถานการณ์และความเหมาะสม เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แบบสอบถามความเห็น แบบวัดทัศนคติ แบบทดสอบมาตรฐาน เอกสาร เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ หรือวัตถุสิ่งของ เป็นต้น โดยประเด็นในการสังเกตและบันทึกนอกจากจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายหรือนิยามของสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องและรูปแบบองค์ความรู้หรือการพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น และอื่น ๆ แล้ว ที่สำคัญคือบันทึกผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงในแต่ละกิจกรรมหรือแต่ละโครงการในแผนปฏิบัติการเพื่อเปรียบเทียบกับผลลัพธ์ที่คาดหวังไว้ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสภาพการเปลี่ยนแปลง (change) ที่เกิดขึ้นจากการใช้แผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก (main intervention) และบันทึกแนวคิดและแนวปฏิบัติของผู้ร่วมวิจัยตามหลักการตามที่กำหนดเป็นตัวสอดแทรกเสริมว่าเป็นอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากแนวคิดเชิงทฤษฎีหรือไม่ อย่างไร

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยอาจจัดให้มีการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริงเกี่ยวกับเทคนิควิธีและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผลด้วย ย้อนหลังไปตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการ การวางแผน และการปฏิบัติ (เช่น การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แบบสอบถามความเห็น แบบวัดทัศนคติ แบบทดสอบมาตรฐาน เอกสาร เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ หรือวัตถุสิ่งของ ดังกล่าวข้างต้น) ว่าเป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่ ยังมีข้อบกพร่องอะไรอีก ควรปรับปรุงแก้ไขอะไร อย่างไร

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล (reflecting)

เป็นขั้นตอนการนำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในทุกขั้นตอนที่ผ่านมา คือ ขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ ทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แบบสอบถาม เครื่องบันทึกภาพ หรือวัตถุสิ่งของ แล้วแต่กรณีที่ได้นำไปใช้ เป็นการนำมาเสนอ (presentation) เพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกัน ซึ่งอาจมีทั้งความเห็นที่สนับสนุนสอดคล้องกันหรือขัดแย้งกัน แต่ใช้หลักความมีเหตุผล ที่มีจุดมุ่งหมายจะหาบทสรุปว่า สิ่งร่วมกันคาดหวังไว้ก่อนหน้านี้ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร มีอะไรที่ประสบผลสำเร็จ เพราะอะไร อะไรที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะอะไร หากจะดำเนินการแก้ไขปัญหานั้นต่อไปอีก อะไรที่ยังเหมาะสมอยู่ควรดำเนินการต่อเนื่อง อะไรที่ไม่เหมาะสมควรตัดออก และอะไรที่ควรนำมาเสริมเข้าไปอีก และจากผลการปฏิบัติงานร่วมกันมาตั้งแต่ต้นนั้น ได้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับหน่วยงานอะไรบ้าง และได้ก่อให้เกิดความรู้ใหม่อะไรขึ้นมาบ้าง เพื่อเป็นสารสนเทศ (information) ที่จะนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจในการวางแผนเพื่อดำเนินการใหม่ในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (re-planning)

เช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการวางแผน ให้มีการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของการพัฒนางาน เพื่อระบุปัญหา สาเหตุของปัญหา ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อการปฏิบัติกันใหม่ โดยนำสารสนเทศ (information) ที่ได้จากการสะท้อนผลในขั้นตอนที่ 5 มาร่วมพิจารณาด้วย ซึ่งจะทำให้ได้ตัวสอดแทรกหลัก คือ แผนปฏิบัติการ (action plan) ขึ้นมาชุดหนึ่ง ซึ่งอาจมีบางอย่างทำต่อเนื่อง บางอย่างต้องหยุดไป หรือมีบางอย่างเพิ่มเติมเข้ามา ทั้งนี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยควรให้มีการสังเกตผล (observing) และการสะท้อนผล (reflection) ควบคู่ไปกับกิจกรรมการวางแผนไปด้วย

ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting)

เช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 3 คือ ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการที่กำหนดใหม่นั้น โดยมุ่งให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ให้มีการบันทึกผลการดำเนินงานทั้งของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย และจัดให้มีการพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเป็นระยะ ๆ โดยคำนึงถึงหลักการต่าง ๆ ดังกล่าวในขั้นตอนที่ 3

ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing)

เช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 4 คือ ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริง (actual effects) จากการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการที่กำหนดขึ้นใหม่ในขั้นตอนที่ 7 และอาจจัดให้มีการสังเกตผลการใช้เทคนิควิธีและ

เครื่องมือในการสังเกตผลเพื่อการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมขึ้นด้วยอีกได้ ตามหลักการและแนวคิดที่กล่าวไว้ในขั้นตอนที่ 4

ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting)

เช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 5 คือ ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการสะท้อนผล โดยมีจุดมุ่งหมายและวิธีดำเนินการตามที่กล่าวถึงในขั้นตอนที่ 5

ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion)

แนวคิดของ Coghlan and Brannick (2007) และ James, Millenkiewicz and Bucknam (2008) เสนอว่าการสรุปผลการวิจัย ควรนำมาเสนอเป็นระยะๆ หลังเสร็จสิ้นการทำวิจัยแต่ละขั้นตอน ก่อนเสร็จสิ้นทั้ง 10 ขั้นตอน เพื่อไม่ให้ข้อมูลมีจำนวนมากและล้นเกินไป และอาจมีผลทำให้การนำเสนอข้อมูลไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ตามที่ปฏิบัติจริง และอาจเกิดความสับสนอันเนื่องจากความเร่งรัดของเวลา ความเหนื่อยล้า ความท้อแท้ ความหลงลืม และความมากมายของข้อมูล

วิโรจน์ สารรัตน์ (2561) กล่าวสรุปว่า แนวคิดเพื่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) ที่นำเสนอดังกล่าว ได้พัฒนาจากแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการของ McTaggart (1991); Webb (1991); Kemmis and McTaggart (1992); Zuber-Skerritt (1992); Arhar et al. (2001); McMillan and Wergin, (2002); Mills (2007); Coghlan and Brannick (2007); James, Milenkiewicz and Bucknam (2008) และกำหนดเป็นวงจรการดำเนินการวิจัย 2 วงจร ก็จะประกอบด้วยขั้นตอนการวิจัย 10 ขั้นตอน ประกอบการยึดถือจรรยาบรรณ 10 ประการ หลักการวิจัย 10 ประการ และบทบาทของผู้วิจัย 10 ประการ

จากการที่ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดของ Kindon, Pain & Kesby (2007) McIntyre (2008) Creswell (2008) James, Milenkiewicz & Bucknum (2008) McTaggart (2010) มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินการวิจัยและนำเสนอผลการวิจัยตามแนวทางจากการศึกษาของ วิโรจน์ สารรัตน์ (2561) โดยได้กำหนดวงจรของการวิจัยเรื่องการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก : กรณีโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ ออกเป็น 2 วงจร 10 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ(preparation) ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน(planning) ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ(acting) ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล(observing) ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล(reflecting) ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่(re-planning) ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่(re-acting) ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่(re-observing) ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่(re-reflecting) และ ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล(conclusion) และได้้นำเอา หลักการ 10 ประการ จรรยาบรรณ 10 ประการ และบทบาทของผู้วิจัย 10 ประการ สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เป็นผลการศึกษาของท่านมาใช้เป็นแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้

2.4 แนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

ความเป็นมาของ พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

จุดเริ่มต้นของพื้นที่นวัตกรรมศึกษามาจากข้อเสนอของกลุ่มภาคีเพื่อการศึกษาไทย (Thailand Education Partnership: TEP) ที่ก่อตั้งขึ้นจากการรวมตัวกันขององค์กรภาคเอกชน ภาครัฐ และภาคประชาสังคม ที่มีจุดร่วมกันในการมุ่งปฏิรูปการศึกษาไทยภายใต้แนวคิดระบบ

การศึกษาที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกคนในสังคม เสนอแนวทางการดำเนินงานพื้นที่นวัตกรรม การศึกษาผ่านคณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษาเข้าสู่สภาการศึกษา ต่อมาจึงมีการ ประกาศใช้พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาขึ้นโดยเห็นสมควรว่าประเทศไทยควรต้องมีการ พัฒนาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพ มีความใฝ่รู้ มีความคิดสร้างสรรค์มีความสามารถในการสื่อสาร สามารถอยู่และทำงานร่วมกับผู้อื่นซึ่งมีความ แตกต่างหลากหลายได้ มีความรู้เท่าทันโลก และมีทักษะในการประกอบอาชีพตามความถนัดของผู้เรียน แต่ละคน และให้รัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ร่วมกันพัฒนา คุณภาพและประสิทธิภาพและลดความเหลื่อมล้ำในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้อย่างแท้จริงสมควร กำหนดให้มีพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาซึ่งเป็นพื้นที่ปฏิรูปการบริหารและการจัดการการศึกษาขึ้นเพื่อ สนับสนุนการสร้างนวัตกรรมการศึกษาอันเป็นการนำร่องในการกระจายอำนาจและให้อิสระแก่ หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้เกิดการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพและลด ความเหลื่อมล้ำ รวมทั้งมีการขยายผลนวัตกรรมจัดการเรียนการสอนและวิธีการปฏิบัติที่ดีไปใช้ใน สถานศึกษาอื่น การจัดการศึกษาใหม่ตามพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษานี้จึงเป็นการบริหาร จัดการการศึกษาแบบล่างขึ้นบน (bottom up) โดยใช้พื้นที่เป็นฐาน ดังนั้น คณะกรรมการขับเคลื่อน พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ซึ่งถือเป็นฟันเฟืองหลัก และกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาใน แต่ละพื้นที่ โดยก่อนที่พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจะมีผลบังคับใช้ ได้มีการดำเนินการตาม ประกาศของกระทรวงศึกษาธิการจัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา 3 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่นวัตกรรม การศึกษาจังหวัดสตูล ศรีสะเกษ และระยอง โดยประกาศจัดตั้งเป็นพื้นที่นวัตกรรม การศึกษาจังหวัด สตูลเมื่อเดือนสิงหาคม 2561 พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดระยองเดือนกันยายน 2561 รวมถึงพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดศรีสะเกษในเดือนเดียวกันด้วย และต่อมาในเดือนตุลาคม 2561 มีการ ประกาศพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเพิ่มเติมอีก 3 พื้นที่ ได้แก่ ที่จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดชายแดนใต้ อันเป็นผลจากมติที่ประชุมคณะกรรมการนโยบายการศึกษามีนายกรัฐมนตรี เป็นประธานเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2561 (สำนักงานบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา, 2562).

การประกาศใช้พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 ถือเป็นสัญญาณของ รัฐบาลที่เอื้ออำนวยให้คนในพื้นที่ในทุกภาคส่วนทุกคนคิดและลงมือทำอย่างเต็มกำลังความสามารถใน การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่จะทำให้ระบบการศึกษาไทยมีประสิทธิภาพ และประสิทธิภาพสูงขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาชาติสามารถพัฒนาเด็กและ เยาวชนให้มีคุณภาพ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ประกาศจัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา 6 พื้นที่ใน 6 ภูมิภาค ได้แก่ พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดสตูล ศรีสะเกษ ระยอง เชียงใหม่ กาญจนบุรี และจังหวัด ชายแดนใต้ เพื่อให้เกิดรูปแบบใหม่ในการบริหารจัดการ และจัดการศึกษาในระดับพื้นที่ มุ่งพัฒนา สมรรถนะของผู้เรียนให้เหมาะสมกับศักยภาพผู้เรียนตามบริบทพื้นที่ และความต้องการของประเทศ สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศ ที่มุ่งเน้นความร่วมมือของทุกภาคส่วน (วาทีณี พูลทรัพย์, 2563)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าการจัดการศึกษาในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาได้มีแนวคิดการริเริ่มมาจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อปฏิรูปการจัดการศึกษาของประเทศไทย แนวทางการดำเนินงานพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาได้ถูกกำหนดขึ้นในทั่วทุกภูมิภาคของประเทศเพื่อเอื้ออำนวยให้คนในพื้นที่ทุกภาคส่วนเข้ามาร่วมจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับพื้นที่ และตามบริบท และต้องเป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาด้วยการใช้นวัตกรรมทางการศึกษา ซึ่งมีลักษณะทางการบริหารจัดการการศึกษาแบบล่างขึ้นบน (bottom up) โดยใช้พื้นที่เป็นฐาน โดยแต่ละพื้นที่สามารถสร้างและพัฒนาเครื่องมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในสถานศึกษาที่มุ่งไปสู่รูปแบบใหม่ในการบริหารสถานศึกษาเพื่อให้เกิดการสร้างและพัฒนาวัตกรรมการศึกษา เพื่อช่วยลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษามีการกระจายอำนาจและให้อิสระเพื่อเพิ่มความคล่องตัวในการบริหารรวมถึงการสร้างภาคีเครือข่ายให้เกิดขึ้นในพื้นที่ และเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 ขึ้นหน่วยงานทางการศึกษาจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญในการขับเคลื่อนตามแนวทางการดำเนินงานดังกล่าวเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา (สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2562)

รูปแบบการบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 วางโครงสร้างการบริหารและการทำงานไว้ 3 ระดับ ได้แก่ ระดับนโยบาย ระดับพื้นที่ และระดับปฏิบัติการ โดยมีรายละเอียดดังนี้ (สำนักงานบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา, 2562).

1.1 ระดับนโยบาย ได้แก่ คณะกรรมการนโยบายพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา มีนายกรัฐมนตรีหรือรองนายกรัฐมนตรีที่นายกรัฐมนตรีมอบหมาย เป็นประธาน มีหน้าที่และอำนาจในการส่งเสริมให้มีพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา วางนโยบาย กำกับดูแล วางหลักเกณฑ์การประเมินผล และมาตรฐานข้อมูล เป็นต้น มีสำนักงานบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เป็นหน่วยงานภายในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นฝ่ายวิชาการและธุรการของคณะกรรมการนโยบาย

1.2 ระดับพื้นที่ ได้แก่ คณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา มีผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นประธาน มีหน้าที่และอำนาจในการวางนโยบายขับเคลื่อนระดับจังหวัด ปรับใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สร้างการมีส่วนร่วม ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา ออกแบบการทดสอบและประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน เป็นต้น มีสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเป็นฝ่ายธุรการของคณะกรรมการขับเคลื่อน

1.3 ระดับปฏิบัติการ ได้แก่ สถานศึกษานำร่อง เป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ที่ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา) สถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ที่ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นต้นสังกัด) และสถานศึกษาในสังกัดเอกชน (ที่ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการบริหารสถานศึกษาและกลุ่มส่งเสริมการศึกษาเอกชนในสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดหรือสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัด)

สถานศึกษานำร่องเหล่านี้จะมีอิสระและความคล่องตัว ทั้งด้านวิชาการ บุคลากร งบประมาณ และการบริหารทั่วไป ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 (สำนักงานบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา, 2562)

ประโยชน์ของการบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

การจัดการการบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ทำให้เกิดประโยชน์ของการบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2562)

1. มีกลไกในการบริหารจัดการพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเพื่อสามารถทดลองจัดการศึกษา ที่มีอิสระในด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน ตลอดจนการบริหารจัดการสถานศึกษาที่มีความคล่องตัวอันส่งผลให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีเวลาที่ใช้ในการเรียนการสอนและพัฒนาผู้เรียนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาได้อย่างเต็มที่
2. มีการคิดค้นและพัฒนานวัตกรรมด้านการศึกษาและการเรียนรู้ รวมทั้งขยายผลไปใช้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานแห่งอื่น
3. ลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา โดยการกระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษา
4. มีการสร้างและพัฒนากิจการศึกษาร่วมกันระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเป็นไปโดยเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาในแต่ละพื้นที่ นำไปสู่การยกระดับการจัดการศึกษาของประเทศอันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2562)

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศกำหนดให้มีพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาซึ่งเป็นพื้นที่ปฏิรูปการบริหารและการจัดการการศึกษาขึ้นเพื่อสนับสนุนการสร้างนวัตกรรมการศึกษาอันเป็นการนำร่องในการกระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้เกิดการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพและลดความเหลื่อมล้ำ โดยประกาศให้ขับเคลื่อนการดำเนินงานดังกล่าว ใน 6 ภูมิภาค ดังกล่าวมาแล้ว

นวัตกรรมการศึกษาในแต่ละพื้นที่

พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาในแต่ละพื้นที่มีนวัตกรรมการศึกษาที่สำคัญดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2562: 2-4)

1. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ (ภาคเหนือ) มีโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีนวัตกรรมการศึกษาที่สำคัญ แบ่งออกได้ คือ นวัตกรรมการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการสู่มาตรฐานใหม่ในระดับสากล, นวัตกรรมการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการสู่มาตรฐานใหม่ในระดับสากล, นวัตกรรมการจัดการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาการคิด วิเคราะห์ อ่านและเขียน, นวัตกรรมการจัดการศึกษาเพื่อความเท่าเทียมของเด็กพิเศษ และนวัตกรรมการจัดการศึกษาเพื่อการแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตและยกระดับสร้างความเป็นอยู่

2. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดระยอง (ภาคตะวันออก) มีโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีนวัตกรรมการศึกษาที่สำคัญ เช่น ทำلابิดพัฒนศิลป์ Junior Marketing, Creative GLOCAL และ Innovator School เป็นต้น

3. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดสตูล (ภาคใต้) มีนวัตกรรมการศึกษาที่สำคัญ เช่น การจัดการเรียนรู้ด้วยการวิจัยเป็นฐาน (research-based learning: RBL) การจัดการเรียนรู้แก่ครูสามเสาที่ประกอบด้วย ครูโรงเรียน ครูชุมชน ครูผู้ประกอบการ การเรียนรู้ภูมิสังคม การเรียนรู้ฐานสมรรถนะ หลักสูตรแกนกลาง หลักสูตร Geo Park (อุทยานธรณี)

4. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) มีโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีนวัตกรรมการศึกษาที่สำคัญ แบ่งออกได้เป็น 6 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 นวัตกรรมจิตศึกษาการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem Based Learning: PBL) และชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community :PLC), กลุ่มที่ 2 นวัตกรรมการเรียนรู้ใช้สมองเป็นฐาน BBL, กลุ่มที่ 3 มอนเตสซอรี (Montessori), กลุ่มที่ 4 นวัตกรรมการเรียนการสอนแบบองค์รวม, กลุ่มที่ 5 นวัตกรรมการศึกษาขั้นเรียน (Lesson Study) และวิธีการแบบเปิด (Open Approach), กลุ่มที่ 6 นวัตกรรมเพาะพันธุ์ปัญญา

5. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดกาญจนบุรี (ภาคตะวันตก) มีนวัตกรรมการศึกษาที่สำคัญ เช่น การส่งเสริมทักษะอาชีพ การจัดการเรียนรู้แบบพหุศึกษา

6. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนใต้ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส มีนวัตกรรมการศึกษาที่สำคัญ เช่น Active Learning การจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน Lesson Study & Open Approach เป็นต้น

สรุป ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ตามพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 ได้มีการประกาศ ให้มีการดำเนินงานใน 6 ภูมิภาค รวม 8 จังหวัด คือ ภาคเหนือ(จังหวัดเชียงใหม่) ภาคตะวันออก (จังหวัดระยอง) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (จังหวัดศรีสะเกษ) ภาคใต้ (จังหวัดสตูล) ภาคตะวันตก (จังหวัดกาญจนบุรี) ภาคใต้ จังหวัดชายแดนใต้ (จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส) โดยมีรูปแบบการบริหารสถานศึกษาที่คล่องตัวเป็นอิสระ ทั้งงานด้านการบริหารวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงบประมาณ และการบริหารทั่วไป เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาให้บรรลุตามวัตถุประสงค์การดำเนินงานพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

2.5 บริบทของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ตั้งอยู่ หมู่ที่ 4 ตำบลสมสนุก อำเภอปากคาด จังหวัดบึงกาฬ รหัสไปรษณีย์ 38190 เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาบึงกาฬ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีประวัติการก่อตั้งเริ่มจากปี พ.ศ. 2535 กรมสามัญศึกษา (เดิม)ได้พิจารณาให้โรงเรียนหนองยองพิทยาคมรัชมังคลาภิเษก เปิดโรงเรียนสาขาที่บ้านสมสนุก หมู่ที่ 4 บ้านสมสนุก ตำบลสมสนุก อำเภอปากคาด จังหวัดหนองคาย โดยมี นายชาย ศรีคุณ

กำหนดตำบลสมสนุกและชาวบ้าน สมสนุกได้ร่วมกันบริจาคที่ดินสาธารณะประโยชน์ จำนวน 47 ไร่ 1 งาน 49 ตารางวา ใช้เป็นที่ก่อสร้างโรงเรียนโดยความร่วมมือของชาวบ้านในตำบลสมสนุก โดยเฉพาะชาวบ้านสมสนุกได้สร้างอาคารเรียนชั่วคราวหลังแรกเป็นแบบเสาไม้ทาบเปลือกหลังคามุงจาก ขนาด 3 คูณ 36 เมตร จำนวน 1 หลัง และปีการศึกษา 2537 นี้ ชาวบ้านสมสนุกได้ร่วมกันบริจาคอุปกรณ์และร่วมสร้างอาคารเรียนชั่วคราวเสาคอนกรีตหลังคามุงสังกะสี ขนาด 6 x 27 ตารางเมตรแทนอาคารเรียนหลังเดิมที่พังไปเพราะเหตุวาทภัย และในปีการศึกษา 2537 นี้ เป็นปีแรกที่มีนักเรียนจบการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นรุ่นแรกจำนวน 18 คน

ปัจจุบันโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม เปิดสอนตั้งแต่ ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีเขตพื้นที่บริการการศึกษาคือ ตำบลสมสนุก อำเภอปากคาด ตำบลศรีชมภู อำเภอโซ่พิสัย และ ตำบลหนองเล็ง อำเภอเมืองบึงกาฬ ผู้อำนวยการโรงเรียนคนปัจจุบันคือ ดร.ศศิธร วงศ์ขาลี ดำรงตำแหน่งนี้ตั้งแต่วันที่ 18 มีนาคม 2565 จนถึงปัจจุบัน

ประวัติ คำขวัญ และวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา

สีประจำโรงเรียน ได้แก่ สีแสดและดำ สัญลักษณ์ของโรงเรียนได้แก่ คบเพลิงและหนังสือ คำขวัญคือ “เรียนดี กีฬาเด่น เน้นวินัย ใฝ่ศึกษา ไม่พึ่งพาอาศัยเทคโนโลยี” อักษรย่อ “ส.น.ค.” อุดมคติ “การศึกษาคือชีวิต” มีตราสัญลักษณ์โรงเรียน ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 ตราสัญลักษณ์โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

ปรัชญาของโรงเรียน “นตถิ ปัญญา ฆมา อาภา” **วิสัยทัศน์** “พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสู่มาตรฐาน นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม ส่งเสริมทักษะชีวิต สามารถใช้สื่อเทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ ชุมชนมีส่วนร่วมสนับสนุนการศึกษา นำพาเศรษฐกิจพอเพียง เคียงคู่ระบบการดูแลช่วยเหลือ นักเรียน สู่การปกป้องคุ้มครองนักเรียน และมีมาตรการรักษาความปลอดภัยในสถานศึกษา”

วิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าประสงค์ของสถานศึกษา

วิสัยทัศน์ “พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสู่มาตรฐาน นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม ส่งเสริมทักษะชีวิต สามารถใช้สื่อเทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ ชุมชนมีส่วนร่วมสนับสนุนการศึกษา นำพาเศรษฐกิจพอเพียง เคียงคู่ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน สู่การปกป้องคุ้มครองนักเรียนและมีมาตรการความปลอดภัยในสถานศึกษา”

พันธกิจ

1. พัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญให้นักเรียนมีความรู้ตามมาตรฐานหลักสูตรและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) สูงขึ้น
2. ส่งเสริมให้นักเรียนสามารถใช้สื่อเทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการสื่อสารและแสวงหาความรู้ มีทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ และการแก้ปัญหา

3. จัดสื่อนวัตกรรมเทคโนโลยีทางการศึกษาเพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างหลากหลาย

4. พัฒนาครูให้มีความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ
5. สร้างวินัยให้เกิดขึ้นกับนักเรียนอย่างยั่งยืน
6. ส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดี และสืบสานวัฒนธรรมประเพณี
7. พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษาโดยชุมชนและองค์กรอื่นๆ มีส่วนร่วมสนับสนุนการศึกษาอย่างกว้างขวาง

8. ส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะชีวิต ทักษะอาชีพโดยการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
9. ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น มีทักษะชีวิตสอดคล้องกับระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

10. พัฒนาประสิทธิภาพระบบการปกป้องคุ้มครองนักเรียนและมีมาตรการความปลอดภัย

เป้าประสงค์

1. นักเรียนได้รับความรู้ตามมาตรฐานการศึกษา ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) สูงขึ้น มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์
 2. นักเรียนสามารถใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความสามารถในการสื่อสารและแสวงหาความรู้ มีทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ และการแก้ปัญหา
 3. ชุมชนและองค์กรอื่นๆมีส่วนร่วมสนับสนุนการศึกษา นักเรียนมีทักษะชีวิตทักษะอาชีพนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิตและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
 4. โรงเรียนร่วมกับชุมชนและองค์กรอื่นๆ มีส่วนร่วมกันสนับสนุนระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเพื่อให้นักเรียนรู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น มีทักษะชีวิตสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
 5. นักเรียนได้รับการปกป้องคุ้มครองให้ปลอดภัยและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
- บริบทของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมจากที่นำเสนอมาทั้งหมดนั้น เป็นการนำเสนอโดยภาพรวมเพื่อให้เห็นถึงบริบททั่วไปโดยรวมของโรงเรียน ซึ่งใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้

ขนาดของสถานศึกษา / สภาพแวดล้อมของโรงเรียน

โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม เป็นสถานศึกษาขนาดเล็ก มีนักเรียนชั้นเรียนมัธยมศึกษาตั้งแต่ปีการศึกษา 2565 รวม 6 ห้องเรียน

สภาพแวดล้อมทั่วไปของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม มีถนนภายในโรงเรียนโดยรอบเป็นถนนคอนกรีตยาว 800 เมตร ถนนลูกรังยาว 400 เมตร รั้วคอนกรีตเสริมเหล็กยาว 150 เมตร สนามฟุตบอล 1 สนาม บาสเกตบอล 2 สนาม สนามวอลเลย์บอลชายหาด 1 สนาม ลานอเนกประสงค์ คอนกรีตเสริมเหล็ก ระบบประปาผิวดินแบบพักน้ำผสมอากาศ 1 บ่อ

เขตพื้นที่บริการ

1. โรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดบึงกาฬ จำนวน 2 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนสมาคมสื่อมวลชนฯ ตำบลสมสนุก อำเภอปากคาด จังหวัดบึงกาฬ และโรงเรียนบ้านนาขาม ตำบลศรีชมภู อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

2. โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดบึงกาฬ จำนวน 5 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนชุมชนสมสนุก โรงเรียนศรีสว่างพัฒนา โรงเรียนสมาคมสื่อมวลชนฯ โรงเรียนบ้านคลองเค็ม และโรงเรียนบ้านนาขาม

แหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนได้แก่ ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ห้องสมุดองค์การบริหารส่วนตำบล ห้องสมุดโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ร้านซ่อมรถจักรยานยนต์ สวนยางพารา วัดประจำหมู่บ้าน และวัดสว่างมีชัย

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

พรรณนารายณ์ ชัยเดช และคณะ (2564) ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวัง โดยรวมอยู่ในระดับมาก ความต้องการจำเป็นโดยรวมมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นเท่ากับ 0.125 โดยความต้องการสูงที่สุดคือด้านกายภาพ รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 5 ด้านได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านการเรียนการสอน ด้านพฤติกรรมผู้บริหารและครู ด้านกิจกรรมวันพระ และด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ ผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านกายภาพและด้านการเรียนการสอนเป็นด้านที่มีความเป็นไปได้สูงที่สุด

ประเสริฐ จันดา และคณะ (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องแนวทางการบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า 1) การบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ ด้านการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมประจำวันพระ ด้านพฤติกรรมผู้บริหารโรงเรียนครู นักเรียน และด้านกายภาพ ตามลำดับ 2) เปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาจำแนกตามตำแหน่ง อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน ไม่แตกต่างกัน 3) ข้อเสนอแนะสำคัญได้แก่ โรงเรียนควรมีการจัดอาคารสถานที่เอื้อต่อผู้เรียน ครูควรใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิต ปลูกฝังคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง มีการจัดกิจกรรมฝึกปฏิบัติโดยนิมนต์พระสงฆ์มาเป็นวิทยากรให้นักเรียนได้ฝึกสมาธิ เพื่อให้เกิดสมาธิที่ดีควรจัดกิจกรรมเกี่ยวกับวิถีพุทธ โดยนำนักเรียนเข้าอบรมในวัดเป็นบางช่วง บางชั่วโมง เพื่อให้พระสงฆ์ได้อบรมถึงศีล สมาธิ ปัญญา

สิทธิศักดิ์ เพ็ชรยิ้ม (2563) ได้ศึกษาเรื่อง การทำงานเป็นทีมที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา (สพม.) เขต 22 ผลการวิจัยพบว่า 1) การทำงานเป็นทีมในโรงเรียนสังกัด สพม. เขต 22 อยู่ในระดับมาก 2) ประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัด สพม. เขต 22 อยู่ในระดับมาก 3) การทำงานเป็นทีม ตามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน จำแนกตามสถานภาพการดำรงตำแหน่ง ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน และขนาดของโรงเรียนโดยรวมแตกต่างกัน 4) ประสิทธิผลของโรงเรียนตามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน จำแนกตามสภาพการดำรงตำแหน่งและขนาดของโรงเรียน โดยภาพรวมแตกต่างกัน ส่วนประสบการณ์ในการทำงาน โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน 5) ความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานเป็นทีมกับประสิทธิผลของโรงเรียนโดยรวมมีความสัมพันธ์เชิงบวก 6) การทำงานเป็นทีมที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียน ได้แก่ ด้านการไว้วางใจซึ่งกันและกัน ด้านการติดต่อสื่อสาร ด้านการมีส่วนร่วม และด้านการมีมนุษยสัมพันธ์

วาทีณี พูลทรัพย์ (2563) ศึกษาวิจัยเรื่อง องค์ประกอบการบริหารโรงเรียนในพื้นที่วัด กรรมการศึกษาการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบ 1) องค์ประกอบการบริหารโรงเรียนในพื้นที่วัดกรรมการศึกษา และ 2) ผลการยืนยันองค์ประกอบการบริหารโรงเรียนในพื้นที่วัดกรรมการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า (1) องค์ประกอบการบริหารโรงเรียนในพื้นที่วัดกรรมการศึกษา ประกอบด้วย 7

องค์ประกอบ คือ 1) การบริหารฐานนวัตกรรม 2) การบริหารสมรรถนะองค์กร 3) การบริหารหุ้นส่วนองค์กร 4) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม 5) การพัฒนานวัตกรรม 6) นวัตกรรมเชิงระบบ 7) การบริหารแผนนวัตกรรม (2) ผลการยืนยันองค์ประกอบการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาพบว่า มีความถูกต้องมีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

วิเรืองรัตน์ แก้วทอง และนิพนธ์ วรณเวช (2567) ศึกษาเรื่อง การบริหารสถานศึกษาในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบการบริหารสถานศึกษาในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ผลการวิจัยพบว่า การบริหารสถานศึกษาในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน การเปรียบเทียบการบริหารสถานศึกษาในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน ในภาพรวมและรายด้านไม่มีความแตกต่างกัน การเปรียบเทียบการบริหารสถานศึกษาในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ในภาพรวมไม่มีความแตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการบริหารงานบุคคลมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

สมเกียรติ สุวรรณ และคณะ (2564) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนากลยุทธ์การบริหารโรงเรียนนำร่องในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนากลยุทธ์การบริหารโรงเรียนนำร่องในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา และ 2) รับรองกลยุทธ์การบริหารโรงเรียนนำร่องในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า (1) กลยุทธ์การบริหารโรงเรียนนำร่องในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ประกอบด้วย 5 กลยุทธ์ ได้แก่ 1) พัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมตามบริบทในพื้นที่อย่างมีพลวัต 2) เสริมสร้างความเข้มแข็งของความร่วมมือทางการบริหารงานวิชาการร่วมกับชุมชนและภาคีเครือข่าย 3) ปรับโครงสร้างการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนให้สอดคล้องกับเทคโนโลยี 4) เร่งรัดการพัฒนาบุคลากรให้สอดคล้องกับสถานะทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล และ 5) ปรับระบบการบริหารงานบุคคลโดยใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการปฏิบัติงาน (2) กลยุทธ์การบริหารโรงเรียนนำร่องในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ได้รับฉันทามติให้มีความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้ และเป็นประโยชน์

ทิพย์สุดา พุ่มจรัส (2556) ได้ศึกษาเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนสลักคอก จังหวัดตราด ซึ่งผลการศึกษาพบว่า นักวิจัยร่วมกับชมรมกำหนดแนวทางการดำเนินงานพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและได้ดำเนินงานพัฒนาร่วมกัน เช่น กิจกรรมพัฒนาการบริหารจัดการชมรม ทดลองจัดการที่พักในชุมชน การกระตุ้นจิตสำนึกรักษาสีสิ่งแวดล้อมแก่คนในชุมชน การพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนประกอบด้วยหลักการ เป้าหมาย กระบวนการจัดการ กระบวนการพัฒนา การประเมินผล

ชุติมา วรจันทร์ (2558) ได้วิจัยเรื่อง การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการอ่านออกเขียนได้ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ผลการวิจัย พบว่ากระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอนหลัก คือ ขั้นที่ 1 ขั้นวางแผน จากการสำรวจปัญหาที่พบคือนักเรียนอ่านและเขียนได้ต่ำกว่าเกณฑ์ ซึ่งมีสาเหตุมาจาก ครูนักเรียนและผู้ปกครอง วิธีการที่ใช้แก้ปัญหาคือใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อประสานความร่วมมือทั้ง 3 ฝ่าย จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามขั้นตอน บันได

ทักษะ 4 ขั้นและใช้สื่อประสมเป็นสื่อในการเรียนรู้ ขั้นที่ 2 ขั้นปฏิบัติการ ดาเนินการส่งเสริมการอ่าน และการเขียนตามแผนที่วางไว้ ขั้นที่ 3 ขั้นสังเกตการณ์ ดำเนินการไปพร้อมกับกิจกรรมส่งเสริมการอ่านและการเขียน ขั้นที่ 4 การสะท้อนการปฏิบัติ เพื่อสะท้อนผลการจัดกิจกรรมส่งผลให้นักเรียนที่ได้รับการส่งเสริมการอ่านออกเขียนได้ มีความสามารถ ความสามารถด้านการอ่านและการเขียน เพิ่มขึ้น

งานวิจัยต่างประเทศ

Lysberg, J. & Ronning, W. (2021) ได้ศึกษาเรื่อง การสะท้อนของครูในการ ทำงานเป็นทีม วัตถุประสงค์ ของบทความนี้คือ เพื่อตรวจสอบลักษณะ ของการสะท้อนของครูคู่เดียว รายบุคคลต่อ ข้อเสนอ สำหรับการเปลี่ยนแปลง ในช่วงการทำงานเป็นทีมที่ตั้งไว้ และอภิปรายถึง ศักยภาพในการ พัฒนาทางวิชาชีพ ที่อยู่ในการสะท้อนของครู เชสชั้นการทำงานเป็นทีม เกิดขึ้นใน บริบทของการพัฒนา วิชาชีพในโรงเรียน การสัมภาษณ์กระตุ้นการเรียกคืน (SRI) กับครูที่ให้ความเห็น เกี่ยวกับการบันทึก วิดีโอจากการมีส่วนร่วม ในการทำงานเป็นทีม เป็นพื้นฐานเชิงประจักษ์สำหรับ

Don, Y. & Raman, A. (2019) ได้ศึกษาเรื่อง การทำงานเป็นทีมเกี่ยวข้องกับบุคคลมากกว่า หนึ่งคน ผลการศึกษาพบว่า ในกระบวนการเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ด้านที่ควรเน้นในการจัดการเชิง กลยุทธ์ขององค์กรโรงเรียนคือการจัดตั้งทีมงานที่กระตือรือร้นและสามารถทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุ เป้าหมายขององค์กรได้ โดยทั่วไป ทีมงานคือกลุ่มคุณภาพที่สร้างขึ้นเพื่อ สร้างกฎเกณฑ์ที่มุ่งมั่นสู่ ความ เป็นเลิศ ดังนั้นความสำเร็จของความพยายามของกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้น จิตวิญญาณแห่งความร่วมมือ และ ความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกกลุ่ม จึงต้องได้รับการปลูกฝัง บทนี้เน้นถึงความสำคัญของการทำงาน เป็นทีมในโรงเรียน ได้แก่ การทำงานเป็นทีมอย่างมีประสิทธิภาพ การตัดสินใจร่วมกัน เน้นการกระทำ ผู้นำ และการทำงานเป็นกลุ่ม การทำงานเป็นทีมเป็นทักษะ ตลอดชีวิต การปฏิเสธ การส่งเสริมการ ทำงานเป็นทีมในโรงเรียน การทำงานเป็นทีมเพิ่มเติม และวิธีการสร้างทีมที่ดีนี้ยังครอบคลุมความสำคัญ ของการทำงานเป็นทีมในหมู่เจ้าหน้าที่ของโรงเรียน

Brown, B.L (2002) ได้ศึกษาปรับปรุงวิธีการสอน โดยใช้การวิจัยปฏิบัติการ โดยเน้นศึกษาการ รับรู้ของครูเกี่ยวกับอิทธิพลของวิจัยปฏิบัติการต่อแนวคิดในการปฏิบัติ ใช้การรับรู้ผลกระทบของ ความคิดดังกล่าวต่อการปฏิบัติการสอน ในการศึกษาครั้งนี้ได้ศึกษาการรับรู้ 4 ประเด็น ได้แก่บทบาทครู ความรู้ของครูเกี่ยวกับการสอน การปฏิบัติการสอน และผลสะท้อนการปฏิบัติการสอน การเก็บรวบรวม ข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์ และการสังเกตห้องเรียนการสังเกตจากผลงานครูและนักเรียน ผลการวิจัย พบว่า ครูมีการรับรู้ในทั้ง 4 ประเด็นเปลี่ยนแปลงไป การเข้าร่วมในทุกขั้นตอนของการวิจัยปฏิบัติการ ทำให้ครูได้มีโครงสร้างในด้านวิธีการสำหรับการนำไปใช้ และการวิเคราะห์กระบวนการสอนและการ เรียนรู้ ทั้งการกำหนดโครงสร้างดังกล่าวช่วยขึ้นให้ครูได้เก็บรวบรวมข้อมูล มีการวิเคราะห์และสะท้อน ผลอย่างเป็นระบบ

Croasdaile, S.S. (2005) ได้ศึกษาปัจจัยทางด้านองค์กรทางสังคมที่ส่งเสริม การมีส่วนร่วมใน การทำวิจัยในชั้นเรียนของบุคลากรครู ซึ่งจากการศึกษาปัญหาเบื้องต้นพบว่าการส่งเสริมการทำวิจัยของ ครูอาจส่งเสริมให้เกิดขึ้นได้ด้วยการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และโครงสร้างองค์กรเครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถามออนไลน์ และเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นครู นักวิจัย จำนวน 81 คน โดยสอบ ถาม เกี่ยวกับปัจจัยด้านองค์กรทางสังคมภายในโรงเรียน 6 ด้าน คือ วัฒนธรรมภายในโรงเรียน การเห็น คุณค่าการทำวิจัยของเพื่อนร่วมงานการสนองตอบและสนับสนุนการทำวิจัยในชั้นเรียนของครู รวมทั้ง เวลาและสื่อวัสดุที่ใช้ในการทำวิจัยจะมีส่วนร่วมในการทำวิจัยมากขึ้น ครูที่มีส่วนร่วมในการทำวิจัยมาก

ขึ้น เมื่อรับรู้ว่าเป็นครูให้การยอมรับผลงานวิจัย ความเป็นสมาชิกในกลุ่มครูนักวิจัย ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียนล้วนมีความสัมพันธ์กับการจัดกิจกรรมการวิจัยในชั้นเรียนของครูนักวิจัย นอกจากนั้น สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยด้านแรงสนับสนุนจากเพื่อนครูนั้นมีผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมในการทำวิจัยในชั้นเรียน

Delanoeye, Gary John. (2008) ได้ศึกษาเรื่องผลกระทบการสอนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูผู้สอนระดับอนุบาลถึงระดับเกรด 12 ที่ใช้การวิจัยปฏิบัติการในโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูจำนวน 12 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบสอบถาม จำนวน 42 ข้อ และ การสนทนากลุ่ม จำนวน 2 กลุ่ม ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ผ่านการเรียนรู้จำนวน 2 รายวิชา มีแนวโน้มการประยุกต์ใช้การวิจัยปฏิบัติการมีความชอบในการเรียนมากขึ้น ครูที่มีประสบการณ์ในการสอนมากมีการประยุกต์การใช้วิจัยปฏิบัติการมากขึ้นโดยไม่ต้องขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ และจำนวน ครูที่ใช้และไม่ใช้การวิจัยในชั้นเรียนมีจำนวนเท่า ๆ กัน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีม โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สามารถได้ข้อสรุปเกี่ยวกับสภาพและความต้องการในการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิจัยโดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ โดยทำการประสานความร่วมมือกันระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มเป้าหมาย การดำเนินการวิจัย กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย เพื่อให้เกิดการร่วมมือพัฒนาระหว่างผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมาย อันจะส่งผลต่อการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธต่อไป

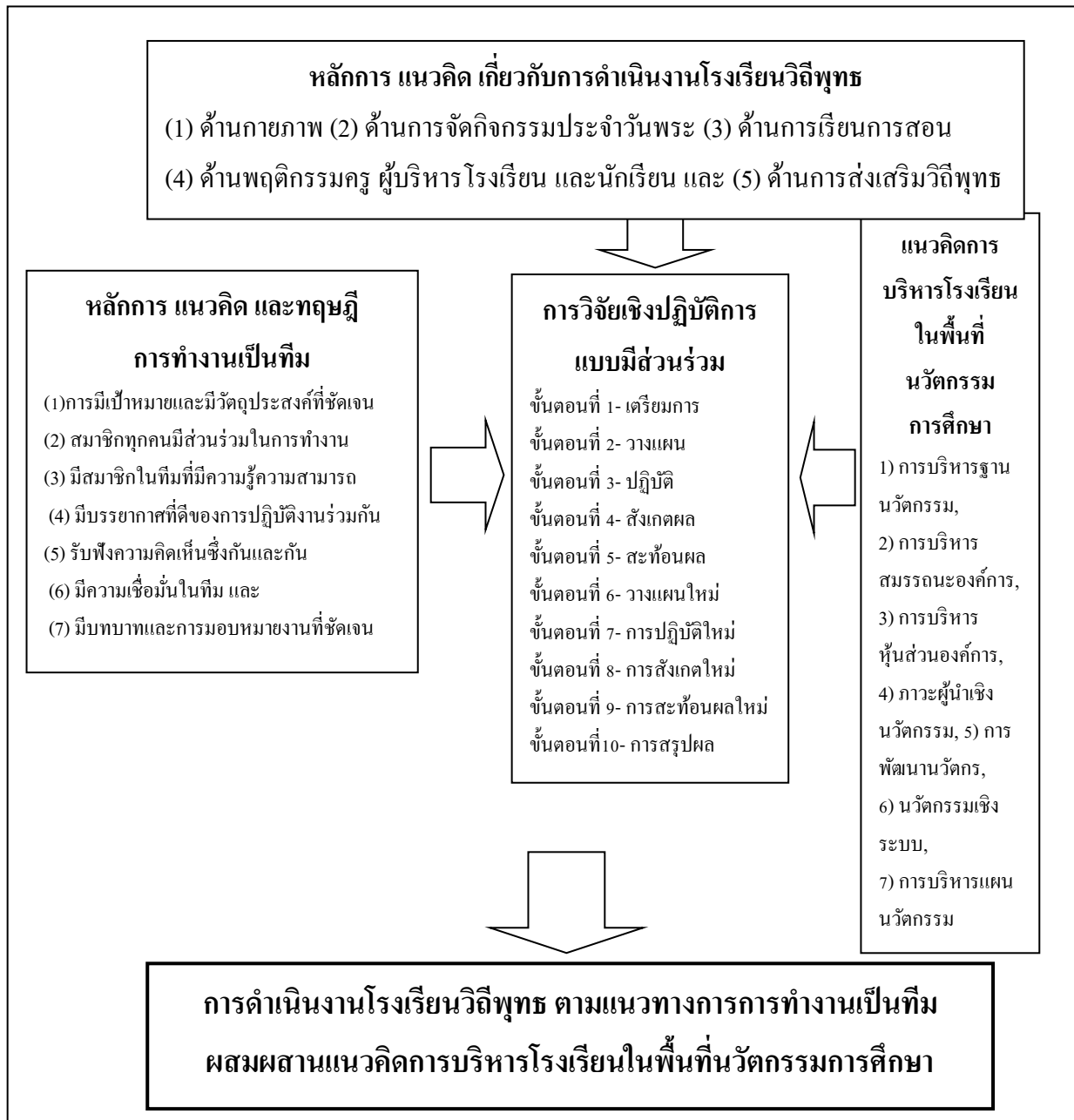
2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับหลักการ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ประกอบด้วยแนวคิดสำคัญ ได้แก่

(ก) **การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ** ที่มีแนวทางการดำเนินงาน 5 ด้าน จากการศึกษาของ ได้แก่ 1) ด้านกายภาพ, 2) ด้านการจัดกิจกรรมประจำวันพระ, 3) ด้านการเรียนการสอน, 4) ด้านพฤติกรรมครูผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน, และ 5) ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565) (ข) **หลักการทำงานเป็นทีม** โดยนำแนวทางจากผลการสังเคราะห์เอกสารของ Larson and Lafasto (1989), Parker (1990), Daft (1999), Robbins (2001), Robbins (2001), และ Deakin (2016) ซึ่งศึกษาองค์ประกอบที่เหมาะสมในการดำเนินงานของทีมประกอบด้วย 7 ด้านคือ (1) การมีเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน (2) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน (3) มีสมาชิกในทีมที่มีความรู้ความสามารถ (4) มีบรรยากาศที่ดีของการปฏิบัติงานร่วมกัน (5) รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (6) มีความเชื่อมั่นในทีม และ (7) มีบทบาทและการมอบหมายงานที่ชัดเจน **(ค) แนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา** จะใช้องค์ประกอบการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จากการศึกษาของ วาทีณี พูลทรัพย์ (2563) ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ คือ 1) การบริหารฐานนวัตกรรม, 2) การบริหารสมรรถนะองค์กร, 3) การบริหารหุ้นส่วนองค์กร, 4) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม, 5) การพัฒนานวัตกรรม, 6) นวัตกรรมเชิงระบบ, และ 7) การบริหารแผนนวัตกรรม และ

(ง) แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) การวิจัยครั้งนี้จะมีการกำหนดของการวิจัยออกเป็น 2 วงจร 10 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 เตรียมการ (preparation), ขั้นตอนที่ 2 วางแผน (planning), ขั้นตอนที่ 3 ปฏิบัติ (acting), ขั้นตอนที่

4 สังเกตผล (observing). ขั้นตอนที่ 5 สะท้อนผล (reflecting), ขั้นตอนที่ 6 วางแผนใหม่(re-planning), ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting), ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing), ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting) , และ ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion) (Kindon, Pain & Kesby, 2007; McIntyre, 2008); Creswell, 2008; James, Milenkiewicz & Bucknum, 2008; McTaggart, 2010; และวิโรจน์ สารรัตน์, 2558) ซึ่งสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ได้ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 กรอบแนวคิดการวิจัยพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการทำงานเป็นทีม
พัฒนาแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่ วัดกรรมการศึกษา โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมี
ส่วนร่วม

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ โดยผู้วิจัยได้นำเอาขั้นตอนที่เป็นผลการศึกษาของ วิโรจน์ สารรัตน์ (2561) มาเป็นกรอบแนวคิดหลักของขั้นตอนการวิจัย และเสริมด้วยแนวคิดของนักวิชาการอีก 5 ท่าน ได้แก่ Kindon, Pain & Kesby (2007) McIntyre (2008) Creswell (2008) James, Milenkiewicz & Bucknum (2008) และ McTaggart (2010) ดังนี้

3.1 วิธีดำเนินการวิจัย

3.1.1 กรอบแนวคิดหลัก

ดำเนินการตามแนวคิดที่ได้จากการศึกษาของ วิโรจน์ สารรัตน์ (2561) โดยมีกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

1. คำนึงถึง 2 กระบวนทัศน์ที่เป็นรากฐานของการแสวงหาความรู้ทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ (Critical Social Theory) และทฤษฎีหลังสมัยใหม่นิยม (Theories of Postmodernism)
2. คำนึงถึง 10 หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ผู้เขียนกล่าวถึงมาแล้วข้างต้น ดังนี้ 1) ในบริบทเฉพาะ 2) ทักษะที่หลากหลาย 3) มุ่งการเปลี่ยนแปลง 4) มุ่งให้เกิดการกระทำเพื่อบรรลุผล 5) รับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน 6) วิเคราะห์ วิพากษ์และประเมินตนเอง 7) ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญและการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง 8) เรียนรู้จากการกระทำ ทั้งสำเร็จและไม่สำเร็จ เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ 9) การมีบันทึกของผู้ร่วมวิจัยทุกคน เช่น การเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมและรูปแบบองค์การ การพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย เป็นต้น 10) นำไปสู่การปฏิบัติหรือการพัฒนาที่ยั่งยืน
3. คำนึงถึง 10 จรรยาบรรณ ดังนี้ 1) ผู้วิจัยต้องรับผิดชอบต่อการรักษาความลับ 2) ผู้ร่วมวิจัยเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างเสมอภาคกัน 3) ทิศทางการวิจัยและผลลัพธ์ที่คาดหวังเกิดจากการตัดสินใจร่วมกัน 4) ให้ผู้ร่วมวิจัยมีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการวิจัยมากที่สุด 5) มีการปรึกษาหารือร่วมกัน และข้อเสนอแนะได้รับการเห็นชอบจากทุกฝ่าย 6) การสังเกตหรือการตรวจสอบเอกสารเพื่อจุดมุ่งหมายอื่นต้องได้รับการอนุญาตก่อน 7) ผลการดำเนินงานจะยังคงปรากฏให้เห็นและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นให้ข้อเสนอแนะได้ 8) ไม่ละเมิดลิขสิทธิ์งานเขียนหรือทักษะของคนอื่นโดยขาดการเจรจาต่อรองก่อนการจัดพิมพ์เผยแพร่ 9) ผู้วิจัยต้องแสดงให้ทราบถึงธรรมชาติของกระบวนการวิจัยแต่เริ่มแรก รวมทั้งข้อเสนอแนะและผลประโยชน์ และ 10) ผู้ร่วมการวิจัยต่างมีอิทธิพลต่อการทำงานแต่ผู้ที่ไม่ประสงค์มีส่วนร่วมต้องได้รับการยอมรับและเคารพในสิทธิส่วนบุคคล
4. คำนึงถึง 10 บทบาทของผู้วิจัย ดังนี้ 1) เป็นครู, 2) เป็นผู้นำ, 3) เป็นผู้ฟังที่ดี, 4) เป็นนักวางแผน, 5) เป็นนักออกแบบ, 6) เป็นนักวิเคราะห์, 7) เป็นนักสังเคราะห์ 8) เป็นนักสังเกตการณ์ 9) เป็นนักรายงานผล และ 10) เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวก

3.1.2 กรอบแนวคิดเสริม

1. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Kindon, Pain & Kesby (2007) ที่ให้ทัศนะว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวคิดเกี่ยวกับหลักการวิธีวิทยา(methodology) ที่เป็นวิธีการแสวงหา

ความรู้โดยการมีส่วนร่วมของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยที่ร่วมมือกันปฏิบัติงานโดยปราศจากการสั่งการที่มีลักษณะที่เป็นสายบังคับบัญชา การลงมือปฏิบัติร่วมกันของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยด้วยการวิภาษ (dialogic) ที่เป็นการสะท้อนปัญหาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ การมอบอำนาจให้ผู้ร่วมวิจัยตลอดระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย และการใช้หลักความเสมอภาคและเป็นประชาธิปไตยในการทำงาน

2. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ McIntyre (2008) โดยยึดหลักการที่ว่าการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ 1) เป็นการรวบรวมความร่วมมือ(a collective commitment) ในการตรวจสอบปัญหาหรือประเด็นที่ทำการศึกษา 2) เป็นความต้องการ(a desire) ในการให้ความสนใจในตนเอง และรวบรวมการสะท้อนผล(collective reflection)เพื่อให้เกิดความชัดเจน(clarify)ในประเด็นที่ศึกษา 3) เป็นการตัดสินใจร่วม(a joint decision) เพื่อให้ความสนใจในแต่ละบุคคลหรือชุดการปฏิบัติการที่นำไปสู่ผลสรุปที่มีประโยชน์ ที่ให้ประโยชน์แก่ผู้ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องและ 4) เป็นการสร้างพันธมิตร(the building of alliance) ระหว่างผู้วิจัยกับผู้มีส่วนร่วมในการวางแผน ลงมือปฏิบัติและการขยายผลของกระบวนการวิจัย

3. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Creswell (2008) โดยในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ 1) มีจุดเน้นที่ไปสู่การนำไปปฏิบัติ 2) มีการปฏิบัติร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง 3) เป็นความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยและผู้เข้าร่วมการวิจัย 4) เป็นกระบวนการที่เป็นพลวัต (dynamic process) ของเกลียวปฏิสัมพันธ์ ที่มีกระบวนการย้อนกลับและนำไปสู่การพัฒนาขั้นต่อไป (back and forth) จากผลสะท้อนของสิ่งที่ปัญหา การเก็บรวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติ 5) การพัฒนาแผนการดำเนินงานต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้ และ 6) มีการนำเสนอผลการวิจัยต่อผู้เกี่ยวข้อง เช่น โรงเรียนในท้องถิ่น ชุมชน และบุคลากรทางการศึกษา เป็นต้น

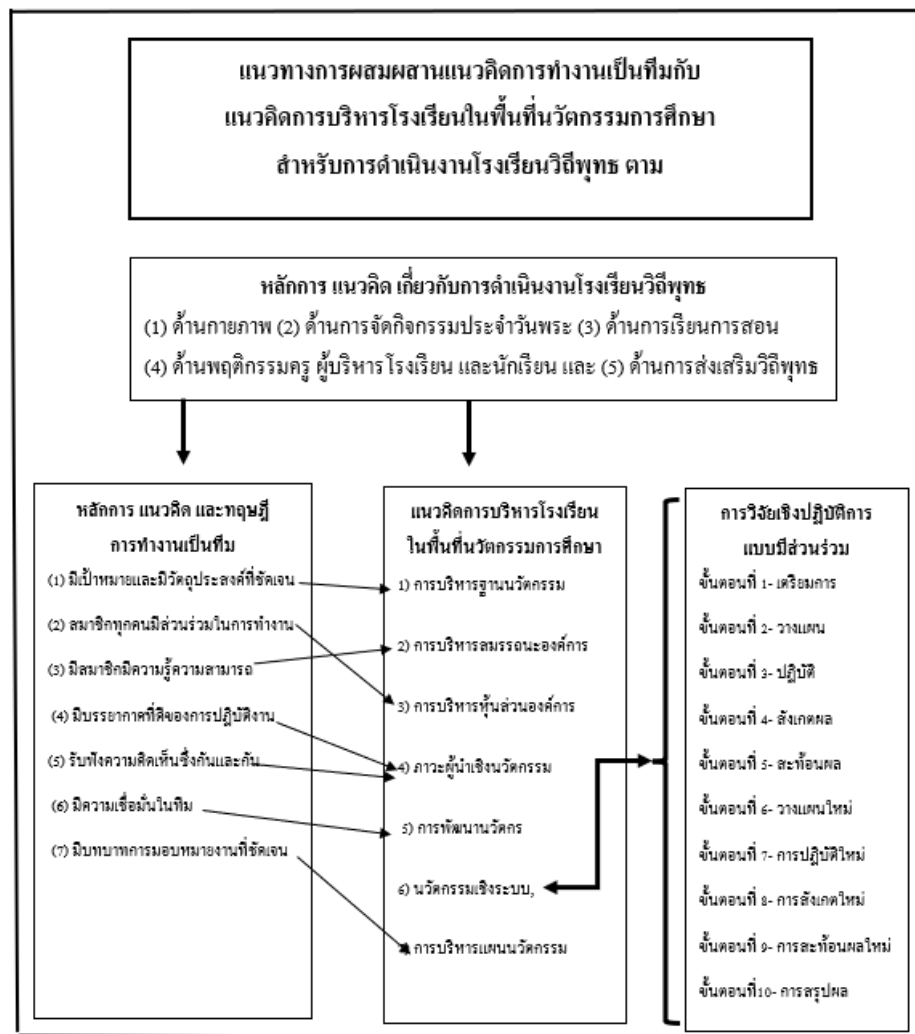
4. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ James, Milenkiewicz & Bucknum (2008) โดยผู้วิจัยได้ประยุกต์เอาแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ 3 ประการของพวกเขามาใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ความเชื่อแรกที่ต้องคำนึงถึงคือผู้ปฏิบัติการวิจัยต้องให้ความเคารพต่อคนที่เป็นผู้ร่วมวิจัย ซึ่งสิ่งที่แสดงถึงความเคารพคือความมีจริยธรรม(ethics) โดยการขออนุญาตทุกครั้งที่ต้องการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเขา ซึ่งจริยธรรมในการทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นมี 7 ประการ คือ 1) ขออนุญาตก่อนเก็บข้อมูล 2) ไม่ทำให้เกิดความเสียหาย 3) เคารพในการตัดสินใจ 4) พัฒนาความรู้ 5) ยึดความเที่ยงตรง เชื่อถือได้อย่างมีมาตรฐาน 6) ปฏิบัติการเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น และ 7) รายงานด้วยความซื่อสัตย์ ความเชื่อที่สองคือความเชื่อในจุดประสงค์(purpose) คือ ผู้ร่วมปฏิบัติการต้องประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นตามเป้าหมายหรือจุดประสงค์ ซึ่งข้อความที่เป็นจุดประสงค์อาจมีหนึ่งหรือสองประโยคที่นำไปสู่แรงจูงใจในการทำการวิจัยอันจะเป็นการรักษาแนวทางการทำวิจัยได้ตรงเป้าหมายมากที่สุด ทั้งนี้ งานวิจัยที่ดีนั้นจะต้องเป็นงานวิจัยทำขึ้นบนความเข้าใจในจุดมุ่งหมายเฉพาะที่กำหนดทิศทางการดำเนินการวิจัย และ ความเชื่อที่สามคือ ความเป็นเหตุเป็นผล(logic) โดยในขั้นตอนสุดท้ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นหลังการทำการวิจัย ต้องการยุทธศาสตร์ใหม่และความรู้ใหม่ ซึ่งผู้ปฏิบัติการต้องใช้ความเป็นเหตุผลเพื่อให้เกิดการรวมกันระหว่างความรู้เดิมและความรู้ใหม่ โดยคำถามที่นำไปสู่ความเป็นเหตุผลจากการวิเคราะห์จุดมุ่งหมายเพื่อการออกแบบวิจัย มี 5 คำถาม คือ 1) จุดประสงค์การศึกษาและคำถามอะไรที่เกิดขึ้นจากจุดประสงค์ที่ต้องการศึกษา(question-to be addressed) 2) ใครทำงานวิจัยในหัวข้อนี้มาก่อน(previous studies) 3) ส่วนประกอบของตัวแปรอะไรที่สามารถวัดได้ (variables elements to be measured) 4) วิธีการใดที่สามารถวัดองค์ประกอบหรือตัวแปรได้

เหมาะสม(local measurements) และ 5) รูปแบบการวิเคราะห์ที่ได้ที่ได้นำมาใช้ในการวิจัย(form of analysis)

5. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ McTaggart (2010) ที่ให้ทัศนะไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการทำงานเป็นกลุ่มของคนที่มีความสนใจที่จะทำงานร่วมกันในสิ่งที่พวกเขามีความกังวลใจร่วมกัน(thematic concern) จึงเป็นวิธีการวิจัยที่สามารถทำให้คนเข้ามาทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อที่จะร่วมมือกันขับเคลื่อนการปฏิบัติงานของพวกเขาก้าวไปสู่จุดหมายที่ได้ตั้งไว้นั้น

3.1.3 ตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention)

งานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการผสมผสานแนวคิดการทำงานเป็นทีมกับแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เพื่อเป็นตัวสอดแทรกเสริม(additional intervention) สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ สำหรับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ดังปรากฏในภาพที่ 7

ภาพที่ 7 แนวทางการผสมผสานแนวคิดการทำงานเป็นทีมกับแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ที่เป็นตัวสอดแทรกเสริม สำหรับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

3.2 วิธีดำเนินการวิจัย

3.2.1 สถานที่หรือพื้นที่ที่จะดำเนินการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเรื่อง “การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีมในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก : กรณีโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ” เป็น การวิจัยในระดับโรงเรียน (school-wide) ซึ่งในที่นี้คือโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม สังกัดสำนักงานพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษาบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ โดยดำเนินการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) ตามคุณลักษณะ 3 ประการคือ (1) เป็นกรณีศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กในสังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาบึงกาฬ จำนวน 1 แห่ง ที่มีการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธตามนโยบายของ หน่วยงานต้นสังกัด (2) เป็นโรงเรียนที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างมีความสนใจในการเข้าร่วมการวิจัย และ (3) เป็นโรงเรียนที่มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในการที่ผู้วิจัยจะเข้าไปปฏิบัติงานภาคสนาม ตลอดระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

3.2.2 ผู้ร่วมวิจัย และบทบาทของผู้ร่วมวิจัย

เนื่องจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้จัดทำขึ้นในระดับโรงเรียน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ กำหนดผู้ร่วมวิจัย (research participant) โดยยึดเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยด้วย ความสมัครใจ คือ เป็นบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ทั้งจากชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอก โรงเรียนที่มีส่วนได้เสียและมีส่วนร่วมในการดำเนินการส่งเสริม สนับสนุน และร่วมปฏิบัติงานกับ โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ซึ่งมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 46 คน จำแนกได้ดังนี้

1) กลุ่มบุคคลภายในโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม รวม 40 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการ โรงเรียน (ผู้วิจัย) ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา และคณะกรรมการสถานศึกษา

2) กลุ่มบุคคลภายนอกโรงเรียน รวม 6 คน ซึ่งเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของ โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

ทั้งนี้ ผู้วิจัยกับผู้ร่วมวิจัยต่างมีบทบาทและมีสถานะที่เท่าเทียมกันในการวิจัยทุกขั้นตอนเริ่ม ตั้งแต่การร่วมกันวางแผน ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันสังเกตผล และร่วมกันสะท้อนผล ตามวงจรของการ วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้ง 2 วงจร 10 ขั้นตอน และจำนวนของผู้ร่วมวิจัยอาจเพิ่มขึ้นหรือ ลดลงได้ตามจรรยาบรรณที่ว่า “ผู้ร่วมการวิจัยต่างมีอิทธิพลต่อการทำงาน แต่ผู้ที่ไม่ประสงค์มีส่วนร่วม ต้องได้รับการยอมรับและเคารพในสิทธิส่วนบุคคล” (วิโรจน์ สารัตนะ, 2561)

3.3 ขั้นตอนการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้มีทั้งหมด 2 วงจร 10 ขั้นตอน โดยระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย อยู่ในช่วงระหว่างเดือนพฤษภาคม 2565 ถึง เดือนพฤษภาคม 2566 รวมระยะเวลา 12 เดือน ซึ่งในแต่ละขั้นตอนมีแนวทางการดำเนินงานดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation)

มีการดำเนินงาน 2 ระยะคือ 1) การเตรียมการก่อนลงพื้นที่ และ 2) การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ โดยในแต่ละระยะได้มีการดำเนินการดังนี้

ระยะที่ 1 การเตรียมการก่อนลงพื้นที่ ดำเนินการในช่วงเดือนพฤษภาคม ถึง เดือนมิถุนายน 2565 มีการดำเนินการใน 2 กิจกรรมหลักคือ 1) การดำเนินงานเพื่อกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัย และ 2) การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัย ซึ่งในระยะนี้จะเป็นช่วงที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้น เกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชนและโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลจาก สภาพจริงเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาต่อไป และเป็นช่วงของการเตรียมความพร้อมของ

ผู้วิจัยเอง เช่น การศึกษาเอกสาร หลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนางาน และเข้ารับการอบรมสัมมนาเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้จัดให้มีขึ้น รวมทั้งการจัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องมือที่จำเป็นต้องใช้ในการดำเนินการวิจัย และที่สำคัญคือการเตรียมทีมงานซึ่งได้แก่ ผู้ช่วยผู้วิจัย ผู้ช่วยบันทึกภาพ และบันทึกเสียง เป็นต้น

ระยะที่ 2 การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ ดำเนินการในช่วงเดือนพฤษภาคม ถึง เดือนมิถุนายน 2565 เป็นการดำเนินกิจกรรมเพื่อการเสริมพลังด้านความรู้ความเข้าใจให้กับผู้ร่วมวิจัยเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ และเกี่ยวกับแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะทำให้การดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆในระยยะต่อไปเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้นดังนี้ คือ 1) แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และ 2) แนวคิดเชิงเทคนิค เช่น เทคนิคการวางแผนปฏิบัติการ เทคนิคการระดมสมอง เทคนิคการนำแผนสู่การปฏิบัติ เทคนิคการสังเกตผลการปฏิบัติงาน เทคนิคการสะท้อนผลการปฏิบัติงาน เทคนิคการบันทึกข้อมูลภาคสนาม เทคนิคการถอดบทเรียน และอื่นๆ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นกับผู้ร่วมวิจัยในความสำคัญของ “การวิจัย” กับ “การปฏิบัติ” และของ “นักวิจัย” กับ “นักปฏิบัติ” ว่าเป็นของคู่กัน ไปด้วยกันได้ ต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดีต่อทั้งตัวบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กร ไม่ได้เป็นเสมือนรางรถไฟที่ไม่มีวันบรรจบกัน และท้ายสุดจะเป็นการร่วมกันกำหนดบทบาท หน้าที่ กติกา ข้อตกลง แนวปฏิบัติ ตลอดจนปฏิทินหรือแผนการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรต่างๆ ที่คาดว่าจะใช้ในทุกระยะขั้นตอนการวิจัยและอื่น ๆ

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (planning)

ขั้นตอนการวางแผน ดำเนินการในช่วงเดือนกรกฎาคม 2565 ซึ่งมีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรม คือ 1) การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง เพื่อระบุ “สภาพที่เคยเป็นมา” “สภาพปัจจุบัน” “สภาพปัญหา” “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหา” “ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหา” “การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหา” ซึ่งกิจกรรมนี้จัดขึ้นจากแนวคิดเกี่ยวกับ “การตั้งศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยออกมาอย่างเต็มที่ก่อน” และยึดถือหลักการ “ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญ และการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง”

กิจกรรมที่ 2 การจัดทำแผนปฏิบัติการ(action plan) มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม กิจกรรมนี้เกิดขึ้นภายหลังจากที่ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์ “สภาพที่เคยเป็นมา” “สภาพปัจจุบัน” “สภาพปัญหา” “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหา” “ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหา” และ “การประเมินและเลือกทางเลือก” เสร็จสิ้นลงแล้ว

กิจกรรมที่ 3 การสะท้อนผลการดำเนินงาน โดยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะนำเอาผลการบันทึกจากการสังเกต บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพที่ได้นำไปใช้ มานำเสนอเพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเพื่อการรับรู้ร่วมกัน รวมทั้งนำเอาเทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) มาใช้ในการสะท้อนผล นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับความประสงค์ของผู้ร่วมวิจัยที่จะศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ หรือเพิ่มพูนโลกทัศน์เพิ่มเติมจากที่ผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าวข้างต้นโดยผู้ร่วมวิจัยลง

มติว่าเนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค COVID-19 ยังมีอยู่จึงให้มีการศึกษาดูงานแบบ Online จากโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ (1) โรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา อ.สามพราน จ.นครปฐม (2) โรงเรียนบ้านหนองขอน อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี และ (3) โรงเรียนอุบลรัตน์พิทยาคม อ.อุบลรัตน์ จ.ขอนแก่น และการเชิญวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านการวิจัย และการดำเนินโรงเรียนวิถีพุทธ คือ รศ.ดร.สุทธิพร บุญส่ง อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี และดร.ณิชากร นิธิวุฒิปาก ศึกษานิเทศก์จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาบึงกาฬ ซึ่งผู้วิจัยจะทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นให้แก่ผู้ร่วมวิจัยด้วย

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting)

ขั้นตอนปฏิบัติ ดำเนินการในช่วงเดือนสิงหาคม ถึง เดือนตุลาคม 2565 โดยมีกิจกรรมที่ดำเนินการทั้งหมด 3 กิจกรรมหลัก คือ

- 1) การกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงาน ซึ่งประกอบด้วย การทบทวนจัดทีมงานโครงการ การแต่งตั้งทีมติดตามและประเมินผล และ การจัดทำเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัย
- 2) การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่แต่ละทีมงานโครงการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ มีการติดตามและรายงานความก้าวหน้าของโครงการ และการสรุปและประเมินโครงการ และ
- 3) การสะท้อนผลการปฏิบัติ มีสิ่งที่ดำเนินการคือการจัดกิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) และ 2) การสรุปผลการนำหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม(participatory learning) ไปปฏิบัติ

ซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่กำหนดไว้นั้น โดยมุ่งให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ตามหลักการ “มุ่งการเปลี่ยนแปลง และมุ่งให้เกิดการกระทำเพื่อบรรลุผล” พยายามไม่ให้ความช่วยเหลือใดๆ ที่ได้อย่างง่ายดาย หรือสำเร็จรูปเกินไป คอยให้กำลังใจและกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติอย่างจริงจัง ให้มีการบันทึกผลการดำเนินงานทั้งของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย โดยคำนึงถึงหลักการ “...บันทึกการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายถึงสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมและรูปแบบองค์การ และการพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย” รวมทั้งพิจารณาถึงการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ทางการบริหาร คือ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการในการนำแผนปฏิบัติการสู่การปฏิบัติ เช่น การจัดทีมงาน การแบ่งงาน การมอบอำนาจหน้าที่ การกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบ การกำหนดเครือข่ายการติดต่อสื่อสารทั้งในแนวดิ่งและแนวนอน ทั้งภายในโรงเรียนและระหว่างโรงเรียนชุมชน การจัดระบบการติดตามผลการปฏิบัติงาน เป็นต้น โดยคำนึงถึงการปฏิบัติงานภายใต้บริบทของ “หลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม” ที่ผู้วิจัยกำหนดเป็นตัวอย่างเสริมด้วย

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล (observing)

ขั้นตอนการสังเกตผล ดำเนินการในช่วงเดือนสิงหาคม ถึง เดือนตุลาคม 2565 โดยทำเป็นคู่ขนานไปกับขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ(acting) ในลักษณะของการทำไปสังเกตไป โดยในขั้นตอนนี้จะมีกิจกรรมหลักรวม 3 กิจกรรม คือ 1) การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน

ทั้งนี้ การสังเกตผลในขั้นตอนนี้ ถือเป็นการสังเกตผลที่ต่อเนื่อง ยาวนาน และซับซ้อน เป็นการสังเกตผลในขั้นตอนการปฏิบัติ (ขั้นตอนที่ 3) ที่ใช้ระยะเวลายาวนานกว่าขั้นตอนอื่น มีกิจกรรมเกิดขึ้น

มากมาย สลับซับซ้อน และต่อเนื่อง ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะมีการสังเกตผล (observing) เป็นกิจกรรมควบคู่ขนาน (parallel) กับทุกโครงการและทุกกิจกรรม เช่นเดียวกับขั้นตอนการเตรียมการและขั้นตอนการวางแผน เพื่อบันทึกผลการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ (action plan) ไปเป็นระยะๆ โดยผู้วิจัยจะเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริง (actual effects) ทั้งคาดหวังและไม่ได้คาดหวัง ทั้งทางบวกและทางลบ เพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับผลสำเร็จของการปฏิบัติงานที่ชัดเจนขึ้น รวมทั้งการจับกฎเกณฑ์ทางทฤษฎีและการอธิบายตีความปรากฏการณ์ด้านต่าง ๆ จากกิจกรรมหรือกระบวนการปฏิบัติงานเพื่อการบรรลุผลนั้นด้วยว่า เป็นอย่างไร ได้ความรู้ใหม่ ทฤษฎีใหม่ หรือเกิดการเรียนรู้ใหม่อะไรบ้าง โดยพิจารณาจากการตั้งคำถาม เช่น ใคร (who) อะไร (what) ที่ไหน (where) เมื่อไร (when) ทำไม (why) และอย่างไร (how) เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล (reflecting)

ขั้นตอนการสะท้อนผล (reflecting) ดำเนินการในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2565 เป็นการนำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในทุกขั้นตอนที่ผ่านมา คือ ขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ และขั้นตอนการสังเกตผล ทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกภาคสนาม บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ นำมาเสนอเพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกัน ทั้งนี้ตามแนวคิดหนึ่งของการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมที่นำมากล่าวถึงข้างต้นด้วยว่า “...ปัจจัยด้านการสะท้อนกลับของปัญหาจากการดำเนินงาน (action-reflection) ซึ่งจัดในรูปของการถกเถียงอภิปรายกัน...กิจกรรมนี้จะช่วยพัฒนาความสามารถของชุมชนให้เกิดความคิดรวบยอด รู้จักจับกฎเกณฑ์ทางทฤษฎีจากกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินกันมา...”

ในขั้นตอนนี้มีการนำเอาเทคนิคการถอดบทเรียน (lesson distilled) มาใช้ในการทบทวนหรือสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอกซึ่งทำให้เกิดผลอย่างที่เป็นอยู่ ทั้งที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จ โดยเน้นการระดมสมอง พูดคุย เล่าเรื่อง สังเคราะห์ จับประเด็นกระบวนการวิธีทำงานเชิงบทเรียนหรือประสบการณ์ หรืออาจกล่าวได้ว่าการถอดบทเรียนมีจุดมุ่งหมายเพื่อสืบค้นความรู้จากการปฏิบัติงานโดยใช้วิธีการสกัดความรู้และประสบการณ์ที่ฝังลึกจากผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องที่ได้ร่วมการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งบันทึกรายละเอียดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ผลการปฏิบัติงาน และความรู้ใหม่ๆที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงานทั้งที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จ เพื่อเป็นข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย และสามารถเผยแพร่ศึกษาเรียนรู้ได้ โดยนำเอาแนวคิดการสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ตามทัศนะของ Heron (1996 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2549) โดย Heron ได้กล่าวถึงการสะท้อนผลในเชิงวิพากษ์ที่อาจทำได้ในสี่ระดับที่สูงขึ้นตามลำดับ คือ 1) ระดับบรรยายสภาพที่เกิดขึ้นและข้อค้นพบ 2) ระดับวิพากษ์ถึงสิ่งที่ดีหรือไม่ดีของสิ่งที่ดำเนินการหรือข้อค้นพบ และเหตุผลว่าเพราะอะไร 3) ระดับวิพากษ์หาคำอธิบายต่อสิ่งที่ค้นพบ และ 4) ระดับวิพากษ์เพื่อนำผลที่ค้นพบไปประยุกต์ใช้หรือใช้ประโยชน์

ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (re- planning)

ดำเนินการในช่วงเดือนธันวาคม 2565 โดยในขั้นตอนนี้จะมีลักษณะเช่นเดียวกับขั้นตอนการวางแผน (planning) (ขั้นตอนที่ 2) คือผู้วิจัยจะเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการวางแผนใหม่ ให้มีการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของการพัฒนางาน เพื่อระบุปัญหา สาเหตุของปัญหา ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ประเมินและเลือกทางเลือก

เพื่อการปฏิบัติกันใหม่ โดยนำเอาผลการสะท้อนผลในขั้นตอนที่ 5 มาร่วมพิจารณาด้วย ซึ่งจะทำได้ตัว สอดแทรกหลักคือแผนปฏิบัติการ (action plan) ขึ้นมาชุดหนึ่ง ซึ่งอาจมีบางอย่างทำต่อเนื่อง บางอย่าง ต้องหยุดไป หรือมีบางอย่างเพิ่มเติมเข้ามา ทั้งนี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะจัดให้มีการสังเกตผล (observing) ควบคู่ไปกับกิจกรรมการวางแผนไปด้วย

ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting)

ขั้นตอนการปฏิบัติใหม่(re-acting) ได้ดำเนินการในช่วงเดือนมกราคม ถึง เดือนมีนาคม 2566 โดยในขั้นตอนนี้จะมีลักษณะเช่นเดียวกับขั้นตอนการปฏิบัติ (acting) (ขั้นตอนที่ 3) โดยที่ผู้วิจัยจะเน้น บทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการปฏิบัติตาม แผนปฏิบัติการที่กำหนดใหม่นั้น โดยมุ่งให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ให้มีการบันทึกผลการ ดำเนินงานทั้งของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย และจัดให้มีการพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเป็น ระยะ ๆ โดยคำนึงถึงหลักการต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวไว้ในขั้นตอนการปฏิบัติ (acting)

ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing)

ขั้นตอนการสังเกตผลใหม่(re-observing) ดำเนินการในช่วงเดือนมกราคม ถึง เดือนมีนาคม 2566 โดยในขั้นตอนนี้จะมีลักษณะเช่นเดียวกับขั้นตอนการสังเกต (observing) (ขั้นตอนที่ 4) โดยที่ ผู้วิจัยจะเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการ สังเกตผลที่เกิดขึ้นจริง (actual effects) ทั้งคาดหวังและไม่ได้คาดหวัง ทั้งทางบวกและทางลบ เพื่อให้ ได้คำตอบเกี่ยวกับผลสำเร็จของการปฏิบัติงานที่ชัดเจนขึ้น รวมทั้งการจับกฎเกณฑ์ทางทฤษฎีและการ อธิบายตีความปรากฏการณ์ด้านต่าง ๆ จากกิจกรรมหรือกระบวนการปฏิบัติงานเพื่อการบรรลุผลนั้นว่า เป็นอย่างไร ได้ความรู้ใหม่ ทฤษฎีใหม่ หรือเกิดการเรียนรู้ใหม่อะไรบ้าง โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ ร่วมกันวางแผนการจัดกิจกรรมในช่วงการปฏิบัติใหม่(re-acting) รวม 2 กิจกรรมคือ 1) การกำหนด แนวปฏิบัติร่วมกัน และ 2) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่

ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting)

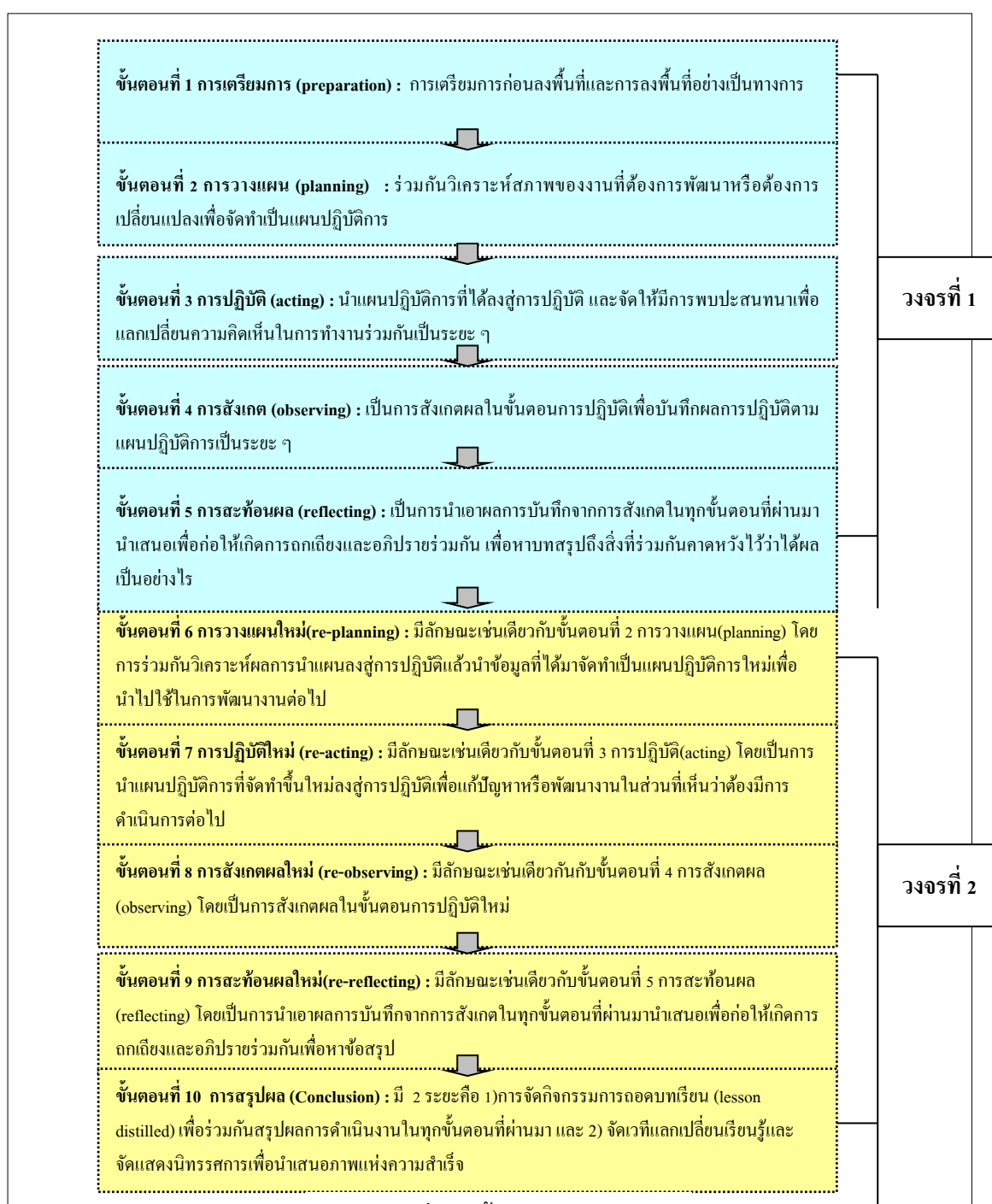
ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่(re-reflecting) ดำเนินการในช่วงเดือนเมษายน 2566 โดยใน ขั้นตอนนี้จะมีลักษณะเช่นเดียวกับขั้นตอนการสะท้อนผล (reflecting) (ขั้นตอนที่ 5) โดยที่ผู้วิจัยจะเน้น บทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการสะท้อนผล โดย ให้มีการพบปะสนทนาเพื่อนำเอาข้อมูลที่เป็นบันทึกการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การ เปลี่ยนแปลงในคำอธิบายถึงสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคม และรูปแบบ องค์การ และการพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย และบันทึกผลการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันใน ขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ (reacting) ทั้งของรายบุคคลและของกลุ่ม รวมทั้งผลการสังเกตผลจากขั้นตอน การสังเกตผลใหม่ (re-observing) มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และวิเคราะห์วิพากษ์ถึงสิ่งที่ทำ สำเร็จ สิ่งที่ยังทำไม่สำเร็จ สิ่งที่เป็นปัจจัยผลักดัน สิ่งที่เป็นปัจจัยต่อต้าน สิ่งที่เป็นปัญหาอุปสรรค ตลอดจนข้อเสนอแนะแนวทางเพื่อการปรับปรุงแก้ไข รวมทั้งการเรียนรู้และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการ ปฏิบัติ และอื่น ๆ โดยคำนึงถึงหลักการและแนวคิดต่าง ๆ ดังที่กล่าวในขั้นตอนการสะท้อนผล (reflecting) ด้วย

ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion)

ขั้นตอนการสรุปผล (conclusion) ได้ดำเนินการในช่วงเดือนพฤษภาคม 2566 โดยแบ่งการ ดำเนินงานออกเป็น 2 ระยะ คือระยะแรกจัดจะเป็นการจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน(lesson distilled) ซึ่งเป็นเทคนิคการทบทวนหรือสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึง

รายละเอียดของเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอกซึ่งทำให้เกิดผลอย่างที่เป็นอยู่ทั้งที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จ โดยเน้นการระดมสมอง พุดคุย เล่าเรื่อง สังเคราะห์ จับประเด็นกระบวนการวิธีทำงานเชิงบทเรียนหรือประสบการณ์ โดยการศึกษาทบทวนผลการดำเนินงานจากขั้นตอนที่ 1 – 9 ที่ผ่านมา และระยะที่ 2 จะเป็นการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดแสดงนิทรรศการเพื่อชื่นชมความสำเร็จ โดยมีกิจกรรมดำเนินการในระยะนี้ ได้แก่ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม และการจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับการดำเนินงานที่ผ่านมาทั้งหมด

การดำเนินงานวิจัยสองระยะดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยกำหนดให้มีกิจกรรมการวางแผน การปฏิบัติการสังเกต และการสะท้อนผล เพื่อให้การดำเนินการวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้อง และอย่างเป็นระบบ เช่นเดียวกับขั้นตอนการวิจัยที่ผ่านมา ดังขั้นตอนการวิจัยและแนวคิดในการวิจัยแต่ละขั้นตอนในภาพที่ 8

ภาพที่ 8 ขั้นตอนการวิจัย

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ที่ วิโรจน์ สารรัตนะ (2561) ได้ทำการศึกษาและพัฒนาขึ้น จากนั้นจึงได้กำหนดเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัยตามกรอบแนวคิดของ Mills (2007) ซึ่งจำแนกเป็นสามกลุ่มดังนี้ คือ กลุ่มที่ 1 แบบสังเกต (observation form) กลุ่มที่ 2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และแบบสัมภาษณ์กลุ่ม (focus group interview) และกลุ่มที่ 3 แบบตรวจสอบหรือบันทึก (examining/records) เช่น สมุดบันทึกอนุทินส่วนตัว (journal) แบบตรวจสอบเอกสาร (archival documents) แผนที่ (maps) เครื่องบันทึกเสียงและบันทึกภาพ (audiotapes and videotapes) หลักฐานสิ่งของ (artifacts) บันทึกภาคสนาม (field notes) แบบประเมินการสภาพดำเนินงาน และแบบติดตามการดำเนินงานโครงการ เป็นต้น โดยเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้มี 6 ฉบับด้วยกัน ได้แก่ ฉบับที่ 1 แบบประเมินสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ฉบับที่ 2 แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ ฉบับที่ 3 แบบประเมินโครงการ ฉบับที่ 4 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ฉบับที่ 5 แบบสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อประเมินความพึงพอใจ และฉบับที่ 6 แบบบันทึกและสังเกตการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

สำหรับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) ของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ได้แก่ (1) พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร. (2) รศ.ดร.วรรณิ แกมเกตุ (3) รศ.ดร.ชาติชาย ม่วงปทุม (4) ผศ.ดร.พรศิริ กองนวล และ (5) รศ.ดร.สุทธิพร บุญส่ง เพื่อทำการตรวจสอบ จากนั้นได้นำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และนำกลับไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบอีกครั้งก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลในภาคสนาม

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต่างมีบทบาทหน้าที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตนเอง โดยเริ่มจากการปฏิบัติภาคสนามในโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ ในปีในช่วงระหว่างเดือน พฤษภาคม 2565 ถึง เดือนพฤษภาคม 2566 โดยแบ่งเวลาในการปฏิบัติงานตามตารางกำหนดวันและเดือนเพื่อให้เห็นสภาพข้อเท็จจริงทั้งในส่วนที่เห็นชัดเจนและแฝงเร้นจากขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้ง 10 ขั้นตอน โดยใช้เครื่องมือที่หลากหลายดังกล่าวในหัวข้อที่ 3

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือที่เลือกใช้ในการวิจัยที่ได้จากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้ง 10 ขั้นตอน จะนำมาวิเคราะห์ร่วมกันเป็นระยะ ๆ โดยประยุกต์ใช้แนวคิดของ อมรา พงศาพิชญ์ (2545 อ้างถึงใน ชยานนท์ มนเพียรจันทร์, 2554) ดังนี้

ก) จัดทำข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ต่าง ๆ โดยพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นหลักในการแบ่งปรากฏการณ์และหาความถี่ของปรากฏการณ์ที่เกิด โดยแบ่งออกเป็น 6 สถานการณ์ คือ (1) การกระทำ (acts) คือ การใช้ชีวิตประจำวัน การกระทำหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคลากรที่ใช้ในการวิจัย (2) กิจกรรม (activities) คือ การกระทำ หรือพฤติกรรมที่เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนและมีลักษณะต่อเนื่อง (3) ความหมาย (meaning) คือ คำอธิบายของบุคคลเกี่ยวกับการ

กระทำหรือกิจกรรม เพื่อทราบโลกทัศน์ ความเชื่อ และทัศนคติของชุมชน (4) ความสัมพันธ์ (relationship) คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชนที่เกี่ยวข้อง จะได้ทราบความสัมพันธ์ ความขัดแย้ง และความเกี่ยวข้องของบุคลากร (5) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (participation) คือ การปรับตัวบุคคล การให้ความร่วมมือ และยอมเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างกิจกรรมการบริหาร พร้อมจะเป็นพวกเดียวกันซึ่งจะทำให้ทราบความขัดแย้งและความราบรื่นได้ชัดเจน และ (6) สภาพสังคม (setting) คือ ภาพรวมทุกแง่มุมที่สามารถบันทึกจากภาคสนามเกี่ยวกับกิจกรรมใน 10 ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ข) จัดแบ่งข้อมูลจากบันทึกภาคสนามของผู้วิจัยในส่วนที่เป็นข้อความพรรณนาเหตุการณ์เกี่ยวกับกิจกรรมใน 10 ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ค) วิเคราะห์ข้อมูล โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ซึ่งในการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ข้อมูลวิจัยที่เก็บรวบรวมจะเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นส่วนใหญ่ การวิเคราะห์ข้อมูลจึงขอจำแนกการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

- **การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ** การวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นเชิงปริมาณผู้วิจัยได้ใช้ค่าสถิติพื้นฐาน คือ ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย เพื่อให้เป็นข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบกับเป้าหมายหรือแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

- **การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ** ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูล (Data Categorization) การตีความ (Data Interpretation) และการแปลความ (Paraphrasing) และ นำเสนอ นำเสนอรายงานในรูปแบบอิงแนวคิดเชิงวิพากษ์ (critical approach) โดยการพรรณนาหรือการบรรยายเชิงวิพากษ์ (critical description) จากการปฏิบัติจริงทั้ง 2 วงจร โดยประยุกต์ใช้แนวคิดตามที่ วิโรจน์ สารรัตนะ (2554) ได้สรุปไว้ดังนี้

(1) นำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะการเล่าเรื่อง (story telling) ตามความเป็นจริงและเป็นกลาง (factual and neutral manner) ของแต่ละขั้นตอน ดังนี้

(1.1) เหตุการณ์เกี่ยวกับการเตรียมการ เช่น ทำอย่างไรและเป็นอย่างไรร่วมกับ 1) การเตรียมตัวก่อนลงพื้นที่ 2) การนำแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนำเสนอชี้แจงต่อผู้ร่วมวิจัย การเคารพในสิทธิของผู้ไม่ร่วมการวิจัย 3) การสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของ “การวิจัย” กับ “การปฏิบัติ” และของ “นักวิจัย” กับ “นักปฏิบัติ” เป็นต้น

(1.2) เหตุการณ์เกี่ยวกับการวางแผนในวงจรแรก เช่น ทำอย่างไรและเป็นอย่างไรร่วมกับ 1) การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) จากกระบวนการวิเคราะห์สภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา สภาพที่คาดหวัง ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อการปฏิบัติ 2) การนำเสนอแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนางานนั้นๆ ตามที่ได้ศึกษาทบทวนไว้ในบทที่ 2 ให้ผู้ร่วมวิจัยได้ทำความเข้าใจ (หลังจากที่ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันคิดอย่างเต็มที่แล้ว) 3) การสร้างแนวคิดให้ผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องได้เข้าใจและตระหนักถึงความสัมพันธ์เชิงบวกในลักษณะสามเส้าระหว่าง “การวิจัย” “ทฤษฎี” และ “การปฏิบัติ” หรือ “นักวิจัย” “นักทฤษฎี” และ “นักปฏิบัติ” 4) อื่นๆ เช่น การเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์นอกสถานที่ เป็นต้น

(1.3) เหตุการณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติในวงจรแรก เช่น ทำอย่างไรและเป็นอย่างไรร่วมกับการปฏิบัติงานตามแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่กำหนดไว้ โดยแผนปฏิบัติการนั้นอาจประกอบด้วยโครงการหลายโครงการ แต่ละโครงการประกอบด้วยกิจกรรมหลายกิจกรรม มีการแบ่งงานกันอย่างไร ทำกันอย่างไร ใช้ทรัพยากรอะไรกันบ้าง เป็นต้น

(1.4) เหตุการณ์เกี่ยวกับการสังเกตในวงจรแรก เช่น ทำอย่างไรและเป็นอย่างไในการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริง (actual effects) ทั้งคาดหวังและไม่ได้คาดหวัง ทั้งทางบวกและทางลบ เพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับผลการเปลี่ยนแปลง (change) การเรียนรู้ (learning) ที่เกิดขึ้นในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระหว่างกลุ่ม และองค์การ และความรู้ใหม่ (new knowledge) จากการใช้ตัวสอดแทรกหลักและตัวสอดแทรกเสริม หรือจากปรากฏการณ์ในการทำงาน

(1.5) เหตุการณ์เกี่ยวกับการสะท้อนผลในวงจรแรก เช่น ทำอย่างไรและเป็นอย่างไเกี่ยวกับการสะท้อนผลถึงการเปลี่ยนแปลง ทั้งที่สำเร็จและยังไม่สำเร็จ ทั้งที่คาดหวังและไม่ได้คาดหวัง ตลอดจนการเรียนรู้ และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ และอื่น ๆ ในกรณีที่เป็นการเปลี่ยนแปลงนั้น และวิพากษ์ถึงปัจจัยที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลง (support of change) ว่ามีอะไรบ้าง อย่างเป็นอย่างไร รวมทั้งวิพากษ์ถึงปัจจัยต่อต้านการเปลี่ยนแปลง (resistant of change) ที่เกิดขึ้นด้วยว่ามีอะไรบ้าง อย่างเป็นอย่างไร และระบุถึงเทคนิควิธีการในการเอาชนะ (overcome) สิ่งต่อต้านการเปลี่ยนแปลงนั้น โดยที่การวิพากษ์นี้จะเชื่อมโยงไปถึงการระบุการเรียนรู้และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นด้วย

(1.6) เหตุการณ์เกี่ยวกับการวางแผนใหม่ในวงจรที่สอง เช่น ทำอย่างไรและเป็นอย่างไเกี่ยวกับการนำข้อมูลจากผลการสังเกตและการสะท้อนผลในวงจรแรกมาประกอบการพิจารณา ทำให้ได้แผนปฏิบัติการ (action plan) ใหม่ที่ประกอบด้วยโครงการและกิจกรรมอะไรบ้าง มีอะไรที่ทำได้เนื่อง อะไรที่ตัดออกไป และอะไรที่เพิ่มเติมเข้ามา

(1.7) เหตุการณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติใหม่ในวงจรที่สอง เช่น ทำอย่างไรและเป็นอย่างไเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่กำหนดได้ใหม่ ทั้งที่ทำได้เนื่องและที่เพิ่มเติมใหม่เข้ามา มีการแบ่งงานกันอย่างไร ทำกันอย่างไร ใช้ทรัพยากรอะไรกันบ้าง เป็นต้น

(1.8) เหตุการณ์เกี่ยวกับการสังเกตในวงจรที่สอง เช่น ทำอย่างไรและเป็นอย่างไเกี่ยวกับการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริง (actual effects) ทั้งคาดหวังและไม่ได้คาดหวัง ทั้งทางบวกและทางลบ จากผลการปฏิบัติงานในวงจรที่สอง เพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับผลการเปลี่ยนแปลง (change) การเรียนรู้จากการกระทำ (action learning) ที่เกิดขึ้นในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระหว่างกลุ่ม และองค์การ และความรู้ใหม่ (new knowledge) จากการใช้ตัวสอดแทรกหลักและตัวสอดแทรกเสริม หรือจากปรากฏการณ์ในการทำงาน

(1.9) เหตุการณ์เกี่ยวกับการสะท้อนผลในวงจรที่สอง เช่น ทำอย่างไรและเป็นอย่างไเกี่ยวกับการวิพากษ์ถึงสิ่งที่ทำสำเร็จ สิ่งที่ยังทำไม่สำเร็จ สิ่งที่เป็นปัจจัยผลักดัน สิ่งที่เป็นปัจจัยต่อต้าน การเอาชนะปัจจัยต่อต้าน ตลอดจนข้อเสนอแนะแนวทางเพื่อการปรับปรุงแก้ไข ตลอดจนการเรียนรู้ และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ และอื่น ๆ

(2) นำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะการเล่าเรื่อง (story telling) ที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ และความรู้ใหม่ แทรกไว้เป็นระยะ ๆ แล้วนำมาเสนอเป็นสรุปผลใน 3 องค์ประกอบหลักดังนี้

(2.1) การเปลี่ยนแปลง (change) จากการปฏิบัติจริง ทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ ทั้งที่คาดหวังและไม่คาดหวัง มีการแสดงข้อมูลประกอบเป็นค่าสถิติ เช่น ค่าเฉลี่ย (และ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน) ค่ามัธยฐาน หรือค่าฐานนิยมโดยมุ่งการแปลความในเชิงบรรยาย (description) ซึ่งจะไม่มุ่งการชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (not for identifying statistically significant relationships) (Mills, 2007) ทั้งนี้ เนื่องจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมี

ความแตกต่างจากการวิจัยและพัฒนาซึ่งจะไม่เน้นหลักการวิจัยเชิงทดลองในลักษณะ if X...then Y ดังที่กล่าวมาแล้ว

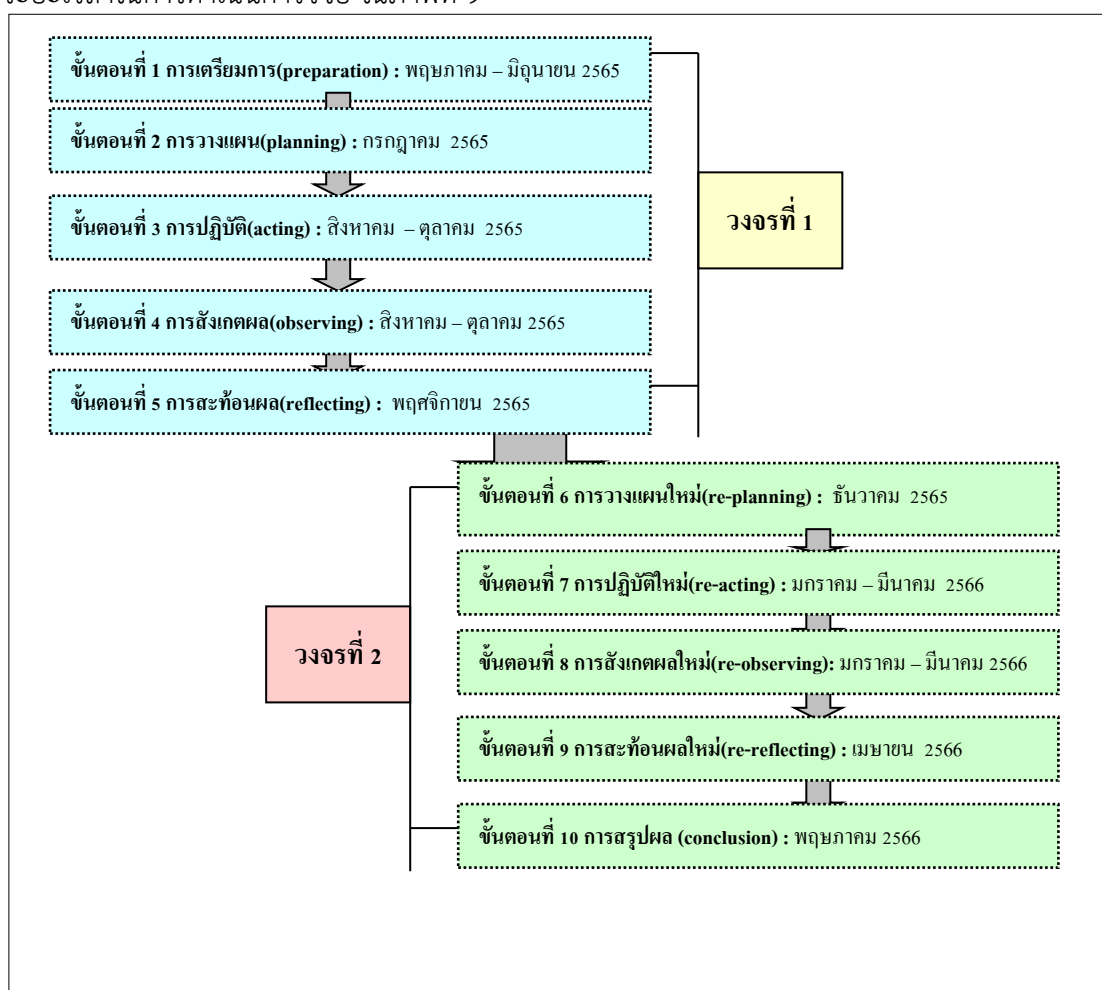
(2.2) การเรียนรู้ (learn) ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระหว่างกลุ่ม และระดับองค์การ ในลักษณะที่เป็นการเรียนรู้จากการกระทำ (action learning) จากการร่วมกันแก้ปัญหา นั้น ๆ ว่ามีอะไรบ้างและอย่างไร เน้น “การเรียนรู้เพื่อที่รู้” อันจะนำไปสู่ “การคิด” วิธีการแก้ปัญหาที่ดียิ่งขึ้น

(2.3) ความรู้ใหม่ (new knowledge) จากผลการใช้ตัวสอดแทรก ทั้งตัวสอดแทรกหลักคือแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่ร่วมกันจัดทำขึ้น และตัวสอดแทรกเสริมคือหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning) โดยที่ความรู้ใหม่นี้ก็คือความรู้เกี่ยวกับการใช้แผนปฏิบัติการและหลักการที่นำมาใช้ในการวิจัยว่ามีลักษณะเป็นอย่างไรเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับความรู้เชิงทฤษฎีที่ศึกษาไว้ในบทที่ 2 เหมือนกันหรือต่างกันหรือไม่ อย่างไร

บทที่ 4

ผลการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่อง “ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา: กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ “ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่ได้ดำเนินการในช่วงปี พ.ศ. 2565 - 2566 โดยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันดำเนินการรวม 2 วงจร 10 ขั้นตอน ตามปฏิทินการดำเนินงานที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน เริ่มจากขั้นตอนที่ 1 เมื่อเดือนพฤษภาคม 2565 และสิ้นสุดการดำเนินการในขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion) ในเดือนพฤษภาคม 2566 รวมระยะเวลาในการดำเนินการทั้งสิ้น 12 เดือน ดังรายการแสดงลำดับขั้นตอนและระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ในภาพที่ 9

ภาพที่ 9 ขั้นตอนและระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยในส่วนนี้จะเป็นการนำเสนอผลการวิจัยจากการปฏิบัติจริงทั้ง 2 วงจร 10 ขั้นตอน ภายใต้แนวคิดที่ได้จากผลการศึกษาของ วิโรจน์ สารรัตน์ (2561) และเสริมด้วยแนวคิดในการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในทัศนะของนักวิชาการต่างประเทศอีก 5 ทัศนะ คือ Kindon, Pain & Kesby (2007) McIntyre (2008) Creswell (2008) James, Milenkiewicz &

Bucknum (2008) และ McTaggart (2010) โดยเป็นการนำเสนอรายงานในรูปแบบอิงแนวคิดเชิงวิพากษ์ (critical approach) ซึ่งในแต่ละขั้นตอนจะนำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะการเล่าเรื่อง (story telling) ตามความเป็นจริงและเป็นกลาง (factual and neutral manner) การเปลี่ยนแปลง (change) จากการปฏิบัติจริง การเรียนรู้จากการปฏิบัติ (learning by doing) และองค์ความรู้จากการปฏิบัติที่เกิดขึ้น (Mills, 2007) แสดงหลักฐานประกอบ ทั้งข้อมูล สถิติ ภาพถ่าย คำให้สัมภาษณ์ บทบันทึกจากการสังเกต บทวิเคราะห์ข้อมูล หรือหลักฐานอื่นๆ มาแสดงประกอบการเล่าเรื่องเหตุการณ์ในแต่ละขั้นตอนเพื่อให้มีความชัดเจนและมองเห็นเป็นรูปธรรม ถึงสิ่งที่ได้ร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันสังเกตผล และร่วมกันสะท้อนผลนั้นว่าได้ผลเป็นอย่างไร ทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ ทำกันอย่างไร ทำไมเป็นเช่นนั้น เกิดการเรียนรู้ หรือมีทฤษฎีใหม่หรือองค์ความรู้ใหม่อะไรขึ้นมาบ้างจากการปฏิบัติ ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์การ มีข้อเสนอแนะอะไรและอย่างไรสำหรับบุคคลอื่นหรือหน่วยงานอื่นที่ต้องการจะพัฒนาหรือแก้ปัญหาทางนั้นๆ ซึ่งผู้วิจัยได้เรียบเรียงและนำเสนอตามลำดับขั้นตอนการวิจัย 2 วงจร 10 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ผลการดำเนินการวิจัย 2 วงจร 10 ขั้นตอน

วงจรที่ 1

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation)

ในขั้นตอนนี้มีการดำเนินงาน 2 ระยะคือ 1) การเตรียมการก่อนลงพื้นที่ และ 2) การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ โดยในแต่ละระยะได้มีการดำเนินการดังนี้

ระยะที่ 1 การเตรียมการก่อนลงพื้นที่ ได้ดำเนินการในช่วงเดือนพฤษภาคม 2565 โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการใน 2 กิจกรรมคือ 1) การดำเนินงานเพื่อกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัย และ 2) การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัย ซึ่งรายละเอียดของการดำเนินงานมีดังต่อไปนี้

1) การดำเนินงานเพื่อกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัย

การกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัยกระทำโดยอาศัยหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ระบุว่า “ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญและการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง” และจรรยาบรรณที่ระบุว่า “ผู้ร่วมการวิจัยต่างมีอิทธิพลต่อการทำงานแต่ผู้ที่ไม่ประสงค์มีส่วนร่วมต้องได้รับการยอมรับและเคารพในสิทธิส่วนบุคคล” (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2558) และเสริมด้วยแนวคิดของ McTaggart (2010) ที่กล่าวว่า “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการทำงานเป็นกลุ่มของคนที่มีความสนใจที่จะทำงานร่วมกันในสิ่งที่พวกเขามีความกังวลใจร่วมกัน (thematic concern) จึงเป็นวิธีการวิจัยที่สามารถทำให้คนเข้ามาทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อที่จะร่วมมือกันขับเคลื่อนการปฏิบัติงานของพวกเขาให้ไปสู่จุดหมายที่ได้ตั้งไว้นั้น” ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดการประชุมผู้เกี่ยวข้องที่เป็นกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียกับการดำเนินงานของโรงเรียน ได้แก่ คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการสถานักเรียน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งทุกฝ่าย โดยได้จัดการประชุมขึ้นในวันที่ 6 พฤษภาคม 2565 ณ ห้องประชุมของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ซึ่งในวันนั้นผู้วิจัยได้ทำการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดการประชุมให้ผู้เข้าร่วมการประชุมทุกคนได้รับทราบ พร้อมทั้งได้หารือเกี่ยวกับการกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัย จากนั้นได้ให้ทุกคนร่วมแสดงความคิดเห็นในการกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัยกันอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งที่ประชุมได้ลงความเห็นร่วมกันว่าเพื่อให้กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียทั้งหมดได้ใช้สิทธิของตนเองในการเข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้ควรให้มีการสำรวจความสมัครใจแบบเปิดเผยโดยการยกมือเพื่อให้แสดงความประสงค์ว่าจะเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยหรือไม่

ซึ่งหลังจากผู้เข้าร่วมการประชุม ทุกคนได้แสดงความประสงค์ในการเข้าร่วมการวิจัยแล้ว ได้มีการสรุปข้อมูลการกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัยในครั้งนี้อย่างชัดเจนที่ 4

ตารางที่ 4 ข้อมูลการกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัยเปรียบเทียบก่อนและหลังการสำรวจความสนใจ

ผู้ร่วมวิจัย	จำนวนผู้ร่วมวิจัย	
	ก่อนสำรวจ (คน)	หลังสำรวจ (คน)
กลุ่มภายในโรงเรียน	**	**
ผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม	1	1
ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา	14	14
คณะกรรมการสถานักเรียน	25	25
รวมกลุ่มภายในโรงเรียน	40	40
กลุ่มภายนอกโรงเรียน	**	**
คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน	7	6
รวมกลุ่มภายนอกโรงเรียน	7	6
รวมผู้ร่วมวิจัยทั้งสิ้น	47	46

จากตารางที่ 4 พบว่า หลังจากที่ได้มีการจัดประชุมและสำรวจความสนใจแล้วพบว่าผู้ร่วมวิจัยทุกคนต่างมีความประสงค์เข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้รวม 46 คน คิดเป็นร้อยละ 97.87 โดยแยกเป็นกลุ่มผู้ร่วมวิจัยภายในโรงเรียน จำนวน 40 คน และกลุ่มผู้ร่วมวิจัยภายนอกโรงเรียน จำนวน 6 คน ทั้งนี้ มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 1 รูป ที่ไม่ประสงค์เข้าร่วมเพราะไม่สะดวกต่อการมาปฏิบัติงานร่วมกับกลุ่มผู้ร่วมวิจัยคือพระครูภาวนาปัญญาสารแต่ท่าน พระครูยินดีให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนในการจัดกิจกรรมต่างๆ ของทีมวิจัยอย่างเต็มที่ โดยมีภาพประกอบกิจกรรมการกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัย ดังภาพที่ 10

ภาพที่ 10 การดำเนินงานเพื่อกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัย

2) การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัย

ในช่วงการเตรียมการก่อนลงพื้นที่นอกจากผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัยแล้วยังได้มีการเตรียมความพร้อมให้กับตนเอง ซึ่งเป็นไปตามบทบาทของนักวิจัยที่วิโรจน์ สารรัตน์ (2561) ได้กล่าวไว้คือ “เป็นนักวางแผน เป็นนักออกแบบ เป็นนักวิเคราะห์ และ เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวก” โดยมีการเตรียมการในด้านต่างๆ เช่น การเตรียมเอกสาร

ประกอบการวิจัยเพื่อนำเสนอและแจกให้ผู้เข้าร่วมการวิจัยทุกคน การจัดเตรียมเครื่องมือเครื่องใช้สำหรับการปฏิบัติงานภาคสนาม เช่น กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ สมุดสำหรับการบันทึกอนุทิน เครื่องเขียน และอุปกรณ์ในการนำเสนออื่น ๆ เช่น เครื่องช่วยสอน โปรเจคเตอร์ Smart TV คอมพิวเตอร์แล็ปท็อป เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการเตรียมในส่วนของช่างบันทึกภาพซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยผู้วิจัยอีกด้วย

ระยะที่ 2 การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่อย่างเป็นทางการเพื่อเริ่มกิจกรรมตามขั้นตอนของการวิจัย โดยเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2565 ในช่วงระหว่างเวลา 09.00 – 12.00 น. ได้มีการจัดกิจกรรมการวิจัย ณ - ห้องประชุมของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ซึ่งในวันดังกล่าวผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันดังนี้

ในช่วงแรกเริ่มต้นจากผู้วิจัยในฐานะของผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ได้กล่าวแนะนำตัวพร้อมกับกล่าวต้อนรับผู้ร่วมวิจัยทุกคน และกล่าวถึงความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของการจัดการประชุมในครั้งนี้ ดังภาพที่ 11

ภาพที่ 11 การกล่าวแนะนำตัวของผู้วิจัยต่อคณะผู้ร่วมวิจัย

หลังจากนั้นผู้วิจัยได้นำเอาเอกสารการประชุมพร้อมเครื่องเขียนที่เตรียมไว้แจกให้กับผู้ร่วมวิจัยเพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมและการบันทึกข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการทำงานร่วมกัน ต่อด้วยการจัดกิจกรรมเพื่อการเสริมพลังด้านความรู้ความเข้าใจให้กับผู้ร่วมวิจัยเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยการนำเสนอเป็นเอกสารประกอบการบรรยายเพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยได้เห็นภาพรวมของการวิจัยได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นไปตามบทบาทของผู้วิจัย “เป็นครู เป็นผู้นำ เป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุนและอำนวยความสะดวก” (วิโรจน์ สารรัตน์, 2561)

เมื่อผู้วิจัยนำเสนอความรู้เกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยที่จะใช้ในการดำเนินงานเสร็จสิ้นลง ได้มีการเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมวิจัยได้ซักถามข้อสงสัยและอภิปรายร่วมกัน ตามแนวคิดที่ว่า “ทักษะที่หลากหลาย รับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน” (วิโรจน์ สารรัตน์, 2561) ดังจะขอยกตัวอย่างคำกล่าวแสดงความคิดเห็นของผู้ร่วมวิจัยบางรายไว้ดังนี้

“ผมมองว่าการวิจัยนี้มีความน่าสนใจ และผมขอสนับสนุนการวิจัยที่ดีแบบนี้ เพราะผมคิดว่าการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อทางโรงเรียนของเราในการที่จะพัฒนาให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน จึงอยากให้ทุกคนได้ให้ความร่วมมือในการวิจัยครั้งนี้อย่างเต็มที่...” (แสงจันทร์ เลพล, ประธานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน, 20 พฤษภาคม 2565)

“ผมเห็นด้วยและเต็มใจที่จะเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยในครั้งนี้ เพราะจะเป็นการสานต่อโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของเราให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน สามารถที่จะพัฒนาให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ ในการดำเนินงานได้อีกต่อไป...”

(ครูจรรย์ มีดคำบง, 20 พฤษภาคม 2565)

“จากที่ได้ฟังกรอบแนวคิดในการวิจัยมาทั้งหมดนั้น จะเห็นได้ว่าการวิจัยประเภทนี้แตกต่างจากการวิจัยโดยทั่วไป เพราะพวกเราจะได้เป็นส่วนหนึ่งของทีมวิจัย ซึ่งมีความน่าสนใจ น่าเรียนรู้ และท้าทายอยากให้งมือปฏิบัติ ซึ่งหากพวกเราสามารถร่วมกันดำเนินงานตามกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ทั้งหมดในทุกขั้นตอน ซึ่งฉันคิดว่าการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของเราก็น่าจะเกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน และประสบผลสำเร็จดังที่ได้ตั้งเป้าหมายกันเอาไว้...”

(ครูนิภารัตน์ การญ, 20 พฤษภาคม 2565)

“แม้หนูจะมีความรู้น้อย แต่ก็มี好奇心และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการทำงานอย่างเต็มที่ และพร้อมที่จะเรียนรู้และทำงานร่วมกันไปกับทุกท่านจนกว่าการวิจัยครั้งนี้จะเสร็จสิ้นและสำเร็จลงตามเป้าหมาย...”

(พัชรภา ศิริหาทบ, ประธานสภานักเรียน, 20 พฤษภาคม 2565)

“แม้เราจะได้รับรางวัลโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานในปี 2564 แต่ฉันคิดว่าเราก็คควรพัฒนาต่อยอดและต้องขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของเราให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน ซึ่งอาจมีบางท่านคิดว่าทำไมเมื่อประสบผลสำเร็จแล้วถึงต้องมีการพัฒนาต่อยอดอีก และนี่คือคำถามที่เป็นความท้าทายให้เรายกที่จะรักษาระดับและมาตรฐานการเป็นโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานของเราไว้ และเพื่อพัฒนาการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น...”

(ครูณัชชนก ท่งฝน, ผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ, 20 พฤษภาคม 2565)

กิจกรรมถัดมา ผู้วิจัยได้นำเสนอเอกสารประกอบการบรรยายเกี่ยวกับแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการดำเนินการวิจัย เพื่อที่จะทำให้การดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ ในระยะต่อไป เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นไปตามจรรยาบรรณ “ให้ผู้ร่วมวิจัยมีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการวิจัยมากที่สุด” (วิโรจน์ สารัตนะ, 2558) ซึ่งเอกสารนี้เป็นเอกสารที่นำมาจากงานวิจัยของ ชยานนท์ มนเพียรจันทร์ (2554) โดยที่ผู้วิจัยได้ให้ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันศึกษาและพิจารณาเนื้อหาในเอกสาร ก่อนที่จะร่วมกันสรุปว่าควรจะมีการเสริมความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเชิงเทคนิคต่าง ๆ เหล่านี้ในขั้นตอนใดบ้าง ซึ่งสามารถสรุปความคิดเห็นของผู้ร่วมวิจัยได้ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 สรุปความคิดเห็นของผู้ร่วมวิจัยเกี่ยวกับการเสริมความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเชิงเทคนิค

ประเภทเทคนิควิธี	วิธีการ	หมายเหตุ
การระดมสมอง (brain storming)	บรรยายและฝึกปฏิบัติ	ใช้ได้กับทุกขั้นตอนการวิจัย
การเขียนผังความคิด (mind map)	บรรยายและฝึกปฏิบัติ	ใช้ได้กับทุกขั้นตอนการวิจัย
การเขียนแผนปฏิบัติการ	บรรยายและฝึกปฏิบัติ	ใช้ในช่องของการวางแผน
การเขียนโครงการ	บรรยายและฝึกปฏิบัติ	ใช้ในช่องของการวางแผน
การประเมินโครงการ	บรรยายและฝึกปฏิบัติ	ใช้ในการสังเกตผลเพื่อประเมินโครงการ
การถอดบทเรียน	บรรยายและฝึกปฏิบัติ	ใช้ในการถอดบทเรียนที่ได้จากการทำงาน
การจัดกิจกรรมสะท้อนผล	บรรยายและฝึกปฏิบัติ	ใช้ในช่องของการสะท้อนผล
การสังเกต	บรรยายและฝึกปฏิบัติ	ใช้ในการสังเกตการดำเนินงานในทุกขั้นตอน
การบันทึกข้อมูลภาคสนาม	บรรยายและฝึกปฏิบัติ	ใช้ในการบันทึกข้อมูลการทำงานทุกขั้นตอน
การบันทึกอนุทิน	บรรยายและฝึกปฏิบัติ	ใช้ในการบันทึกการทำงานทุกครั้ง

จากตารางที่ 5 สรุปความคิดเห็นของผู้ร่วมวิจัยเกี่ยวกับการเสริมความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเชิงเทคนิคต่างๆ พบว่า ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันศึกษาแนวคิดเชิงเทคนิครวม 10 หัวข้อด้วยกัน คือ การระดมสมอง การเขียนผังความคิด การเขียนแผนปฏิบัติการ การเขียนโครงการ การประเมินโครงการ การถอดบทเรียน การจัดกิจกรรมสะท้อนผล การสังเกต การบันทึกข้อมูลภาคสนาม และการบันทึกอนุทิน โดยที่ผู้ร่วมวิจัยทุกคนมีความเห็นร่วมกันว่าเทคนิคทุกอย่างนั้นควรนำเสนอโดยการบรรยายประกอบการฝึกปฏิบัติเพื่อที่จะให้ผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้มีความรู้ ความเข้าใจและสามารถลงมือปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

จากนั้น ผู้วิจัยได้ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยทำการศึกษาเอกสารอย่างคร่าวๆ ก่อนที่จะร่วมกันสรุปประเด็นในการนำเสนอในคราวต่อไป โดยที่ผู้ร่วมวิจัยมีความเห็นร่วมกันว่าในเบื้องต้นควรให้ผู้วิจัยเป็นผู้นำเสนอเนื้อหาเชิงเทคนิคต่าง ๆ เหล่านี้ทุกครั้งก่อนลงมือทำงานในทุกขั้นตอน และในบางเนื้อหาอาจให้ผู้ร่วมวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญหรือมีประสบการณ์ในการทำงานมาร่วมนำเสนอด้วย เช่น การขอความอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญภายนอกหรือครูในโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ที่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องเทคนิคนั้นๆ เป็นต้น

เมื่อการนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคเสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยได้ให้ผู้วิจัยทุกคนรับประทานอาหารว่างร่วมกันก่อนที่จะจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นกับผู้ร่วมวิจัยในสำคัญของ “การวิจัย” กับ “การปฏิบัติ” และของ “นักวิจัย” กับ “นักปฏิบัติ” ว่าเป็นของคู่กัน ไปด้วยกันได้ ต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดีต่อทั้งตัวบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กร ไม่ได้เป็นเสมือนรางรถไฟที่ไม่มีวันบรรจบกัน ต่อด้วยการนำเสนอตัวอย่างงานวิจัยของ ศิริกุล นามศิริ (2552) เรื่อง การพัฒนางานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็กด้วยหลักการบูรณาการ: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และงานวิจัยของ ชยานนท์ มนเพียรจันทร์ (2554) เรื่อง การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักองค์รวม: กรณีศูนย์ พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น

หลังจากกิจกรรมการสร้างความตระหนักในสำคัญของการวิจัยให้กับผู้ร่วมวิจัยเสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำปฏิทินการดำเนินงานวิจัยเพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำงานตลอดระยะเวลาของการวิจัย สรุปเป็นภาพรวมโดยสังเขปได้ดังตารางที่ 11

ตารางที่ 6 ปฏิทินการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่	ชื่อขั้นตอน	กิจกรรมที่ดำเนินการ	ระยะเวลาดำเนินการ
1	การเตรียมการ (preparation)	มี 2 ระยะคือ 1. การเตรียมการก่อนลงพื้นที่ ประกอบด้วย 2 กิจกรรมคือ 1) การดำเนินงานเพื่อกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัย และ 2) การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัย 2. การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ เป็นการเสริมสร้างพลังด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดในการวิจัยให้ผู้ร่วมวิจัยได้รับทราบ รวมทั้งการนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคและการร่วมกันจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัย	พฤษภาคม ถึง มิถุนายน 2565
2	การวางแผน (planning)	วางแผนการดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนางานร่วมกัน	กรกฎาคม 2565
3	การปฏิบัติ (acting)	นำแผนงานโครงการที่ได้ลงสู่การปฏิบัติ	สิงหาคม ถึง ตุลาคม 2565
4	การสังเกตผล (observing)	สังเกตผลการดำเนินงานเป็นระยะ	สิงหาคม – ตุลาคม 2565
5	การสะท้อนผล (reflecting)	ร่วมกันสะท้อนผลการดำเนินงานในวงจรแรก	พฤศจิกายน 2565
6	การวางแผนใหม่ (re-planning)	นำข้อมูลจากวงจรแรกมาวิเคราะห์เพื่อวางแผนใหม่	ธันวาคม 2565
7	การปฏิบัติใหม่ (re-acting)	นำแผนใหม่ที่ได้ลงสู่การปฏิบัติ	มกราคม – มีนาคม 2566
8	การสังเกตผลใหม่ (re-observing)	สังเกตผลการดำเนินงานเป็นระยะ	มกราคม – มีนาคม 2566
9	การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting)	ร่วมกันสะท้อนผลการดำเนินงานในวงจรที่สอง	เมษายน 2566
10	การสรุปผล (conclusion)	- สรุปผลการดำเนินงานในทุกขั้นตอนที่ผ่านมา - จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดแสดงนิทรรศการเพื่อชื่นชมความสำเร็จ	พฤษภาคม 2566

จากตารางที่ 6 พบว่า ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำปฏิทินการดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนของการวิจัย รวม 10 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation) มีการดำเนินงาน 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 การเตรียมการก่อนลงพื้นที่ ประกอบด้วย 2 กิจกรรมคือ 1) การดำเนินงานเพื่อกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัย และ 2) การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัย และ ระยะที่ 2 การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ เป็นการเสริมสร้างพลังด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดในการวิจัยให้ผู้ร่วมวิจัยได้รับทราบ รวมทั้งการนำเสนอ

แนวคิดเชิงเทคนิคและการร่วมกันจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัย ดำเนินการในระหว่างเดือน พฤษภาคม ถึง เดือนมิถุนายน 2565

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (planning) เป็นขั้นตอนของการวางแผนการดำเนินงานเพื่อ แก้ปัญหาและพัฒนางานร่วมกัน ดำเนินการในช่วงเดือนกรกฎาคม 2565

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting) เป็นช่วงของการนำโครงการที่ได้จากการจัดกระทำร่วมกัน ของผู้ร่วมวิจัยลงสู่การปฏิบัติจริง ดำเนินการในช่วงเดือนสิงหาคม ถึง เดือนตุลาคม 2565

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกต (observing) เป็นการสังเกตผลการดำเนินงานโครงการต่างๆ โดยเป็น การสังเกตผลที่ทำให้ควบคู่ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติ ดำเนินการในช่วงเดือนสิงหาคม ถึง เดือนตุลาคม 2565

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล (reflecting) เป็นการสะท้อนผลการดำเนินการในวงจรที่ 1 เริ่ม จากขั้นตอนการเตรียมการ การวางแผน การปฏิบัติ และการสังเกต ดำเนินการในช่วงเดือน พฤศจิกายน 2565

ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (re-planning) เป็นขั้นตอนของการนำผลการดำเนินงานในวงจร แรกมาร่วมกันวิเคราะห์เพื่อวางแผนพัฒนาในวงจรที่ 2 ต่อไป ดำเนินการในช่วงเดือนธันวาคม 2565

ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting) เป็นการนำเอาโครงการใหม่ที่ได้จากขั้นตอนที่ 6 (การ วางแผนใหม่) ลงสู่การปฏิบัติ ดำเนินการในช่วงเดือนมกราคม ถึง เดือนมีนาคม 2566

ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing) เป็นการสังเกตผลการดำเนินงานโครงการที่ นำไปปฏิบัติใหม่ โดยกระทำควบคู่กับไปขั้นตอนที่ 7 (การปฏิบัติใหม่) ดำเนินการในช่วงเดือนมกราคม ถึง เดือนมีนาคม 2566

ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting) เป็นการสะท้อนผลการดำเนินการในวงจรที่ 2 เริ่มจากขั้นตอนการวางแผนใหม่ การปฏิบัติใหม่ และการสังเกตใหม่ ดำเนินการในช่วงเดือนเมษายน 2566

ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion) เป็นการสรุปผลการดำเนินงานในทุกขั้นตอนที่ผ่านมา พร้อมทั้งมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดแสดงนิทรรศการแสดงผลการดำเนินงานต่อผู้มีส่วน เกี่ยวข้องและสาธารณชนเพื่อชื่นชมในความสำเร็จร่วมกัน โดยดำเนินการในช่วงเดือนพฤษภาคม 2566

หลังจากจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในขั้นตอนการเตรียมการ เสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยได้กล่าวขอบคุณ ผู้ร่วมวิจัยทุกคนที่ได้ให้ความร่วมมือในการเตรียมการวิจัยในครั้งนี้ ก่อนที่จะแยกย้ายกันกลับ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้มีการนัดหมายวันและเวลาในการดำเนินงานครั้งต่อไปซึ่งเป็นขั้นตอนของการ วางแผน (planning) โดยลงความเห็นร่วมกันว่าช่วงเวลาที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมครั้งต่อไปนั้นควร เป็นการจัดในวันเสาร์ที่ 16 กรกฎาคม 2565 และควรใช้ห้องประชุมของโรงเรียน สมสนุกพิทยาคม เป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรม

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (planning)

ขั้นตอนการวางแผนได้เริ่มขึ้นเมื่อวันเสาร์ที่ 16 กรกฎาคม 2565 ในช่วงเวลาประมาณ 09.00 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ซึ่งเป็นไปตามวัน เวลาที่ผู้ร่วมวิจัยได้นัดหมายกันไว้ ในครั้งก่อน

ก่อนที่จะดำเนินกิจกรรมขั้นตอนการวางแผน ผู้วิจัยได้ใช้เวลาประมาณ 5 นาทีเพื่อกล่าว ทักทายผู้ร่วมวิจัยทุกคนและไต่ถามทุกข์สุขทั่วไปเพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน จากนั้นได้เข้าสู่ กิจกรรมการวิจัยโดยเริ่มต้นจากผู้วิจัยได้นำเอาสรุปผลการดำเนินงานในขั้นตอนที่ 1 (การเตรียมการ) มา

เสนอให้ผู้ร่วมวิจัยได้รับทราบ ซึ่งเป็นไปตามหลักการ “วิเคราะห์ วิพากษ์และประเมินตนเอง ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญและการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง เรียนรู้จากการกระทำทั้งสำเร็จและไม่สำเร็จ เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ และการมีบันทึกของผู้ร่วมวิจัยทุกคน” และจรรยาบรรณที่ระบุว่า “ผู้ร่วมวิจัยเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ได้อย่างเสมอภาคกัน ให้ผู้ร่วมวิจัยมีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการวิจัยมากที่สุด มีการปรึกษาหารือร่วมกันและข้อเสนอแนะได้รับการเห็นชอบจากทุกฝ่าย และผลการดำเนินงานจะยังคงปรากฏให้เห็นและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นให้ข้อเสนอแนะได้” (วิโรจน์ สารรัตน์, 2561) และจากแนวคิดของ Creswell (2008) ที่กล่าวว่า “เป็นกระบวนการที่เป็นพลวัต (dynamic process) ของเกลียวปฏิสัมพันธ์ ที่มีกระบวนการย้อนกลับและนำไปสู่การพัฒนาขึ้นต่อไป (back and forth) จากผลสะท้อนของสิ่งที่ปัญหา การเก็บรวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติ” ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้วิจัยร่วมกันพิจารณาแก้ไขหรือปรับปรุงก่อนที่จะลงมือรับรองในตอนท้าย หลังจากนั้น ผู้วิจัยจึงทำการชี้แจงแนวทางในการดำเนินงานในขั้นตอนที่ 2 (การวางแผน) ว่าควรจะมีการดำเนินงานในลักษณะใดบ้างจึงจะทำให้ได้มาซึ่งแผนปฏิบัติการที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนางานได้ จากนั้นได้ใช้กิจกรรมการระดมสมอง (brain storming) เพื่อร่วมพูดคุยเกี่ยวกับกิจกรรมที่ผู้ร่วมวิจัยจะร่วมกันดำเนินการในขั้นตอนนี้ว่าควรประกอบด้วยกิจกรรมใดบ้าง และสุดท้ายได้ข้อสรุปร่วมกันว่าในขั้นตอนนี้ควรมีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ รวม 3 กิจกรรม คือ 1) การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน ซึ่งสรุปได้ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 กิจกรรมที่ดำเนินการในขั้นตอนการวางแผน

ที่	กิจกรรม	กรอบการดำเนินงานโดยสังเขป	แหล่งข้อมูล
1	การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง	1.การเล่าประวัติความเป็นมาของโรงเรียนโดยสังเขป 2.เล่าประวัติความเป็นมาของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อระบุสภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา สภาพที่คาดหวัง ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาหรือบรรลุสภาพที่คาดหวัง และการประเมินเพื่อเลือกทางเลือก อันจะนำไปสู่การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan)	- ตัวแทนครูในโรงเรียน - คณะกรรมการสถานศึกษา - ข้อมูลประวัติความเป็นมาของโรงเรียนและโรงเรียนวิถีพุทธจากเอกสารการดำเนินงานของโรงเรียน - แผนปฏิบัติการของโรงเรียน
2	การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan)	-นำข้อมูลจากการวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลงมาจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการร่วมกัน	-ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง
3	การสะท้อนผลการดำเนินงาน	-จัดกิจกรรมสะท้อนผลการดำเนินงานเมื่อสิ้นสุดขั้นตอนการวางแผน โดยพิจารณาว่ามีสิ่งใดที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จบ้าง อย่างไร เพราะเหตุใด	-การจัดกิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานโดยการมีส่วนร่วมของผู้ร่วมวิจัยทุกคน

จากตารางที่ 7 พบว่า กิจกรรมที่ดำเนินการในขั้นตอนการวางแผน ที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดขึ้น ประกอบด้วย 3 กิจกรรม คือ 1) กิจกรรมการวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง มีวิธีการจัดคือมีการเล่าประวัติความเป็นมาของโรงเรียน และประวัติความเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อระบุ “สภาพที่เคยเป็นมา” “สภาพปัจจุบัน” “สภาพปัญหา” “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหา” “ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาหรือบรรลุสภาพที่

คาดหวัง” และ “การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาหรือบรรลุสภาพที่คาดหวัง” ร่วมกัน โดยมีแหล่งข้อมูลคือ 1) คำบอกเล่าจากตัวแทนครูในโรงเรียน และคณะกรรมการสถานศึกษา ข้อมูลประวัติความเป็นมาของโรงเรียนและโรงเรียนวิถิพุทธจากเอกสารการดำเนินงานของโรงเรียน และ แผนปฏิบัติการของโรงเรียน 2) กิจกรรมการจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) เป็นการนำข้อมูลจากการวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลงมาจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการ ร่วมกันเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุตามแผน โดยใช้แหล่งข้อมูลจากการดำเนินงาน ในกิจกรรมที่ 1 และ 3) กิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงาน เป็นการจัดกิจกรรมสะท้อนผลการดำเนินงานเมื่อสิ้นสุดขั้นตอนการวางแผน โดยพิจารณาว่ามีสิ่งใดที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จบ้าง อย่างไร เพราะเหตุใด โดยให้ผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้มีส่วนร่วมในการสะท้อนผลการดำเนินงาน

หลังจากการดำเนินกิจกรรมเสร็จสิ้นทุกขั้นตอนแล้วผู้วิจัยได้กล่าวขอบคุณผู้ร่วมวิจัยทุกคนที่ได้ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานในขั้นตอนการวางแผนเป็นอย่างดี และก่อนที่จะแยกย้ายกันกลับ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้มีการนัดหมายวัน เวลา ในการดำเนินกิจกรรมทั้ง 3 กิจกรรม โดยกำหนดเอาไว้วันเสาร์ที่ 23 กรกฎาคม 2565 เป็นวันดำเนินการ ดังภาพประกอบที่ 12

ภาพที่ 12 การเตรียมการในช่วงของขั้นตอนการวางแผน

ในวันเสาร์ที่ 23 กรกฎาคม 2565 เวลาประมาณ 09.00 น. ผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้มาพร้อมกัน ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมตามเวลาที่นัดหมาย ก่อนเริ่มต้นกิจกรรมการวิจัยผู้วิจัยได้กล่าว ทักทายผู้ร่วมวิจัยทุกคนเพื่อสร้างบรรยากาศของความเป็นกันเองให้กับทีมผู้ร่วมวิจัย ก่อนที่ผู้วิจัยและผู้ ร่วมวิจัยจะร่วมกันจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้ง 3 กิจกรรม ได้แก่ 1) การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการ พัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง
จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการ เปลี่ยนแปลง เพื่อระบุ “สภาพที่เคยเป็นมา” “สภาพปัจจุบัน” “สภาพปัญหาหรือความต้องการในการ พัฒนา” “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหาหรือการพัฒนา” “ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการ แก้ปัญหาหรือการพัฒนา” “การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหาหรือการพัฒนา”

ซึ่งกิจกรรมนี้จัดขึ้นจากแนวคิดเกี่ยวกับ “การตั้งศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยออกมาอย่างเต็มที่ก่อน” และยึดถือหลักการ “ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญ และการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง” (วิโรจน์ สารรัตน์, 2561) เสริมด้วยแนวคิดของ McTaggart (2010) ที่ให้ทัศนะไว้ว่า “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการทำงานเป็นกลุ่มของคนที่มีความสนใจที่จะทำงานร่วมกันในสิ่งที่พวกเขามีความกังวลใจร่วมกัน(thematic concern) จึงเป็นวิธีการวิจัยที่สามารถทำให้คนเข้ามาทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อที่จะร่วมมือกันขับเคลื่อนการปฏิบัติงานของพวกเขาให้ไปสู่จุดหมายที่ได้ตั้งไว้นั้น”

ก่อนเริ่มกิจกรรมผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้มีการจัดกิจกรรมนัดพบการช่วงสั้นๆ ใช้เวลาประมาณ 5 นาที โดยการให้ทุกคนปรบมือเข้าจังหวะประกอบเพลงเพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองก่อนลงมือทำงาน หลังจากกิจกรรมเสร็จสิ้นลงผู้วิจัยได้เรียนเชิญ นายแสงจันทร์ เลพล ประธานกรรมการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมเพื่อเล่าประวัติเล่าประวัติความเป็นมาของโรงเรียน ต่อด้วย นางสาวรัฐชนก ท่งฝน ครูผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธเพื่อเล่าประวัติความเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธ ตามลำดับ โดยสรุปข้อมูลสำคัญพอสังเขปได้ดังนี้

1.สภาพที่เคยเป็นมา

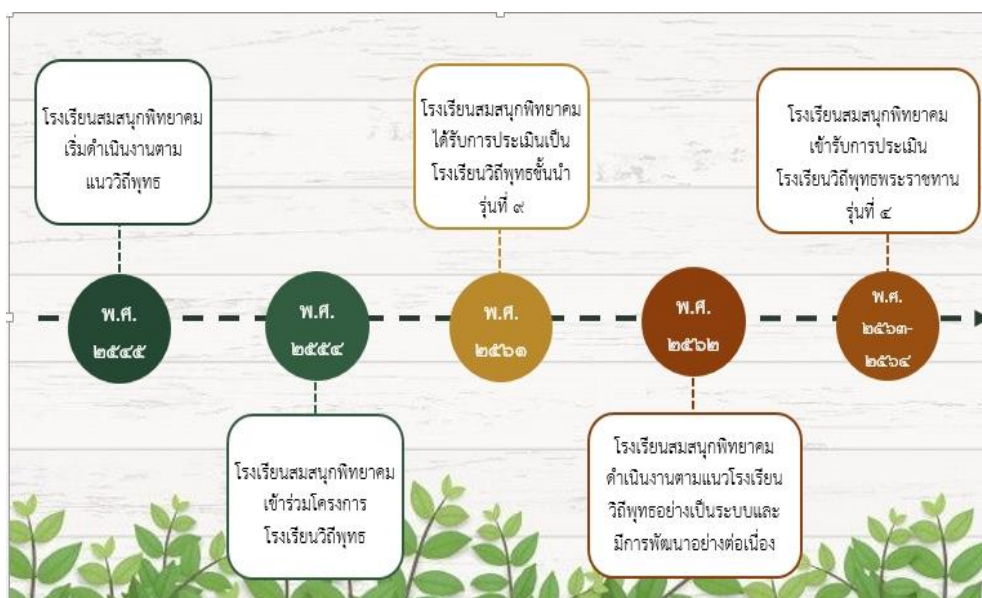
1.1 สภาพที่เคยเป็นมาของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 บ้านสมสนุก ตำบลสมสนุก อำเภอปากคาด จังหวัดบึงกาฬ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21 (เดิม) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ โทรศัพท์ 0 4249 0523 ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2535 โดยกรมสามัญศึกษาได้พิจารณาให้โรงเรียนหนองยองพิทยาคมรัชมังคลาภิเษกเปิดโรงเรียนสาขาที่บ้านสมสนุก หมู่ที่ 4 โดยมี นายชาย ศรีคุณ กำนันตำบลสมสนุกและชาวบ้านสมสนุกได้ร่วมกันบริจาคที่ดินสาธารณะประโยชน์ จำนวน 47 ไร่ 1 งาน 49 ตารางวา ให้กับโรงเรียน มีการดำเนินงานก่อสร้างอาคารเรียนชั่วคราวหลังแรกเป็นแบบเสาไม้ทาบเปลือกหลังคามุงจาก ขนาด 3 คูณ 36 เมตร จำนวน 1 หลัง ในปีแรกมีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 20 คน ต่อมาในปีการศึกษา 2536 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีนักเรียนจำนวน 61 คน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีนักเรียนจำนวน 20 คน เปิดทำการสอนโดยมี นาย เขม จันทะวงษ์ศรี ตำแหน่งอาจารย์ 2 ระดับ 6 ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการและประสานงาน ต่อมาในปีการศึกษา 2537 ชาวบ้านสมสนุกได้ร่วมกันบริจาคอุปกรณ์และร่วมสร้างอาคารเรียนชั่วคราวเสาคอนกรีตหลังคามุงสังกะสี ขนาด 6 x 27 ตารางเมตรแทนอาคารเรียนหลังเดิมที่พังไปเพราะประสบวาตภัย และในปีการศึกษานี้เป็นปีแรกที่มีนักเรียนสำเร็จการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นรุ่นแรกจำนวน 18 คน

1.2 สภาพที่เคยเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธ

จุดเริ่มต้นของโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมเกิดขึ้นในช่วงปลายปี พ.ศ. 2545 โดยโครงการโรงเรียนวิถีพุทธเป็น 1 ใน 5 ของโครงการโรงเรียนรูปแบบใหม่ของกระทรวงศึกษาธิการ (โครงการโรงเรียนรูปแบบใหม่ 5 รูปแบบ ได้แก่ โรงเรียนในกำกับของรัฐ โรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนสองภาษา โรงเรียนใช้ ICT เพื่อการเรียนรู้ และโครงการนาร่องสรรหา พัฒนา และส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษด้านต่างๆ) จนกระทั่งต่อมาในปี พ.ศ. 2554 โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมจึงได้เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธอย่างเต็มรูปแบบ จนได้รับการประเมินให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธ

ชั้นนำรุ่นที่ 9 ในปี พ.ศ. 2561 ต่อมาในปี พ.ศ. 2562 โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ได้ดำเนินการตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธอย่างเป็นระบบและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และในปี พ.ศ. 2564 ได้เข้ารับการประเมินโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานรุ่นที่ 4 และได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณจากมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2565 ทั้งนี้ สามารถสรุปเป็นภาพรวมโดยสังเขปได้ดังภาพที่ 13

ภาพที่ 13 ความเป็นมาของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

2. สภาพปัจจุบัน

2.1 สภาพปัจจุบันของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมในภาพรวมพอสังเขป

ปัจจุบัน (ปีการศึกษา 2565) โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษาบึงกาฬ เปิดสอนตั้งแต่ ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 มี นักเรียนรวม 172 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 10 มิถุนายน 2565) มีเขตพื้นที่บริการการศึกษาคือ ตำบล- สมสนุก อำเภอปากคาด ตำบลศรีชมภู อำเภอโซ่พิสัย และ ตำบลหนองเล็ง อำเภอเมืองบึงกาฬ ปัจจุบันมี นางศศิธร วงศ์ชาติ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน

สีประจำโรงเรียนคือสีแดงและดำ สัญลักษณ์เป็นรูปคบเพลิงและหนังสือ คำขวัญของ โรงเรียนคือ “เรียนดี กีฬาเด่น เน้นวินัย ใฝ่ศึกษา ไม่พึ่งพายาเสพติด” อักษรย่อ “ส.น.ค.” อุดมคติ “การศึกษาคือชีวิต”

2.2 สภาพปัจจุบันของโรงเรียนวิถีพุทธ

ปัจจุบันโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมได้ดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง และได้มี การพัฒนานวัตกรรมด้านกระบวนการ (Process model) ขึ้นมาใช้ในการดำเนินงานโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อมุ่งเน้นให้นักเรียนได้ดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา พัฒนาทักษะชีวิตในรูปแบบที่หลากหลาย ส่งเสริมและสนับสนุนให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง รวมถึงเพื่อการฝึกฝนความอดทน ขยันหมั่นเพียร และสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้ด้วยความไม่ประมาท ซึ่งนวัตกรรมดังกล่าวมี องค์ประกอบ 3 ด้าน คือ ด้านการเรียนการสอนที่บูรณาการไตรสิกขา (ศีล สมาธิ และปัญญา) ด้าน บรรยายากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร และด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต โดยโรงเรียนได้นำ

องค์ประกอบด้านที่ 1 มาใช้ในการสร้างนวัตกรรม โดยมีชื่อว่านวัตกรรม “พุทธศาสตร์พัฒนาตามแนวทางวิถีพุทธ” เป็นการพัฒนากิจกรรมด้านการเรียนการสอนและกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิตประจำวันของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม รู้จักใช้ปัญญา มีเหตุผลในการดำเนินชีวิต กิจกรรมที่ดำเนินการตามหลักไตรสิกขาคือมีความงามทั้งกาย วาจา ใจ ด้วยศีล มีแนวความคิดที่แน่วแน่อดทนด้วยสมาธิ และรู้จักควบคุมตนเอง ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา เพื่อการมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขในสังคม และเป็นผู้มีจิตสาธารณะต่อส่วนรวมและประเทศชาติ

หลังจากการนำเสนอสภาพที่เคยเป็นมาและสภาพปัจจุบันของการดำเนินงานเสร็จสิ้นลงผู้วิจัยได้นำเสนอสภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม โดยสรุปเป็นภาพรวมได้ดังนี้

3. สภาพปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนา

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ได้จัดทำแผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณโดยมีโครงการต่างๆ เพื่อการพัฒนาและขับเคลื่อนการดำเนินงานรวม 65 โครงการ แบ่งออกตามกลุ่มงาน คือ กลุ่มบริหารวิชาการ จำนวน 38 โครงการ กลุ่มบริหารงบประมาณ จำนวน 2 โครงการ กลุ่มบริหารงานบุคคล จำนวน 4 โครงการ กลุ่มบริหารทั่วไป จำนวน 21 โครงการ โดยมีกลยุทธ์ในการดำเนินงานคือ กลยุทธ์ที่ 1 พัฒนาคุณภาพผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีการดำเนินงานโครงการเพื่อสนองกลยุทธ์รวม 9 โครงการ กลยุทธ์ที่ 2 เพิ่มโอกาสการเข้าถึงบริการการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ทั่วถึงครอบคลุมผู้เรียนให้ได้รับโอกาสในการพัฒนาเต็มตามศักยภาพและมีคุณภาพ มีการดำเนินงานสนองกลยุทธ์รวม 25 โครงการ กลยุทธ์ที่ 3 พัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา มีการดำเนินงานสนองกลยุทธ์รวม 4 โครงการ กลยุทธ์ที่ 4 พัฒนาระบบบริหารจัดการ มีการดำเนินงานเพื่อสนองกลยุทธ์รวม 24 โครงการ และมีโครงการที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภายนอกจำนวน 3 โครงการ คือ โครงการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดบึงกาฬ โครงการทักษะอาชีพนักเรียนทุนเสมอภาค กสศ. และ โครงการนักเรียนพักนอน

จากการประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมในการเปิดภาคเรียนปีการศึกษา 2565 ของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมเมื่อเดือนเมษายน 2565 ผู้บริหารและคณะครูได้ปรึกษาหารือกันในเรื่องการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของโรงเรียน ซึ่งพบว่าในปีการศึกษาที่ผ่านมาโรงเรียนประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธจนได้รับรางวัลโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานในระดับประเทศ ดังนั้น ทุกคนจึงเห็นพ้องต้องกันว่าเพื่อเป็นการสานต่อการดำเนินงานโรงเรียน วิถีพุทธให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืนจึงเห็นสมควรให้มีการดำเนินงานโครงการนี้ต่อเนื่องทุกปีการศึกษาและควรมีการขับเคลื่อนและพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีผู้เสนอความเห็นไว้ดังนี้

“แม้โรงเรียนของเราจะประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธจนได้รับรางวัลพระราชทานระดับประเทศแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีสิ่งที่ต้องพิจารณาต่อว่าทำอย่างไรโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของเราจึงจะเกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน ซึ่งเป็นโจทย์ที่ท้าทายว่าทำอย่างไรเราจะรักษาระดับหรือมาตรฐานในการดำเนินงานเอาไว้ได้ และจะพัฒนาต่อยอดไปในทิศทางใด...”

(อภิสิทธิ์ ศรีบุตร, รองผู้อำนวยการโรงเรียน, 25 เมษายน 2565)

“ดิฉันเห็นด้วยกับท่านรองผู้อำนวยการค่ะ เพื่อที่จะรักษาระดับและมาตรฐานในการดำเนินงาน โรงเรียนวิถิพุทธเอาไว้ให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน เราก็ควรจะสานต่อโครงการนี้ไว้และพัฒนาต่อยอดไปเรื่อยๆ ข้อดีของโครงการนี้คือมันส่งผลต่อผู้เรียนของเราอย่างมากนั่นก็คือนักเรียนของเรามีคุณธรรมจริยธรรมมากขึ้นซึ่งในสังคมทุกวันนี้ค่อนข้างเสื่อมถอยลงไปเรื่อยๆ...”

(บรรจง ศรีสุนทร, หัวหน้ากลุ่มงานบริหารทั่วไป, 25 เมษายน 2565)

“แม้ว่าโครงการโรงเรียนวิถิพุทธจะถูกบรรจุไว้ในแผนปฏิบัติการประจำปีแล้วก็ตาม ดิฉันคิดว่าหากมีกิจกรรมหรือโครงการเสริมเพื่อการขับเคลื่อนการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพและมีความเข้มแข็งขึ้น สามารถต่อยอดการดำเนินงานหรือพัฒนานวัตกรรมด้านอื่นๆ ขึ้นมาก็จะดีไม่น้อยค่ะ...”

(ณัฐชนก พุ่งฝน, ผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ, 25 เมษายน 2565)

หลังจากการเล่าประวัติความเป็นมาของโรงเรียนและการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ พร้อมทั้งการระบุสภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน และสภาพปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนา เสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมวิจัยร่วมแสดงข้อคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมก่อนที่จะมีการดำเนินงานในขั้นตอนต่อไป ดังจะขอยกตัวอย่างการแสดงความคิดเห็นของผู้วิจัยบางท่านไว้ดังนี้

“ก่อนอื่นต้องขอชื่นชมกับความสำเร็จอีกก้าวหนึ่งของโรงเรียนที่ได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณในโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ ซึ่งผมมองว่าโครงการโรงเรียนวิถิพุทธของเรานั้นแม้จะประสบผลสำเร็จจนได้รับโล่รางวัล แต่ก็ควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและพัฒนาต่อยอดนวัตกรรมให้ครบทุกด้านในปีต่อไป...”

(แสงจันทร์ เลพล, ประธานคณะกรรมการสถานศึกษา, 23 กรกฎาคม 2565)

“ดิฉันเห็นด้วยกับท่านประธานคณะกรรมการสถานศึกษาค่ะ ว่าเราควรดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืน...”

(ครูรุ่งทิพา คำแฝง, 23 กรกฎาคม 2565)

“ผมคิดว่าหากเรานำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ ผมว่าโรงเรียนของเราจะพัฒนาด้านการเป็นโรงเรียนวิถิพุทธได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน อย่างแน่นอน...”

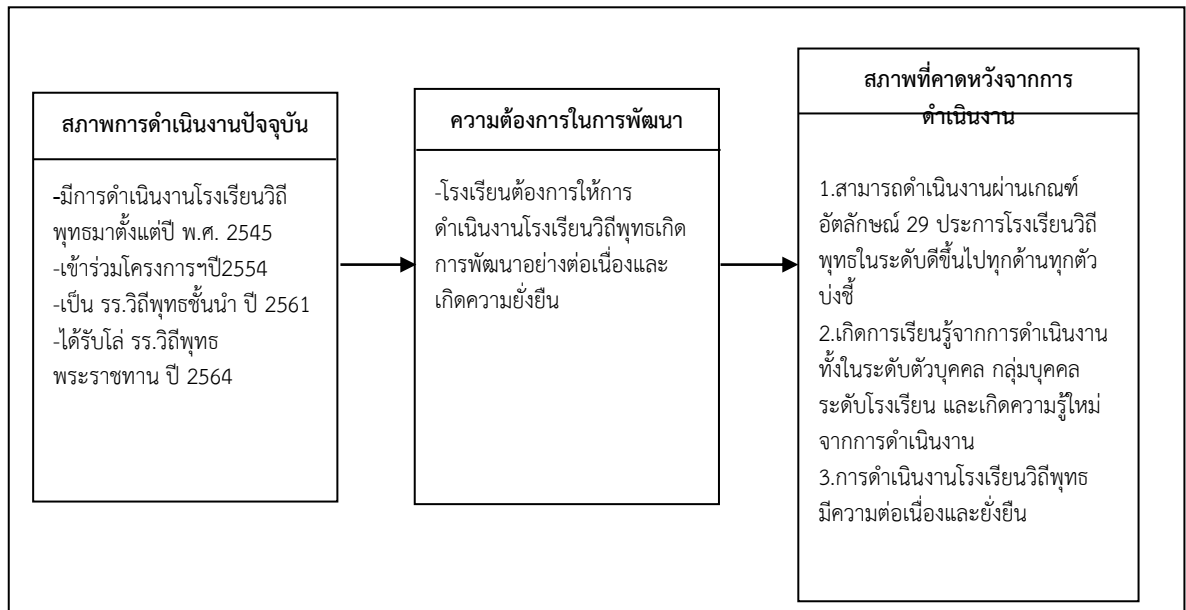
(อภิสิทธิ์ ศรีบุต, รองผู้อำนวยการโรงเรียน, 23 กรกฎาคม 2565)

“ในนามตัวแทนของนักเรียน พวกหนูมองว่างานวิจัยนี้มีประโยชน์และมีความน่าสนใจต่อการนำมาพัฒนางานโรงเรียนวิถิพุทธของพวกเราค่ะ...”

(พัชรภา ศิริหาทาบ, ประธานสถานนักเรียน, 23 กรกฎาคม 2565)

หลังจากที่ผู้ร่วมวิจัยได้แสดงความคิดเห็น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดสภาพที่คาดหวังจากการดำเนินงาน การเลือกทางเลือกเพื่อการพัฒนา และการประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อใช้ในการดำเนินงาน ดังนี้

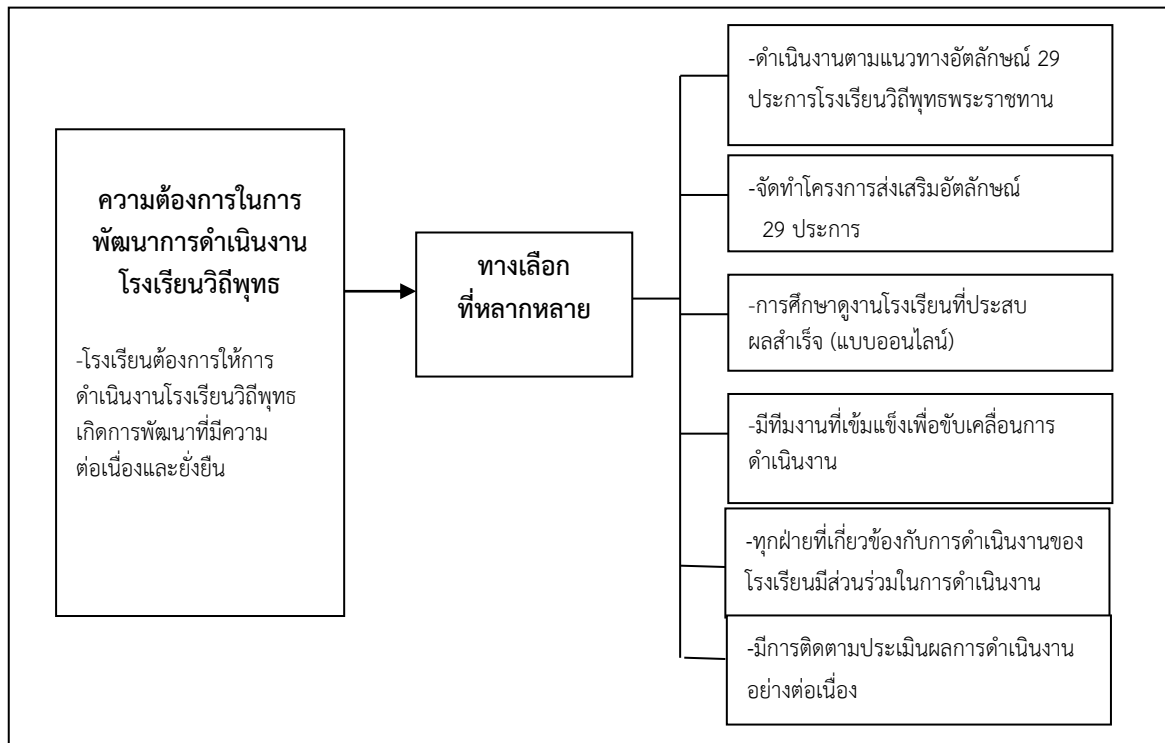
ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดสภาพที่คาดหวังจากการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธโดยคาดหวังว่าการดำเนินงานจะส่งผลให้โครงการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมเกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน และเกิดนวัตกรรมใหม่ๆ จากการดำเนินงาน ดังภาพที่ 14

ภาพที่ 14 การกำหนดสภาพที่คาดหวังจากการดำเนินงาน

จากภาพที่ 14 การกำหนดสภาพที่คาดหวังจากการดำเนินงาน พบว่า ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดสภาพที่คาดหวังจากการดำเนินงานในครั้งนี้ไว้ในเบื้องต้น 3 ประการคือ 1) สามารถดำเนินงานผ่านเกณฑ์อัตลักษณ์ 29 ประการโรงเรียนวิถีพุทธในระดับดีขึ้นไปทุกด้านทุกตัวบ่งชี้ 2) เกิดการเรียนรู้จากการดำเนินงานทั้งในระดับตัวบุคคล กลุ่มบุคคลระดับโรงเรียน และเกิดความรู้ใหม่จากการดำเนินงาน และ 3) การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธมีความต่อเนื่องและยั่งยืน

จากนั้นผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดทางเลือกหลากหลายเพื่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม สรุปได้ดังภาพที่ 15

ภาพที่ 15 การระบุทางเลือกที่หลากหลายในการดำเนินงาน

ขั้นตอนถัดมาผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อใช้ในการดำเนินงาน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

ที่	ความต้องการในการพัฒนางาน	ทางเลือกที่เลือกเพื่อการพัฒนา	ทางเลือกที่เลือกใช้
1	-โรงเรียนต้องการให้การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธเกิดการพัฒนามีความต่อเนื่องและยั่งยืน	1.ดำเนินงานตามแนวทางอัตลักษณ์ 29 ประการโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน 2.จัดทำโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์ 29 ประการ 3.การศึกษาดูงานโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จ 4.การมีทีมงานที่เข้มแข็งเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงาน 5.ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของโรงเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในทุกขั้นตอน 6.มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง	1.ดำเนินงานตามแนวทางอัตลักษณ์ 29 ประการโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน 2.จัดทำโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์ 29 ประการ 3.การศึกษาดูงานโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จ 4.การมีทีมงานที่เข้มแข็งเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงาน 5.ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของโรงเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในทุกขั้นตอน 6.มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

จากตารางที่ 8 พบว่า ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนโดยเลือกทางเลือกทั้ง 6 ทางเลือกที่ได้รับความเห็นไว้ ได้แก่ 1) ดำเนินงานตามแนวทางอัตลักษณ์ 29 ประการโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน 2) จัดทำโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์ 29 ประการ 3) การศึกษาดูงานโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จแบบออนไลน์ 4) การมีทีมงานที่เข้มแข็งเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงาน 5) ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของโรงเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในทุกขั้นตอน และ 6) มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

กิจกรรมที่ 2 การจัดทำแผนปฏิบัติการ(Action Plan) มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม กิจกรรมนี้เกิดขึ้นภายหลังจากที่ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์ “สภาพที่เคยเป็นมา” “สภาพปัจจุบัน” “สภาพปัญหา” “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหาหรือการพัฒนา” “ทางเลือกหลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาหรือการพัฒนา” และ “การประเมินและเลือกทางเลือก” เสร็จสิ้นลงแล้ว โดยกิจกรรมนี้เริ่มต้นจากผู้วิจัยได้ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันทบทวนข้อสรุปที่ได้จากการระดมความคิดเห็นร่วมกันในกิจกรรมที่ 1 แล้วนำมาจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการอย่างคร่าว ๆ ซึ่งมีองค์ประกอบคือ จุดมุ่งหมายและวิธีการ (Ends and Means) ทำเพื่ออะไร(what) และ ทำอย่างไร(how) ดังตารางที่ 9

ตารางที่ 9 ร่างแผนปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

โครงการ	จุดมุ่งหมาย (ends)	วิธีการดำเนินงาน (means)
1.โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ	-เพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพให้มีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน	(1) มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ (2) มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน (3) มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน (4) มีพระพุทธรูปศาสนสุภาษิต วาเชตธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่างๆ (5) มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น (6) มีห้องพระพุทธรูปศาสนาหรือลานธรรม และ (7) ไม่มีสิ่งเสียดสี เหล้า บุหรี่ 100 %
2.โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการจัดกิจกรรมประจำวันพระ	-เพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการจัดกิจกรรมประจำวันพระให้มีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน	(1) ใส่เสื้อขาวทุกคน (2) ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ (3) รับประทานอาหารมังสวิรัตินมื้อกลางวัน และ (4) สวดมนต์แปล
3.โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน	-เพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน	(1) บริหารจิต เจริญปัญญาก่อนเข้าเรียน เข้า บ่าย ทั้งครู และ นักเรียน (2) บูรณาการวิถีพุทธ ทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (3) ครูพานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสา สัปดาห์ละ 1 ครั้ง (4) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ ครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ และ (5) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง
4.โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน	-เพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียนให้มีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน	(1) รักษาศีล 5 (2) ยิ้มง่าย ไหวสวย กราบงาม (3) ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหาร รับประทานอาหาร ไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ (4) ประหยัด ออม ถนอมใช้ เงิน และ สิ่งของ และ (5) มีนิสัยใฝ่รู้ สู้งาน
5.โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ	-เพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธให้มีประสิทธิภาพ	(1) ไม่มีอาหารขยะภายในโรงเรียน (2) ไม่ดู ด่า นักเรียน (3) ชื่นชมคุณความดี หน้าเสาธงทุกวัน (4) โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้

ตารางที่ 9 ร่างแผนปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ (ต่อ)

โครงการ	จุดมุ่งหมาย (ends)	วิธีการดำเนินงาน (means)
	เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน	ทำความดี (5) ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี (6) ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอดได้ ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย (7) บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง และ (8) มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

จากตารางที่ 9 ร่างแผนปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียน สมสนุกพิทยาคม พบว่าผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำร่างโครงการโดยแบ่งออกเป็น 5 โครงการดังนี้คือ

1) โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ มีจุดมุ่งหมายเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพให้มีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน มีวิธีดำเนินงานคือ (1) มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ (2) มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน (3) มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน (4) มีพระพุทธรูปศาสนสุภาษิต วาเทธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่างๆ (5) มีความสะอาดสงบ ร่มรื่น (6) มีห้องพระพุทธรูปศาสนาหรือลานธรรม และ (7) ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ 100 %

2) โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการจัดกิจกรรมประจำวันพระ มีจุดมุ่งหมายเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการจัดกิจกรรมประจำวันพระให้มีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน มีวิธีดำเนินงานคือ (1) ใส่เสื้อขาวทุกคน (2) ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ (3) รับประทานอาหารมังสวิรัตินมูกกลางวัน และ (4) สวดมนต์แปล

3) โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน มีจุดมุ่งหมายเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน มีวิธีดำเนินงานคือ (1) บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้า บ่าย ทั้งครู และนักเรียน (2) บูรณาการวิถีพุทธ ทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (3) ครูพานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง (4) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียน ทุกคนไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ และ (5) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

4) โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน มีจุดมุ่งหมายเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียนให้มีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน มีวิธีดำเนินงานคือ (1) รักษาศีล 5 (2) ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม (3) ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหารรับประทานอาหารไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ (4) ประหยัด ออม ถนอมใช้ เงิน และ สิ่งของ และ (5) มีนิสัยใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก

5) โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ มีจุดมุ่งหมายเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธให้มีประสิทธิภาพเกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน มีวิธีดำเนินงานคือ (1) ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน (2) ไม่ดูดำนักเรียน (3) ชื่นชมคุณความดี หน้าเสาธงทุกวัน (4) โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี (5) ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี (6) ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอดได้ ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย (7) บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง และ (8) มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

เมื่อผู้ร่วมวิจัยได้จัดทำร่างแผนปฏิบัติการซึ่งประกอบด้วยโครงการหลักรวม 5 โครงการดังข้างต้นเสร็จสิ้นลงแล้ว ผู้วิจัยได้นำเอา “หลักการ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการดำเนินงาน

โรงเรียนวิถิพุทธ” ที่ได้ทำการทบทวนไว้ในบทที่ 2 มาเสริมความรู้ให้กับผู้ร่วมวิจัยโดยแจกเป็นเอกสารประกอบการบรรยายเพิ่มเติม ซึ่งอาศัยแนวคิดด้านบทบาทของผู้วิจัยคือ “เป็นครู เป็นผู้นำ เป็นนักวางแผน เป็นนักออกแบบ และเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวก” (วิโรจน์ สารรัตน์, 2558) ทั้งนี้ ในการดำเนินงานวิจัยในแต่ละช่วงผู้วิจัยจะมีสถานะเท่าเทียมกันกับผู้ร่วมวิจัยทุกคนซึ่งเป็นไปตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การนำเสนอดังกล่าวใช้เวลาในการนำเสนอประมาณ 20 นาที หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ให้ผู้ร่วมวิจัยร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ ซึ่งจะขอยกตัวอย่างความคิดเห็นของผู้ร่วมวิจัยบางท่านไว้ดังนี้

“ก่อนอื่นต้องขอขอบคุณผู้วิจัยที่ให้ความกรุณารวบรวมความรู้ด้านการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธมาให้พวกเราได้ร่วมเรียนรู้จนเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น จากเดิมที่เรามีความรู้ด้านนี้เพียงผิวเผินเท่านั้น ผมคิดว่าการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธของโรงเรียน สมสนุกพิทยาคม จะบรรลุวัตถุประสงค์อย่างที่เราคาดหวังกันเอาไว้ครับ...” (วิสัย เพ็งธรรม, คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. 23 กรกฎาคม 2565)

“จากที่ตัวดิฉันเองเป็นผู้รับผิดชอบงานโครงการโรงเรียนวิถิพุทธของโรงเรียนอยู่แล้ว หลังจากที่ได้ร่วมรับฟังการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียนวิถิพุทธอีกรอบ ก็ยังทำให้เกิดความชัดเจนและมีความเข้าใจว่าจะดำเนินการต่ออย่างไรให้โครงการนี้มีความต่อเนื่องและยั่งยืน สามารถรักษาระดับและมาตรฐานของการดำเนินงานเอาไว้ให้ได้...” (ครูณัฐชนก พงษ์ณ, ผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ. 23 กรกฎาคม 2565)

“ในนามตัวแทนคณะกรรมการสถานักเรียน ผมขอแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่าจากที่พวกเราเคยเป็นเพียงแต่ผู้รับคำสั่งไปปฏิบัติ โดยมีคุณครูเป็นผู้วางแผนการดำเนินงานต่างๆที่จะต้องทำอะไร อย่างไร มาโดยตลอด มาวันนี้ทำให้พวกเราเข้าใจมากยิ่งขึ้นว่าแก่นแท้ของการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธนั้นเป็นอย่างไร มีกรอบและแนวทางการดำเนินงานอย่างไร ซึ่งจะช่วยให้พวกเราที่เป็นส่วนหนึ่งของทีมผู้ร่วมวิจัยสามารถช่วยขับเคลื่อนและพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นครับ...” (อัครเดช เกณพล, รองประธานสถานักเรียน. 23 กรกฎาคม 2565)

หลังจากที่ได้ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยร่วมแสดงความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะเสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมวิจัยพักรับประทานอาหารว่างร่วมกันก่อนที่จะทำการนัดหมายกันเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการในวันถัดไปซึ่งผู้ร่วมวิจัยได้ตกลงกันว่าจะดำเนินการในวันเสาร์ที่ 30 กรกฎาคม 2565 โดยใช้สถานที่เดิมคือห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ซึ่งบรรยากาศในการดำเนินงานในวันที่ 23 กรกฎาคม 2565 แสดงได้ดังภาพที่ 16

ภาพที่ 16 ภาพบรรยากาศการวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาในขั้นตอนการวางแผน

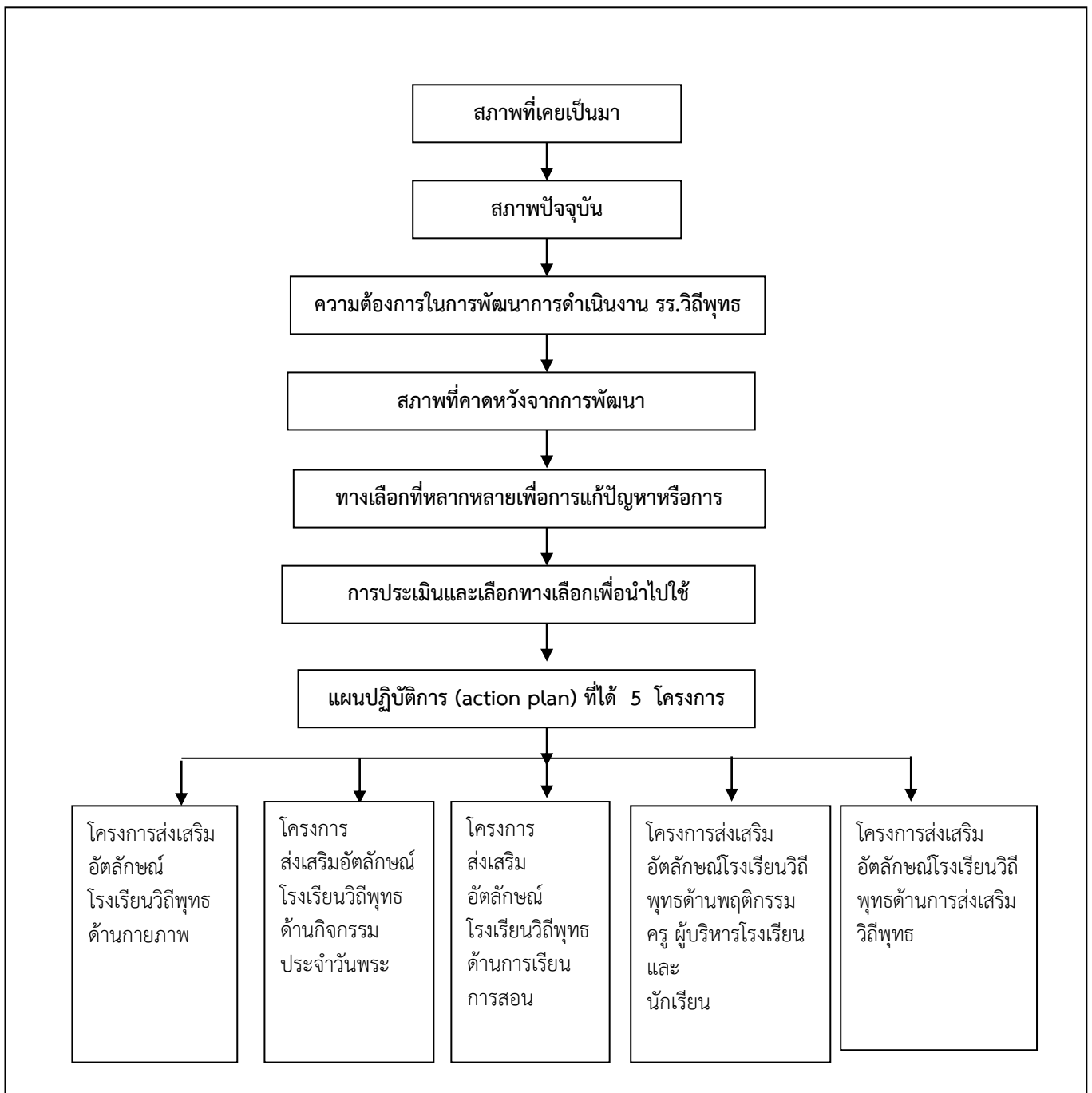
ในวันเสาร์ที่ 30 กรกฎาคม 2565 ซึ่งเป็นวันนัดหมาย ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้พร้อมกันที่ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมในเวลาประมาณ 09.00 น. เพื่อดำเนินการในขั้นตอนการวางแผนต่อจากวันที่ 23 กรกฎาคม 2565 ซึ่งในวันนี้ผู้วิจัยได้เรียนเชิญ ดร.ชยานนท์ จันทร์การุญญ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและเชี่ยวชาญด้านการเขียนแผนปฏิบัติการร่วมกับนางสาวณัฐชนก ท่งฝน หัวหน้าโครงการโรงเรียนวิถีพุทธโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในทีมผู้ร่วมวิจัย มาบรรยายเกี่ยวกับการเขียนแผนปฏิบัติการให้กับผู้ร่วมวิจัย พร้อมทั้งมีการฝึกปฏิบัติในการเขียนแผนงานโครงการอีกด้วย ดังภาพที่ 17

ภาพที่ 17 ภาพบรรยากาศในการฝึกปฏิบัติการเขียนแผนปฏิบัติการ

จากการบรรยายวิทยากรในวันนั้น สิ่ง que ผู้ร่วมวิจัยได้รับทราบและได้ลงมือฝึกปฏิบัติร่วมกันก็คือวิธีการและรูปแบบของการจัดทำแผนงานโครงการเพื่อการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ซึ่งผู้ร่วมวิจัยได้นำความรู้จากการฟังการบรรยายและฝึกปฏิบัติมาร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการซึ่งประกอบด้วยโครงการต่างๆ รวม 5 โครงการ ได้แก่ (1) โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ (2) โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมประจำวันพระ (3) โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน (4) โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียนและนักเรียน และ (5) โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ

ทั้งนี้ กระบวนการที่ได้มาซึ่งโครงการทั้ง 5 ที่จะใช้เป็นแผนปฏิบัติการ(action plan) ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ สามารถสรุปเป็นภาพแนวคิดได้ดังภาพที่ 18

ภาพที่ 18 ลำดับขั้นตอนการจัดทำแผนปฏิบัติการ(action plan)

ทั้งนี้ ผู้ร่วมวิจัยได้ลงความเห็นว่าเป็นแต่ละโครงการควรมีทีมงานรับผิดชอบการดำเนินงานโดยมีทีมแกนนำ 2 คนคอยทำหน้าที่เป็นทีมประสานและให้ความช่วยเหลือในทีมและระหว่างทีม และมีสมาชิกทีมจำนวนหนึ่งโดยจัดให้ผู้ร่วมวิจัยที่เหลือเป็นลูกทีมตามความเหมาะสม และในช่วงของการนำโครงการลงสู่การปฏิบัตินั้นสมาชิกโครงการในแต่ละทีมสามารถผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำงานหรือช่วยกันทำงานได้ตลอด ซึ่งสามารถสรุปรายละเอียดได้ดังตารางที่ 10

ตารางที่ 10 การจัดแบ่งทีมงานโครงการ

ทีมที่	รับผิดชอบโครงการ	ทีมแกนนำและสมาชิกทีม
1	โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ ด้านกายภาพ	แกนนำ นายอภิสิทธิ์ ศรีบุตร และนายแสงจันทร์ เลพล สมาชิกโครงการ 8 คน ได้แก่ 1) น.ส.รัตธารณ์ ปักชะพล 2)น.ส.อรอนงค์ โคตรชมพู 3)น.ส.พัชราภา ศรีหาทาบ 4)น.ส.พัชราภา พิมพ์จันทร์ 5)นายอัครเดช เกณพล 6)น.ส.พรชิตา เลพล 7)นายภัทรพงศ์ จันทร์น้ำคำ 8)น.ส.ปาลิตา สีสมบา
2	โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ ด้านกิจกรรมประจำวันพระ	แกนนำ นางบรรจง ศรีสุนทร และนางบัวไข จันทรวง สมาชิกโครงการ 7 คน ได้แก่ 1)นายธีรภัทร์ กนิษฐวงศ์ 2)นางกิตติยา แด้มชายสงค์ 3)น.ส.วันนา ไกรยะลา 4)นายณัฐชัย คำหวาน 5)นายกฤษฎา เลพล 6)นายชัยวัฒน์ เชื้อมนอก 7)น.ส.กัญญารัตน์ หงส์วิชัย
3	โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ ด้านการเรียนการสอน	แกนนำ นางสมสมัย วรรณพราหมณ์ และนายวิไล พึ่งธรรม สมาชิกโครงการ 7 คน ได้แก่ 1)นายผัน ดวงดี 2)น.ส.สุปรียา ธิโสภา 3)น.ส.อนุสราร รัตนภูมิ 4)นายบุญญารักษ์ โคตรหนองบัว 5)นายวิษุทธิ์ คำพลทัน 6)นายไตรภพ ทองกุล 7)น.ส.อริสรา โมธรรม
4	โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และ นักเรียน	แกนนำ นางสาวพัทธนันท์ ชะนะชิต และนางศศิธร วงศ์ชาลี สมาชิกโครงการ 7 คน ได้แก่ 1)น.ส.ธีรภัทร สามารถ 2)น.ส.หฤทัย ไชยวรรณ 3)นายจรรย์ มีดคำบัง 4)นายอัษฎาฐ นามวิเศษ 5)นายธนา อาจศักดิ์ดา 6)นายคมสันต์ สีนา 7)ด.ช.วิศกร วงศ์ศา
5	โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ	แกนนำ นางสาวณัฐชนก ทุ่งฝน และนายศักดิ์ดนุวัฒน์ แก้วเศษ สมาชิกโครงการ 7 คน ได้แก่ 1) นายศักดิ์ชัย มารมย์ 2)นางนิภารัตน์ การุญ 3)น.ส.รัตธารณ์ ปักชะพล 4)นางรุ่งทิพา คำแฝง 5)ด.ช.ชยุตพงศ์ ชัยทา 6) น.ส.พัฒน์นิตา พิมพ์โคตร 7)ด.ช.ธวัชชัย อาจจำปา

จากตารางที่ 10 การจัดแบ่งทีมงานโครงการ พบว่า ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดแบ่งทีมงานโครงการออกเป็น 5 ทีม คือ

ทีมที่ 1 รับผิดชอบโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นายอภิสิทธิ์ ศรีบุตร และนายแสงจันทร์ เลพล มีสมาชิกร่วมทีมอีก 8 คน ได้แก่ 1) น.ส.รัตธารณ์ ปักชะพล 2) น.ส.อรอนงค์ โคตรชมพู 3) น.ส.พัชราภา ศรีหาทาบ 4) น.ส.พัชราภา พิมพ์จันทร์ 5) นายอัครเดช เกณพล 6) น.ส.พรชิตา เลพล 7) นายภัทรพงศ์ จันทร์น้ำคำ และ 8) น.ส.ปาลิตา สีสมบา

ทีมที่ 2 รับผิดชอบโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมประจำวันพระ มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นางบรรจง ศรีสุนทร และนางบัวไข จันทรวง มีสมาชิกในทีมอีก 7 คน ได้แก่ 1) นายธีรภัทร์ กนิษฐวงศ์ 2) นางกิตติยา แด้มชายสงค์ 3) น.ส.วันนา ไกรยะลา 4) นายณัฐชัย คำหวาน 5) นายกฤษฎา เลพล 6) นายชัยวัฒน์ เชื้อมนอก และ 7) น.ส.กัญญารัตน์ หงส์วิชัย

ทีมที่ 3 รับผิดชอบโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นางสมสมัย วรรณพราหมณ์ และนายวิไล พึ่งธรรม มีสมาชิกในทีมอีก 7 คน ได้แก่ 1) นายผัน ดวงดี 2) น.ส.สุปรียา ธิโสภา 3) น.ส.อนุสราร รัตนภูมิ 4) นายบุญญารักษ์ โคตรหนองบัว 5) นายวิษุทธิ์ คำพลทัน 6) นายไตรภพ ทองกุล และ 7)น.ส.อริสรา โมธรรม

ทีมที่ 4 รับผิดชอบโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร โรงเรียนและนักเรียน มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นางสาวพัทธนันท์ ชะนะชิต และนางศศิธร วงศ์ชาติ มีสมาชิกในทีมอีก 7 คน ได้แก่ 1) น.ส.ธีรภัทร สามารถ 2) น.ส.หฤทัย ไชยวรรณ 3) นายจรัญ มิตคำบง 4) นายอัษฎาวุธ นามวิเศษ 5) นายธนา อาจศักดิ์ดา 6) นายคมสันต์ สีนา และ 7) ด.ช.วิศวรร วงศ์ศา

ทีมที่ 5 รับผิดชอบโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นางสาวณัฐชนก ท่งฝน และนายศักดิ์ดานุวัฒน์ แก้วเศษ มีสมาชิกในทีมอีก 7 คน ได้แก่ 1) นายศักดิ์ชัย มารมย์ 2) นางนิภารัตน์ การุญ 3) น.ส.รัตนภรณ์ ปักชะพล 4) นางรุ่งทิพา คำแฝง 5) ด.ช.ชยุตพงศ์ ชัยทา 6) น.ส.พัฒน์นิตา พิมพ์โคตร และ 7) ด.ช.ธวัชชัย อาจจำปา

หลังจากที่ได้ทำการจัดแบ่งทีมงานโครงการแล้ว ผู้วิจัยได้ให้ผู้ร่วมวิจัยแต่ละทีมรวมกลุ่มพูดคุยกันเพื่อสร้างความคุ้นเคยและความเป็นกันเองในทีมมากขึ้น ก่อนที่จะให้แต่ละทีมร่วมกันทบทวนการเขียนโครงการที่ทีมตนเองรับผิดชอบอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งโครงการเหล่านี้ถือว่าเป็นแผนปฏิบัติการ (Action Plan) ที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ในครั้งนี้ และแผนปฏิบัติการที่ได้จากการมีส่วนร่วมนี้ตามแนวคิดเรื่องการพัฒนาองค์กร (Organizational Development) ถือว่าเป็นตัวสอดแทรกหลัก (Main Intervention) ที่ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกระทำ (Manipulate) เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดการเรียนรู้ และความรู้ใหม่ด้วย เมื่อแต่ละทีมได้จัดทำร่างโครงการที่รับผิดชอบและมีการมอบหมายหน้าที่กันในแต่ละทีมโครงการเสร็จสิ้นลงแล้ว ได้ส่งตัวแทนของแต่ละทีมเพื่อมานำเสนอข้อมูลโครงการที่ตนเองรับผิดชอบจนครบทั้ง 5 ทีม หลังการนำเสนอเสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยได้ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยระดมสมองร่วมกันว่าจะทำอย่างไรหรือใช้แนวทางใดที่จะช่วยให้การการนำแผนงานหรือโครงการลงสู่การปฏิบัติให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังจะขอยกตัวอย่างการแสดงความคิดเห็นของผู้ร่วมวิจัยบางท่านไว้ดังนี้

“ในการดำเนินงานใดๆ ก็ตามหากจะให้การดำเนินงานสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่วางไว้ได้ ก็คงต้องเกิดจากการทำงานร่วมกันของทุกคน ที่จะต้องช่วยกันคิด ช่วยกันทำงาน และช่วยกันระดมทรัพยากรในการบริหารงานต่าง ๆ อย่างสุดความสามารถ ซึ่งการทำงานในลักษณะนี้จะทำให้พวกเราทุกคนได้มีส่วนร่วมในการทำงาน ซึ่งจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ในการทำงานต่าง ๆ ร่วมกันตั้งแต่ต้นจนจบ ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีในเพื่อนร่วมงาน และเกิดความรักในงานที่ตนเองร่วมกันทำ...”

(วิไลย์ เพ็งธรรม, กรรมการสถานศึกษา, 30 กรกฎาคม 2565)

“ดิฉันเองเป็นแค่ชาวบ้านธรรมดา ๆ คนหนึ่งซึ่งอาจมีความรู้ในเชิงวิชาการไม่มากนัก แต่สิ่งที่พอนึกภาพออกได้ว่าหัวใจของการทำงานที่จะให้ประสบผลสำเร็จได้นั้นก็คือการร่วมมือร่วมใจกันของทุกๆ คนเพราะถ้าทุกคนร่วมมือร่วมใจกันทำงานอย่างจริงจังแล้ว งานทุกอย่างที่ทำก็จะสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่น แม้ผลที่ออกมานั้นจะสำเร็จมาก สำเร็จน้อย หรือไม่สำเร็จเลย แต่พวกเราทุกคนก็เกิดความรู้สึกที่ได้ร่วมมือกันทำงานอย่างเต็มที่แล้ว...”

(บัวไข จันทร์ทอง, คณะกรรมการสถานศึกษา, 30 กรกฎาคม 2565)

“ผมมองว่าทีมงานที่ดีจะทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จได้ด้วยดีก็เพราะความร่วมมือร่วมใจกันทำงานของคนทุกคนครับ...”

(ชัยวัฒน์ เชื้อมนอก, กรรมการสถานักเรียน, 30 กรกฎาคม 2565)

“เท่าที่ทุกคนพูดมาก็ล้วนมีเหตุและผลที่น่าสนใจ และก็มีความเป็นไปได้ทุกกรณี แต่อยู่ที่ว่าตอนนี้พวกเราจะต้องเลือกเอาหลักการทำงานแบบใดมาใช้ในการดำเนินงานในครั้งนี้ ส่วนตัวผมเองคิดว่าในเมื่อเรามีการแต่งตั้งทีมงานรับผิดชอบโครงการอยู่แล้ว ก็ควรจะนำเอาหลักการทำงานเป็นทีมมาใช้ดีไหมครับ...”

(จรัญ มีดคำบัง, ครูโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม, 30 กรกฎาคม 2565)

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยร่วมแสดงความคิดเห็นออกมาอย่างเต็มที่แล้ว ผู้วิจัยจึงนำความรู้เรื่องหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) มานำเสนอให้ผู้ร่วมวิจัยได้เรียนรู้ร่วมกัน โดยการแจกเอกสารที่เตรียมไว้พร้อมทั้งบรรยายประกอบการนำเสนอ ซึ่งเมื่อผู้ร่วมวิจัยได้เรียนรู้แล้วได้ร่วมกันสรุปความรู้ใหม่ที่ได้รับฟัง พร้อมทั้งเปรียบเทียบความรู้เดิมและความรู้ใหม่ที่ได้รับ ซึ่งสรุปเป็นภาพรวมได้ดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11 ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นกับผู้วิจัยหลังที่ได้รับการเสริมความรู้ด้านหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach)

ความรู้เดิมของผู้ร่วมวิจัย	ความรู้ที่ผู้วิจัยเสริมให้	ความรู้ใหม่ที่ได้
- การทำงานให้สำเร็จต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกคนในทีมงาน - ทีมงานที่เข้มแข็งจะส่งผลให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ - ทีมที่เข้มแข็งคือทีมที่มีความรักและสามัคคีกันในการทำงาน - ทุกคนในทีมต้องมีส่วนร่วมในการทำงานด้วยความเต็มใจ	เป็นเนื้อหาที่ผู้วิจัย review ไว้ในงานวิจัยบทที่ 2 ประกอบด้วย 1. ความหมายของการทำงานเป็นทีม 2. ประเภทของทีม 3. การสร้างทีมงานให้มีประสิทธิภาพ 4. องค์ประกอบของการทำงานเป็นทีม	-ผู้ร่วมวิจัยได้เรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับหลักการทำงานเป็นทีม และเข้าใจถึงองค์ประกอบของการทำงานเป็นทีมที่จะนำมาใช้ในการวิจัยที่ประกอบด้วย 7 ด้าน ได้แก่ (1) การมีเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน (2) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน (3) มีสมาชิกในทีมที่มีความรู้ความสามารถ (4) มีบรรยากาศที่ดีของการปฏิบัติงานร่วมกัน (5) รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (6) มีความเชื่อมั่นในทีม และ (7) มีบทบาทและการมอบหมายงานที่ชัดเจน

จากตารางที่ 11 ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นกับผู้วิจัยหลังที่ได้รับการเสริมความรู้เกี่ยวกับหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) พบว่า ผู้ร่วมวิจัยได้เรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับหลักการทำงานเป็นทีม และเข้าใจถึงองค์ประกอบของการทำงานเป็นทีมที่ได้จากการสังเคราะห์องค์ประกอบจากแนวคิดของนักวิชาการหลายท่านที่จะนำมาใช้ในการวิจัยที่ประกอบด้วย 7 ด้าน ได้แก่ (1) การมีเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน (2) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน (3) มีสมาชิกในทีมที่มีความรู้ความสามารถ (4) มีบรรยากาศที่ดีของการปฏิบัติงานร่วมกัน (5) รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (6) มีความเชื่อมั่นในทีม และ (7) มีบทบาทและการมอบหมายงานที่ชัดเจน

การจัดกิจกรรมสะท้อนผลการดำเนินงาน

กิจกรรมสุดท้ายของวันนี้คือกิจกรรมสะท้อนผลการดำเนินงาน โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้นำเอาผลการบันทึกจากการสังเกต การบันทึกอนุทิน ข้อมูลจากเครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพที่ได้นำไปใช้เก็บข้อมูล มานำเสนอเพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเพื่อการรับรู้ร่วมกัน นอกจากนี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยยังได้นำเอาเทคนิคการวิเคราะห์หลัง

การปฏิบัติ (After Action Review: AAR) มาใช้โดยอาศัยข้อคำถามในการถอดบทเรียน 4 ข้อ ดังนี้ คือ 1) สิ่งที่คาดหวังจากการทำงานในครั้งนี้คืออะไร 2) สิ่งที่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร 3) สิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร และ 4) ถ้ามีงานแบบนี้อีก เราจะปรับปรุงข้อใดบ้าง อย่างไร ภายใต้หลักการ 1) เป็นธรรมชาติ สบาย ๆ อาจนั่งเก้าอี้หรือปูเสื่อนำในท่าที่สบายที่สุด 2) เรียบง่าย แต่มีแบบแผน (สัมพันธ์กัน แต่มีช่องว่างให้กัน) 3) เห็นหน้ากันทุกคน (เห็นรอยยิ้ม อุดมการณ์ และการพูดคุย) และ 4) เห็นข้อมูลเหมือนกันไปพร้อม ๆ กัน (ตรวจสอบ/สอบถามและเพิ่มเติมได้) ซึ่งจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวได้ข้อสรุปร่วมกันดังนี้

สิ่งที่คาดหวังจากการจัดกิจกรรมนี้คือต้องการให้ผู้ร่วมวิจัยมีความรู้ และสามารถร่วมกันวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งจากการดำเนินการพบว่า ผู้ร่วมวิจัยสามารถดำเนินการวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลงได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้จนได้โครงการที่ถือเป็นแผนปฏิบัติการ (action plan) รวมจำนวน 5 โครงการ คือ 1) โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ 2) โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมประจำวันพระ 3) โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน 4) โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียนและนักเรียน และ 5) โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ

สิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวังนั้นพบว่ายังไม่เกิดขึ้น แต่มีข้อสังเกตว่าแม้ผู้ร่วมวิจัยจะมีสิทธิเท่าเทียมกันในการเป็นผู้มีส่วนได้เสียกับการบริหารงานของโรงเรียน แต่ในการจัดกิจกรรม แต่ละอย่างนั้นเนื่องจากกลุ่มผู้ร่วมวิจัยมีความรู้ ความสามารถที่แตกต่างกัน จึงทำให้การเรียนรู้ในบางกิจกรรมเป็นไปอย่างล่าช้า เช่น การให้ความรู้ในเชิงวิชาการ และการฝึกปฏิบัติต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยได้แก้ปัญหาโดยการทบทวนเนื้อหาและการฝึกปฏิบัติซ้ำหลาย ๆ รอบ รวมทั้งให้ผู้ร่วมวิจัยที่เรียนรู้ได้เร็วเป็นผู้ช่วยชี้แนะและช่วยเหลือในการดำเนินกิจกรรม ต่าง ๆ ทุกขั้นตอน ทั้งนี้ ในการดำเนินการวิจัยทุกขั้นตอนจะเน้นการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันของผู้ร่วมวิจัยทุกคนเป็นสำคัญ

หลังจากกิจกรรมการสะท้อนผลเสร็จสิ้นลง ได้มีผู้ร่วมวิจัยหลายท่านได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่าเพื่อให้การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ควรมีการ การศึกษาดูงานโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานแห่งอื่นๆ อย่างน้อย 3 แห่ง และเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์การป้องกันการแพร่ระบาดของโรค COVID19 และเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายควรให้มีการศึกษาดูงานแบบออนไลน์ โดยผู้ร่วมวิจัยได้นำเสนอโรงเรียนพระราชทานจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ (1) โรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา อ.สามพราน จ.นครปฐม (2) โรงเรียนบ้านหนองซอน อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี และ (3) โรงเรียนอุบลรัตน์พิทยาคม อ.อุบลรัตน์ จ.ขอนแก่น และได้มอบหมายให้งานธุรการของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมติดต่อประสานงานเพื่อขออนุญาตโรงเรียนดังกล่าวในการศึกษาดูงานแบบออนไลน์ผ่านทาง website และ Line ของผู้รับผิดชอบการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนทั้ง 3 แห่ง พร้อมกับให้ผู้ร่วมวิจัยทุกคนกลับไปศึกษาข้อมูลจาก website ของโรงเรียนทั้ง 3 แห่งในเบื้องต้น เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป โดยมีผู้รับผิดชอบประสานงานข้อมูลและรวบรวมข้อมูลในเบื้องต้นคือ นางสาวณัฐชนก พุ่มฝน ผู้ร่วมวิจัยซึ่งเป็นครูผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

หลังจากเสร็จสิ้นการดำเนินกิจกรรมในเวลาประมาณ 14.00 น. ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันรับประทานอาหารว่างพร้อมเครื่องดื่ม หลังจากนั้นได้มีการนัดหมายวัน เวลา ในการดำเนินกิจกรรมขั้นตอนต่อไปคือขั้นตอนการปฏิบัติ (acting) โดยกำหนดให้จัดขึ้นในวันเสาร์ที่ 10 สิงหาคม 2565 ณ

ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ทั้งนี้กิจกรรมในขั้นตอนการวางแผนมีบรรยากาศการดำเนินงาน ดังภาพที่ 19

ภาพที่ 19 บรรยากาศการดำเนินงานขั้นตอนการวางแผน

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting)

กิจกรรมขั้นตอนการปฏิบัติได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อวันเสาร์ที่ 10 สิงหาคม 2565 ในเวลาประมาณ 09.00 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม กิจกรรมในวันนี้เริ่มจากผู้วิจัยได้กล่าวทักทายและพูดคุยเพื่อสร้างบรรยากาศในการทำงานกับกลุ่มผู้ร่วมวิจัย ก่อนที่จะทำการทบทวนการดำเนินงานในขั้นตอนการเตรียมการและขั้นตอนการวางแผนร่วมกับผู้ร่วมวิจัย จากนั้นจึงใช้กิจกรรมการระดมสมองเพื่อหาแนวทางการดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติ (acting) ร่วมกัน ซึ่งสุดท้ายได้ข้อสรุปเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติดังตารางที่ 12

ตารางที่ 12 กิจกรรมที่ผู้ร่วมวิจัยได้วางแผนเนิการร่วมกันเพื่อใช้ในขั้นตอนการปฏิบัติ

ลำดับ	กิจกรรม	วัน เดือน ปี ที่ดำเนินการ	สิ่งที่ดำเนินการ
1	การเตรียมการก่อนนำ โครงการลงสู่การปฏิบัติ	10 สิงหาคม 2565	1.การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการศึกษาดูงานโรงเรียน ที่ประสบผลสำเร็จ 3 แห่ง 2.การทบทวนงานโครงการ 3.การแต่งตั้งทีมติดตามและประเมินผล 4.การจัดทำเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัย
2	การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ	20 สิงหาคม ถึง 24 ตุลาคม 2565	1.การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ 2.วางแผนการติดตามและรายงานความก้าวหน้าของ โครงการ 3.การสรุปและประเมินโครงการ
4	การสะท้อนผลขั้นตอน การปฏิบัติ	30 ตุลาคม 2565	-จัดกิจกรรมการสะท้อนผลการปฏิบัติโดย ใช้เทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) และ 2) สะท้อนผลการนำหลักการ ทำงานเป็นทีมไปใช้ในการดำเนินงาน

จากตารางที่ 12 กิจกรรมที่ดำเนินการในขั้นตอนการปฏิบัติ พบว่า มีทั้งหมด 3 กิจกรรม คือ 1) การเตรียมการก่อนนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ ดำเนินการในวันที่ 3 สิงหาคม 2565 ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการศึกษาดูงานโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จ 3 แห่ง การทบทวนงานโครงการ การแต่งตั้งทีมติดตามและประเมินผล และการจัดทำเครื่องมือในการวิจัย 2) การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ ดำเนินการช่วงวันที่ 20 สิงหาคม ถึง 24 ตุลาคม 2565 มีกิจกรรมที่จะดำเนินการคือ การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ การวางแผนการติดตามและรายงานความก้าวหน้าของโครงการ การสรุปและประเมินโครงการ และ 3) การสะท้อนผลขั้นตอนการปฏิบัติ ดำเนินงานในวันที่ 30 ตุลาคม 2565 มีการดำเนินกิจกรรมคือ การจัดกิจกรรมการสะท้อนผลการปฏิบัติโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) และ 2) สะท้อนผลการนำหลักการทำงานเป็นทีมไปใช้ในการดำเนินงาน ซึ่งในแต่ละกิจกรรมมีรายละเอียดในการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. การเตรียมการก่อนนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ

กิจกรรมนี้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2565 ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ซึ่งทีมผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมรวม 4 กิจกรรมหลักคือ 1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการศึกษาดูงานโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จ 3 แห่ง 2) การทบทวนงานโครงการของแต่ละทีม 3) การแต่งตั้งทีมติดตามและประเมินผล และ 4) การจัดทำเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัย โดยมีรายละเอียดการดำเนินงานสรุปเป็นภาพรวมในแต่ละกิจกรรมได้ดังนี้

1.1 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการศึกษาดูงานที่ประสบผลสำเร็จ

กิจกรรมเริ่มขึ้นโดยผู้วิจัยได้ทบทวนและนำเสนอแนวทางและวิธีการศึกษาข้อมูลสถานศึกษาที่ประสบผลสำเร็จโดยได้รับรางวัลโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานจำนวน 3 แห่ง ผ่านระบบออนไลน์ การศึกษาผ่าน website การพูดคุยสอบถามผ่านทางไลน์และโทรศัพท์กับผู้บริหารโรงเรียนและผู้รับผิดชอบงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนแต่ละแห่ง จากนั้นนางสาวณัฐชนก ท่งผ่น ได้ทำหน้าที่เป็นผู้บันทึกและสรุปข้อมูลจากการระดมความคิดเห็นของผู้ร่วมวิจัยที่ได้นำผลจากการศึกษาดูงานมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน โดยสรุปเป็นภาพรวมของโรงเรียนแต่ละแห่งพอสังเขปได้ดังนี้

(1) โรงเรียนไร่ชิงวิทยา

โรงเรียนวัดไร่ชิงวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม ตั้งอยู่ที่ เลขที่ 53 หมู่ 2 ต.ไร่ชิง อ.สามพราน จ.นครปฐม รหัสไปรษณีย์ 73210 โทรศัพท์ 0-3431-8086-7 โทรสาร 0-3432-2755 เปิดสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปัจจุบันมี ดร.รุ่งทิวา สุขศรี ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน website : <http://www.wrk.ac.th/> ได้รับรางวัลโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน รุ่นที่ 4 ปี พ.ศ. 2564 มีกิจกรรมและโครงการเด่น ได้แก่ กิจกรรมเสริมสร้างพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนววิถีพุทธวิถีพอเพียง โครงการโรงเรียน-คุณธรรม สพฐ. ระดับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โครงการส่งเสริมศักยภาพผู้เรียนตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ กิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนนักเรียนสมัครเรียนและเข้าสอบธรรมศึกษาสนามหลวง ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก

(2) โรงเรียนบ้านหนองซอน

โรงเรียนบ้านหนองซอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี เขต 3 ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 บ้านหนองซอน ตำบลลุ่มสุม อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี รหัสไปรษณีย์ 71150 โทรศัพท์ 08 4571 1640 website : <https://data.bopp-obec.info/> เปิดสอนในระดับชั้นอนุบาล ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปัจจุบันมี นางสกลรัตน์ หมั่นดี ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน ได้รับ

รางวัลโรงเรียนวิสุทธิพุทธพระราชทาน รุ่นที่ 4 ปี พ.ศ. 2564 ในการดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธนั้นได้ดำเนินการตามแนวทางอัตลักษณ์โรงเรียนวิสุทธิพุทธ 5 ด้าน 29 ประการ ตามเกณฑ์การดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธพระราชทาน

3. โรงเรียนอุบลรัตนพิทยาคม

โรงเรียนอุบลรัตนพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น ตั้งอยู่ที่ 316/2 ตำบลเขื่อนอุบลรัตน์ อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น รหัสไปรษณีย์ 40250 โทรศัพท์ 0 4344 6100 website : <http://www.ubr.ac.th/> ก เปิดสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปัจจุบันตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนว่าง ได้รับรางวัลโรงเรียนวิสุทธิพุทธพระราชทาน รุ่นที่ 4 ปี พ.ศ. 2564 ในการดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธนั้นได้ดำเนินการตามแนวทางอัตลักษณ์โรงเรียนวิสุทธิพุทธ 5 ด้าน 29 ประการ ตามเกณฑ์การดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธพระราชทาน

ทั้งนี้ ข้อมูลจากการศึกษาดูงานข้างต้นเป็นการสรุปภาพรวมโดยสังเขปเพื่อให้เห็นข้อมูลพื้นฐานและแนวทางในการดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธของสถานศึกษาแต่ละแห่ง ในขั้นตอนนี้ได้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มผู้ร่วมวิจัยซึ่งจะขอยกตัวอย่างการแสดงความคิดเห็นของผู้ร่วมวิจัยบางท่านดังนี้

“สิ่งที่ค้นพบจากการศึกษาดูงานแบบออนไลน์ในเว็บไซต์ของโรงเรียนทั้ง 3 แห่งนั้น ทำให้เราได้เห็นข้อมูลการดำเนินงานของแต่ละแห่งซึ่งส่วนใหญ่จะคล้ายกันคือดำเนินงานตามแนวทางอัตลักษณ์ของโรงเรียนวิสุทธิพุทธเหมือนกัน แต่สิ่งที่แตกต่างกันคือรูปแบบหรือวิธีการดำเนินงานและรายละเอียดของการดำเนินงาน...”

(นายผั่น ดวงดี, กรรมการสถานศึกษา, 10 สิงหาคม 2565)

“ดิฉันเห็นด้วยกับท่านคณะกรรมการสถานศึกษาค่ะ แต่ได้ข้อสังเกตเพิ่มเติมว่าโรงเรียนวัดไร่ขิงนั้นตั้งอยู่ในบริเวณวัดไร่ขิง และโรงเรียนอุบลรัตนพิทยาคมตั้งอยู่ติดเขตวัดพระบาทภูพานคำ ในกรณีนี้อาจมีความสะดวกในการจัดกิจกรรมต่างๆ มากกว่าโรงเรียนของเราค่ะ...”

(นางรุ่งทิพา คำแฝง, ครูโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม, 10 สิงหาคม 2565)

“ในการดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธของโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาทั้งสามแห่งนั้น หนูอยากให้พวกเราเข้าไปศึกษาเพิ่มเติมและอาจสอบถามข้อมูลที่เราต้องการทราบเพิ่มเติมผ่านอีเมลหรือกระดานสนทนาในเว็บไซต์ของโรงเรียนแต่ละแห่งได้ค่ะ เพื่อที่จะได้นำเอาข้อมูลหรือนแนวทางเหล่านั้นมาปรับใช้ในการดำเนินงานของแต่ละทีมงานโครงการต่อไป”

(ณัฐชนก พุ่มฝน, ครูผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิสุทธิพุทธ, 10 สิงหาคม 2565)

“จากที่ผู้ร่วมวิจัยแต่ละท่านแต่ละทีมได้ศึกษาข้อมูลการดำเนินงานจากเว็บไซต์ของโรงเรียนทั้งสามแห่ง และนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในวันนี้ ทำให้พวกเราได้เห็นความเหมือนความต่างในการดำเนินงานชัดเจนขึ้น และหวังว่าพวกเราคงจะนำมาประยุกต์หรือปรับใช้ให้การดำเนินงานของพวกเรามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นนะคะ...”

(ศศิธร วงศ์ชาลี, ผู้วิจัย, 10 สิงหาคม 2565)

หลังจากผู้วิจัยได้ร่วมกันสรุปข้อมูลพร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาเสร็จสิ้นลง แต่ละทีมงานโครงการได้มีการแยกกลุ่มเพื่อพูดคุยและสรุปข้อมูลร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง ก่อนที่จะพักรับประทานอาหารว่างและดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนต่อไป

1.2 การทบทวนงานโครงการ

กิจกรรมนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้แต่ละทีมได้ทบทวนงานโครงการที่ทีมตนเองรับผิดชอบ ซึ่งแต่ละทีมได้แยกกลุ่มเพื่อร่วมกันทบทวนงานโครงการที่ตนเองรับผิดชอบ จากนั้นได้ทำบันทึกสรุปให้กับผู้ร่วมวิจัย แล้วให้ตัวแทนของทีมนำเสนอโครงการที่ทีมตนเองรับผิดชอบให้ผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้ทราบผ่านวงสนทนา ซึ่งสรุปเป็นภาพรวมรายโครงการได้ดังนี้

ทีมที่ 1 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ มีจุดมุ่งหมายเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนากิจการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพให้มีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้ (1) จัดให้มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ (2) จัดให้มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน (3) จัดให้มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน (4) จัดให้มีพระพุทธรูปศาสน-สุภาชิต วาθεธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่างๆ (5) จัดบริเวณโรงเรียนให้มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น (6) จัดให้มีห้องพระพุทธรูปศาสนาหรือลานธรรม และ (7) จัดกิจกรรมรณรงค์การปลอดสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ในโรงเรียน 100 %

ทีมที่ 2 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการจัดกิจกรรมประจำวันพระ มีจุดมุ่งหมายเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนากิจการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการจัดกิจกรรมประจำวันพระให้มีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้ (1) กำหนดวันให้ทุกคนในโรงเรียนใส่เสื้อขาวทุกคน (2) จัดให้มีกิจกรรมทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ (3) รณรงค์ให้มีการรับประทานอาหารมังสวิรัตในมือกลางวัน และ (4) จัดให้มีกิจกรรมการสวดมนต์แปล

ทีมที่ 3 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน มีจุดมุ่งหมายเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนากิจการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้คือ (1) จัดให้มีกิจกรรมการบริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้า บ่าย ทั้งครู และ นักเรียน (2) บูรณาการวิถีพุทธในทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (3) ครูพานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง (4) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียน ทุกคน ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละครั้ง โดยมีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ และ (5) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

ทีมที่ 4 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน มีจุดมุ่งหมายเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนากิจการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียนให้มีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้คือ (1) จัดกิจกรรมเพื่อเน้นย้ำด้านการรักษาศีล 5 (2) รณรงค์และเน้นการยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงามให้กับครูและนักเรียนทุกคน (3) ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหารรับประทาน อาหาร ไม่ดัง ไม่หก ไม่เหลือ (4) รณรงค์และจัดกิจกรรมด้านการประหยัด ออม ถนอมใช้ เงิน และสิ่งของ และ (5) ฝึกให้ครูและนักเรียนมีนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่สั่งยา

ทีมที่ 5 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ มีจุดมุ่งหมายเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนากิจการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธให้มีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้คือ (1) ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน (2) ไม่ดุด่า นักเรียน (3) ชื่นชมคุณความดี หน้าเสาธงทุกวัน (4) โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี (5) ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี (6) ครู ผู้บริหาร และนักเรียนสอบ

ได้ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย (7) บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง และ (8) มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

เมื่อได้ข้อสรุปเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการของแต่ละทีมร่วมกันแล้ว ผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมวิจัยในแต่ละทีมงานโครงการปรึกษาหารือกันกับทีมงานของตนเพื่อเตรียมที่จะนำโครงการที่ได้ร่วมกันจัดกระทำไว้นั้นลงสู่การปฏิบัติโดยแต่ละกลุ่มได้ร่วมกันพิจารณาถึงการใช้ทรัพยากรต่างๆ ทางการบริหาร คือ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการในการนำไปสู่การปฏิบัติ เช่น การจัดทีมงาน การแบ่งงาน การมอบอำนาจหน้าที่ การกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบ การกำหนดเครือข่ายการติดต่อสื่อสารทั้งภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม เป็นต้น ทั้งนี้ ในการดำเนินงานโครงการทุกโครงการยังต้องคำนึงถึงการปฏิบัติงานภายใต้บริบทของ “หลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach)” ที่เป็นตัวสอดแทรกเสริมในการวิจัยด้วยซึ่งประกอบด้วย 7 ด้านคือ (1) การมีเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการดำเนินงานของทีม (2) ให้สมาชิกทุกคนในทีมมีส่วนร่วมในการทำงาน (3) มีสมาชิกในทีมที่มีความรู้ความสามารถ (4) มีบรรยากาศที่ดีของการปฏิบัติงานร่วมกัน (5) รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (6) มีความเชื่อมั่นในทีม และ (7) มีบทบาทและการมอบหมายงานที่ชัดเจน

1.3 การแต่งตั้งทีมติดตามและประเมินผล

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันแต่งตั้งทีมติดตามและประเมินผลโครงการ โดยวัตถุประสงค์เพื่อให้ทำหน้าที่ในการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานหรือโครงการ ซึ่งได้แบ่งออกเป็น 3 ระยะคือ ระยะที่ 1 การติดตามและประเมินผลก่อนการดำเนินงาน ระยะที่ 2 การติดตามประเมินผลระหว่างดำเนินการ และ ระยะที่ 3 การประเมินผลเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานหรือโครงการ ซึ่งทีมงานดังกล่าวได้มาจากบุคคลซึ่งเป็นทีมแกนนำของแต่ละโครงการจำนวนทีมละ 2 คน รวม 10 คน ซึ่งประกอบด้วย นายอภิสิทธิ์ ศรีบุตร นายแสงจันทร์ เลพล นางบรรจง ศรีสุนทร นางบัวไข จันทร์ทอง นางสมสมัย วรรณพราหมณ์ นายวิทย์ เฟื่องธรรม นางสาวพัทธนันท์ ชะนะชิต นางศศิธร วงศ์ชาติ นางสาวณัฐชนก พุ่มฝน และนายศักดิ์दानุวัฒน์ แก้วเศษ

หลังจากที่ได้แต่งตั้งทีมติดตามประเมินผลแล้ว ผู้วิจัยได้ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยพักรับประทานอาหารว่าง และให้ทีมติดตามและประเมินผลได้รวมกลุ่มเพื่อพูดคุยและวางแผนในการดำเนินงานกันในเบื้องต้นไปพร้อมกับการรับประทานอาหารว่าง

1.4 การจัดทำเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดเครื่องมือในการวิจัยโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการดำเนินงานวิจัยในระยะต่าง ๆ โดยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำร่างเครื่องมือที่จะใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย รวม 6 ฉบับ โดยพิจารณาจากการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนว่าขั้นตอนใดควรจะใช้เครื่องมือใด และพิจารณาจากข้อมูลในโครงการทั้ง 5 ว่าในแต่ละโครงการจะต้องใช้เครื่องมือชนิดใดบ้างในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งเครื่องมือดังกล่าวได้แก่

ฉบับที่ 1 แบบประเมินสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

ฉบับที่ 2 แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ

ฉบับที่ 3 แบบประเมินโครงการ

ฉบับที่ 4 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

ฉบับที่ 5 แบบสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อประเมินความพึงพอใจ

ฉบับที่ 6 แบบบันทึกและสังเกตการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

เครื่องมือการวิจัยนี้เมื่อได้จัดทำเสร็จเรียบร้อยแล้วผู้วิจัยต้องจัดส่งเครื่องมือ

ดังกล่าวไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ราย เพื่อทำการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) โดยผู้เชี่ยวชาญประกอบด้วย (1) พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร. (2) รศ.ดร.วรรณิ์ แกมเกตุ (3) รศ.ดร.ชาติชาย ม่วงปฐม (4) ผศ.ดร.พรศิริ กองนวล และ (5) ดร.ชยานนท์ จันทการัญญ์ ทั้งนี้ เครื่องมือการวิจัยดังกล่าวสามารถสรุปรายละเอียดได้ดังตารางที่ 13

ตารางที่ 13 เครื่องมือการวิจัยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำขึ้นในขั้นตอนการปฏิบัติ

ฉบับที่	เครื่องมือการวิจัย	วัตถุประสงค์ในการนำไปใช้	หมายเหตุ
1	แบบประเมินสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม	- เพื่อประเมินสภาพการดำเนินงานวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมทั้งก่อนและหลังการนำไปปฏิบัติเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงพัฒนาการหรือความก้าวหน้าของการดำเนินงาน	- เป็นเครื่องมือที่จัดทำขึ้นโดยใช้เกณฑ์การประเมินโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน - ผู้ใช้เครื่องมือนี้คือผู้วิจัยและทีมประเมิน
2	แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ	- ใช้ในการติดตามและตรวจสอบความก้าวหน้าของโครงการในระหว่างการทำงาน	- ผู้ที่ใช้เครื่องมือนี้คือผู้วิจัยและทีมประเมิน
3	แบบประเมินโครงการ	- ใช้ในการประเมินผลโครงการเมื่อสิ้นสุดโครงการ	- ผู้ที่ใช้เครื่องมือนี้คือผู้วิจัยและทีมประเมิน
4	แบบสัมภาษณ์เชิงลึก	- เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ของการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้จากการกระทำ และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น	- ผู้วิจัยใช้เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์ทีมแกนนำในแต่ละโครงการ
5	แบบสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อประเมินความพึงพอใจ	- ใช้ประกอบการสัมภาษณ์เพื่อประเมินความพึงพอใจในการดำเนินงานวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ ครู นักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาและผู้ปกครอง	- ผู้ที่ใช้เครื่องมือนี้คือผู้วิจัยและทีมประเมิน
6	แบบบันทึกและสังเกตพฤติกรรมการทำงานโรงเรียนวิถีพุทธ	- ใช้ประกอบการสังเกตเพื่อบันทึกพฤติกรรมการทำงานโรงเรียนวิถีพุทธ	- ผู้ที่ใช้เครื่องมือนี้คือผู้วิจัยและทีมประเมิน

จากตารางที่ 13 เครื่องมือการวิจัยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำขึ้นในขั้นตอนการปฏิบัติ พบว่า ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัย รวม 6 ฉบับคือ

ฉบับที่ 1 แบบประเมินสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมทั้งก่อนและหลังการนำแผนไปปฏิบัติเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงพัฒนาการหรือความก้าวหน้าของการดำเนินงาน จัดทำขึ้นโดยการปรับปรุงจากเกณฑ์การประเมินโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานโดยผู้ที่ใช้เครื่องมือนี้คือผู้วิจัยและทีมประเมิน

ฉบับที่ 2 แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการติดตามและตรวจสอบความก้าวหน้าของโครงการในระหว่างการทำงาน ซึ่งผู้ที่ใช้เครื่องมือนี้คือผู้วิจัยและทีมประเมิน

ฉบับที่ 3 แบบประเมินโครงการ จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการประเมินผลโครงการเมื่อสิ้นสุดโครงการ ซึ่งผู้ที่ใช้เครื่องมือนี้คือผู้วิจัยและทีมประเมิน

ฉบับที่ 4 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการศึกษาปรากฏการณ์ของการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากการกระทำ และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้วิจัยใช้เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์ทีมแกนนำในแต่ละโครงการ

ฉบับที่ 5 แบบสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อประเมินความพึงพอใจ จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ประกอบการสัมภาษณ์เพื่อประเมินความพึงพอใจในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ ครู นักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาและผู้ปกครอง ซึ่งผู้ที่ใช้เครื่องมือนี้คือผู้วิจัยและทีมประเมิน

ฉบับที่ 6 แบบบันทึกและสังเกตพฤติกรรมการทำงานโรงเรียนวิถีพุทธ จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ประกอบการสังเกตเพื่อบันทึกพฤติกรรมการทำงานโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งผู้ที่ใช้เครื่องมือนี้คือผู้วิจัยและทีมประเมิน

2. การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ

ในขั้นตอนการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติผู้ร่วมวิจัยได้กำหนดให้มีกิจกรรมที่ดำเนินการ

3 กิจกรรมย่อย คือ 1) การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ 2) การวางแผนการติดตามและรายงานความก้าวหน้าของโครงการ และ 3) การสรุปและประเมินผลโครงการ โดยมีรายละเอียดในการดำเนินงานดังนี้

2.1 การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ (implementation) ในช่วงระหว่างวันที่ 20 สิงหาคม 2565 ถึง วันที่ 24 ตุลาคม 2565 ซึ่งแต่ละทีมงานโครงการได้นำโครงการลงสู่การปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้ตามหัววันที่กำหนด หลังจากนั้นแต่ละทีมได้ร่วมกันสรุปผลการดำเนินงานโครงการที่ตนเองรับผิดชอบเพื่อนำเสนอต่อกลุ่มผู้ร่วมวิจัยโดยมีรายละเอียดการดำเนินงานโครงการของแต่ละทีมงานโครงการสรุปเป็นภาพรวมได้ดังนี้

โครงการที่ 1 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นายอภิสิทธิ์ ศรีบุตร และนายแสงจันทร์ เลพล มีสมาชิกร่วมทีมอีก 8 คน ซึ่งจากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติสรุปผลได้ดังนี้

กิจกรรมที่ดำเนินการ รวม 7 กิจกรรม ประกอบด้วย (1) การจัดทำป้ายโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียน (2) การจัดหาพระพุทธรูปเพื่อประดิษฐานไว้บริเวณหน้าโรงเรียน (3) การจัดหาพระพุทธรูป

ประจำห้องเรียน (4) การจัดทำและติดตั้งพระพุทธรูปศาสนาสุภาสิต วาฑะธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่างๆ ในบริเวณโรงเรียน เช่น บริเวณนั่งพักผ่อนของนักเรียน โรงอาหาร หอประชุม และริมทางเดิน เป็นต้น (5) การดูแลรักษาอาคาร สถานที่ ภายในบริเวณโรงเรียนให้มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น (6) การจัดให้มีห้องพระพุทธรูปศาสนาหรือลานธรรมในโรงเรียน และ (7) การรณรงค์และมีข้อห้ามเพื่อไม่ให้มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ 100 % ภายในโรงเรียน

ทั้งนี้ ในการดำเนินงานของทีมโครงการที่ 1 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ มีภาพประกอบการดำเนินงานดังภาพที่ 26

ภาพที่ 20 ภาพประกอบการดำเนินงานโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ

โครงการที่ 2 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมประจำวันพระ มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นางบรรจง ศรีสุนทร และนางบัวไข จันทร์ทอง มีสมาชิกในทีมอีก 7 คน จากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติสรุปผลได้ดังนี้

กิจกรรมที่ดำเนินการ รวม 4 กิจกรรม ประกอบด้วย (1) การรณรงค์ให้ครูและนักเรียนใส่เสื้อขาวทุกคน (2) การรณรงค์และส่งเสริมเรื่องการทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ (3) การรณรงค์และส่งเสริมด้านรับประทานอาหารมังสวิรัตในมื้อกลางวัน และ (4) การจัดกิจกรรมการสวดมนต์แปล

ทั้งนี้ ในการดำเนินงานของทีมโครงการที่ 2 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมประจำวันพระ มีภาพประกอบการดำเนินงานดังภาพที่ 21

ภาพที่ 21 ภาพประกอบการดำเนินงานโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมประจำวันพระ

โครงการที่ 3 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นางสมสมัย วรรณพราหมณ์ และนายวิทย์ เพ็งธรรม มีสมาชิกในทีมอีก 7 คน จากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติสรุปผลได้ดังนี้

กิจกรรมที่ดำเนินการ รวม 5 กิจกรรม ประกอบด้วย (1) การจัดกิจกรรมเพื่อการบริหารจิตเจริญปัญญาก่อนเข้าเรียน เข้า ป้าย ทั้งครู และ นักเรียน (2) การจัดกิจกรรมการบูรณาการวิถีพุทธ ทุกกลุ่มสาระและบูรณาการวิถีพุทธในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (3) ครู พานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง (4) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียน ทุกคน ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ และ (5) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

ทั้งนี้ ในการดำเนินงานของทีมโครงการที่ 3 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน มีภาพประกอบการดำเนินงานดังภาพที่ 22

ภาพที่ 22 ภาพประกอบการดำเนินงานโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน

โครงการที่ 4 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นางสาวพัทธนันท์ ชะนะชิต และนางศศิธร วงศ์ชาติ มีสมาชิกในทีมอีก 7 คน จากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติสรุปผลได้ดังนี้

กิจกรรมที่ดำเนินการ รวม 5 กิจกรรม ประกอบด้วย (1) การจัดกิจกรรมด้านการรักษาศิล 5 (2) การรณรงค์และส่งเสริมเรื่องมารยาทด้านการยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม (3) การฝึกมารยาทก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหารรับประทานอาหาร ไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ (4) การรณรงค์และส่งเสริมด้านการประหยัด ออม ถนอมใช้ เงิน และ สิ่งของ และ (5) การสร้างวินัยและสร้างนิสัยใฝ่รู้ สู้สิ่งยากให้กับครูและนักเรียน

ทั้งนี้ ในการดำเนินงานของทีมโครงการที่ 4 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน มีภาพประกอบการดำเนินงานดังภาพที่ 23

ภาพที่ 23 ภาพประกอบการดำเนินงานโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครูผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน

โครงการที่ 5 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นางสาวณัฐชนก หุ่นฝน และนายศักดิ์दानุวัฒน์ แก้วเศษ มีสมาชิกในทีมอีก 7 คน จากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติสรุปผลได้ดังนี้

กิจกรรมที่ดำเนินการ รวม 8 กิจกรรม ประกอบด้วย (1) การคัดกรองและรณรงค์เพื่อไม่ให้มีอาหารขยะขายในโรงเรียน (2) การรณรงค์และสร้างจิตสำนึกให้กับครูเรื่องการไม่ดู ด่า นักเรียน (3) การจัดกิจกรรมเพื่อชื่นชมคุณความดีคนที่ความดีหน้าเสาธงทุกวัน (4) การจัดกิจกรรมโฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี (5) การส่งเสริมให้ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี (6) การจัดกิจกรรมเพื่อให้ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอบได้ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย (7) การจัดกิจกรรมด้านการบริหารจัดการ เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง และ (8) การนิมนต์พระมาสอนศีลธรรมในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ

ทั้งนี้ ในการดำเนินงานของทีมโครงการที่ 5 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ มีภาพประกอบการดำเนินงานดังภาพที่ 24

ภาพที่ 24 ภาพประกอบการดำเนินงานโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ

3. การสะท้อนผลขั้นตอนการปฏิบัติ

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกิจกรรมนี้ขึ้นเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2565 ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม โดยมีกิจกรรมการสะท้อนผล 2 กิจกรรมย่อยคือ 1) การสะท้อนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) และ 2) การสรุปผลการนำหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) ไปปฏิบัติ โดยในแต่ละกิจกรรมมีรายละเอียดของการดำเนินการดังนี้

1) การสะท้อนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR)

กิจกรรมนี้เริ่มจากผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดประเด็นคำถามรวม 4 ข้อ คือ 1) สิ่งที่เกิดหวงจากการทำงานในครั้งนี้คืออะไร 2) สิ่งที่ยังบรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร 3) สิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร และ 4) ถ้ามีงานแบบนี้อีก เราจะปรับปรุงข้อใดบ้าง อย่างไรร จากนั้นแต่ละทีมงานโครงการได้ผลัดกันตอบข้อคำถามต่าง ๆ ตามประเด็นและร่วมแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมที่ละกลุ่มจนครบทั้ง 5 กลุ่ม ซึ่งการจัดกิจกรรมนี้เป็นไปภายใต้หลักการ 1) เป็นธรรมชาติสบาย ๆ อาจนั่งเก้าอี้หรือปูเสื่อนานในท่าที่สบายที่สุด 2) เรียบง่าย แต่มีแบบแผน (สัมพันธ์กัน แต่มี

ช่องว่างให้กัน) 3) เห็นหน้ากันทุกคน (เห็นรอยยิ้ม อุดมการณ์ และการพูดคุย) และ 4) เห็นข้อมูลเหมือนกันไปพร้อม ๆ กัน (ตรวจสอบ/สอบถามและเพิ่มเติมได้) ซึ่งจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวได้ข้อสรุปร่วมกันดังนี้

1) สิ่งที่คาดหวังจากการทำงานครั้งนี้คืออะไร

สิ่งที่ทีมงานโครงการทั้ง 5 โครงการคาดหวังจากการทำงานคือ การทำงานให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ โดยคาดหวังว่าเมื่อได้ดำเนินงานโครงการทุกโครงการเสร็จสิ้นแล้วจะผ่านเกณฑ์การประเมินการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานทุกตัวบ่งชี้อยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไป

2) สิ่งที่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร

สิ่งที่บรรลุความคาดหวังของการนำแผนปฏิบัติการหรือโครงการลงสู่การปฏิบัติในครั้งนี้ พบว่าในการนำแผนงานโครงการทั้ง 5 ลงสู่การปฏิบัติได้บรรลุความคาดหวังทุกโครงการเนื่องด้วยทุกโครงการนั้นผ่านเกณฑ์การประเมินที่กำหนดอยู่ในระดับ “ดี” ขึ้นไปทุกตัวบ่งชี้ ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังที่ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดไว้ ดังผลการประเมินในตารางที่ 14

ตารางที่ 14 ผลการประเมินการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในแต่ละโครงการ

ข้อ	ด้าน/ตัวบ่งชี้	ผลการประเมิน					
		มีการดำเนินการ					ไม่มีการดำเนินการ
		ดีเยี่ยม 5	ดีมาก 4	ดี 3	พอใช้ 2	ควรปรับปรุง 1	
---	โครงการที่ 1โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ	---	---	---	---	---	---
1	มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ		✓				
2	มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน	✓					
3	มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน		✓				
4	มีพระพุทธรูปศาสนสุภาษิต วาเชธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่างๆ		✓				
5	มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น		✓				
6	มีห้องพระพุทธรูปศาสนาหรือลานธรรม		✓				
7	ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ 100 %	✓					
---	โครงการที่ 2 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมประจำวันพระ	---	---	---	---	---	---
1	ใส่เสื้อขาวทุกคน	✓					
2	ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์	✓					
3	รับประทานอาหารมังสวิรัตินมื้อกลางวัน		✓				
4	สวดมนต์แปล	✓					
---	โครงการที่ 3โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน	---	---	---	---	---	---
1	บริหารจัดการ เจริญปัญญาก่อนเข้าเรียน เข้า บ่าย ทั้งครูและนักเรียน		✓				
2	บูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา		✓				

ตารางที่ 14 ผลการประเมินการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในแต่ละโครงการ (ต่อ)

ข้อ	ด้าน/ตัวบ่งชี้	ผลการประเมิน					
		มีการดำเนินการ					ไม่มีการ ดำเนินการ
		ดีเยี่ยม 5	ดีมาก 4	ดี 3	พอใช้ 2	ควร ปรับปรุง 1	
3	ครู พานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง	✓					
4	ครู ผู้บริหาร และ นักเรียน ทุกคน ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้	✓					
5	ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง	✓					
---	โครงการที่ 4 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านคุณธรรมครู ผู้บริหารโรงเรียนและนักเรียน	---	---	---	---	---	---
1	รักษาศีล 5	✓					
2	ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม	✓					
3	ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหาร รับประทานอาหาร ไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ	✓					
4	ประหยัด ออม ถนอมใช้ เงิน และสิ่งของ	✓					
5	มีนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่เรียน	✓					
---	โครงการที่ 5 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ						
1	ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน	✓					
2	ไม่ดูด่านักเรียน	✓					
3	ชื่นชมคุณความดีหน้าเสาธงทุกวัน	✓					
4	โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี	✓					
5	ครู ผู้บริหารและนักเรียนมีสมุดบันทึกความดี		✓				
6	ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอบได้ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย		✓				
7	บริหารจัดการ เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง		✓				
8	มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ		✓				

จากตารางที่ 14 พบว่า ผลการประเมินการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในแต่ละด้านมีผลการประเมินดังนี้คือ

โครงการที่ 1โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ ตัวบ่งชี้ที่อยู่ในระดับดีเยี่ยมได้แก่ มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน และไม่มีสิ่งเสียดสี เหล้า บุหรี่ 100 % ตัวบ่งชี้ที่อยู่ในระดับดีมาก ได้แก่ มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน มีพระพุทธรูปศาสนา-สุภาพ วาเชธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่างๆ มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น และมีห้องพระพุทธรูปศาสนาหรือลานธรรม

โครงการที่ 2 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมประจำวันพระ มีตัวบ่งชี้ที่มีผลการประเมินในระดับดีเยี่ยม ได้แก่ ใส่เสื้อขาวทุกคน ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ และสวดมนต์แปล และมีตัวบ่งชี้อยู่ในระดับดีมาก ได้แก่ รับประทานอาหารมังสวิรัตในมื้อกลางวัน

โครงการที่ 3 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน มีตัวบ่งชี้ในระดับดีเยี่ยม ได้แก่ ครู พานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ และครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง และมีตัวบ่งชี้ในระดับดีมาก ได้แก่ บูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระและในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

โครงการที่ 4 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร โรงเรียน และนักเรียน พบว่า ทุกตัวบ่งชี้มีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยม ได้แก่ รักษาศีล 5 ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหารรับประทานอาหารไม่ดัง ไม่หก ไม่เหลือ ประหยัด ออม ถนอมใช้ เงิน และสิ่งของ และมีนิสัยใฝ่รู้ สู้งาน

โครงการที่ 5 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ มีตัวบ่งชี้ที่มีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยม ได้แก่ ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน ไม่ดูดนักเรียน ชื่นชมคุณความดีหน้าเสาธงทุกวัน และจัดโฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำ ความดี มีตัวบ่งชี้ที่มีผลการประเมินอยู่ในระดับดีมาก ได้แก่ ครู ผู้บริหารและนักเรียนมีสมุดบันทึกความดี ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอบได้ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง และมีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

3) สิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร

ในการนำโครงการทั้ง 5 ลงสู่การปฏิบัติ ไม่พบว่ามีสิ่งที่ยังไม่บรรลุบรรลุความคาดหวังแต่ อย่างใด ทั้งนี้เป็นเพราะกลุ่มผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความเสียสละ และทุ่มเทแรงกาย แรงใจ ภายใต้ทรัพยากรการบริหารที่มีอยู่อย่างจำกัด

4) ถ้ามีงานแบบนี้อีก เราจะปรับปรุงข้อใดบ้าง อย่างไร

ทุกทีมงานโครงการมีความเห็นร่วมกันว่าในการดำเนินงานโครงการต่าง ๆ นั้น นอกจากจะอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่ายแล้ว สิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คืองบประมาณในการบริหารจัดการในแต่ละโครงการ ซึ่งในการดำเนินงานโครงการทั้ง 5 ในครั้งนี้ได้งบประมาณหลักมาจากการจัดทำผ้าป่าการศึกษา และจากเงินสำรองของสถานศึกษาที่ผู้ปกครองนักเรียนได้ร่วมกันบริจาคไว้ในปีก่อน รวมทั้งการระดมทุนจากผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย จึงทำให้โครงการต่าง ๆ มีงบประมาณเพียงพอเพื่อการดำเนินงาน แต่ในการจัดงานในลักษณะนี้ในคราวต่อไปควรมีการวางแผนการจัดหางบประมาณแต่เนิ่น ๆ

2) การสรุปผลการนำหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) ไปปฏิบัติ

ในการสรุปผลการนำหลักการทำงานเป็นทีมไปปฏิบัตินั้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสรุปผลโดยแบ่งออกตามลำดับขั้น 5 ขั้นดังนี้คือ

1) ขั้นประสบการณ์(experiences)

ในขั้นนี้ทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นจะเริ่มจากการให้ผู้ร่วมวิจัยแต่ละคนได้ใช้ประสบการณ์เดิมที่ตนเองมีอยู่ในการระดมความคิดเห็นต่อการทำงานในแต่ละกิจกรรม โดยผู้วิจัยได้พยายามกระตุ้นให้ผู้ร่วมวิจัยดึงเอาประสบการณ์ของตัวเองออกมาใช้ในการเรียนรู้ และให้มีความสามารถในการแบ่งปันประสบการณ์ที่เหมือนหรือแตกต่างไปจากตนเองได้ ซึ่งสิ่งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อประโยชน์ต่อตัวผู้ร่วม

วิจัยคือการที่ผู้ร่วมวิจัยได้ตั้งประสบการณ์ของตนเองออกมาเสนอร่วมกับเพื่อนๆ จะทำให้รู้สึกว่าคุณได้มีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกคนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อกลุ่ม มีคนรับฟังเรื่องราวของตนเอง และมีโอกาสในการรับรู้เรื่องราวของผู้ร่วมวิจัยคนอื่น ๆ อีกด้วย ซึ่งจะทำให้มีความรู้เพิ่มขึ้นและทำให้สัมพันธ์ภาพในกลุ่มผู้ร่วมวิจัยเป็นไปด้วยดี ส่วนที่ประโยชน์ต่อผู้วิจัยคือไม่ต้องเสียเวลาในการอธิบายหรือยกตัวอย่างให้ผู้ร่วมวิจัยฟัง เพียงแต่ใช้เวลาเล็กน้อยกระตุ้นให้ผู้ร่วมวิจัยได้เล่าประสบการณ์ของตนเอง และในบางกิจกรรมอาจต้องใช้เอกสารประกอบในการนำเสนอ เช่น การให้ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคในการทำงานแบบต่าง ๆ การเขียนแผนงานโครงการ เป็นต้น

2) ขั้นสะท้อนคิดและอภิปราย (reflection and discussion)

เป็นขั้นที่ผู้วิจัยได้ปล่อยให้ผู้ร่วมวิจัยแสดงความคิดเห็น และความรู้สึกของตนเองต่อการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยจะเป็นผู้กำหนดประเด็นการวิเคราะห์ วิเคราะห์ กิจกรรมนี้จะทำให้ผู้ร่วมวิจัยได้เรียนรู้ถึงความคิด ความรู้สึกของคนอื่นที่ต่างไปจากตนเองซึ่ง จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้กว้างขวางขึ้น และจากการผลสะท้อนความคิดเห็นเป็นการอภิปรายจะทำให้ได้ข้อสรุปที่หลากหลาย หรือมีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ผู้ร่วมวิจัยยังได้เรียนรู้ถึงการทำงานเป็นทีม บทบาทของสมาชิกที่ดีที่จะทำให้งานสำเร็จ การควบคุมตนเองและการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นอีกด้วย แต่ทั้งนี้ ในการที่ผู้ร่วมวิจัยจะอภิปรายหรือร่วมแสดงความคิดเห็นได้มากน้อยแค่ไหน หรือเป็นไปตามจุดประสงค์ของการจัดกิจกรรมหรือไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งที่คุณผู้วิจัยจัดเตรียมซึ่งประกอบไปด้วยประเด็นอภิปรายหรือตารางวิเคราะห์เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยทำงานได้สำเร็จ

3) ขั้นความคิดรวบยอด(conception)

เป็นขั้นที่ผู้ร่วมวิจัยได้เรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาหรือพัฒนาด้านพุทธิพิสัย(cognitive) ซึ่งเกิดได้หลายทาง เช่น จากการบรรยายของผู้วิจัย การมอบหมายให้อ่านจากเอกสาร ตำรา หรือได้จากการสะท้อนความคิดเห็นหรืออภิปรายในขั้นตอนที่ 2 โดยผู้วิจัยจะสรุปความคิดรวบยอดให้จากการอภิปรายและการนำเสนอของผู้ร่วมวิจัยแต่ละคนซึ่งจะส่งผลให้ผู้ร่วมวิจัยเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอดได้ ซึ่งความคิดรวบยอดนี้จะส่งผลไปถึงการเปลี่ยนแปลงเจตคติ หรือความเข้าใจในเนื้อหาขั้นตอนของการฝึกทักษะต่างๆ ที่จะช่วยทำให้ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติได้ง่ายขึ้น

4) ขั้นทดลองหรือประยุกต์ใช้แนวคิด(experimentation/application)

เป็นขั้นที่ผู้ร่วมวิจัยได้ทดลองใช้ความคิดรวบยอดหรือผลิตขั้นความคิดรวบยอดในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การสนทนา การทำแผนภูมิ การลงมือฝึกปฏิบัติ ซึ่งจะเป็นการแสดงถึงผลของความสำเร็จของการเรียนรู้ในขั้นตอนที่ 1 ถึง 3 โดยผู้วิจัยสามารถใช้กิจกรรมในองค์ประกอบนี้ในการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้

5) ขั้นสรุปและประเมินผล (conclusion and evaluation)

เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันสรุปและประเมินผลในการดำเนินการตามขั้นตอนที่ 4 เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการสรุปและประเมินผลนั้นมาใช้ประกอบการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินการต่อไป โดยการดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาในส่วนที่ยังไม่บรรลุความคาดหวัง เพื่อให้บรรลุความคาดหวัง และดำเนินการในส่วนที่บรรลุความคาดหวังแล้วเพื่อให้งานหรือกิจกรรมนั้น ๆ ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องต่อไป

ผลจากการนำแผนลงสู่การปฏิบัติทำให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการทำงานภายใต้หลักการทำงานเป็นทีมที่มีองค์ประกอบสำคัญ 7 ประการคือ (1) การมีเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนของแต่ละทีม (2) สมาชิกทุกคนในทีมมีส่วนร่วมในการทำงาน (3) มีสมาชิกในทีม

ที่มีความรู้ความสามารถ (4) ภายในทีมมีบรรยากาศที่ดีของการปฏิบัติงานร่วมกัน (5) สมาชิกในทีมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (6) ทุกคนมีความเชื่อมั่นในทีม และ (7) สมาชิกทุกคนมีบทบาทและส่วนร่วมในทีมและมีการมอบหมายงานที่ชัดเจน

นอกจากนี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยยังเกิดการเรียนรู้ร่วมกันอีกว่าในขั้นตอนการปฏิบัติเป็นขั้นตอนที่ใช้ระยะเวลาที่ยาวนานกว่าขั้นตอนอื่น ๆ ที่ผ่านมา อีกทั้งยังมีความคาบเกี่ยวกับขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล(observing) อีกด้วย ดังนั้น จึงมีความเห็นร่วมกันว่าควรดำเนินการในสองขั้นตอนคือขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ(acting) และขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล(observing) ไปพร้อม ๆ กันในลักษณะทำไปสังเกตไปจึงจะทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นปัจจุบันและตรงกับความเป็นจริง ทั้งนี้ มีภาพประกอบกิจกรรมขั้นตอนการสะท้อนผลการปฏิบัติงานดังภาพที่ 25

ภาพที่ 25 ภาพบรรยากาศการดำเนินงานในขั้นตอนการสะท้อนผลการปฏิบัติงาน

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล (observing)

เนื่องจากขั้นตอนการสังเกตผล(ขั้นตอนที่ 4) นั้นมีความคาบเกี่ยวกับขั้นตอนการปฏิบัติ (ขั้นตอนที่ 3) จึงต้องทำเป็นกิจกรรมควบคู่กันไปพร้อมๆ กันในลักษณะทำไปสังเกตผลไป ดังนั้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจึงได้ร่วมกันกำหนดให้มีกิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผลรวม 3 กิจกรรม คือ 1) การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน ซึ่งสรุปเป็นตารางแสดงกิจกรรมและการดำเนินงานได้ดังตารางที่ 15

ตารางที่ 15 กิจกรรมและวิธีการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผล

ครั้งที่	วัน/เวลาที่ดำเนินการ	กิจกรรม	วิธีการดำเนินงาน
1	13 สิงหาคม 2565	การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยในการสังเกตผล	-ร่วมกันกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่จะใช้ในการสังเกตผลในขั้นตอนที่ 3 (การปฏิบัติ)
2	20 และ 27 สิงหาคม 2565	การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้	- ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ และเพื่อสะท้อนผลสำเร็จของการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ - ร่วมกันสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริงเกี่ยวกับเทคนิควิธีและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผล
3	30 ตุลาคม 2565	การสะท้อนผลการดำเนินงาน	-ร่วมกันถอดบทเรียนที่ได้จากการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน

จากตารางที่ 15 กิจกรรมและวิธีการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผล พบว่า ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดกิจกรรมในขั้นตอนการสังเกตผลออกเป็น 3 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยในการสังเกตผล เพื่อร่วมกันกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่จะใช้ในการสังเกตผลในขั้นตอนที่ 3 (การปฏิบัติ) 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ และเพื่อสะท้อนผลสำเร็จของการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ และร่วมกันสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริงเกี่ยวกับเทคนิควิธีและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผล 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน เพื่อร่วมกันถอดบทเรียนที่ได้จากการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน โดยในแต่ละกิจกรรมมีรายละเอียดในการดำเนินงานดังนี้

1) การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล เป็นกิจกรรมที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดขึ้นเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2565 ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุก-พิทยาคม ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาที่คาบเกี่ยวกับขั้นตอนการวางแผน โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือที่จะใช้ในการสังเกตผลการวิจัยและใช้เป็นเครื่องมือในการติดตามผลการดำเนินงานโครงการทั้ง 5 โครงการ โดยได้นำเอาเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยต่าง ๆ ที่เกิดจากการระดมความคิดเห็นและจัดกระทำร่วมกันมาวิเคราะห์เพื่อจัดทำข้อสรุปเกี่ยวกับเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่จะใช้ในการสังเกตผลการดำเนินงานในขั้นตอนที่ 3 (การปฏิบัติ) ซึ่งสรุปได้ดังตารางที่ 16

ตารางที่ 16 การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยเพื่อใช้ในการสังเกตผลขั้นตอนการปฏิบัติ

เทคนิค/เครื่องมือในการสังเกต	วัตถุประสงค์ในการใช้เครื่องมือ	ผู้ใช้เครื่องมือการสังเกต
การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก	ใช้กับทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ผู้วิจัย
การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ	ใช้กับทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ผู้วิจัย
บันทึกภาคสนาม	ใช้กับทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย
บันทึกอนุทิน	ใช้กับทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย
เครื่องบันทึกเสียง	ใช้กับทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย
เครื่องบันทึกภาพ	ใช้กับทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 1	ใช้ก่อนและหลัง การนำโครงการไปปฏิบัติ	ผู้วิจัยและทีมประเมิน
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 2	ใช้สังเกตความก้าวหน้าในการดำเนินโครงการ	ผู้วิจัยและทีมประเมิน
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 3	ใช้ประเมินโครงการเป็นรายโครงการ	ผู้วิจัยและทีมประเมิน
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 4	ใช้หลังนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ	ผู้วิจัยและทีมประเมิน
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 5	ใช้หลังนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ	ผู้วิจัยและทีมประเมิน
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 6	ใช้ระหว่างการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ	ผู้วิจัยและทีมประเมิน

จากตารางที่ 16 การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยเพื่อใช้ในการสังเกตผลขั้นตอนการปฏิบัติ พบว่าผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดเครื่องมือต่าง ๆ ดังนี้ คือ ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึกกับทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติโดยผู้วิจัย ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการในทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติโดยผู้วิจัย ใช้บันทึกภาคสนามในทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติโดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ใช้บันทึกอนุทินกับทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติโดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ใช้เครื่องบันทึกเสียงกับทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติโดยผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย ใช้เครื่องบันทึกภาพกับทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติโดยผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย ใช้เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 1 ก่อนและหลังการนำโครงการไปปฏิบัติโดยผู้วิจัยและทีมประเมิน ใช้เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 2 เพื่อสังเกต

ความก้าวหน้าในการดำเนินโครงการโดยผู้วิจัยและทีมประเมิน ใช้เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 3 เพื่อประเมินโครงการเป็นรายโครงการโดยผู้วิจัยและทีมประเมิน ใช้เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 4 หลังนำโครงการลงสู่การปฏิบัติโดยผู้วิจัยและทีมประเมิน ใช้เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 5 ระหว่างการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติโดยผู้วิจัยและทีมประเมิน ใช้เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 6 หลังนำโครงการลงสู่การปฏิบัติโดยผู้วิจัยและทีมประเมิน

2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบ่งระยะเวลาในการจัดกิจกรรมออกเป็น 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเล่าเรื่องเพื่อนำเสนอความก้าวหน้าของโครงการในระหว่างดำเนินการ และระยะที่ 2 การสะท้อนผลสำเร็จในการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ ซึ่งผลจากการจัดกิจกรรมทั้ง 2 ระยะสรุปได้ดังนี้

ระยะที่ 1 การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเล่าเรื่อง เพื่อนำเสนอความก้าวหน้าของโครงการในระหว่างดำเนินการ

จัดขึ้นเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2565 ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้จัดให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยให้ทีมงานโครงการของแต่ละทีมผลัดกันเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการนำโครงการที่ตนเองรับผิดชอบลงสู่การปฏิบัติ ภายใต้ข้อคำถามที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดขึ้นคือ 1) วิธีการจัดกิจกรรมของโครงการเป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้หรือไม่ 2) ความก้าวหน้าของโครงการเป็นอย่างไร 3) กิจกรรมที่จัดทำบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ 4) มีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานอย่างไร 5) การใช้ทรัพยากรทางการบริหารได้ผลเป็นอย่างไร และ 6) การปฏิบัติงานภายใต้หลักการทำงานเป็นทีมเป็นอย่างไร

ทั้งนี้ ได้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้นำเอาข้อมูลการสังเกตที่ได้มาจากการใช้เทคนิควิธี และเครื่องมือต่าง ๆ คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกภาคสนาม บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกภาพ เครื่องบันทึกเสียง รวมทั้งผลจากการใช้เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 2 แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ และเครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 6 ที่ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ในครั้งก่อนมาร่วมกันพิจารณาเพื่อนำมาเพิ่มเติมเข้าด้วยกันกับสิ่งที่ผู้ร่วมวิจัยแต่ละรายได้นำเสนอด้วย ดังภาพที่ 26

ภาพที่ 26 กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระยะที่ 1 ของขั้นตอนการสังเกตผล

จากผลจากวิเคราะห์ข้อมูลจากเทคนิควิธีและเครื่องมือต่าง ๆ ที่ได้นำไปใช้พร้อมกับการนำเสนอของแต่ละทีมงานโครงการดังกล่าวในข้างต้น สามารถสรุปเป็นภาพรวมทุกโครงการตามประเด็นคำถาม 6 ข้อดังนี้

1) วิธีการจัดกิจกรรมของโครงการเป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้หรือไม่?

จากการนำเสนอผลการดำเนินงานของทีมงานโครงการในแต่ละโครงการสามารถสรุปได้ว่าทุกทีมงานได้ดำเนินการตามแผนงานโครงการที่ได้วางแผนเอาไว้

2) ความก้าวหน้าของโครงการเป็นอย่างไร?

แต่ละทีมงานโครงการได้นำเสนอผลการดำเนินงานซึ่งสรุปเป็นภาพรวมของแต่ละทีมงานโครงการได้ดังนี้

โครงการที่ 1 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นายอภิสิทธิ์ ศรีบุตร และนายแสงจันทร์ เลพล มีสมาชิกร่วมทีมอีก 8 คน จากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ รวม 7 กิจกรรม สรุปผลการติดตามความคืบหน้าในการดำเนินงานดังนี้ (1) มีการจัดทำป้ายโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียน (2) มีการจัดหาพระพุทธรูปเพื่อประดิษฐานไว้บริเวณหน้าโรงเรียน (3) มีการจัดหาพระพุทธรูปประจำห้องเรียนแต่ละห้อง (4) มีการจัดทำและติดตั้งพระพุทธรูปศาสนาสุภาจิตวาทะธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่างๆ ในบริเวณโรงเรียน เช่น บริเวณนั่งพักผ่อนของนักเรียน โรงอาหาร หอประชุม และริมทางเดิน เป็นต้น (5) มีการดูแลรักษาอาคาร สถานที่ ภายในบริเวณโรงเรียนให้มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น (6) มีการจัดให้มีห้องพระพุทธรูปศาสนาหรือลานธรรมในโรงเรียน และ (7) มีการรณรงค์และมีข้อห้ามเพื่อไม่ให้มีสิ่งเสียดสี เหล้า บุหรี่ 100 % ภายในโรงเรียน ผลจากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ พบว่า สมาชิกในทีมต่างให้ความร่วมมือในการดำเนินงานโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) มีการดำเนินงานโดยให้ทุกคนมีส่วนร่วม และเปิดโอกาสให้ทุกคนได้นำเสนอความคิดเห็นในการทำงานได้อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น มีประสิทธิภาพและบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้คือทุกตัวบ่งชี้มีการดำเนินงานที่ต่อเนื่องและบรรลุตามเป้าหมาย

โครงการที่ 2 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมประจำวันพระ มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นางบรรจง ศรีสุนทร และนางบัวไข จันทร์ทอง มีสมาชิกในทีมอีก 7 คน ได้มีการดำเนินงานรวม 4 กิจกรรม ประกอบด้วย (1) มีการรณรงค์ให้ครูและนักเรียนใส่เสื้อขาวทุกคนในวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (2) มีการรณรงค์และส่งเสริมเรื่องการทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ (3) มีการรณรงค์และส่งเสริมด้านรับประทานอาหารมังสวิรัตินึ่งมือกลางวัน และ (4) มีการจัดกิจกรรมการสวดมนต์แปล ผลจากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ พบว่า สมาชิกในทีมต่างให้ความร่วมมือในการดำเนินงานโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) มีการดำเนินงาน โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วม และเปิดโอกาสให้ทุกคนได้นำเสนอความคิดเห็นในการทำงานได้อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น มีประสิทธิภาพและบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้คือทุกตัวบ่งชี้มีการดำเนินงานที่ต่อเนื่องและบรรลุตามเป้าหมาย

โครงการที่ 3 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นางสมสมัย วรรณพราหมณ์ และนายวิสัย เพ็งธรรม มีสมาชิกในทีมอีก 7 คน จากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติสรุปผลได้ดังนี้ มีการดำเนินงาน รวม 5 กิจกรรม ประกอบด้วย (1) มีการจัดกิจกรรมเพื่อการบริหารจัดการ เจริญปัญญาก่อนเข้าเรียน เข้า บ่าย ทั้งครู และ นักเรียน (2) มี การจัดกิจกรรมการบูรณาการวิถีพุทธ ทุกกลุ่มสาระและบูรณาการวิถีพุทธในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (3) ครู พานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง (4) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียน ทุกคน ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ และ (5) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ผลจากการนำโครงการ

ลงสู่การปฏิบัติ พบว่า สมาชิกในทีมต่างให้ความร่วมมือในการดำเนินงานโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) มีการดำเนินงานโดยให้ทุกคนมีส่วนร่วม และเปิดโอกาสให้ทุกคนได้นำเสนอความคิดเห็นในการทำงานได้อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น มีประสิทธิภาพและบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้คือทุกตัวบ่งชี้มีการดำเนินงานที่ต่อเนื่องและบรรลุตามเป้าหมาย

โครงการที่ 4 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร โรงเรียน และนักเรียน มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นางสาวพัทธนันท์ ชะนะชิต และนางศศิธร วงศ์ชาติ มีสมาชิกในทีมอีก 7 คน มีกิจกรรมที่ดำเนินการ รวม 5 กิจกรรม ประกอบด้วย (1) มีการจัดกิจกรรมด้านการรักษาศีล 5 (2) มีการรณรงค์และส่งเสริมเรื่องมารยาทด้านการยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม (3) มีการฝึกมารยาทก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหารรับประทานอาหาร ไม่ดัง ไม่หก ไม่เหลือ (4) มีการรณรงค์และส่งเสริมด้านการประหยัด ออม ถนอมใช้ เงิน และ สิ่งของ และ (5) มีการจัดกิจกรรมเพื่อการสร้างวินัยและสร้างนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่สิ่งยากให้กับครูและนักเรียน ผลจากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ พบว่า สมาชิกในทีมต่างให้ความร่วมมือในการดำเนินงานโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) มีการดำเนินงานโดยให้ทุกคนมีส่วนร่วม และเปิดโอกาสให้ทุกคนได้นำเสนอความคิดเห็นในการทำงานได้อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น มีประสิทธิภาพและบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้คือทุกตัวบ่งชี้มีการดำเนินงานที่ต่อเนื่องและบรรลุตามเป้าหมาย

โครงการที่ 5 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นางสาวณัฐชนก ท่งฝน และนายศักดิ์दानุวัฒน์ แก้วเศษ มีสมาชิกในทีมอีก 7 คน ได้มีการดำเนินงาน รวม 8 กิจกรรม ประกอบด้วย (1) ดำเนินการคัดกรองและรณรงค์เพื่อไม่ให้มีอาหารขยะขายในโรงเรียน (2) ดำเนินการรณรงค์และสร้างจิตสำนึกให้กับครูเรื่องการไม่ดู ไม่ด่า นักเรียน (3) ดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อชื่นชมคุณความดีคนที่ความดีหน้าเสาธงทุกวัน (4) ดำเนินการจัดกิจกรรมโฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี (5) ดำเนินการส่งเสริมให้ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี (6) ดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อให้ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอบไต่ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย (7) ดำเนินการจัดกิจกรรมด้านการบริหารจัดการ เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง และ (8) มีการนิมนต์พระมาสอนศีลธรรมในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ ผลจากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ พบว่า สมาชิกในทีมต่างให้ความร่วมมือในการดำเนินงานโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) มีการดำเนินงานโดยให้ทุกคนมีส่วนร่วม และเปิดโอกาสให้ทุกคนได้นำเสนอความคิดเห็นในการทำงานได้อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น มีประสิทธิภาพและบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้คือทุกตัวบ่งชี้มีการดำเนินงานที่ต่อเนื่องและบรรลุตามเป้าหมาย

3) กิจกรรมที่จัดทำบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่

ทุกโครงการ กิจกรรม บรรลุตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายในการดำเนินงานที่วางไว้คือ มีผลการประเมินทุกตัวชี้วัดอยู่ในระดับดีขึ้นไปทุกรายการ สามารถรักษาระดับและมาตรฐานในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธได้อย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญคือมีหลายตัวบ่งชี้ที่ได้ระดับคุณภาพดีเยี่ยม และทุกกิจกรรมมีการพัฒนาและมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น

4) มีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานอย่างไร?

ในการดำเนินงานทุกโครงการมีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้นบ้างเล็กน้อย เช่น ในบางครั้งมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมไม่ครบเนื่องจากผู้ร่วมวิจัยส่วนใหญ่ติดภารกิจ เช่น ผู้วิจัยบางคนมีอาชีพเกษตรกรต้องออกไปประกอบอาชีพตามฤดูกาล หรือบางรายรับราชการอาจติดงานและภารกิจที่จำเป็น เป็นต้น ทั้งนี้ ผู้วิจัยไม่สามารถระบุวันเวลาในการนัดหมายได้เองจึงต้องรอการตัดสินใจร่วมจากกลุ่มผู้ร่วมวิจัยเพราะผู้ร่วมวิจัยส่วนใหญ่มีภารกิจที่ต่างกัน และในบางครั้งต้องมีการยกเลิกการนัดหมายเนื่องจากสภาพอากาศที่แปรปรวน เช่น ฝนตกหนักจนทำให้เดินทางไม่สะดวก หรือในบางครั้งต้องยกเลิกการนัดหมายเพราะผู้ร่วมวิจัยแต่ละคนมีเวลาว่างไม่ตรงกัน เป็นต้น

5) การใช้ทรัพยากรทางการบริหารได้ผลเป็นอย่างไร?

ในการใช้ทรัพยากรทางการบริหารที่ประกอบด้วยคน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ นั้น ทีมงานโครงการทุกโครงการได้ดำเนินการภายใต้แผนงานและกิจกรรมที่ได้วางเอาไว้ จึงพบว่า ประสบผลสำเร็จตามที่ได้ออกแบบเอาไว้ในระดับหนึ่งแล้ว ดังจะเห็นได้จากการที่ทุกทีมงานโครงการสามารถดำเนินกิจกรรมในแต่ละกิจกรรมไปได้อย่างคล่องตัวและมีประสิทธิภาพ ส่วนค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นนั้น ส่วนหนึ่งได้มาจากงบประมาณหลักของโรงเรียนที่จัดสรรโดยต้นสังกัดเพื่อนำมาบูรณาการเข้ากับงาน และบางส่วนได้จากการจัดทำผ้าป่าการศึกษาร่วมกับชาวบ้าน

6) การปฏิบัติงานภายใต้หลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) เป็นอย่างไร ?

ในการดำเนินกิจกรรมของทุกทีมงานโครงการได้มีการนำเอาหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) ไปใช้ในทุกระบวนการโดยองค์ประกอบของการทำงานเป็นทีมสำหรับใช้เป็นตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention) ในการขับเคลื่อนการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยหลักการทำงานเป็นทีม 7 ประการที่สำคัญคือ (1) การมีเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน (2) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน (3) มีสมาชิกในทีมที่มีความรู้ความสามารถ (4) มีบรรยากาศที่ดีของการปฏิบัติงานร่วมกัน (5) รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (6) มีความเชื่อมั่นในทีม และ (7) มีบทบาทและการมอบหมายงานที่ชัดเจน

ระยะที่ 2 การสะท้อนผลสำเร็จในการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ จัดขึ้นเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2565 ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม โดยผู้วิจัยและทีมประเมินได้นำเสนอผลการประเมินที่ได้จากการใช้เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 1 แบบประเมินสภาพการดำเนินงานการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม เพื่อเปรียบเทียบและแสดงให้เห็นถึงผลการดำเนินงานทั้งก่อนและหลังการนำแผนปฏิบัติการหรือโครงการลงสู่การปฏิบัติ ให้ผู้ร่วมวิจัยได้รับทราบและสะท้อนผลของการปฏิบัติร่วมกัน

ทั้งนี้ ผลจากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งที่เป็น การเปลี่ยนแปลงตามที่คาดหวัง และการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง เกิดขึ้น ดังผลการประเมินโดยทีม ประเมินที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้ร่วมวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดของผลการประเมินเพื่อเปรียบเทียบการ ปฏิบัติงานทั้งก่อนและหลังการนำแผนลงสู่การปฏิบัติในตารางที่ 17

ตารางที่ 17 การประเมินและเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ก่อนและหลัง
การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ

ข้อ	ด้าน/ตัวบ่งชี้	ผลการประเมินตนเอง	
		ก่อนดำเนินการโครงการ	หลังการดำเนินโครงการ
---	โครงการที่ 1 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ ด้านกายภาพ	----- --	----- -
1	มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ	ดีมาก	ดีเยี่ยม
2	มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน	ดีเยี่ยม	ดีเยี่ยม
3	มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน	ดีมาก	ดีเยี่ยม
4	มีพระพุทธรูปศาสนาสถาน วาเชธรรม พระราชดำรัสติด ตามที่ต่างๆ	ดีมาก	ดีเยี่ยม
5	มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น	ดีมาก	ดีเยี่ยม
6	มีห้องพระพุทธรูปศาสนาหรือลานธรรม	ดีมาก	ดีเยี่ยม
7	ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ 100 %	ดีเยี่ยม	ดีเยี่ยม
---	โครงการที่ 2 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถี พุทธด้านกิจกรรมประจำวันพระ	----- -----	----- ---
1	ใส่เสื้อขาวทุกคน	ดีเยี่ยม	ดีเยี่ยม
2	ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์	ดีเยี่ยม	ดีเยี่ยม
3	รับประทานอาหารมังสวิรัตินมูกกลางวัน	ดีมาก	ดีเยี่ยม
4	สวดมนต์แปล	ดีเยี่ยม	ดีเยี่ยม
---	โครงการที่ 3 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ ด้านการเรียนการสอน	----- -----	----- -
1	บริหารจัดการ เจริญปัญญาก่อนเข้าเรียน เข้า บ่าย ทั้งครู และนักเรียน	ดีมาก	ดีเยี่ยม
2	บูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา	ดีมาก	ดีเยี่ยม
3	ครูพานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสา สัปดาห์ละ 1 ครั้ง	ดีเยี่ยม	ดีเยี่ยม
4	ครู ผู้บริหาร และ นักเรียน ทุกคน ไปปฏิบัติศาสนกิจที่ วัดเดือนละครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้	ดีเยี่ยม	ดีเยี่ยม
5	ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติธรรม อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง	ดีเยี่ยม	ดีเยี่ยม
---	โครงการที่ 4 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถี พุทธด้านด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และ นักเรียน	----- -----	----- ---
1	รักษาศีล 5	ดีเยี่ยม	ดีเยี่ยม
2	ยิ้มง่าย ไหวสว้ย กราบงาม	ดีเยี่ยม	ดีเยี่ยม
3	ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหาร รับประทานอาหาร ไม่ดัง ไม่หก ไม่เหลือ	ดีเยี่ยม	ดีเยี่ยม
4	ประหยัด ออม ถนอมใช้ เงิน และสิ่งของ	ดีเยี่ยม	ดีเยี่ยม
5	มีนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่เรียน	ดีเยี่ยม	ดีเยี่ยม

ตารางที่ 17 การประเมินและเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ก่อนและหลังการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ (ต่อ)

ข้อ	ด้าน/ตัวบ่งชี้	ผลการประเมินตนเอง	
		ก่อนดำเนินการโครงการ	หลังการดำเนินโครงการ
---	โครงการที่ 5 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ	-	-
1	ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน	ดีเยี่ยม	ดีเยี่ยม
2	ไม่ดูดนักเรียน	ดีเยี่ยม	ดีเยี่ยม
3	ชื่นชมคุณความดีหน้าเสาธงทุกวัน	ดีมาก	ดีเยี่ยม
4	โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี	ดีเยี่ยม	ดีเยี่ยม
5	ครู ผู้บริหารและนักเรียนมีสมุดบันทึกความดี	ดีมาก	ดีเยี่ยม
6	ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอบได้ธรรมชาติเป็น อย่างน้อย	ดี	ดีเยี่ยม
7	บริหารจัดการ เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง	ดีมาก	ดีเยี่ยม
8	มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ	ดีมาก	ดีเยี่ยม

จากตารางที่ 22 ผลการประเมินการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุก-พิทยาคม เพื่อเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานก่อนและหลังการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ โดยภาพรวมพบว่าทุกโครงการ ทุกตัวบ่งชี้ มีผลการประเมินอยู่ในระดับที่สูงขึ้นกว่าเดิม และสูงกว่าระดับ “ดี” ซึ่งสูงกว่าค่าเป้าหมายที่ผู้ร่วมวิจัยตั้งเอาไว้ โดยทุกโครงการ ทุกตัวบ่งชี้มีผลการประเมินหลังการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดีเยี่ยม”

3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน เป็นกิจกรรมสุดท้ายที่จัดให้มีขึ้นในขั้นตอนการสังเกตผล ซึ่งจัดขึ้นในวันเสาร์ที่ 30 ตุลาคม 2565 ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม เป็นการนำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในขั้นตอนการปฏิบัติทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพที่ได้นำไปใช้มานำเสนอเพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเพื่อการรับรู้ร่วมกัน ดังภาพประกอบที่ 27

ภาพที่ 27 กิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผล

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเอาเทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) มาใช้ โดยให้ผู้ร่วมวิจัยทุกคนมีส่วนร่วม และอาศัยคำถามดังนี้คือ 1) คาดหวังอะไรจากงานครั้งนี้ 2) สิ่งที่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร 3) สิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร และ 4) ถ้ามีงานแบบนี้อีกเราจะปรับปรุงข้อใดบ้าง อย่างไร

ผลจากการนำเอาเทคนิควิเคราะห์หลังการปฏิบัติมาใช้ในการสะท้อนผลการดำเนินงานขั้นตอนการปฏิบัติซึ่งมีทั้งหมด 3 กิจกรรม คือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน 2) การประเมินสภาพการดำเนินงานวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมก่อนนำแผนลงสู่การปฏิบัติ และ 3) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ สามารถสรุปได้ดังนี้

1) สิ่งที่คาดหวังจากการดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติ

ผู้ร่วมวิจัยคาดหวังว่าหลังจากนำโครงการทุกโครงการลงสู่การปฏิบัติ จะสามารถดำเนินงานผ่านเกณฑ์อัตลักษณ์ 29 ประการโรงเรียนวิถีพุทธในระดับดีขึ้นทุกด้าน ทุกตัวบ่งชี้ เกิดการเรียนรู้จากการดำเนินงานทั้งในระดับตัวบุคคล กลุ่มบุคคลระดับโรงเรียน เกิดความรู้ใหม่จากการดำเนินงาน และการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมมีความต่อเนื่องและยั่งยืน

2) สิ่งที่บรรลุความคาดหวัง

จากผลการประเมินการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมเพื่อเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานก่อนและหลังการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติโดยภาพรวมพบว่าทุกโครงการ ทุกตัวบ่งชี้มีผลการประเมินอยู่ในระดับที่สูงขึ้นกว่าเดิม และทุกตัวชี้วัดมีผลการประเมินสูงกว่าระดับ “ดี” ซึ่งสูงกว่าค่าเป้าหมายที่ผู้ร่วมวิจัยตั้งเอาไว้ โดยมีผลการประเมินหลังการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดีเยี่ยม” ทุกโครงการ ทุกตัวบ่งชี้ นอกจากนี้ยังพบว่าเกิดการเรียนรู้จากการดำเนินงานทั้งในระดับตัวบุคคล กลุ่มบุคคลระดับโรงเรียน เกิดความรู้ใหม่จากการดำเนินงาน และการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมมีความต่อเนื่องและยั่งยืน โดยการขับเคลื่อนของผู้ร่วมวิจัยที่ใช้หลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) มาเป็นตัวสอดแทรกกับแผนปฏิบัติการ (action plan) เพื่อดำเนินงานตามกรอบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

3) สิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวัง

จากการดำเนินงานในภาพรวมทุกอย่างเป็นไปตามเป้าหมายคือความคาดหวังที่ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันกำหนด แต่เพื่อให้การขับเคลื่อนงานโรงเรียนวิถีพุทธมีความต่อเนื่องและยั่งยืน ผู้ร่วมวิจัยจึงเห็นพ้องกันว่าควรจะมีการดำเนินงานในรอบวงที่ 2 อีก 1 รอบวง คือ การวางแผนใหม่ การปฏิบัติใหม่ การสังเกตผลใหม่ และการสะท้อนผลใหม่

4) ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงและพัฒนางาน

เพื่อให้การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธขับเคลื่อนไปอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน ผู้ร่วมวิจัยควรให้ความร่วมมือกันในการดำเนินงานทุกขั้นตอน พร้อมรับการติดตาม ขยายผลลงไปยังชุมชนเพื่อดูว่าผลจากการดำเนินงานนั้นได้ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชน และชุมชนมีสภาพที่เปลี่ยนแปลงอันเกิดจากผลของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมหรือไม่

หลังการจัดกิจกรรมสะท้อนผลเสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยได้กล่าวขอบคุณผู้ร่วมวิจัยทุกคนที่ได้ให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมจนสำเร็จด้วยดีทุกประการ พร้อมทั้งให้ผู้ร่วมวิจัยร่วมกันกำหนดวัน

ในการทำงานขั้นตอนต่อไปคือ การสะท้อนผล (Reflecting) ซึ่งผู้ร่วมวิจัยมีมติร่วมกันให้มีการดำเนินการขั้นตอนการสะท้อนผลในวันเสาร์ที่ 26 พฤศจิกายน 2565 ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ก่อนที่จะแยกย้ายกันกลับ

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล (reflecting)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกิจกรรมการสะท้อนผลขึ้นในวันเสาร์ที่ 26 พฤศจิกายน 2565 ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม โดยเริ่มตั้งแต่เวลา 09.00 น. ผู้วิจัยได้นำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในทุกขั้นตอนที่ผ่านมาทุกขั้นตอน เริ่มจากขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ และขั้นตอนการสังเกตผล ทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกภาคสนาม บันทึกกอนทุนข้อมูลจากเครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ นำเสนอให้ผู้ร่วมวิจัยได้รับทราบร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกัน ทั้งนี้ เป็นการดำเนินการตามแนวคิดหนึ่งของการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมที่นำมากล่าวถึงข้างต้นด้วยว่า “...ปัจจัยด้านการสะท้อนกลับของปัญหาจากการดำเนินงาน (action-reflection) ซึ่งจัดในรูปของการถกเถียงอภิปรายกัน...กิจกรรมนี้จะช่วยพัฒนาความสามารถของชุมชนให้เกิดความคิดรวบยอด รู้จักจับกฎเกณฑ์ทางทฤษฎีจากกิจกรรมต่างๆ ที่ได้ดำเนินกันมา...”

การจัดกิจกรรมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาข้อสรุปร่วมกันว่าแต่ละขั้นตอนประกอบไปด้วยกิจกรรมอะไรบ้าง และกิจกรรมนั้น ๆ มีผลการปฏิบัติเป็นอย่างไร กระทำสำเร็จหรือไม่สำเร็จอย่างไร และมีข้อสังเกตที่ได้อย่างไรบ้าง (ดูภาพที่ 28)

ภาพที่ 28 กิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผล

ทั้งนี้ จากการดำเนินการสะท้อนผลร่วมกันดังกล่าวนี้ ทำให้ได้มาซึ่งข้อสรุปร่วมกัน ดังตารางที่ 18

ตารางที่ 18 สรุปผลการปฏิบัติงานย้อนหลังตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการ การวางแผน และการปฏิบัติและการสังเกตผล

ขั้นตอน	กิจกรรมที่ดำเนินการ	ผลการปฏิบัติ
การเตรียมการ (preparation)	ระยะที่ 1 เตรียมการก่อนลงพื้นที่ ประกอบด้วย 2 กิจกรรมคือ การกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัย และการเตรียมความพร้อมของผู้วิจัย	สำเร็จตามวัตถุประสงค์
	ระยะที่ 2 การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือการเปิดตัวโครงการวิจัยและนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัย การนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการวิจัย และการจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัย	สำเร็จตามวัตถุประสงค์
การวางแผน (planning)	ประกอบด้วย 3 กิจกรรม ได้แก่ 1. การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลง 2. การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) 3. การสะท้อนผลการดำเนินงาน	สำเร็จตามวัตถุประสงค์
การปฏิบัติ (acting)	ประกอบด้วย 3 กิจกรรม ได้แก่ 1. การเตรียมการก่อนนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ 2. การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ 3. การสะท้อนผลขั้นตอนการปฏิบัติ	สำเร็จตามวัตถุประสงค์
การสังเกต (observing)	ประกอบด้วย 3 กิจกรรม ได้แก่ 1. การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยในการสังเกตผล 2. การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3. การสะท้อนผลการดำเนินงาน	สำเร็จตามวัตถุประสงค์

จากตารางที่ 18 สรุปผลการปฏิบัติงานย้อนหลังตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการ การวางแผน การปฏิบัติ และการสังเกตผล พบว่า ในแต่ละขั้นตอนมีผลการปฏิบัติดังนี้

ขั้นการเตรียมการ (preparation) รวม 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือการดำเนินงานเพื่อกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัย และการเตรียมความพร้อมของผู้วิจัย ซึ่งประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือตามความคาดหวังที่กำหนด โดยมีข้อสังเกตว่าการให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการศึกษาของโรงเรียนได้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในกิจกรรมเป็นการให้สิทธิและความเท่าเทียมกันในการที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมในการวิจัยซึ่งวิธีการนี้ทำให้ทุกฝ่ายเกิดความพึงพอใจ และยังพบว่า การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัยก่อนการลงพื้นที่จริงนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ผู้วิจัยเกิดความพร้อมในทุกๆ ด้านก่อนที่จะเผชิญกับสภาพการณ์จริงในสนามหรือพื้นที่ที่จะทำการวิจัย และระยะที่ 2 มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือการเปิดตัวโครงการวิจัยและนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัย การนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการวิจัย และการจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัย ซึ่งพบว่าประสบผลสำเร็จในการลงมือปฏิบัติทุกกิจกรรม โดยมีข้อสังเกตว่าสาเหตุที่การเปิดตัวโครงการวิจัยประสบผลสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัยหรือผู้ร่วมวิจัยทั้ง 46 คน ที่มาร่วมกิจกรรมกันโดยพร้อมเพรียงและให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมอย่างเต็มที่ ส่วนในการนำเสนอแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะนำมาใช้ในการวิจัยนั้นพบว่าการแจกเอกสารประกอบการบรรยายและการลงมือฝึกปฏิบัติสามารถช่วยสร้างทักษะให้กับผู้ร่วมวิจัยได้ระดับหนึ่ง

แต่เนื่องจากพื้นฐานความรู้ของผู้ร่วมวิจัยที่แตกต่างกันจึงจำเป็นต้องนำเสนออย่างช้า ๆ และทบทวนซ้ำ ๆ รวมทั้งให้ผู้ร่วมวิจัยที่เรียนรู้ได้เร็วช่วยเหลือผู้ที่เรียนรู้ได้ช้ากว่า เป็นต้น และการจัดทำปฏิทินการดำเนินงานเพื่อการวิจัยนั้นพบว่าผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำปฏิทินการดำเนินงานขึ้นอย่างคร่าว ๆ ในเบื้องต้นเพราะยังไม่ทราบว่าเมื่อได้ดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนจริงจะต้องปรับเปลี่ยนกิจกรรมหรือเพิ่มเติมกิจกรรมได้อีกบ้าง

การวางแผน (planning) มีกิจกรรมที่ดำเนินการ รวม 3 กิจกรรมคือ การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลง การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) และการสะท้อนผลการดำเนินงาน ซึ่งพบว่าประสบผลสำเร็จในการลงมือปฏิบัติทุกกิจกรรม โดยมีข้อสังเกตว่าในกิจกรรมการวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นช่วงแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการนำเสนอสภาพปัจจุบัน ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบันมานำเสนอสู่สงวนสนทนา จึงทำให้ทุกคนเกิดความสนใจและให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมเป็นอย่างดีและจากการที่ให้ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวนั้น ๆ เป็นอย่างดีมานำเสนอเพิ่มเติมเข้าไปอีก เช่น ให้ผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้านมาเล่าประวัติหมู่บ้าน ให้ผู้รับผิดชอบงานโรงเรียนวิถีพุทธมาเล่าประวัติความเป็นมาและสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ก็ยังทำให้ผู้เข้าร่วมในการวิจัยเกิดความอยากรู้อยากเห็นและเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันมากขึ้นอีกด้วย ส่วนในการจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) นั้นพบว่าค่อนข้างใช้เวลาพอสมควรในขั้นตอนของการจัดทำร่างแผนปฏิบัติการเนื่องจากต้องใช้ความรู้ในเชิงวิชาการเกี่ยวกับการเขียนแผนงานโครงการด้วย และพบว่าผู้ที่เป็นกำลังสำคัญในการเขียนแผนงานโครงการคือผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกและครูที่รับผิดชอบการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

การปฏิบัติ (acting) มีการดำเนินงานรวม 3 กิจกรรม คือ การเตรียมการก่อนนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ และการสะท้อนผลขั้นตอนการปฏิบัติ โดยมีข้อสังเกตว่าสาเหตุที่แต่ละกิจกรรมประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้นั้นเพราะความร่วมมือของผู้ร่วมวิจัยทุกคนนั่นเอง และโดยเฉพาะการที่โครงการต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ได้ก็เพราะผู้ร่วมวิจัยได้ใช้วิธีการบริหารจัดการทรัพยากรทางการบริหาร อันได้แก่ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การสังเกต(observing) มีกิจกรรมที่ดำเนินการ รวม 3 กิจกรรม คือ การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยในการสังเกตผล การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสะท้อนผลการดำเนินงาน ซึ่งพบว่าประสบผลสำเร็จในการลงมือปฏิบัติทุกกิจกรรม โดยมีข้อสังเกตว่ากิจกรรมที่ใช้เวลาในการปฏิบัติมากที่สุดคือการออกแบบเครื่องมือในการวิจัยทั้ง 6 ฉบับที่ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำขึ้น เนื่องจากต้องใช้ความรู้ความสามารถในเชิงวิชาการที่ค่อนข้างสูงและต้องผ่านกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญอีก 5 ท่าน

จากนั้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้นำเอาเทคนิคการถอดบทเรียน (lesson distilled) มาใช้ในการทบทวนประสบการณ์การนำโครงการที่ผ่านมาในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอกซึ่งทำให้เกิดผลอย่างที่เป็นอยู่ ทั้งที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จ รวมทั้งนำเอาแนวคิดการสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ตามทัศนะของ Heron (1996 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวาณิช, 2549) มาประยุกต์ใช้ร่วมกัน โดยกิจกรรมนี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันถอดบทเรียนเกี่ยวกับการนำโครงการของตนลงสู่การปฏิบัติเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน

ทั้งนี้ ก่อนดำเนินการจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้จัดลำดับขั้นตอนในการถอดบทเรียนดังนี้คือ 1) ขั้นเตรียมการ 2) ขั้นตอนการถอดบทเรียน และ 3) ชิ้นรายงานการถอดบทเรียน โดยในแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดของการดำเนินการดังนี้

1) **ขั้นเตรียมการ** มีการดำเนินการดังนี้

1.1) การสร้างทีมงานเพื่อช่วยในการดำเนินการจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน โดยทีมงานเหล่านี้ได้มาจากการคัดเลือกของผู้ร่วมวิจัยทุกคนเพื่อทำหน้าที่ต่างๆ ตามข้อ 1.2)

1.2) การกำหนดบทบาทหน้าที่ของทีมงานถอดบทเรียน ซึ่งประกอบด้วย

1.2.1) หัวหน้าทีมหรือผู้เอื้อ คือ นายจรรย์ มีดคำบง ทำหน้าที่เป็นผู้ที่ทำให้การถอดบทเรียนในการดำเนินงานให้เป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายที่กำหนด

1.2.2) ผู้อำนวยการกระบวนการ คือ นางสาวพัชรา ศรีหาทับ เป็นผู้ที่กระตุ้นให้ผู้ร่วมถอดบทเรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นจากกิจกรรมที่ได้ปฏิบัติ

1.2.3) ผู้จัดบันทึกคือ นางสาวณัฐชนก หุ่นผ่น ผู้บันทึกเสียง คือ นางนิภารัตน์ การุญ และผู้บันทึกภาพคือ นายอัษฎา นามวิเศษ ทำหน้าที่บันทึกผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ การอภิปรายของผู้ร่วมถอดบทเรียน พร้อมทั้งร่วมกันเรียบเรียงเป็นเรื่องราวตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดการดำเนินงาน

1.2.4) ผู้ประสานงาน คือ นายแสงจันทร์ เลพล และ นายธนา อาจศักดิ์ดา ร่วมทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือให้ทีมงานถอดบทเรียนในการประสานความร่วมมือและช่วยกระตุ้นให้ผู้ร่วมวิจัยมีความตื่นตัวพร้อมที่จะร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา

1.2.5) การกำหนดประเด็นในการถอดบทเรียน ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดประเด็นการถอดบทเรียน ดังนี้ (1) โครงการที่ได้ทำไปแล้วคืออะไร (2) การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติประสบผลสำเร็จหรือไม่ (3) มีกิจกรรมใดบ้างที่ประสบผลสำเร็จ เพราะอะไร (4) มีกิจกรรมใดที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะอะไร (5) หากจะดำเนินงานโครงการนั้นต่อไปอีกจะทำอย่างไร และ (6) ความพึงพอใจต่อผลโครงการนั้นเป็นอย่างไร

1.3) การเลือกเทคนิคการถอดบทเรียน ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้เลือกเอาเทคนิคการถอดบทเรียน(lessen distilled) มาประยุกต์ใช้ร่วมกับเทคนิคการสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ตามทัศนะของ Heron (1996 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวาณิช, 2549)

2) **ขั้นดำเนินการถอดบทเรียน** เริ่มต้นขึ้นด้วยการสร้างบรรยากาศ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมการถอดบทเรียนมีความผ่อนคลายเป็นกันเอง ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันร้องเพลงประกอบกายบริหารเพื่อสร้างความพร้อมและสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลายก่อนการถอดบทเรียนโดยใช้เวลาประมาณ 5 นาที จากนั้นหัวหน้าทีมงานถอดบทเรียน และผู้อำนวยการกระบวนการ ได้ร่วมกันชี้แจงให้ผู้ร่วมถอดบทเรียนเข้าใจวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินกิจกรรมเพื่อให้สามารถทบทวนความทรงจำจากการเข้าร่วมกิจกรรมที่ผ่านมาที่จะนำเข้าสู่ประเด็นสำคัญของการถอดบทเรียน จากนั้นแต่ละทีมงานโครงการได้ส่งตัวแทนของแต่ละโครงการมานำเสนอผลการดำเนินงานโครงการของตนเพื่อให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้รับรู้ร่วมกัน โดยประเด็นของการนำเสนอมี 6 ข้อ คือ 1) โครงการที่ได้ทำไปแล้วคืออะไร 2) การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติประสบผลสำเร็จหรือไม่ 3) มีกิจกรรมใดบ้างที่ประสบผลสำเร็จ เพราะอะไร 4) มีกิจกรรมใดที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะอะไร 5) หากจะดำเนินงานโครงการนั้นต่อไปอีกจะทำอย่างไร และ 6) ความพึงพอใจต่อผลโครงการนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งจะขอยกเอาคำพูดของตัวแทนทีมงานโครงการแต่ละท่านได้นำเสนอไว้ดังนี้ (ดูภาพที่ 29-30)

ทีมงานเราให้ความช่วยเหลือกันดีมาก
ทำให้งานราบรื่นและประสบผลสำเร็จ...

ภาพที่ 29 ตัวแทนโครงการที่ 1 ร่วมถอดบทเรียนในชั้นสะท้อนผล

“ทีมที่ 1 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ มีจุดมุ่งหมายเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพให้มีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้ (1) จัดให้มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ (2) จัดให้มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน (3) จัดให้มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน (4) จัดให้มีพระพุทธรูปศาสน-สุภาสิต วาเทธรรม พระราชดำรัส ติดตามที่ต่างๆ (5) จัดบริเวณโรงเรียนให้มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น (6) จัดให้มีห้องพระพุทธรูปศาสนา หรือลานธรรม และ (7) จัดกิจกรรมรณรงค์การปลอดสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ในโรงเรียน 100 % ผลการประเมินโครงการ พบว่า มีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยม ทุกตัวบ่งชี้...” (ตัวแทนโครงการที่ 1, 26 พฤศจิกายน 2565)

ทีมงานเราให้ความร่วมมือกันดีมาก
ครับ ไม่ต่างจากทีมแรก...

ภาพที่ 30 ตัวแทนโครงการที่ 2 ร่วมถอดบทเรียนในชั้นสะท้อนผล

“ทีมที่ 2 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการจัดกิจกรรมประจำวัน พระ มีจุดมุ่งหมายเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการจัดกิจกรรมประจำวันพระให้มีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้ (1) กำหนดวันให้ทุกคนในโรงเรียนใส่เสื้อขาวทุกคน (2) จัดให้มีกิจกรรมทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ (3) รณรงค์ให้มีการรับประทานอาหารมังสวิรัตในมื้อกลางวัน และ (4) จัดให้มีกิจกรรมการสวดมนต์แปล ทั้งนี้ ผลจากการประเมินโครงการภายหลังการดำเนินงานพบว่ามีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยม ทุกตัวบ่งชี้...” (ตัวแทนโครงการที่ 2, 26 พฤศจิกายน 2565)

ทีมงานนี้ก็เข้มแข็งและให้ความร่วมมือดีมากเหมือนสองทีมที่ผ่านมาครับ...

ภาพที่ 31 ตัวแทนโครงการที่ 3 ร่วมถอดบทเรียนในชั้นสะท้อนผล

“ทีมที่ 3 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน มีจุดมุ่งหมายเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนากิจการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้คือ (1) จัดให้มีกิจกรรมการบริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เช้า บ่าย ทั้งครู และ นักเรียน (2) บูรณาการวิถีพุทธในทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (3) ครูพานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง (4) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียน ทุกคน ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละครั้ง โดยมีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ และ (5) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ทั้งนี้ ผลจากการประเมินโครงการภายหลังการดำเนินงานพบว่ามีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยม ทุกตัวบ่งชี้...” (ตัวแทนโครงการที่ 3, 26 พฤศจิกายน 2565)

ทีมงานพวกเราก็ให้ความร่วมมือกันดีค่ะ ส่งผลให้ทุกงานประสบผลสำเร็จด้วยดี...

ภาพที่ 32 ตัวแทนโครงการที่ 4 ร่วมถอดบทเรียนในชั้นสะท้อนผล

“ทีมที่ 4 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร โรงเรียน และนักเรียน มีจุดมุ่งหมายเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนากิจการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียนให้มีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้คือ (1) จัดกิจกรรมเพื่อเน้นย้ำด้านการรักษาศีล 5 (2) รณรงค์และเน้นการยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงามให้กับครูและนักเรียนทุกคน (3) ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหารรับประทานอาหาร ไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ (4) รณรงค์และจัดกิจกรรมด้านการประหยัด ออม ถนอมใช้ เงิน และ สิ่งของ และ (5) ฝึกให้ครูและนักเรียนมีนิสัยใฝ่รู้ สู้งานขยัน ทั้งนี้ ผลจากการประเมินโครงการภายหลังการดำเนินงานพบว่ามีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยม ทุกตัวบ่งชี้...” (ตัวแทนโครงการที่ 4, 26 พฤศจิกายน 2565)

ทีมงานนี้ก็สุดยอดครับ ไม่ต่างจากทีมอื่นๆ
ที่ได้รายงานผลไปแล้ว...

ภาพที่ 33 ตัวแทนโครงการที่ 5 ร่วมถอดบทเรียนในชั้นสะท้อนผล

“ทีมที่ 5 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ มีจุดมุ่งหมายเพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธให้มีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้คือ (1) ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน (2) ไม่ดูตำ นักเรียน (3) ชื่นชมคุณความดีหน้าเสาธงทุกวัน (4) โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี (5) ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี (6) ครู ผู้บริหาร และนักเรียนสอบได้ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย (7) บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง และ (8) มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้ ผลจากการประเมินโครงการภายหลังการดำเนินงานพบว่า มีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยม ทุกตัวบ่งชี้...”

(ตัวแทนโครงการที่ 5, 26 พฤศจิกายน 2565)

หลังจากการนำเสนอของแต่ละทีมงานโครงการเสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสรุปและบันทึกผลของการสะท้อนผลไว้เป็นหลักฐาน และในช่วงสุดท้ายของการสะท้อนผล ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสะท้อนผลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากการกระทำทั้งระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับสถานศึกษา และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้แผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก และใช้หลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) ที่ถือเป็นตัวสอดแทรกเสริมไปปฏิบัติตามวงจรแบบเกลียวสว่านในช่วงวงจรแรก ซึ่งเริ่มตั้งแต่ขั้นการเตรียมการ การวางแผน การปฏิบัติ และการสังเกต โดยสรุปได้ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ พบว่า การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ผลการประเมินโครงการทุกโครงการ ทุกตัวชี้วัดมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยมซึ่งสูงกว่าเป้าหมายที่ผู้ร่วมวิจัยตั้งไว้คือในระดับ “ดี” อีกทั้งยังส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนคือนักเรียนโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์คือ “ดี เก่ง มีความสุข” ดังนี้คือ “ดี” คือสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ มีจิตใจงาม มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งทางด้านจิตใจ และพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น มีวินัย เอื้อเฟื้อ แกื้อกูลผู้อื่น มีเหตุผล รับผิดชอบต่อหน้าที่ ซื่อสัตย์ พากเพียร ขยัน ประหยัด มีจิตสำนึก ในประชาธิปไตย รักษาสิ่งแวดล้อม และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข “เก่ง” คือเป็นคนที่มีความสามารถสูงในการดำเนินชีวิต มีความรอบรู้ในเรื่องของไทยและสากล ทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันเทคโนโลยี มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถพิเศษเฉพาะทางและพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ

เป็นผู้นำผู้ตามที่ดี รู้จักแก้ปัญหาและสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้มีความสุข คือเป็นคนที่มีสุขภาพดี ทั้งกายจิตใจ ร่างแข็งแรง ร่าเริงแจ่มใส รู้จักและมีความเข้าใจตนเอง เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดี และ “มีความสุข” ในการเรียนรู้และการทำงาน มีความรักต่อทุกสรรพสิ่ง ปลอดภัยจากอบายมุข และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียงแก่อัตภาพ ส่วนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระดับสถานศึกษาพบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารจัดการ สถานศึกษาโดยบุคลากรในสถานศึกษา ผู้ปกครอง และชุมชนต่างเกิดความตระหนักร่วม และเกิดศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน ทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครู และผู้บริหารได้เกิดความเพียรพยายามในการสนับสนุนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษา และมีการปฏิบัติตนเองเพื่อที่จะสนับสนุนและเป็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียนตามวิถีพุทธ

การเรียนรู้จากการกระทำ พบว่า ในระดับตัวบุคคลได้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การเรียนรู้เกี่ยวกับหลักการทำงานเป็นทีม การเรียนรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ โดยผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้รับความรู้ทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติร่วมกันจนสามารถขับเคลื่อนงานโรงเรียนวิถีพุทธให้บรรลุเป้าหมาย ในระดับกลุ่มบุคคล พบว่า เกิดสัมพันธ์ภาพอันดีต่อกันและกัน เกิดทีมงานที่เข้มแข็ง รักใคร่ สามัคคี และร่วมกันขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธจนสำเร็จตามเป้าหมาย และในระดับสถานศึกษา พบว่า สถานศึกษามีบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้ และการพัฒนาไตรสิกขา หรือมีบรรยากาศแห่งการส่งเสริมการมีวัฒนธรรม การแสวงปัญญาและมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน มีบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีความเมตตา กรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อครูด้วยกัน เป็นต้น

ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้แผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก และใช้หลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) ที่ถือเป็นตัวสอดแทรกเสริมไปใช้ในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน พบว่า ผู้ร่วมวิจัยได้รับความรู้ใหม่เกี่ยวกับหลักการทำงานเป็นทีม โดยได้เรียนรู้ว่า องค์ประกอบของการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) สำหรับใช้เป็นตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention) ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย 7 ด้านคือ (1) การมีเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน (2) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน (3) มีสมาชิกในทีมที่มีความรู้ความสามารถ (4) มีบรรยากาศที่ดีของการปฏิบัติงานร่วมกัน (5) รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (6) มีความเชื่อมั่นในทีม และ (7) มีบทบาทและการมอบหมายงานที่ชัดเจน

ผลลัพธ์ในการพัฒนาการบริหารสถานศึกษา (Outcomes) ที่ได้จากการดำเนินงานตามวงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม วงจรที่ 1

นอกจากการดำเนินงานจะบรรลุความคาดหวังหรือเป้าหมายที่ผู้ร่วมวิจัยคาดหวัง หรือตั้งเป้าหมายไว้ว่าหลังจากการนำโครงการทั้ง 5 ลงสู่การปฏิบัติแล้ว จะมีผลการประเมินทุกด้านทุกตัวชี้วัดอยู่ในระดับดีขึ้นไป ซึ่งในภาพรวมพบว่าผลการประเมินทุกโครงการอยู่ในระดับดีเยี่ยมทุกตัวบ่งชี้ ยังพบว่าในด้านผลลัพธ์ในการพัฒนาการบริหารสถานศึกษา (Outcomes of School administration) ซึ่งเป็นผลการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ครู และสถานศึกษา มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือมีการพัฒนามากขึ้นหลังจากที่ผู้วิจัย (ผู้บริหารสถานศึกษา) ได้นำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มาช่วยในการขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา และยังพบว่า การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธได้ส่งผลไปยังชุมชนซึ่งในปัจจุบันได้เข้าร่วมเป็นหมู่บ้านรักษาศีลห้าโดยชาวบ้านซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนได้น้อมนำหลักศีลห้ามาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน ภายใต้หลักการคือ หลักศีลธรรมและ

วัฒนธรรม สุขภาพอนามัย สัมมาชีพ สันติสุข ศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ กตัญญูกตเวทิตา ธรรม และสามัคคีธรรม

หลังจากการจัดกิจกรรมการสะท้อนผลเสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยได้กล่าวขอบคุณผู้ร่วมวิจัยทุกคน แล้วมีการนัดหมายการดำเนินงานในขั้นตอนวางแผนใหม่ (Re-planning) ในวันจันทร์ที่ 15 ธันวาคม 2565 ในเวลาหลังเลิกเรียน ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ก่อนที่จะแยกย้ายกันกลับบ้าน

วงจรที่ 2

ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (re-planning)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันดำเนินการในขั้นตอนการวางแผนใหม่ขึ้นในวันจันทร์ 15 ธันวาคม 2565 ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม โดยใช้เวลาหลังเลิกเรียน ซึ่งผู้วิจัยได้เน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้มีการวางแผนใหม่ โดยนำเอาผลที่ได้จากการดำเนินงานในวงจรที่ 1 มาทบทวน ศึกษา วิเคราะห์ ร่วมกันว่า จะดำเนินการพัฒนางานโรงเรียนวิถีพุทธในขั้นตอนการวางแผนใหม่อย่างไร โดยผู้วิจัยได้นำเสนอผลการดำเนินงานใน ทุกขั้นตอนที่ผ่านมาให้ผู้ร่วมวิจัยทราบและรับรู้ร่วมกัน (ดูภาพที่ 34)

ภาพที่ 34 การจัดกิจกรรมในขั้นตอนการวางแผนใหม่

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันทำการทบทวนและวิเคราะห์ข้อมูลการดำเนินงานในทุกขั้นตอนที่ผ่านมาอีกครั้งหนึ่ง ก่อนที่จะนำเสนอผลการประเมินเปรียบเทียบความก้าวหน้าในการดำเนินงานซึ่งเป็นการนำแผนปฏิบัติการคืองานโครงการทั้ง 5 ให้แก่ผู้ร่วมวิจัยทราบ พร้อมทั้งนำเสนอให้เห็นถึงสิ่งที่บรรลุความคาดหวังและสิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวัง ก่อนที่จะร่วมกันวางแผนการดำเนินงานในวงจรที่ 2 ต่อไป ซึ่งสรุปเป็นภาพรวมได้ดังตารางที่ 19

ตารางที่ 19 ผลจากการนำแผนปฏิบัติการลงสู่การปฏิบัติในภาพรวม

โครงการที่	ชื่อโครงการ	รวมตัวบ่งชี้ทั้งหมด	ผลการปฏิบัติ
1	โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ	7	บรรลุความคาดหวังทุกตัวบ่งชี้โดยมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยมทุกตัวบ่งชี้
2	โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการจัดกิจกรรมประจำวันพระ	4	บรรลุความคาดหวังทุกตัวบ่งชี้โดยมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยมทุกตัวบ่งชี้
3	โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน	5	บรรลุความคาดหวังทุกตัวบ่งชี้โดยมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยมทุกตัวบ่งชี้

ตารางที่ 19 ผลจากการนำแผนปฏิบัติการลงสู่การปฏิบัติในภาพรวม (ต่อ)

โครงการที่	ชื่อโครงการ	รวมตัวบ่งชี้ทั้งหมด	ผลการปฏิบัติ
4	โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน	5	บรรลุความคาดหวังทุกตัวบ่งชี้โดยมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยมทุกตัวบ่งชี้
5	โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ	8	บรรลุความคาดหวังทุกตัวบ่งชี้โดยมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยมทุกตัวบ่งชี้

จากตารางที่ 19 พบว่า การนำแผนปฏิบัติการลงสู่การปฏิบัติในภาพรวมถือว่าทุกโครงการ ทุกตัวบ่งชี้ มีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยม ซึ่งสูงกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ในระดับ “ดี” โดยโครงการที่ 1 การส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ ดำเนินการรวม 7 ตัวบ่งชี้ พบว่าบรรลุความคาดหวังทุกตัวบ่งชี้โดยมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยมทุกตัวบ่งชี้ โครงการที่ 2 การส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการจัดกิจกรรมประจำวันพระ ดำเนินการรวม 4 ตัวบ่งชี้ พบว่าบรรลุความคาดหวังทุกตัวบ่งชี้โดยมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยมทุกตัวบ่งชี้ โครงการที่ 3 การส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน ดำเนินการรวม 5 ตัวบ่งชี้ พบว่าบรรลุความคาดหวังทุกตัวบ่งชี้โดยมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยมทุกตัวบ่งชี้โครงการที่ 4 การส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน ดำเนินการรวม 5 ตัวบ่งชี้ พบว่าบรรลุความคาดหวังทุกตัวบ่งชี้โดยมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยมทุกตัวบ่งชี้ และโครงการที่ 5 การส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ ดำเนินการรวม 8 ตัวบ่งชี้ พบว่าบรรลุความคาดหวังทุกตัวบ่งชี้โดยมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยมทุกตัวบ่งชี้

หลังจากที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกับสรุปผลการดำเนินงานจากการนำแผนลงสู่การปฏิบัติดังกล่าวข้างต้นแล้ว ได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นโดยใช้กระบวนการวิภาษวิธี (Dialectic) ซึ่งหลักการที่สำคัญของกระบวนการนี้คือการนำข้อเสนอมุมที่เหตุผล (Thesis) และข้อคัดค้าน (Antithesis) มาหักล้างกัน โดยมีผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นประธานอยู่ตรงกลาง ส่วนผู้ร่วมวิจัยจะแยกเป็น 2 ส่วนเป็นฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา ทำหน้าที่อภิปรายโต้แย้งหาทางแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดจากการทำงานร่วมกัน (Stringer, 2007) โดยสามารถสรุปเป็นภาพรวมของการดำเนินงานได้ดังตารางที่ 20

ตารางที่ 20 สรุปการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยใช้กระบวนการวิภาษวิธี (Dialectic)

ประเด็น (issue)	ข้อเสนอ (thesis)	ข้อหักล้าง (antithesis)	ข้อสรุป (conclusion)
1.การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติใหม่	1.ให้แต่ละทีมนำโครงการเดิมลงสู่การปฏิบัติใหม่เป็นเวลา 3 เดือน โดยให้ทีมงานโครงการเดิมเป็นผู้รับผิดชอบ 2.ให้มีการกำกับ ติดตาม และประเมินผลโดยให้ทีมเดิมดำเนินการ	1.เห็นด้วยกับข้อเสนอแต่ควรเปิดโอกาสให้สมาชิกในแต่ละทีมได้ช่วยเหลือทีมงานโครงการอื่นๆด้วยเพื่อจะได้มีประสบการณ์ในการทำงานเพิ่มจากเดิม 2.เห็นด้วยกับข้อเสนอและควรเพิ่มเติมกิจกรรม	1.ให้แต่ละทีมนำโครงการเดิมลงสู่การปฏิบัติใหม่เป็นเวลา 3 เดือน โดยให้ทีมงานโครงการเดิมเป็นผู้รับผิดชอบและเปิดโอกาสให้สมาชิกในแต่ละทีมได้ช่วยเหลือทีมงานโครงการอื่นๆด้วยเพื่อจะ

ตารางที่ 20 สรุปการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยใช้กระบวนการวิภาษวิธี (Dialectic) (ต่อ)

ประเด็น (issue)	ข้อเสนอ (thesis)	ข้อหักล้าง (antithesis)	ข้อสรุป (conclusion)
		โดยให้ผู้ร่วมวิจัยที่มีจิตอาสาลงพื้นที่เพื่อออกเยี่ยมชุมชนและให้ครูแทรกกิจกรรมในช่วงการออกเยี่ยมบ้านเด็ก	ได้มีประสบการณ์ในการทำงานเพิ่มจากเดิม 2. ให้มีการกำกับ ติดตาม และประเมินผลโดยให้ทีมเดิมดำเนินการ และควรเพิ่มเติมกิจกรรมโดยให้ผู้ร่วมวิจัยที่มีจิตอาสาลงพื้นที่เพื่อออกเยี่ยมชุมชนและให้ครูแทรกกิจกรรมในช่วงการออกเยี่ยมบ้านเด็ก
2.วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการดำเนินงาน	1.ใช้แบบฟอร์มเดิม	1.เห็นด้วยกับข้อเสนอ แต่ควรเพิ่มเติมในเรื่องของวิธีการสังเกต การบันทึกภาพ และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการพร้อมจดบันทึกขณะที่ออกเยี่ยมชุมชน	1.ใช้แบบฟอร์มเดิม และให้เพิ่มเติมในเรื่องของวิธีการสังเกต การบันทึกภาพ และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการพร้อมจดบันทึกขณะที่ออกเยี่ยมชุมชน
3.การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโครงการ	1.ให้สมาชิกแต่ละทีมงานเข้าร่วมการดำเนินงานอย่างพร้อมเพรียงทุกครั้ง 2.ในการดำเนินงานให้คำนึงถึงหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) เป็นสำคัญ	1.เห็นด้วยกับข้อเสนอ แต่ในกรณีที่สมาชิกบางท่านติดภารกิจหรือมีเหตุจำเป็นไม่สามารถเข้าร่วมได้ก็ควรให้มีข้อยกเว้น 2.เห็นด้วยกับข้อเสนอ	1.ให้สมาชิกแต่ละทีมงานเข้าร่วมการดำเนินงานอย่างพร้อมเพรียงทุกครั้ง แต่ในกรณีที่สมาชิกบางท่านติดภารกิจหรือมีเหตุจำเป็นไม่สามารถเข้าร่วมได้ก็ควรให้มีข้อยกเว้น 2.ในการดำเนินงานให้คำนึงถึงหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) เป็นสำคัญ

จากตารางที่ 20 ได้ข้อสรุปจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยใช้กระบวนการวิภาษวิธี (Dialectic) ดังนี้คือ

การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติใหม่ ให้แต่ละทีมนำโครงการเดิมลงสู่การปฏิบัติใหม่เป็นเวลา 3 เดือน โดยให้ทีมงานโครงการเดิมเป็นผู้รับผิดชอบและเปิดโอกาสให้สมาชิกในแต่ละทีมได้ช่วยเหลือทีมงานโครงการอื่นๆด้วยเพื่อจะได้มีประสบการณ์ในการทำงานเพิ่มจากเดิม และให้มีการกำกับ ติดตาม และประเมินผลโดยให้ทีมเดิมดำเนินการ และควรเพิ่มเติมกิจกรรมโดยให้ผู้ร่วมวิจัยที่มีจิตอาสาลงพื้นที่เพื่อออกเยี่ยมชุมชนและให้ครูแทรกกิจกรรมในช่วงการออกเยี่ยมบ้านเด็ก

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการดำเนินงานให้ใช้แบบฟอร์มเดิม และให้เพิ่มเติมในเรื่องของวิธีการสังเกต การบันทึกภาพ และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการพร้อมจดบันทึกขณะที่ออกเยี่ยมชุมชน

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโครงการ ให้สมาชิกแต่ละทีมงานเข้าร่วมการดำเนินงานอย่างพร้อมเพรียงทุกครั้งแต่ในกรณีที่สมาชิกบางท่านติดภารกิจหรือมีเหตุจำเป็นไม่สามารถเข้าร่วมได้ก็ควรให้มีข้อยกเว้น และในการดำเนินงานให้คำนึงถึงหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) เป็นสำคัญ

จากผลการดำเนินงานโครงการทั้ง 5 พบว่าแม้กิจกรรมในโครงการต่าง ๆ จะประสบผลสำเร็จตามที่คาดหวังโดยมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยมทุกโครงการ ทุกตัวบ่งชี้ แต่เพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจและสร้างความต่อเนื่องในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ผู้ร่วมวิจัยได้มีความเห็นพ้องกันว่าควรจะมีการดำเนินงานตามแนวทางเดิมอีก 1 วงจร โดยมีขั้นตอนที่ต้องดำเนินการต่อไปคือ การวางแผนใหม่ (Re-planning) ปฏิบัติใหม่ (Re-acting) การสังเกตผลใหม่ (Re-observing) และ การสะท้อนผลใหม่ (Re-reflecting) โดยที่การนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่ (Re-acting) จะใช้ทีมงานโครงการเดิมเพื่อขับเคลื่อนโครงการทั้ง 5 ให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่อง และจะเพิ่มเติมในเรื่องของการติดตามผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นว่าการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธนั้นได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพผู้เรียน ครู สถานศึกษา และชุมชน อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันลงพื้นที่เพื่อติดตามผลที่เกิดขึ้นโดยใช้เวลาว่างหลังเลิกเรียนหรือวันหยุด ซึ่งผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวางแผนใหม่ (Re-planning) สรุปได้ดังตารางที่ 21

ตารางที่ 21 การวางแผนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในวงจรที่ 2

ลำดับ	กิจกรรม	วิธีการดำเนินงาน
1	การนำโครงการทั้ง 5 ลงสู่การปฏิบัติในช่วงเดือนมกราคม ถึงเดือนมีนาคม 2566	-ใช้ทีมงานโครงการเดิมในการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ
2	ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยลงชุมชนเพื่อติดตามผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ โดยมีทีมแกนนำและครูทำหน้าที่เป็นทีมรับผิดชอบหลัก	-ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันออกเยี่ยมชุมชน -ครูแทรกกิจกรรมการเยี่ยมบ้านเด็ก
3	ใช้การบันทึก (Field note) การสังเกต (Observation) และการสัมภาษณ์ (Interview) แบบไม่เป็นทางการ	-ขณะลงชุมชนผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะใช้เวลาว่างหลังเลิกเรียนหรือวันหยุดเพื่อการติดตาม สังเกต สัมภาษณ์และบันทึกผลแบบไม่เป็นทางการ

จากตารางที่ 21 การวางแผนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในวงจรที่ 2 ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวางแผนการดำเนินงาน โดยมีกิจกรรมที่ดำเนินการ รวม 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่ (1) การนำโครงการทั้ง 5 ลงสู่การปฏิบัติในช่วงเดือนมกราคม ถึง เดือนมีนาคม 2566 โดยใช้ทีมงานโครงการเดิมในการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ (2) ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยลงชุมชนเพื่อติดตามผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ โดยมีทีมแกนนำและครูทำหน้าที่เป็นทีมรับผิดชอบหลักและผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันออกเยี่ยมชุมชน โดยครูแทรกกิจกรรมในช่วงการเยี่ยม

บ้านเด็ก (Home visit) และ (3) ใช้การบันทึก (Field note) การสังเกต (Observation) และการสัมภาษณ์ (Interview) แบบไม่เป็นทางการ โดยในการลงชุมชนผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยใช้เวลาว่างหลังเลิกเรียนหรือในวันหยุดเพื่อการติดตาม สังเกต สัมภาษณ์และบันทึกผลแบบไม่เป็นทางการ

หลังจากที่ได้ดำเนินกิจกรรมทุกอย่างเสร็จแล้วผู้ร่วมวิจัยได้นัดหมายกันในครั้งต่อไปเพื่อเตรียมการในช่วงการนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่(re-acting) โดยนัดหมายกันในวันเสาร์ที่ 7 มกราคม 2566 ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting)

ในวันเสาร์ที่ 7 มกราคม 2566 ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่(re-acting) ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม เริ่มตั้งแต่เวลา 09.00 น. เพื่อเตรียมการก่อนการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติอีกครั้งเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน โดยมีกิจกรรมในการดำเนินงานรวม 2 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน และ 2) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่ ซึ่งสรุปได้ดังตารางที่ 22

ตารางที่ 22 กิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่

ครั้งที่	วัน/เวลา ที่ดำเนินการ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์
1	7 ม.ค.66	การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน	- ทบทวนและวางแผนปฏิบัติเพื่อให้แผนปฏิบัติการบรรลุตามเป้าหมาย
2	8 ม.ค. ถึง 31 มี.ค.66	การนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่	- ร่วมกันลงมือปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการที่ได้จากการจัดกระทำร่วมกัน

จากตารางที่ 22 พบว่าผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวางแผนการจัดกิจกรรมในช่วงการปฏิบัติใหม่(Re-acting) รวม 2 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งดำเนินการในวันที่ 7 มกราคม 2566 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันวางแผนปฏิบัติเพื่อให้แผนปฏิบัติการบรรลุตามจุดมุ่งหมาย และร่วมกันพิจารณาหรือจัดทำเครื่องมือในการวิจัยเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการปฏิบัติงาน และ 2) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่ ดำเนินการในช่วงระหว่างวันที่ 8 มกราคม ถึง 31 มีนาคม 2566 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันลงมือปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการที่ได้จากการจัดกระทำร่วมกัน ดังมีรายละเอียดของการดำเนินงานดังนี้

1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน ได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 7 มกราคม 2566 ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันวางแผนปฏิบัติเพื่อให้แผนปฏิบัติการบรรลุตามจุดมุ่งหมาย และเพื่อร่วมกันพิจารณาเครื่องมือในการวิจัยเพื่อนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการปฏิบัติงาน โดยในกิจกรรมวันนี้เริ่มจากการร่วมกันทบทวนกิจกรรมการวางแผนใหม่(re-planning) ในครั้งก่อน ต่อด้วยการระดมสมองเพื่อกำหนดแนวทางในการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติในรอบที่ 2 ต่อไป (ดูภาพที่ 35)

ภาพที่ 35 กิจกรรมการกำหนดแนวทางในการนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่

จากการจัดกิจกรรมการระดมสมองในข้างต้น ท้ายที่สุดผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานรวม 3 กิจกรรมคือ 1) การทบทวนการจัดทีมงานโครงการ 2) การทบทวนการแต่งตั้งทีมติดตามและประเมินผลโครงการ 3) การพิจารณาเครื่องมือในการวิจัย และ 4) การกำหนดกิจกรรมเพิ่มเติมเพื่อการปฏิบัติใหม่ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวสามารถสรุปได้เป็นรายด้านดังนี้

1) ในจัดการทีมงานโครงการให้ยึดตามทีมงานโครงการเดิมทั้ง 5 โครงการ โดยให้รับผิดชอบในการดำเนินงานตามแนวทางเดิมของแต่ละกลุ่ม เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานให้เกิดความต่อเนื่องอย่างมีประสิทธิภาพ

2) การแต่งตั้งทีมติดตามและประเมินผลโครงการ ให้ใช้ชุดเดิมเพราะทุกคนมีประสบการณ์จากการดำเนินงานในรอบแรกมาแล้ว ทำให้เข้าใจระบบงานได้ดี และผู้ร่วมวิจัยทุกคนต่างเห็นด้วย

3) การพิจารณาเครื่องมือในการวิจัย พบว่า ผู้ร่วมวิจัยตกลงกันใช้เครื่องมือฉบับเดิม แต่ให้เพิ่มเติมเรื่องการเก็บข้อมูลภาคสนามในขณะลงพื้นที่ในชุมชนเพื่อติดตามผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ

4) กำหนดกิจกรรมเพิ่มเติม โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยซึ่งเป็นทีมแกนนำจะลงพื้นที่โดยการสำรวจและพบปะบุคคลในชุมชนในช่วงเวลาหลังเลิกงาน และในวันหยุดตามความเหมาะสม เพื่อติดตามผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ และให้ครูทุกคนแทรกกิจกรรมเข้าไปในโครงการเยี่ยมบ้านนักเรียน โดยใช้การบูรณาการการติดตามการดำเนินงานเข้าด้วยกัน นอกจากนี้ยังเพิ่มการสอดแทรกกิจกรรมโรงเรียนวิถิพุทธในกิจกรรมหน้าเสาธง และกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

2) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยในแต่ละทีมงานโครงการได้มีการนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่ในช่วงระหว่างวันที่ 8 มกราคม ถึง 31 มีนาคม 2566 ดังมีผลการดำเนินงานในภาพรวมรายโครงการสรุปได้ดังนี้

โครงการที่ 1 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิพุทธด้านกายภาพ มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นายอภิสิทธิ์ ศรีบุตร และนายแสงจันทร์ เลพล มีสมาชิกร่วมทีมอีก 8 คน จากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ รวม 7 กิจกรรม สรุปผลการติดตามความคืบหน้าในการดำเนินงานดังนี้ (1) มีการจัดทำป้ายโรงเรียนวิถิพุทธของโรงเรียนโดยมีการดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดีและสวยงาม (2) มีการจัดหาพระพุทธรูปเพื่อประดิษฐานไว้บริเวณหน้าโรงเรียน มีการดูแลรักษา และมีผู้รับผิดชอบด้านการทำ

ความสะอาด (3) มีการจัดหาพระพุทธรูปประจำห้องเรียนแต่ละห้องไว้ครบทุกห้องเรียน (4) มีการจัดทำและติดตั้งพระพุทธรูปศาสนาสุภาพิต วาเชธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่างๆ ในบริเวณโรงเรียน เช่น บริเวณนั่งพักผ่อนของนักเรียน โรงอาหาร หอประชุม และตามริมทางเดิน เป็นต้น (5) มีการดูแลรักษาอาคาร สถานที่ ภายในบริเวณโรงเรียนให้มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น โดยมีผู้ดูแลรับผิดชอบ (6) มีการจัดให้มีห้องพระพุทธรูปศาสนาหรือลานธรรมในโรงเรียน และ (7) มีการรณรงค์และมีข้อห้ามเพื่อไม่ให้มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ 100 % ภายในโรงเรียน

โครงการที่ 2 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมประจำวันพระ มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นางบรรจง ศรีสุนทร และนางบัวไข จันทร์ทอง มีสมาชิกในทีมอีก 7 คน ได้มีการดำเนินงานรวม 4 กิจกรรม ประกอบด้วย (1) มีการรณรงค์ให้ครูและนักเรียนใส่เสื้อขาวทุกคน ในวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาซึ่งทุกคนได้ให้ความสำคัญและมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง (2) มีการรณรงค์และส่งเสริมเรื่องการทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ ซึ่งจากการติดตามพบว่าครู นักเรียน ผู้ปกครอง และคนในชุมชนได้ให้ความเอาใจใส่และให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวโดยพบว่าการตักบาตรพระสงฆ์ในทุกเช้า ไปทำบุญที่วัดในวันพระ และวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น (3) มีการรณรงค์และส่งเสริมด้านรับประทานอาหารมังสวิวัติในมื้อกลางวันในโรงเรียนซึ่งได้รับความร่วมมือจากครูและนักเรียนเป็นอย่างดี และ (4) มีการจัดกิจกรรมการสวดมนต์แปลทุกสัปดาห์

โครงการที่ 3 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นางสมสมัย วรรณพราหมณ์ และนายวิสัย เพ็งธรรม มีสมาชิกในทีมอีก 7 คน จากการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติสรุปผลได้ดังนี้ มีการดำเนินงาน รวม 5 กิจกรรม ประกอบด้วย (1) มีการจัดกิจกรรมเพื่อการบริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้า บ่าย ทั้งครู และ นักเรียน อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ (2) ครูมีการจัดกิจกรรมการบูรณาการวิถีพุทธในทุกกลุ่มสาระเพื่อสอดแทรกแนวทางวิถีพุทธให้กับนักเรียนและมีการบูรณาการวิถีพุทธในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (3) ครูพานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้งเป็นอย่างน้อย (4) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละครั้ง โดยมีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ และ (5) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด

โครงการที่ 4 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร โรงเรียน และนักเรียน มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นางสาวพัทธนันท์ ชะนะชิต และนางศศิธร วงศ์ชาติ มีสมาชิกในทีมอีก 7 คน มีกิจกรรมที่ดำเนินการ รวม 5 กิจกรรม ประกอบด้วย (1) มีการจัดกิจกรรมด้านการรักษาศีลเพื่อให้ผู้บริหาร ครู และนักเรียน รวมถึงผู้ปกครองนักเรียนและคนในชุมชนได้ร่วมกันรักษาศีล โดยพบว่าชุมชนได้เข้าร่วมเป็นหมู่บ้านรักษาศีลห้า (2) มีการรณรงค์และส่งเสริมผู้เรียนในเรื่องมารยาทด้านการยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม (3) มีการฝึกมารยาทก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหารรับประทาน อาหาร ไม่ดัง ไม่หก ไม่เหลือ (4) มีการรณรงค์และส่งเสริมด้านการประหยัด ออม ถนอมใช้ เงิน และ สิ่งของ และ (5) มีการจัดกิจกรรมเพื่อการสร้างวินัยและสร้างนิสัยใฝ่รู้ สู้สิ่งยากให้กับครูและนักเรียน โดยพบว่าทุกกิจกรรมมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เกิดผลดีและมีประสิทธิภาพ

โครงการที่ 5 โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ มีทีมแกนนำ 2 คน คือ นางสาวณัฐชนก พุ่มฝน และนายศักดิ์ตานุวัฒน์ แก้วเศษ มีสมาชิกในทีมอีก 7 คน ได้มีการดำเนินงาน รวม 8 กิจกรรม ประกอบด้วย (1) มีการดำเนินการคัดกรองและรณรงค์เพื่อไม่ให้มีอาหารขยะขายในโรงเรียน (2) มีการดำเนินการรณรงค์และสร้างจิตสำนึกให้กับครูเรื่องการไม่ดุด่า

นักเรียน (3) มีการดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อชื่นชมคุณความดีคนที่ความดีหน้าเสาธงทุกวัน (4) มีการดำเนินการจัดกิจกรรมโฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี (5) มีการดำเนินการส่งเสริมให้ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี (6) มีการดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อให้ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอบได้ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย (7) มีการดำเนินการจัดกิจกรรมด้านการบริหารจัดการ เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง และ (8) มีการนิมนต์พระมาสอนศีลธรรมในโรงเรียน อย่างสม่ำเสมอ โดยทุกกิจกรรมได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ ด้วยความเอาใจใส่และความรับผิดชอบของทีมดำเนินงาน

กิจกรรมอื่นๆ ที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ดำเนินการเพิ่มเติมเพื่อให้การดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและส่งผลกระทบต่อคุณภาพผู้เรียน ครู สถานศึกษา และชุมชน สรุปได้ดังนี้

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยบางส่วนที่มีจิตอาสาได้ใช้เวลาว่างหลังเลิกเรียน และเวลาว่างในวันหยุดออกเยี่ยมชุมชนเพื่อสังเกตการณ์เกี่ยวกับสภาพทั่วไปและผลจากการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธโดยพบว่า ผู้ปกครองนักเรียนและคนในชุมชนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธของโรงเรียน ส่วนครูประจำชั้นได้ออกเยี่ยมบ้านเด็กตามโครงการที่จัดเป็นปกติแต่ได้สอดแทรกการติดตามผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธเข้าไปด้วย โดยได้ทราบข้อมูลจากผู้ปกครองว่าเด็กส่วนใหญ่มีพฤติกรรมดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมในทางที่ดีขึ้น เช่น เด็กมีจิตใจดี มีสัมมาคารวะ ขยันขันแข็งช่วยงานบ้านมากขึ้น และเอาใจใส่ในการเรียนหรือการบ้านที่ครูมอบหมาย ไม่จับกลุ่มมั่วสุมกันในทางที่ไม่ดี เป็นต้น ในการจัดกิจกรรมหน้าเสาธงตอนเช้าพบว่าครูได้สอดแทรกกิจกรรมในช่วงของการสวดมนต์เช้าและแทรกการให้ความรู้ด้านการดำรงชีวิตภายใต้หลักธรรม นอกจากนี้ยังพบว่า โรงเรียนได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาโดยให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมมากที่สุด มีการจัดกิจกรรมสอบนักธรรมตรีสำหรับผู้บริหาร ครูและนักเรียนด้วยความช่วยเหลือของพระภิกษุจากวัดในพื้นที่ และมีการจัดทำผ้าป่าการศึกษาเพื่อระดมทุนในการดำเนินงาน เป็นต้น โดยมีภาพประกอบการดำเนินงานในภาพรวมดังภาพที่ 36

ภาพที่ 36 การดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธในภาพรวมช่วงการสะท้อนผล

ทั้งนี้ ในช่วงของการนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่(re-acting) นี้ ผู้วิจัยได้กระตุ้นให้ผู้ร่วมวิจัยใช้หลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) ในการทำงานทุกขั้นตอน เพื่อให้ทุกคนเกิดทักษะและเกิดการเรียนรู้จนกระทั่งสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้องโดย ผู้ร่วมวิจัยทุกคนเกิดการเรียนรู้ และตระหนักในการทำงานเป็นทีม (Teamwork) ซึ่งประกอบด้วยสิ่งสำคัญ 7 ประการ คือ (1) การมีเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน (2) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน (3) มีสมาชิกในทีมที่มีความรู้ความสามารถ (4) มีบรรยากาศที่ดีของการปฏิบัติงานร่วมกัน (5) รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (6) มีความเชื่อมั่นในทีม และ (7) มีบทบาทและการมอบหมายงานที่ชัดเจน

หลังจากการจัดกิจกรรมขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ (Re-acting) เสร็จสิ้นลง ผู้ร่วมวิจัยได้พักรับประทานอาหารว่างและพักผ่อนอิริยาบถ ก่อนจะดำเนินการกิจกรรมการสังเกตผลใหม่ (Re-observing) ต่อไป

ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing)

ในขั้นตอนการสังเกตผลใหม่นี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดให้มีกิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ รวม 3 กิจกรรม คือ 1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน ซึ่งสรุปเป็นตารางแสดงกิจกรรมและการดำเนินงานได้ดังตารางที่ 23

ตารางที่ 23 กิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผลใหม่

กิจกรรม ที่	วัน/เวลา ที่ดำเนินการ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์
1	7 ม.ค.2566	การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล	- ร่วมกันกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล พร้อมทั้งวิธีการนำเสนอและรายงานผล
2	25 ก.พ.2566 และ 25 มี.ค. 2566	การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้	- เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำแผนลงสู่การปฏิบัติและนำเสนอผลการดำเนินงาน
3	25 มี.ค. 2566	การสะท้อนผลการดำเนินงาน	- เพื่อถอดบทเรียนที่ได้จากการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน

จากตารางที่ 23 ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกิจกรรมและการดำเนินงานในขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ โดยในวันที่ 9 มกราคม 2566 ได้มีการจัดกิจกรรมการกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผลโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล พร้อมทั้งวิธีการนำเสนอและรายงานผล จากนั้นในวันที่ 25 กุมภาพันธ์ และวันที่ 25 มีนาคม 2566 ได้มีการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้ร่วมวิจัยเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำแผนลงสู่การปฏิบัติและนำเสนอผลการดำเนินงาน และจัดให้มีกิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานเพื่อถอดบทเรียนที่ได้จากการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันในวันเดียวกัน โดยสรุปเป็นภาพรวมของแต่ละกิจกรรมได้ดังนี้

1) การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผล ได้ดำเนินการเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2566 ในเวลาหลักเลิกเรียน ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ซึ่งอยู่ในช่วงเวลา ที่คาบเกี่ยวกันกับขั้นตอนที่ 7 (การปฏิบัติใหม่) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันกำหนดรูปแบบและวิธีการ สังเกตผล พร้อมทั้งวิธีการนำเสนอและรายงานผลการสังเกตการณ์ปฏิบัติงานในขั้นตอนที่ 7 (การปฏิบัติ ใหม่) ให้แก่ผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้รับทราบร่วมกัน (ดูภาพที่ 37)

ภาพที่ 37 กิจกรรมการกำหนดรูปแบบและวิธีการสังเกตผลใหม่

จากการระดมความคิดเห็นระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ข้อสรุปเกี่ยวกับเทคนิคและ เครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการสังเกตผลในขั้นตอนที่ 8 ซึ่งสรุปได้ดังตารางที่ 24

ตารางที่ 24 การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยในการสังเกตผลขั้นตอนการปฏิบัติใหม่

เทคนิค/เครื่องมือในการสังเกต	กิจกรรมที่ทำการสังเกต	ระยะเวลาในการสังเกต	ผู้ใช้เครื่องมือการสังเกต
การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการ บันทึก	ทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ตลอดขั้นตอนที่ 7	ผู้วิจัย
การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ	ทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ตลอดขั้นตอนที่ 7	ผู้วิจัย
บันทึกภาคสนาม	ทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ตลอดขั้นตอนที่ 7	ผู้วิจัย
บันทึกอนุทิน	ทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ตลอดขั้นตอนที่ 7	ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย
เครื่องบันทึกเสียง	ทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ตลอดขั้นตอนที่ 7	ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย
เครื่องบันทึกภาพ	ทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติ	ตลอดขั้นตอนที่ 7	ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 1	ก่อนและหลัง การนำโครงการไปปฏิบัติ		ผู้วิจัยและทีมประเมิน
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 2	กิจกรรมต่าง ๆ ที่ระบุไว้ในโครงการ	ระหว่างการนำโครงการไปปฏิบัติ	ผู้วิจัยและทีมประเมิน
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 3	ประเมินกิจกรรมเมื่อสิ้นสุดโครงการ	เมื่อสิ้นสุดโครงการ	ผู้วิจัยและทีมประเมิน
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 4	ประเมินกิจกรรมเมื่อสิ้นสุดโครงการ	เมื่อสิ้นสุดโครงการ	ผู้วิจัยและทีมประเมิน
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 6	ประเมินกิจกรรมระหว่าง การดำเนินงานโครงการ	ระหว่าง การดำเนินงานโครงการ	ผู้วิจัยและทีมประเมิน

จากตารางที่ 24 การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยเพื่อใช้ในการสังเกตผลขั้นตอน การปฏิบัติใหม่ พบว่า ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดเครื่องมือต่าง ๆ ดังนี้ คือ ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการบันทึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และการบันทึกภาคสนาม สำหรับทุกกิจกรรม ในขั้นตอนการปฏิบัติโดยมีผู้วิจัยเป็นผู้ใช้เครื่องมือดังกล่าว ใช้เครื่องบันทึกเสียงและเครื่องบันทึกภาพ สำหรับทุกกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติโดยมีผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัยเป็นผู้ใช้เครื่องมือดังกล่าว

นอกจากนี้ยังมีการใช้เครื่องมือการวิจัยรวมทั้งสิ้น 6 ฉบับ (ดังปรากฏในภาคผนวก) โดยใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกระทำขึ้นโดยมีระยะเวลาในการใช้และผู้ใช้ดังปรากฏในตารางข้างต้น

2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผ่านกิจกรรมเล่าเรื่อง(story telling) โดยแบ่งระยะเวลาในการจัดกิจกรรมออกเป็น 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเล่าเรื่องเพื่อนำเสนอความก้าวหน้าของโครงการในระหว่างดำเนินการ จัดขึ้นในวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2566 ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม และระยะที่ 2 การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเล่าเรื่องเพื่อนำเสนอผลการดำเนินงานโครงการหลังสิ้นสุดโครงการ จัดขึ้นในวันที่ 25 มีนาคม 2566 ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกี่ยวกับการนำแผนลงสู่การปฏิบัติ ตามหลักการ “รับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน” รวมทั้งยึดถือ 10 หลักการ 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาท (วิโรจน์ สารรัตน์, 2561) ซึ่งผลจากการจัดกิจกรรมทั้ง 2 ระยะมีดังนี้

ระยะที่ 1 การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเล่าเรื่อง เพื่อนำเสนอความก้าวหน้าของโครงการในระหว่างดำเนินการ โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้จัดให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเริ่มจากการระดมสมองเกี่ยวกับการนำโครงการที่จัดทำขึ้นใหม่ลงสู่การปฏิบัติ ภายใต้ข้อคำถามที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดขึ้นคือ 1) วิธีการจัดกิจกรรมของโครงการเป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้หรือไม่ 2) ความก้าวหน้าของโครงการเป็นอย่างไร 3) กิจกรรมที่จัดทำบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ 4) มีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานอย่างไร 5) การใช้ทรัพยากรทางการบริหารได้ผลเป็นอย่างไร และ 6) การปฏิบัติงานภายใต้หลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) เป็นอย่างไร

ทั้งนี้ ได้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้นำเอาข้อมูลการสังเกตที่ได้มาจากการใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือต่าง ๆ คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกภาคสนาม บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกภาพ เครื่องบันทึกเสียง รวมทั้งผลจากการใช้เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 2 แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ ที่ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ในครั้งก่อนมาร่วมกันพิจารณาเพื่อนำมาเพิ่มเติมเข้าด้วยกันกับสิ่งที่ได้นำเสนอนั้นด้วย

จากกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในข้างต้น สามารถสรุปเป็นภาพรวมของผลการดำเนินงานทุกโครงการได้ ดังนี้

วิธีการจัดกิจกรรมของโครงการของทุกโครงการเป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้ โดยผู้รับผิดชอบงานโครงการซึ่งเป็นทีมแกนนำในแต่ละทีมได้ร่วมมือกับสมาชิกภายในทีมเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในด้านที่ตนเองรับผิดชอบอย่างเต็มที่และเต็มความสามารถ ภายใต้หลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) ที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้การดำเนินงานทุกโครงการมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยมทุกตัวบ่งชี้ สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืนในการดำเนินงาน มีการบูรณาการกิจกรรมตามอัตลักษณ์และตัวบ่งชี้ 5 ด้าน 29 ประการอย่างผสมกลมกลืนไปกับการจัดการเรียนการสอนและการดำรงชีวิตตามปกติของผู้เรียน ครู สถานศึกษา และชุมชน มีการแทรกกิจกรรมในช่วงการเยี่ยมบ้านเด็ก (Home visit) การสอดแทรกในรายวิชา การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น ในด้านการขับเคลื่อนการดำเนินงานมีการใช้ทรัพยากรทางการบริหารในทุกโครงการมีความคุ้มค่าและสอดคล้องกับการวางแผนไว้ มีการจัดทำผ้าป่าการศึกษาเพื่อระดมทุนมาใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษา ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่พบจากการดำเนินงาน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นปัญหาในเรื่องของเวลา และภาระงานของ

แต่ละคน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการณ์หมาย แต่ในยุคของโลกแห่งการสื่อสารทำให้ผู้ร่วมวิจัยสามารถติดต่อสื่อสารกันผ่านช่องทางต่างๆ อย่างหลากหลาย เช่น กลุ่มไลน์ Facebook lives Google meet หรือ Zoom เป็นต้น ทั้งนี้ ภาพรวมในการจัดกิจกรรม สรุปได้ดังภาพที่ 38

ภาพที่ 38 ภาพรวมการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเล่าเรื่อง

ระยะที่ 2 การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเล่าเรื่อง เพื่อนำเสนอผลการดำเนินงานโครงการหลังสิ้นสุดโครงการ โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้จัดให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติและผลการดำเนินงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ทั้งนี้ ได้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้นำเอาข้อมูลที่ได้จากเทคนิควิธีต่างๆ เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การจดบันทึก และข้อมูลจากเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลทุกฉบับ มาร่วมกันพิจารณาและนำเสนอในลักษณะการเล่าเรื่อง (Story telling) สู่กันฟัง ภายใต้บรรยากาศสบาย ๆ และเป็นกันเอง โดยสรุปเป็นภาพรวมได้ดังนี้

จากการนำโครงการทั้ง 5 ลงสู่การปฏิบัติใหม่ (Re-acting) ส่งผลให้การดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้โดยมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยมทุกโครงการ ทุกตัวบ่งชี้ การดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่องสามารถมองเห็นภาพของความยั่งยืนที่จะเกิดขึ้นซึ่งเป็นผลมาจากความสามัคคี ความร่วมมือ ร่วมใจ ของทีมงานโครงการที่ขับเคลื่อนการดำเนินงานภายใต้หลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) ที่แสดงให้เห็นถึงการทำงานเป็นทีมที่มีประสิทธิภาพโดยยึดถือหลักการที่ประกอบด้วย (1) การมีเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการทำงานร่วมกัน (2) สมาชิกทุกคนในทีมมีส่วนร่วมในการทำงานอย่างเท่าเทียมกัน (3) มีสมาชิกในทีมที่มีความรู้ความสามารถที่คอยสนับสนุน ช่วยเหลือกันและกันภายในทีม (4) มีการสร้างบรรยากาศที่ดีของการปฏิบัติงานร่วมกัน (5) มีการรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันภายในทีม (6) มีความเชื่อมั่นในทีม และ (7) มีบทบาทและการมอบหมายงานที่ชัดเจน นอกจากนี้ยังพบว่า การนำแนวทางวิถีพุทธสอดแทรกในกิจกรรมต่างๆ เช่น การเยี่ยมบ้านเด็ก การสอดแทรกในการสอนทุกรายวิชา การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดกิจกรรมหน้าเสาธงยามเช้า เป็นต้น ได้ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนในทางที่ดีขึ้นทั้งทางด้านคุณธรรมจริยธรรม และด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และพบว่ายังพบว่าในด้านผลลัพธ์ในการพัฒนาการบริหารสถานศึกษา (Outcomes of School administration) ซึ่งเป็นผลการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ครู และสถานศึกษา มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือมีการพัฒนามากขึ้นหลังจากที่ผู้วิจัย (ผู้บริหารสถานศึกษา) ได้นำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มาช่วยในการขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา และยังพบว่า การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธได้ส่งผลไปยังชุมชนซึ่งในปัจจุบันได้เข้าร่วมเป็นหมู่บ้านรักษาศีลห้าโดยชาวบ้านซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนได้น้อมนำ

หลักศีลห้ามาประพุดิปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน ภายใต้หลักการคือ หลักศีลธรรมและวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย สัมมาชีพ สันติสุข ศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ กตัญญูกตเวทิตาธรรม และสามัคคีธรรม

หลังจากได้ข้อสรุปดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันนำเอาบันทึกการสังเกตผลเกี่ยวกับเทคนิควิธีและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผล ย้อนหลังไปตั้งแต่ขั้นตอนการแผนใหม่ และการปฏิบัติใหม่มาร่วมกันวิเคราะห์และได้มาซึ่งข้อสรุปร่วมกันดังตารางที่ 25

ตารางที่ 25 การสังเกตผลเกี่ยวกับเทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผล

เทคนิค/เครื่องมือในการสังเกต	ผลการนำไปใช้
การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก	บรรลุตามวัตถุประสงค์
การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ	บรรลุตามวัตถุประสงค์
บันทึกภาคสนาม	บรรลุตามวัตถุประสงค์
บันทึกอนุทิน	บรรลุตามวัตถุประสงค์
เครื่องบันทึกเสียง	บรรลุตามวัตถุประสงค์
เครื่องบันทึกภาพ	บรรลุตามวัตถุประสงค์
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 1	บรรลุตามวัตถุประสงค์
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 2	บรรลุตามวัตถุประสงค์
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 3	บรรลุตามวัตถุประสงค์
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 4	บรรลุตามวัตถุประสงค์
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 5	บรรลุตามวัตถุประสงค์
เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 6	บรรลุตามวัตถุประสงค์

จากตารางที่ 25 การสังเกตผลเกี่ยวกับเทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผลพบว่า เทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผลบรรลุตามวัตถุประสงค์ทุกรายการ

หลังจากผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสะท้อนผลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันแล้ว ผู้วิจัยได้จัดบันทึกข้อสรุปเพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐาน ก่อนที่จะให้ผู้ร่วมวิจัยได้พักรับประทานอาหารว่างและพักผ่อนอิริยาบถก่อนที่จะเริ่มกิจกรรมต่อไป

3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดให้มีกิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงาน โดยได้นำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพที่ได้นำไปใช้ มานำเสนอเพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเพื่อการรับรู้ร่วมกัน ซึ่งผู้วิจัยได้นำเอาเทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) มาใช้ โดยให้ผู้ร่วมวิจัยทุกคนมีส่วนร่วม และอาศัยคำถามดังนี้คือ 1) คาดหวังอะไรจากงานครั้งนี้ 2) สิ่งที่ยังบรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร 3) สิ่งที่ยังไม่บรรลุความคาดหวังคืออะไร เพราะอะไร และ 4) ถ้ามีงานแบบนี้อีกเราจะปรับปรุงข้อใดบ้าง อย่างไร โดยผลจากการนำเอาเทคนิควิเคราะห์หลังการปฏิบัติมาใช้ในการสะท้อนผลการดำเนินงานของขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ซึ่งมีทั้งหมด 2 กิจกรรม คือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน และ 2) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติ สามารถสรุปได้ดังนี้

สิ่งที่คาดหวังจากการดำเนินงานคือหลังจากนำแผนลงสู่การปฏิบัติผู้ร่วมวิจัยมีความคาดหวังว่าทุกโครงการ ทุกตัวบ่งชี้ จะมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีขึ้นไป ทุกโครงการ ทุกตัวบ่งชี้ ซึ่งพบว่าสามารถบรรลุความคาดหวัง คือ การดำเนินงานทุกโครงการ ทุกตัวบ่งชี้สูงกว่าเป้าหมายที่คาดหวัง โดยทุกโครงการ ทุกตัวบ่งชี้มีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยม และพบว่าไม่มีกิจกรรมใดที่ไม่บรรลุความคาดหวัง ผู้ร่วมวิจัยมีข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงานว่าในการปฏิบัติงานใด ๆ ก็ตาม ถ้าหากจะให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพจะต้องมีการบริหารจัดการที่ดีและที่สำคัญจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วม และการทำงานเป็นทีมที่เข้มแข็งของผู้เกี่ยวข้องให้มากที่สุดจึงจะทำให้งานนั้น ๆ สำเร็จสมบูรณ์ลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และจะเกิดความต่อเนื่องและความยั่งยืนตามมา

ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นภาพของการดำเนินงานในบางส่วน ผู้วิจัยได้นำเสนอภาพบรรยากาศของการดำเนินงานไว้ ดังภาพที่ 39

ภาพที่ 39 กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระยะที่ 2 และการสะท้อนผลการดำเนินงาน
ในขั้นตอนการสังเกตผลใหม่

ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกิจกรรมการสะท้อนใหม่ขึ้นเมื่อวันที่ 29 เมษายน 2566 ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม โดยได้นำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในทุกขั้นตอนที่ผ่านมา คือ ขั้นตอนการวางแผนใหม่ ขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ และขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ ทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกภาคสนาม บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ นำมาเสนอเพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกัน โดยการจัดกิจกรรมในวันนี้เริ่มต้นจากการระดมสมองเพื่อหาข้อสรุป ร่วมกันว่าการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนที่ผ่านมาประกอบไปด้วยกิจกรรมอะไรบ้าง และกิจกรรมนั้น ๆ กระทำสำเร็จหรือไม่สำเร็จ พร้อมทั้งให้ผู้ร่วมวิจัยได้ลงความเห็นเพื่อรับรองข้อมูลร่วมกัน ซึ่งจากการดำเนินการดังกล่าวได้ข้อสรุปดังตารางที่ 26

ตารางที่ 26 สรุปผลการปฏิบัติงานย้อนหลังตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนใหม่ การปฏิบัติใหม่และ
การสังเกตผลใหม่

ขั้นตอน	กิจกรรม	ผลการปฏิบัติ
การวางแผนใหม่	-การทบทวนและวิเคราะห์ข้อมูลการดำเนินงานในทุก ขั้นตอนที่ผ่านมา -การรายงานผลการดำเนินงานโครงการทั้ง 5 ให้แก่ผู้ร่วม วิจัยทราบ -วางแผนใหม่เพื่อดำเนินงานในวงจรที่ 2	บรรลุผลตามที่คาดหวัง

ตารางที่ 26 สรุปผลการปฏิบัติงานย้อนหลังตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนใหม่ การปฏิบัติใหม่และ
การสังเกตผลใหม่ (ต่อ)

ขั้นตอน	กิจกรรม	ผลการปฏิบัติ
การปฏิบัติใหม่	1. การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน 2. การนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่	บรรลุผลตามที่คาดหวัง
การสังเกตผลใหม่	1. การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผล 2. การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3. การสะท้อนผลการดำเนินงาน	บรรลุผลตามที่คาดหวัง

จากตารางที่ 26 สรุปผลการปฏิบัติงานย้อนหลังตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนใหม่ การปฏิบัติใหม่ และการสังเกตผลใหม่ พบว่า ในขั้นตอนการวางแผนใหม่ (Re-planning) มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือการทบทวนและวิเคราะห์ข้อมูลการดำเนินงานในทุกขั้นตอนที่ผ่านมา การรายงานผลการดำเนินงานโครงการทั้ง 5 ให้แก่ผู้ร่วมวิจัยทราบ และการวางแผนใหม่เพื่อดำเนินงานในวงจรที่ 2 ซึ่งพบว่าการดำเนินงานบรรลุผลตามที่คาดหวัง ขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ (Re-acting) มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน และการนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่ ผลการดำเนินงานพบว่าบรรลุผลตามที่คาดหวัง ขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ (Re-observing) มีกิจกรรมที่ดำเนินการคือ การกำหนดเทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตผล การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสะท้อนผลการดำเนินงานซึ่งผลการดำเนินงานพบว่าบรรลุผลตามที่คาดหวัง

จากนั้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้นำเอาเทคนิคการถอดบทเรียน (lesson distilled) มาใช้ในการทบทวนประสบการณ์การนำโครงการที่ผ่านมาในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอกซึ่งทำให้เกิดผลอย่างเป็นอยู่ ทั้งที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จ รวมทั้งนำเอาแนวคิดการสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ตามทัศนะของ Heron (1996 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2549) มาประยุกต์ใช้ร่วมกัน ซึ่งก่อนดำเนินการจัดกิจกรรมการถอดบทเรียนนั้น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้จัดลำดับขั้นตอนในการถอดบทเรียนเช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 5 (การสะท้อนผล)

ทั้งนี้ ก่อนเริ่มการถอดบทเรียน ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดประเด็นในการถอดบทเรียน ดังนี้ 1) โครงการที่ได้ทำไปแล้วคืออะไร 2) การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติประสบผลสำเร็จหรือไม่ 3) มีกิจกรรมใดบ้างที่ประสบผลสำเร็จ เพราะอะไร 4) มีกิจกรรมใดที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะอะไร 5) หากจะดำเนินงานโครงการนั้นต่อไปอีกจะทำอย่างไร และ 6) ความพึงพอใจต่อผลของโครงการนั้นเป็นอย่างไร จากนั้นจึงได้เริ่มกระบวนการถอดบทเรียนโดยให้ผู้ร่วมวิจัยออกมาเล่าประสบการณ์จากการปฏิบัติงานของตนเองที่ผ่านมาให้กลุ่มผู้ร่วมวิจัยรับทราบร่วมกัน ภายใต้ประเด็นคำถาม 6 ข้อดังกล่าว ซึ่งสามารถสรุปเป็นภาพรวมได้ดังนี้

ในห้วงเวลาของการนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่ (Re-acting) ได้มีการโครงการทั้ง 5 ลงสู่การปฏิบัติ รวมระยะเวลา 3 เดือน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมเป็นไปอย่างต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน ซึ่งผลการดำเนินงานในภาพรวมทุกโครงการมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยมทุกตัวบ่งชี้ นอกจากนี้ ยังมีการดำเนินกิจกรรมเสริมอื่นๆ

เช่น การสำรวจและพบปะบุคคลในชุมชนในช่วงเวลาหลังเลิกงานและในวันหยุดเพื่อติดตามผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ พบว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ และชุมชนยังได้เข้าร่วมเป็นหมู่บ้านรักษาศีลห้าอีกด้วย ในการจัดกิจกรรมเยี่ยมบ้านนักเรียน (Home visit) พบว่าครูได้มีการสอบถามผู้ปกครองถึงพฤติกรรมของนักเรียนขณะอยู่บ้านซึ่งพบว่านักเรียนมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น การมีสัมมาคารวะ มีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียนและมีความตั้งใจทำงานที่ครูมอบหมายเป็นการบ้าน มีจิตใจโอบอ้อมอารี และมีความกตัญญูรู้คุณต่อพ่อแม่ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าในการจัดกิจกรรมหน้าเสาธงตอนเช้าในทุกวันครูได้มีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียนโดยการสอดแทรกความรู้และแนวทางการปฏิบัติตามวิถีพุทธให้กับนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งมีการสอดแทรกและปลูกฝังด้านคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียนในทุกรายวิชา และมีการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาโดยพาเด็กเข้าร่วมกิจกรรมกับทางวัด เช่น วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมาฆบูชา เป็นต้น

ผลจากการจัดกิจกรรมในขั้นตอนการสะท้อนผลใหม่ ทำให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการนำเอาเทคนิคการถอดบทเรียน (lesson distilled) มาใช้ในการทบทวนประสบการณ์เกี่ยวกับการนำโครงการที่ผ่านมา รวมทั้งเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการนำเอาแนวคิดการสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ตามทัศนะของ Heron (1996 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวาณิช, 2549) มาประยุกต์ใช้ร่วมกัน ซึ่งจากการสังเกตพบว่าผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้และลงมือปฏิบัติการสะท้อนผลได้อย่างถูกต้องตามแนวคิดเหล่านั้น ซึ่งการเรียนรู้ครั้งนี้เป็นการเรียนรู้ที่สั่งสมมาตั้งแต่การจัดกิจกรรมการสะท้อนผลในขั้นตอนที่ 5 (การสะท้อนผล) นอกจากนี้ ผู้ร่วมวิจัยยังเกิดทักษะในการนำเสนอถึงสิ่งที่พวกเขาได้ร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันสังเกต และร่วมกันสะท้อนผลอีกด้วย ซึ่งสังเกตได้จากพฤติกรรมการนำเสนอของผู้ร่วมวิจัยแต่ละรายที่สามารถนำเสนอสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างตรงประเด็น อีกทั้งยังมีความกล้าและความเชื่อมั่นในการนำเสนอเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ ในการจัดกิจกรรมการสะท้อนผลมีภาพบรรยากาศของการทำงานดังภาพที่ 40

ภาพที่ 40 บรรยากาศการดำเนินกิจกรรมขั้นตอนการสะท้อนผลใหม่

ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion)

ในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการวิจัย ซึ่งจะเป็นการสรุปผลการวิจัยในภาพรวมที่ได้ดำเนินการไปแล้วทั้งหมด โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้แบ่งระยะเวลาในการจัดกิจกรรมออกเป็น 2 ระยะเวลา คือ ระยะเวลาที่ 1 การจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน (lesson distilled) และระยะเวลาที่ 2 การจัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการจัดแสดงนิทรรศการเพื่อชื่นชมในความสำเร็จ โดยในแต่ละระยะมีกิจกรรมและการดำเนินงานดังนี้

ระยะที่ 1 การจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน (lesson distilled)

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน(lesson distilled) ขึ้นเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2566 ณ ห้องประชุมโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันทบทวนหรือสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาในแง่มุมต่าง ๆ โดยการศึกษาทบทวนผลการดำเนินงานในขั้นตอนที่ 1 ถึง 9 รวมทั้งเพื่อหาข้อสรุปในประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติจริง การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และองค์ความรู้จากการปฏิบัติจริง (ดูภาพที่ 41)

ภาพที่ 41 การจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน(lesson distilled) ในขั้นตอนการสรุปผล

ผลจากการจัดกิจกรรมการถอดบทเรียนโดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยในระยะที่ 1 ทำให้ได้มาซึ่งข้อสรุปร่วมกันเกี่ยวกับผลการดำเนินงานพร้อมทั้งการลงความเห็นรับรองของผู้ร่วมวิจัยในขั้นตอนที่ 1 ถึง 9 ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation) แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 การเตรียมการก่อนลงพื้นที่ได้ดำเนินการในช่วงเดือนพฤษภาคม 2565 โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการใน 2 กิจกรรมคือ 1) การดำเนินงานเพื่อกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัย และ 2) การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัย โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเกี่ยวกับการดำเนินงานเพื่อกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัยและการเตรียมความพร้อมของผู้วิจัยเอง และระยะที่ 2 การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ ได้ดำเนินการเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2565 โดยได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อการเสริมพลังด้านความรู้ความเข้าใจให้กับผู้ร่วมวิจัยเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ และเกี่ยวกับแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะทำให้การดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆในระยะต่อไป เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (planning) ได้ดำเนินการเมื่อวันเสาร์ที่ 16 กรกฎาคม 2565 มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรม คือ 1) การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน โดยกิจกรรมที่สำคัญในขั้นตอนนี้คือการจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่จะนำไปใช้ในการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ซึ่งประกอบไปด้วย 5 โครงการ ได้แก่ โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิพุทธด้านกายภาพ โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิพุทธด้านการจัดกิจกรรมประจำวันพระ โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิพุทธด้านการเรียนการสอน โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน และโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิพุทธด้านการส่งเสริมวิถิพุทธ

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting) ได้เริ่มดำเนินการเมื่อวันเสาร์ที่ 10 สิงหาคม 2565 มีกิจกรรมที่ดำเนินการทั้งหมด 3 กิจกรรมหลัก คือ 1) การกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย การทบทวนจัดทีมงานโครงการ การแต่งตั้งทีมติดตามและประเมินผล และ การจัดทำ

เครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัย 2) การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่แต่ละทีมงานโครงการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ มีการติดตามและรายงานความก้าวหน้าของโครงการ และการสรุปและประเมินโครงการ และ 3) การสะท้อนผลการปฏิบัติ มีสิ่งที่ดำเนินการคือการจัดกิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) และ 2) การสรุปผลการนำหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning) ไปปฏิบัติ โดยมีการนำแผนลงสู่การปฏิบัติในช่วงเดือนสิงหาคม ถึง เดือน ตุลาคม 2565

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล (observing) ในขั้นนี้ได้ทำเป็นคู่ขนานไปกับขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting) โดยดำเนินการในช่วงเดือนสิงหาคม ถึง เดือน ตุลาคม 2565 ในลักษณะของการทำไปสังเกตไป โดยในขั้นตอนนี้จะมีกิจกรรมหลักรวม 3 กิจกรรม คือ 1) การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล (reflecting) ดำเนินการเมื่อวันเสาร์ที่ 26 พฤศจิกายน 2565 เป็นการนำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในทุกขั้นตอนที่ผ่านมา คือ ขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ และขั้นตอนการสังเกตผล ทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกภาคสนาม บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ นำมาเสนอเพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกัน ซึ่งได้ข้อสรุปในภาพรวมคือผลการประเมินโครงการทั้ง 5 ผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้โดยมีผลการประเมินที่สูงกว่าระดับดีขึ้นไปทุกโครงการ ทุกตัวบ่งชี้

ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (re-planning) ดำเนินการเมื่อวันเสาร์ที่ 13 ธันวาคม 2565 ในขั้นตอนนี้จะมีลักษณะเช่นเดียวกับขั้นตอนการวางแผน (planning) (ขั้นตอนที่ 2) คือผู้วิจัยจะเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการวางแผนใหม่ ให้มีการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของการพัฒนางาน เพื่อระบุปัญหา สาเหตุของปัญหา ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อการปฏิบัติกันใหม่ โดยนำเอาผลการสะท้อนผลในขั้นตอนที่ 5 มาร่วมพิจารณาด้วย ซึ่งจะทำให้ได้ตัวสอดแทรกหลักคือแผนปฏิบัติการ (action plan) ขึ้นมาชุดหนึ่ง ซึ่งอาจมีบางอย่างทำต่อเนื่อง บางอย่างต้องหยุดไป หรือมีบางอย่างเพิ่มเติมเข้ามา ทั้งนี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะจัดให้มีการสังเกตผล (observing) ควบคู่ไปกับกิจกรรมการวางแผนไปด้วย โดยในขั้นตอนการวางแผนใหม่นี้ผู้ร่วมวิจัยตกลงกันที่จะขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอีก 1 รอบวง โดยมีการดำเนินงานใน 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่ (1) การนำโครงการทั้ง 5 ลงสู่การปฏิบัติในช่วงเดือนมกราคม ถึง เดือนมีนาคม 2566 โดยใช้ทีมงานโครงการเดิมในการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ (2) ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยลงชุมชนเพื่อติดตามผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ โดยมีทีมแกนนำและครูทำหน้าที่เป็นทีมรับผิดชอบหลักและผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันออกเยี่ยมชุมชน โดยครูแทรกกิจกรรมในช่วงการเยี่ยมบ้านเด็ก (Home visit) และ (3) ใช้การบันทึก (Field note) การสังเกต (Observation) และการสัมภาษณ์ (Interview) แบบไม่เป็นทางการ โดยในการลงชุมชนผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะใช้เวลาว่างหลังเลิกเรียนหรือในวันหยุดเพื่อการติดตาม สังเกต สัมภาษณ์และบันทึกผลแบบไม่เป็นทางการ

ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting) เริ่มดำเนินการในวันเสาร์ที่ 7 มกราคม 2566 ในขั้นตอนนี้จะมีลักษณะเช่นเดียวกับขั้นตอนการปฏิบัติ (acting) (ขั้นตอนที่ 3) โดยที่ผู้วิจัยได้นับบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการที่กำหนดใหม่นั้น โดยมุ่งให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ให้มีการบันทึกผลการดำเนินงานทั้งของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย และจัดให้มีการพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเป็นระยะ ๆ โดยคำนึงถึงหลักการต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวไว้ในขั้นตอนการปฏิบัติ (acting) ทั้งนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ดำเนินการตามแผนที่ได้วางไว้ในขั้นตอนที่ 6 โดยในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ใช้เวลาในการดำเนินงานในช่วงเดือนมกราคม ถึง เดือนมีนาคม 2566

ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing) ดำเนินการในช่วงเดือนมกราคม ถึง เดือนมีนาคม 2566 โดยในขั้นตอนนี้จะมีลักษณะเช่นเดียวกับขั้นตอนการสังเกต (observing) (ขั้นตอนที่ 4) โดยที่ผู้วิจัยจะนับบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริง (actual effects) ทั้งคาดหวังและไม่ได้คาดหวัง ทั้งทางบวกและทางลบ เพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับผลสำเร็จของการปฏิบัติงานที่ชัดเจนขึ้น รวมทั้งการจับกฎเกณฑ์ทางทฤษฎีและการอธิบายตีความปรากฏการณ์ด้านต่าง ๆ จากกิจกรรมหรือกระบวนการปฏิบัติงานเพื่อการบรรลุผลนั้นว่าเป็นอย่างไร ได้ความรู้ใหม่ ทฤษฎีใหม่ หรือเกิดการเรียนรู้ใหม่อะไรบ้าง โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวางแผนการจัดกิจกรรมในช่วงการปฏิบัติใหม่(re-acting) รวม 2 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน และ 2) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่

ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting) ดำเนินการเมื่อวันที่ 29 เมษายน 2566 โดยในขั้นตอนนี้จะมีลักษณะเช่นเดียวกับขั้นตอนการสะท้อนผล (reflecting) (ขั้นตอนที่ 5) โดยที่ผู้วิจัยจะนับบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการสะท้อนผล โดยให้มีการพบปะสนทนาเพื่อนำเอาข้อมูลที่เป็นบันทึกการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายถึงสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคม และรูปแบบองค์การ และการพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย และบันทึกผลการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ (reacting) ทั้งของรายบุคคลและของกลุ่ม รวมทั้งผลการสังเกตผลจากขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ (re-observing) มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และวิเคราะห์วิพากษ์ถึงสิ่งที่ทำสำเร็จ สิ่งที่ยังทำไม่สำเร็จ สิ่งที่เป็นปัจจัยผลักดัน สิ่งที่เป็นปัจจัยต่อต้าน สิ่งที่เป็นปัญหาอุปสรรค ตลอดจนข้อเสนอแนะแนวทางเพื่อการปรับปรุงแก้ไข รวมทั้งการเรียนรู้และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ และอื่น ๆ โดยคำนึงถึงหลักการและแนวคิดต่าง ๆ ดังที่กล่าวในขั้นตอนการสะท้อนผล (reflecting) ด้วย

ส่วนข้อมูลสรุปผลการถอดบทเรียนเกี่ยวกับจากการลงมือปฏิบัติที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากการกระทำ ทั้งระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์การ และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้แผนปฏิบัติการ (action plan) ที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก (main intervention) และใช้หลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) ที่ถือเป็นตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention) ไปปฏิบัติตามวงจรแบบเกลียวสว่าน 2 วงจรของกิจกรรมการวางแผน การนำแผนไปปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผลของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น สรุปได้ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติ

จากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเรื่อง “การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีมในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก : กรณีโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ ” นั้น พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวังและการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง ดังนี้

1) **การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง** พบว่า สิ่งที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยคาดหวังจากการดำเนินงานคือหลังจากนำแผนลงสู่การปฏิบัติผู้ร่วมวิจัยมีความคาดหวังว่าทุกโครงการ ทุกตัวบ่งชี้จะมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีขึ้นไป ซึ่งพบว่าสามารถดำเนินงานได้บรรลุความคาดหวังโดยการดำเนินงานทุกโครงการ ทุกตัวบ่งชี้ มีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยมซึ่งสูงกว่าเป้าหมายที่คาดหวัง และพบว่าไม่มีกิจกรรมใดที่ไม่บรรลุความคาดหวัง ทั้งนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันว่าในการปฏิบัติงานว่าในการปฏิบัติงานใดๆ ก็ตามถ้าหากจะให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพจะต้องมีการบริหารจัดการที่ดีและที่สำคัญจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วม และการทำงานเป็นทีมที่เข้มแข็งของผู้เกี่ยวข้องให้มากที่สุดจึงจะทำให้งานนั้น ๆ สำเร็จสมบูรณ์ลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และจะเกิดความต่อเนื่องและความยั่งยืนตามมา นอกจากนี้ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลลัพธ์จากการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธดังนี้คือ

ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) พบว่า ผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียนและโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม เกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้ (1) มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิก อบายมุข) ถือศีล 5 และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี (2) มีพรหมวิหารธรรมประจำใจ (3) มีความซื่อสัตย์จริงใจในการทำงาน (4) มีความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย นัตถิและศรัทธาในพระพุทธศาสนา (5) มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิกอบายมุข) มีศีลธรรม และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี (6) มีพรหมวิหารธรรม มีความเป็นกัลยาณมิตรมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงามตามหลักไตรสิกขา (7) รู้ เข้าใจ หลักการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา (8) มีวิสัยทัศน์หรือปรัชญาพันธกิจ เป้าหมาย ธรรมนูญ หรือแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ (9) แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาหรือคณะกรรมการดำเนินโรงเรียนวิถีพุทธและบริหารการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องโดยผู้เกี่ยวข้อง (บ ร ว) มีส่วนร่วม (10) ปลุกฝังศรัทธา สร้างเสริมปัญญาในพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นกับบุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง (11) ร่วมมือกับผู้ปกครอง วัดและชุมชนเพื่อพัฒนาผู้เรียนและชุมชน (12) มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง (13) มีระบบตรวจสอบประเมินผล และเปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะอย่างเป็นกัลยาณมิตร เพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (14) มีหลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ (15) จัดประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียนและประจำห้องเรียนเหมาะสม (16) มีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญ คุณธรรม จริยธรรมโดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียน (17) สภาพโรงเรียนสะอาด ปลอดภัย สงบ ร่มรื่น เรียบง่าย ใกล้ชิดธรรมชาติ และ (18) บริเวณโรงเรียนปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด

ด้านกระบวนการ (Process) พบว่า ผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียน และโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม เกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้ (1) ครูมีการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการพุทธธรรมหรือหลักไตรสิกขาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน (2) มีการส่งเสริมให้นักเรียนนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา (3) ครูมีการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง (4) มีการจัดการเรียนรู้อย่างมีความสุข ทั้งผู้เรียนรู้และผู้จัดการเรียนรู้

(5) มีการจัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญา ทั้งในการเรียนการสอนและในกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวัน (6) ครูใช้สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ (7) มีการนิมนต์พระสงฆ์ หรือเชิญวิทยากรภูมิปัญญาทางพุทธศาสนาสอนนักเรียนสม่ำเสมอ (8) มีการจัดให้นักเรียนไปเรียนรู้ที่วัด หรือที่ศาสนสถานที่ใช้แหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง (9) มีการวัดประเมินผลตามสภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลาย ครอบคลุมตามหลักภวนา 3 (กาย ศีล จิต ปัญญา) โดยมีจุดประสงค์เน้นเพื่อพัฒนานักเรียนต่อเนื่อง (10) มีการส่งเสริมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร อ่อนน้อมถ่อมตน เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยิ้มแย้ม มีเมตตาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน ครูต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อผู้ปกครอง (11) มีการส่งเสริมบรรยากาศใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่สร้างสรรค์ (12) มีการส่งเสริมบุคลากรและนักเรียนให้ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น (13) มีการส่งเสริม ยกย่อง เชิดชู ผู้ทำดี เป็นประจำ (14) ฝึกฝนอบรมให้เกิดการกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น (รู้เข้าใจเหตุผลและได้ประโยชน์ ตามคุณค่าแท้ตามหลักไตรสิกขา) (15) มีการส่งเสริมกิจกรรมการรับผิดชอบดูแลรักษาพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย (16) มีการส่งเสริมปฏิบัติกิจกรรมพระพุทธศาสนา อย่างเห็นคุณค่า รู้เข้าใจเหตุผล (17) มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึก และศรัทธาในพระรัตนตรัย เป็นประจำ และในโอกาสสำคัญอย่างต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิต และ (18) มีการส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วม และคุณค่าในการรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนา

ด้านผลผลิต (Output) พบว่า ผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียน เกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้ (1) ทุกคนมีความสามารถในการบริโภคใช้สอยปัจจัยสี่ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสม ได้คุณค่าแท้ (2) ทุกคนสามารถการดูแลร่างกาย และการแต่งกายสะอาดเรียบร้อย (3) ทุกคนสามารถดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม (4) ทุกคนมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต (5) ทุกคนเป็นผู้มีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา (6) ทุกคนสามารถพึ่งตนเองได้หรือทำงานเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต (7) ทุกคนมีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ (8) ทุกคนมีจิตใจ เมตตา กรุณา (เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปันต่อกัน) (9) ทุกคนสามารถทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อดทน ขยัน หมั่นเพียร (10) ทุกคนมีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน (11) ทุกคนมีศรัทธา และความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย (12) ทุกคนรู้บาป บุญ คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ (13) ทุกคนเป็นบุคคลที่ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษาแสวงหาความจริง และใฝ่สร้างสรรค์ พัฒนางานอยู่เสมอ และ (14) ทุกคนมีความรู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาชีวิตและการทำงานได้ด้วยสติปัญญา

ด้านผลกระทบ (Outcome/Impact) พบว่า บ้าน(ชุมชน) วัด และโรงเรียน (ราชการ) เกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้ (1) บ้านและชุมชนมีสมาชิกที่เป็นคนดีไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขเพิ่มขึ้น (2) ชุมชนมีผู้ช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น (3) วัดได้ศานาทายาทและกำลังช่วยงานส่งเสริมพระพุทธศาสนามากขึ้น และ (4) โรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่น ศรัทธาและได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง (บ้าน วัด ราชการ)

2) การเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง พบว่า เกิดขึ้นใน 3 ระดับ คือ ระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับโรงเรียน ดังนี้

ระดับตัวบุคคล ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียน และกรรมการสถานศึกษา มีการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวังเกิดขึ้นคือ เกิดโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นองค์ประกอบภายในตัวบุคคลที่จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง รู้จักการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี รู้จักพิจารณาสิ่งต่างๆตามความจริง รู้จักคิดหาเหตุผล รู้จักแยกแยะให้เห็นตามสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้านตัณหา อุปาทานของตนเข้าจับ เพื่อให้ปรโตโฆสะนำไปสู่โยนิโสมนสิการ ทำให้

คนรู้จักคิดอันเป็นจุดเริ่มต้นที่จำเป็นสำหรับการศึกษา นอกจากนี้ยังพบว่าเมื่อนักเรียนได้รับการพัฒนาจิตใจตามกระบวนการของหลักไตรสิกขา โดยได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญาเข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิต วิถีการเรียนรู้ วิถีวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามหลักไตรสิกขาที่นำไปสู่ปัญญา วิถีชีวิตที่ดงามตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ (1) ศีล (พฤติกรรม) คือ มีกิริยามารยาท “กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” รู้จักพิจารณาเลือกเสพสิ่งบริโภค และสื่อต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ด้วยปัญญา รู้จักความพอดีพอประมาณ ในการแสวงหา บริโภค สะสมสิ่งต่าง ๆ ปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ภายนอกที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดวินัยในตนเอง ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นโดยมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต และมีชีวิตที่สัมพันธ์ด้วยดีกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อม (2) จิตใจ (สมาธิ) คือ มีสมรรถภาพที่ดี คือ มีสมาธิ มีความตั้งมั่น เข้มแข็ง มุ่งมั่นทำดี ด้วยจิตใจกล้าหาญ อดทน สู้สิ่งยาก ขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อสามารถฟันฝ่าอุปสรรคผ่านความยากลำบากไปได้ พึ่งตนเองได้ มีคุณภาวะ คือ มีความกตัญญูรู้คุณ มีจิตใจเมตตา กรุณาโอบอ้อมอารีมีน้ำใจ ละอายชั่วกลัวบาป ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ กล้ารับผิดชอบ เกิดจิตที่เป็นบุญกุศลอย่างสม่ำเสมอ มีสุขภาวะที่ดี คือ มีความสุข ความร่าเริง เบิกบาน มองโลกในแง่ดี มีกำลังใจ เกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ ในการร่วมกิจกรรมงานต่าง ๆ และ (3) ปัญญา คือ มีศรัทธาเลื่อมใสและความเข้าใจในพระรัตนตรัย ในกฎแห่งกรรม และในหลักบาปบุญคุณโทษ มีทักษะและอุปนิสัยในการเรียนรู้ที่ดี จูงใจ ใฝ่รู้ รู้จักการค้นคว้าการจดบันทึกให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การคิดวิเคราะห์ประมวลผลสามารถนำเสนอถ่ายทอดได้ทั้งแบบกลุ่มและรายบุคคล มีทักษะชีวิตเท่าทันต่อสิ่งเร้าภายนอกและกิเลสภายในตนสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้สามารถนำหลักธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้มีฐานชีวิตที่ดีมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติ-ธรรม เกิดปัญญาเข้าใจในสังขารในชาตินี้ได้ตามวุฒิภาวะของตน สามารถต่อยอดพัฒนาไปสู่การปฏิบัติธรรมให้เกิดความเจริญงอกงามในธรรมที่สูงยิ่งขึ้นไป

ระดับตัวกลุ่มบุคคล ประกอบด้วย กลุ่มครู กลุ่มนักเรียน และกลุ่มคณะกรรมการสถานศึกษา พบว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวังในระดับกลุ่มคือ เกิดความรักและความสามัคคีในหมู่คณะ เกิดการเรียนรู้จากหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) เกิดทีมงานที่เข้มแข็งพร้อมที่จะขับเคลื่อนและสานต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียน สมสนุกพิทยาคมให้มีความต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน โดยการสานต่อการดำเนินงานจากรุ่นสู่รุ่น เช่น เมื่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานหมดวาระลงก็จะมีคณะกรรมการชุดใหม่เข้ามาดำเนินการแทน เมื่อมีคณะกรรมการสภานักเรียนหมดวาระลงก็จะมีคณะกรรมการชุดใหม่เข้ามาดำเนินการแทน หรือเมื่อมีผู้บริหารโรงเรียนหรือครูย้าย เกษียณอายุราชการ หรือออกไปด้วยสาเหตุอื่นก็จะมีผู้บริหารและครูคนใหม่เข้ามารับหน้าที่แทน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบว่า ได้เกิดความเป็นกัลยาณมิตรขึ้นในหมู่คณะ โดยทุกคนมีความเป็นกัลยาณมิตร 7 ประการ ได้แก่ (1) มีความน่ารัก เป็นที่วางใจและรู้สึกสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าใจ (2) มีความน่ารัก ประพฤติตนสมควรแก่ฐานะทำให้เกิดความรู้สึกรอบอุ้ม เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย (3) เป็นผู้ที่น่ายกย่อง มีความรู้และภูมิปัญญาที่แท้จริง เป็นผู้ที่ฝึกอบรมและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยความซาบซึ้งใจ (4) เป็นคนรู้จักพูด คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี (5) เป็นผู้มีอารมณ์ทนต่อถ้อยคำ พร้อมที่จะรับฟังคำซักถามต่างๆอยู่เสมอ สามารถ

รับฟังได้ด้วยอารมณ์อดทน ไม่เบื้อ ไม่ฉุนเฉียว (6) สามารถชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ลึกซึ้งได้ และ (7) ไม่ชักจูงเพื่อนไปในทางเสื่อมเสียเหลวไหล

ระดับโรงเรียน พบว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวังคือ ผู้บริหาร ครู และนักเรียน มีคุณธรรมจริยธรรม มีความรักและสามัคคีในหมู่คณะ ในด้านการเรียนการสอนพบว่ามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็กในแต่ละปีที่สูงขึ้นหรือผ่านเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด ภายในสถานศึกษาเกิดบรรยากาศแห่งการส่งเสริมการเรียนรู้ และพัฒนาไตรสิกขาหรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรม แสวงปัญญาและมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกันระหว่างผู้บริหาร ครู และนักเรียน มีบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีความเมตตา กรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อครูด้วยกัน และโรงเรียนส่งเสริมให้บุคลากร และนักเรียนปฏิบัติตน เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เช่น การลด ละ เลิกอบายมุข การเสียสละ เป็นต้น และยังพบว่าสถานศึกษาโดยบุคลากรในสถานศึกษาได้ร่วมกับผู้ปกครอง และชุมชน สร้างความตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการโรงเรียน วิถีพุทธร่วมกัน ทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครู และผู้บริหารเพียรพยายามสนับสนุน โดยลักษณะต่าง ๆ และการปฏิบัติตนเองที่จะสนับสนุนและเป็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียนตามวิถีชาวพุทธ

นอกจากนี้ยังพบว่า โรงเรียน บ้าน วัด ชุมชน ได้มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันตามประเพณี เช่น กิจกรรมบุญประเพณีต่างๆ ของชุมชนกิจกรรมหล่อเทียนพรรษา ถวายเทียนพรรษา การทอดกฐินทอดผ้าป่า กิจกรรมวันพ่อวันแม่ ฯลฯ โรงเรียนนำนักเรียนร่วมกิจกรรมของวัด และชุมชน เช่น กิจกรรมทำความสะอาดวัด ซึ่งมีการจัดทั้งในชั่วโมง กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน หรือกิจกรรมช่วยเหลือสังคมอื่นๆ เช่น การทำความสะอาดบริเวณวัดและชุมชน การจัดตั้งศูนย์บริการประชาชนในสงกรานต์และวันปีใหม่ เป็นต้น และที่สำคัญได้กลายเป็นโรงเรียนของชุมชน โดยเปิดโรงเรียนต้อนรับผู้ปกครอง และชุมชนตลอดเวลา (Open House) เพื่อให้ผู้ปกครองได้มีโอกาสเสนอข้อคิดเห็น และมีส่วนร่วมในการกิจต่างๆ เช่น ดูแลความสะอาดของโรงอาหาร ดำเนินการเชิญภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาช่วยโรงเรียนในการจัดการเรียนรู้ เป็นต้น

การเรียนรู้จากการกระทำ

การเรียนรู้จากการกระทำ (learning by doing) ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอน จากการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ จำแนกได้เป็นการเรียนรู้ในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับโรงเรียน ดังนี้

ระดับบุคคล ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียน และกรรมการสถานศึกษา เกิดการเรียนรู้จากการเข้าร่วมการดำเนินการวิจัย เช่น ทุกคนมีความรู้ความเข้าใจ และมีส่วนร่วมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ทุกคนได้เรียนรู้และเข้าใจในบทบาทและการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม อย่างเท่าเทียมกัน และ(3) ทุกคนได้เรียนรู้และเข้าใจในบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ในการพัฒนาและขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม อันส่งผลให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความภาคภูมิใจ และเกิดการสานต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมให้มีความต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน**ระดับกลุ่มบุคคล** ประกอบด้วย กลุ่มครู กลุ่มคณะกรรมการสถานักเรียน และกลุ่มกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ทุกกลุ่มเกิดการเรียนรู้

เกี่ยวกับหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) ซึ่งมีองค์ประกอบ 7 ด้านคือ (1) การมีเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน (2) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน (3) มีสมาชิกในทีมที่มีความรู้ความสามารถ (4) มีบรรยากาศที่ดีของการปฏิบัติงานร่วมกัน (5) รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (6) มีความเชื่อมั่นในทีม และ (7) มีบทบาทและการมอบหมายงานที่ชัดเจน

นอกจากนี้ยังพบว่า ทุกกลุ่มได้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นกัลยาณมิตร กัลยาณมิตร เกิดการเรียนรู้ในเรื่องโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นองค์ประกอบภายในตัวบุคคลที่จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง รู้จักการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี รู้จักพิจารณาสิ่งต่างๆตามความจริง รู้จักคิดหาเหตุผล รู้จักแยกแยะให้เห็นตามสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้านตัณหา อุปาทานของตนเข้าจับ เกิดการเรียนรู้หลักไตรสิกขาซึ่งเป็นการฝึกอบรมกาย วาจา และจิตใจของมนุษย์ให้สามารถค้นพบ เรียนรู้ และพัฒนาตนเอง เกิดการเรียนรู้ด้านปัญญาวัตรธรรม 4 ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงามทางสติปัญญา และเกิดการเรียนรู้ตามนัยแห่งพุทธธรรมซึ่งเป็นการจัดกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ การจัดบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมและกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกับการฝึกหัดอบรมกาย วาจา ใจ การเผชิญ สถานการณ์ การแก้ไขปัญหาด้วยการรู้คิดอย่างถูกต้องและแยบคาย กระบวนการเรียนรู้ที่แท้จริงที่เกิดผลอย่างสมบูรณ์แก่ผู้เรียนคือ การสร้างความรู้ ความคิด ความสามารถและความดี โดยวิธีการเรียนรู้ที่มีรากฐานที่สำคัญที่สุดก็คือความรักและความเข้าใจ

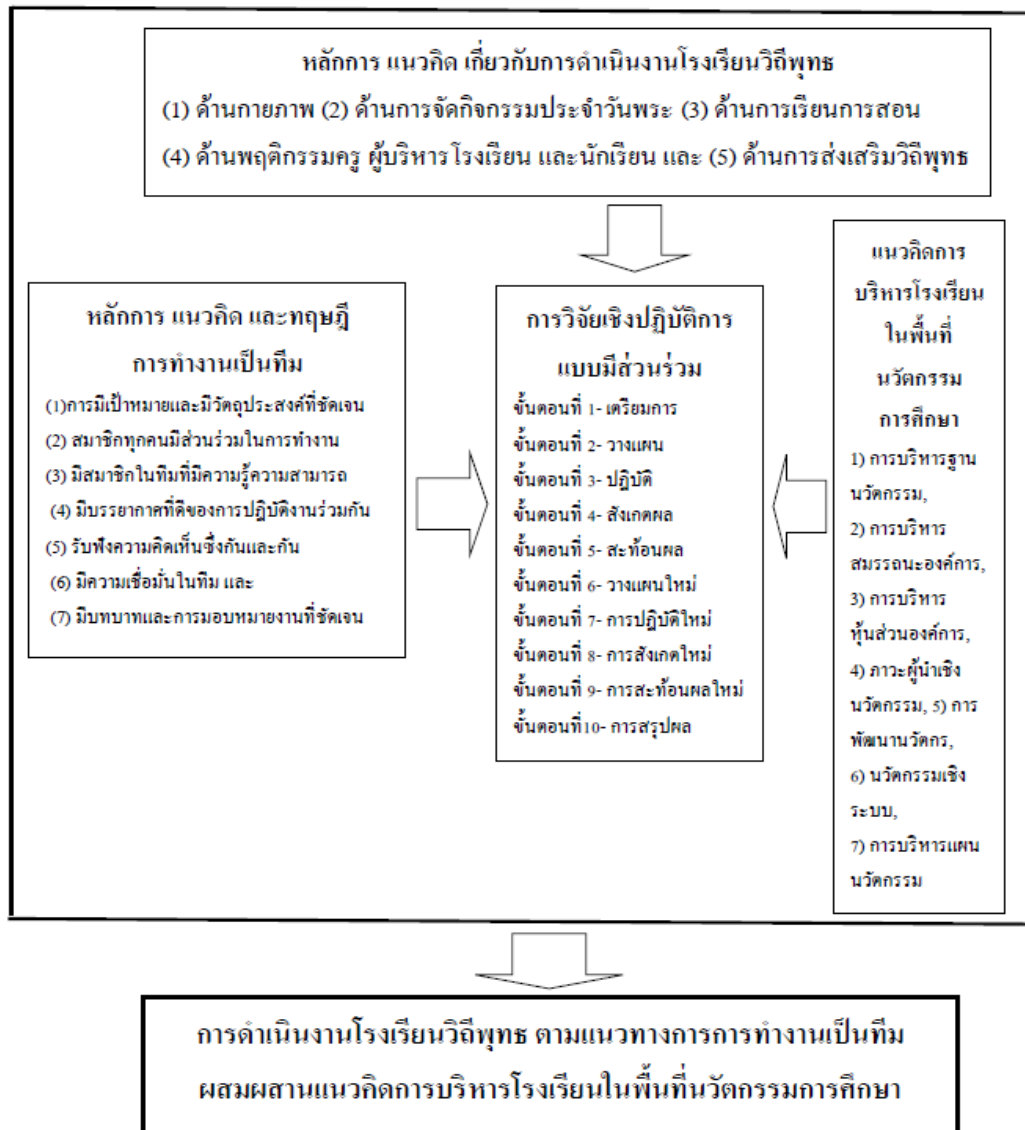
องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยเรื่อง “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธตามแนวทางการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา: กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ” ในครั้งนี้ได้เกิดขึ้นใน 3 ลักษณะคือ 1) องค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในบริบทเฉพาะของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม 2) องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่นำหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) เสนอต่อผู้ร่วมวิจัย และ 3) องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนที่ได้จากการทำงานร่วมกัน ซึ่งองค์ความรู้ในแต่ละลักษณะดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ดังนี้

1. องค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในบริบทเฉพาะของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม เป็นข้อค้นพบในบริบทเฉพาะ (specific context) ตามหลักการหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งข้อค้นพบใหม่นี้เป็นความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “ขั้นตอนการดำเนินงาน 2 วงจร 10 ขั้นตอน” ที่เกิดขึ้นจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีมตามบริบทของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมดังนี้

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่า ผู้ร่วมวิจัยทุกคนไม่มีความรู้พื้นฐานในด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ทุกคนต่างมาจากกลุ่มคนที่มีพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างกัน มีอายุต่างกัน มีสถานะทางสังคมและมีอาชีพที่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่ทุกคนมีร่วมกันคือทุกคนเป็นกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) กับการดำเนินงานวิถีพุทธของโรงเรียน มีความตั้งใจและมีจุดประสงค์เดียวกันในการที่จะสานต่อและพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมให้เกิดความต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน

หลังดำเนินการวิจัย พบว่า ผู้ร่วมวิจัยทุกคนเกิดความรู้ใหม่ (new knowledge) อันเป็นความรู้ที่ได้รับจากการเรียนรู้และประสบการณ์ในการดำเนินการวิจัยทั้ง 2 วงจร 10 ขั้นตอน ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดในการวิจัยที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ ดังภาพที่ 42

ภาพที่ 42 แนวคิดการวิจัยพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการทำงานเป็นทีม ผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่วัฒนธรรมการศึกษา โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ทั้งนี้ องค์ความรู้ใหม่ของผู้ร่วมวิจัยในด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ในการดำเนินการวิจัย สรุปได้ดังนี้

ผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้เรียนรู้และเข้าใจแนวคิดที่เป็นผลการศึกษาของ วิโรจน์ สารรัตน์ (2561) ซึ่งใช้เป็นกรอบแนวคิดหลักในการวิจัย และกรอบแนวคิดเสริมของนักวิชาการต่างประเทศอีก 5 ท่าน ได้แก่ Kindon, Pain & Kesby (2007) McIntyre (2008) Creswell (2008) James, Milenkiewicz & Bucknum (2008) และ McTaggart (2010) ดังนี้

กรอบแนวคิดหลักจากการศึกษาของ วิโรจน์ สารรัตน์ (2561) มีกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

1. คำนึงถึง 2 กระบวนทัศน์ที่เป็นรากฐานของการแสวงหาความรู้ทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ (critical social theory) และทฤษฎีหลังสมัยใหม่นิยม (theories of postmodernism)
2. คำนึงถึง 10 หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย
 - 1) ในบริบทเฉพาะ 2) ทักษะที่หลากหลาย 3) มุ่งการเปลี่ยนแปลง 4) มุ่งให้เกิดการทำเพื่อบรรลุผล 5) รับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน 6) วิเคราะห์วิพากษ์ประเมินตนเอง 7) ตระหนักในศักยภาพ ความเชี่ยวชาญและการเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากภายในชุมชนเอง 8) เรียนรู้จากการกระทำ ทั้งสำเร็จและไม่สำเร็จ เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ 9) การมีบันทึกของผู้ร่วมวิจัยทุกคน เช่น การเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงคำอธิบายสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมและรูปแบบองค์การ การพัฒนาตนจากการร่วมในการวิจัย เป็นต้น 10) นำไปสู่การปฏิบัติหรือการพัฒนาที่ยั่งยืน
3. คำนึงถึง 10 จรรยาบรรณ ดังนี้ 1) ผู้วิจัยต้องรับผิดชอบต่อการรักษาความลับ 2) ผู้ร่วมวิจัยเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างเสมอภาคกัน 3) ทิศทางการวิจัยและผลลัพธ์ที่คาดหวังเกิดจากการตัดสินใจร่วมกัน 4) ให้ผู้ร่วมวิจัยมีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการวิจัยมากที่สุด 5) มีการปรึกษาหารือร่วมกัน และข้อเสนอแนะได้รับการเห็นชอบจากทุกฝ่าย 6) การสังเกตหรือการตรวจสอบเอกสารเพื่อจุดมุ่งหมายอื่นต้องได้รับการอนุญาตก่อน 7) ผลการดำเนินงานจะยังคงปรากฏให้เห็นและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นให้ข้อเสนอแนะได้ 8) ไม่ละเมิดลิขสิทธิ์งานเขียนหรือทักษะของคนอื่นโดยขาดการเจรจาต่อรองก่อนการจัดพิมพ์เผยแพร่ 9) ผู้วิจัยต้องแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของกระบวนการวิจัยแต่เริ่มแรกรวมทั้งข้อเสนอแนะและผลประโยชน์ และ 10) ผู้ร่วมการวิจัยต่างมีสิทธิพลต่อการทำงานแต่ผู้ที่ไม่ประสงค์มีส่วนร่วมต้องได้รับการยอมรับและเคารพในสิทธิส่วนบุคคล
4. คำนึงถึง 10 บทบาทของผู้วิจัย ดังนี้ 1) เป็นครู 2) เป็นผู้นำ 3) เป็นผู้ฟังที่ดี 4) เป็นนักวางแผน 5) เป็นนักออกแบบ 6) เป็นนักวิเคราะห์ 7) เป็นนักสังเคราะห์ 8) เป็นนักสังเกตการณ์ 9) เป็นนักรายงานผล และ 10) เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวก

กรอบแนวคิดเสริมที่ใช้ในการวิจัยร่วมกับกรอบแนวคิดหลัก เป็นกรอบแนวคิดทัศนะของนักวิชาการต่างประเทศ รวม 5 ทัศนะ ได้แก่

1. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Kindon, Pain & Kesby (2007) ที่ให้ทัศนะว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวคิดเกี่ยวกับหลักการวิธีวิทยา(methodology) ที่เป็นวิธีการแสวงหาความรู้โดยการมีส่วนร่วมของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยที่ร่วมมือกันปฏิบัติงานโดยปราศจากการสั่งการที่มีลักษณะที่เป็นสายบังคับบัญชา การลงมือปฏิบัติร่วมกันของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยด้วยการวิพากษ์(dialogic) ที่เป็นการสะท้อนปัญหาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ การมอบอำนาจให้ผู้ร่วมวิจัยตลอดระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย และการใช้หลักความเสมอภาคและเป็นประชาธิปไตยในการทำงาน
2. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ McIntyre (2008) โดยยึดหลักการที่ว่าการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ 1) เป็นการรวบรวมความร่วมมือ (a collective commitment) ในการตรวจสอบปัญหาหรือประเด็นที่ทำการศึกษา 2) เป็นความต้องการ(a desire) ในการให้ความสนใจในตนเอง และรวบรวมการสะท้อนผล(collective reflection)เพื่อให้เกิดความชัดเจน (clarify)ในประเด็นที่ศึกษา 3) เป็นการตัดสินใจร่วม(a joint decision) เพื่อให้ความสนใจในแต่ละบุคคลหรือชุดการปฏิบัติการที่นำไปสู่ผลสรุปที่มีประโยชน์ ที่ให้ประโยชน์แก่ผู้ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง

และ 4) เป็นการสร้างพันธมิตร(the building of alliance) ระหว่างผู้วิจัยกับผู้มีส่วนร่วมในการวางแผนลงมือปฏิบัติและการขยายผลของกระบวนการวิจัย

3. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Creswell (2008) โดยในการศึกษาครั้งนี้ 1) มีจุดเน้นที่ไปสู่การนำไปปฏิบัติ 2) มีการปฏิบัติร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง 3) เป็นความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยและผู้เข้าร่วมการวิจัย 4) เป็นกระบวนการที่เป็นพลวัต (dynamic process) ของเกลียวปฏิสัมพันธ์ ที่มีกระบวนการย้อนกลับและนำไปสู่การพัฒนาขึ้นต่อไป (back and forth) จากผลสะท้อนของสิ่งที่ปัญหา การเก็บรวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติ 5) การพัฒนาแผนการดำเนินงานต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้ และ 6) มีการนำเสนอผลการวิจัยต่อผู้เกี่ยวข้อง เช่น โรงเรียนในท้องถิ่น ชุมชน และบุคลากรทางการศึกษา เป็นต้น

4. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ James, Milenkiewicz & Bucknum (2008) โดยผู้วิจัยได้ประยุกต์เอาแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ 3 ประการของพวกเขามาใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ความเชื่อแรกที่ต้องคำนึงถึงคือผู้ปฏิบัติการวิจัยต้องให้ความเคารพต่อคนที่เป็นผู้ร่วมวิจัย ซึ่งสิ่งที่แสดงถึงความเคารพคือความมีจริยธรรม(ethics) โดยการขออนุญาตทุกครั้งที่ต้องการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเขา ซึ่งจริยธรรมในการทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นมี 7 ประการ คือ 1) ขออนุญาตก่อนเก็บข้อมูล 2) ไม่ทำให้เกิดความเสียหาย 3) เคารพในการตัดสินใจ 4) พัฒนาความรู้ 5) ยึดความเที่ยงตรง เชื่อถือได้อย่างมีมาตรฐาน 6) ปฏิบัติการเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น และ 7) รายงานด้วยความซื่อสัตย์ ความเชื่อที่สองคือความเชื่อในจุดประสงค์(purpose) คือ ผู้ร่วมปฏิบัติการต้องประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นตามเป้าหมายหรือจุดประสงค์ ซึ่งข้อความที่เป็นจุดประสงค์อาจมีหนึ่งหรือสองประโยคที่นำไปสู่แรงจูงใจในการทำการวิจัยอันจะเป็นการรักษาแนวทางการทำวิจัยได้ตรงเป้าหมายมากที่สุด ทั้งนี้ งานวิจัยที่ได้นั้นจะต้องเป็นงานวิจัยทำขึ้นบนความเข้าใจในจุดมุ่งหมายเฉพาะที่กำหนดทิศทางการดำเนินการวิจัย และ ความเชื่อที่สามคือ ความเป็นเหตุเป็นผล(logic) โดยในขั้นตอนสุดท้ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นหลังการทำการวิจัย ต้องการยุทธศาสตร์ใหม่และความรู้ใหม่ ซึ่งผู้ปฏิบัติการต้องใช้ความเป็นเหตุผลเพื่อให้เกิดการรวมกันระหว่างความรู้เดิมและความรู้ใหม่ โดยคำถามที่นำไปสู่ความเป็นเหตุผลจากการวิเคราะห์จุดมุ่งหมายเพื่อการออกแบบวิจัย มี 5 คำถาม คือ 1) จุดประสงค์การศึกษาและคำถามอะไรที่เกิดขึ้นจากจุดประสงค์ที่ต้องการศึกษา (question to be addressed) 2) ใครทำงานวิจัยในหัวข้อนี้มาก่อน (previous studies) 3) ส่วนประกอบของตัวแปรอะไรที่สามารถวัดได้ (variables elements to be measured) 4) วิธีการใดที่สามารถวัดองค์ประกอบหรือตัวแปรได้เหมาะสม(local measurements) และ 5) รูปแบบการวิเคราะห์ใดที่ต้องนำมาใช้ในการวิจัย (form of analysis)

5. ประยุกต์ใช้แนวคิดของ McTaggart (2010) ที่ให้ทัศนะไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการทำงานเป็นกลุ่มของคนที่มีความสนใจที่จะทำงานร่วมกันในสิ่งที่พวกเขามีความกังวลใจร่วมกัน (thematic concern) จึงเป็นวิธีการวิจัยที่สามารถทำให้คนเข้ามาทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อที่จะร่วมมือกันขับเคลื่อนการปฏิบัติงานของพวกเขาให้ไปสู่จุดหมายที่ได้ตั้งไว้นั้น

ผู้ร่วมวิจัยเกิดความรู้ใหม่เกี่ยวกับขั้นตอนการวิจัย 2 วงจร 10 ขั้นตอน ซึ่งในแต่ละขั้นตอนมีแนวทางการดำเนินงานที่เป็นไปตามบริบทของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation) มีการดำเนินงาน 2 ระยะคือ 1) การเตรียมการก่อนลงพื้นที่ และ 2) การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (planning) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรม คือ 1) การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting) มีกิจกรรมที่ดำเนินการทั้งหมด 3 กิจกรรมหลัก คือ 1) การกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงาน ซึ่งประกอบด้วย การทบทวนจัดทีมงานโครงการ การแต่งตั้งทีมติดตามและประเมินผล และ การจัดทำเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล (observing) ทำเป็นคู่ขนานไปกับขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting) ในลักษณะของการทำไปสังเกตไป โดยในขั้นตอนนี้จะมีกิจกรรมหลักรวม 3 กิจกรรม คือ 1) การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล (reflecting) เป็นการนำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในทุกขั้นตอนที่ผ่านมา คือ ขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ และ ขั้นตอนการสังเกตผล ทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์ แบบไม่เป็นทางการ บันทึกภาคสนาม บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ นำมาเสนอเพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (re-planning) จะมีลักษณะเช่นเดียวกับขั้นตอนการวางแผน (planning) (ขั้นตอนที่ 2) คือผู้วิจัยจะเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและผู้ส่งเสริม สนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการวางแผนใหม่ ให้มีการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของการ พัฒนางาน เพื่อระบุปัญหา สาเหตุของปัญหา ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ประเมินและเลือกทางเลือก เพื่อการปฏิบัติกันใหม่ โดยนำเอาผลการสะท้อนผลในขั้นตอนที่ 5 มาร่วมพิจารณาด้วย ซึ่งจะทำได้ตัว สอดแทรกหลักคือแผนปฏิบัติการ (action plan) ขึ้นมาชุดหนึ่ง ซึ่งอาจมีบางอย่างทำต่อเนื่อง บางอย่าง ต้องหยุดไป หรือมีบางอย่างเพิ่มเติมเข้ามา ทั้งนี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะจัดให้มีการสังเกตผล (observing) ควบคู่ไปกับกิจกรรมการวางแผนไปด้วย

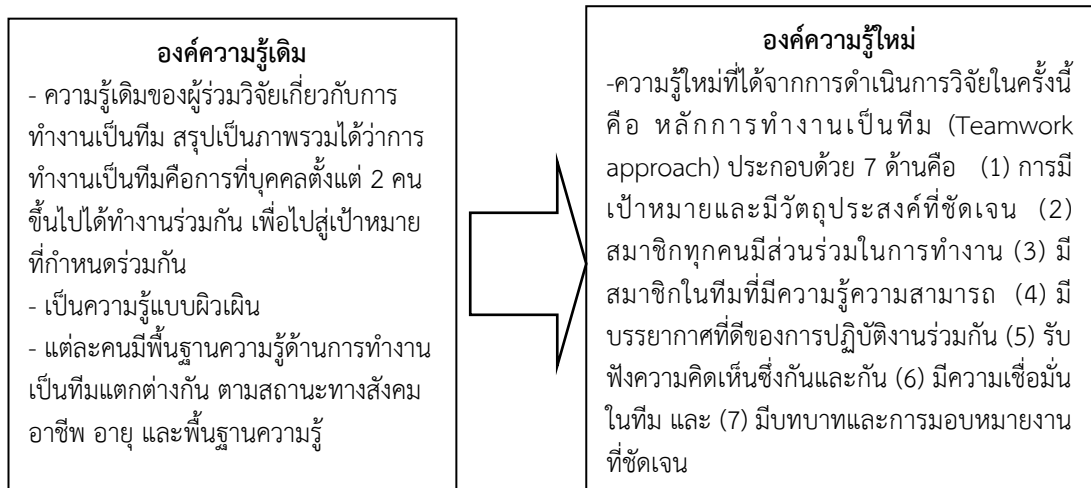
ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting) ในขั้นตอนนี้จะมีลักษณะเช่นเดียวกับ ขั้นตอนการปฏิบัติ (acting) (ขั้นตอนที่ 3) โดยที่ผู้วิจัยจะเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและผู้ ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการที่กำหนดใหม่นั้น โดยมุ่งให้ บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ให้มีการบันทึกผลการดำเนินงานทั้งของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย และจัด ให้มีการพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเป็นระยะ ๆ โดยคำนึงถึงหลักการต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าว ไว้ในขั้นตอนการปฏิบัติ (acting)

ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing) ในขั้นตอนนี้จะมีลักษณะ เช่นเดียวกับขั้นตอนการสังเกต (observing) (ขั้นตอนที่ 4) โดยที่ผู้วิจัยจะเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วน ร่วมและผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริง (actual effects) ทั้งคาดหวังและไม่ได้คาดหวัง ทั้งทางบวกและทางลบ เพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับผลสำเร็จของ การปฏิบัติงานที่ชัดเจนขึ้น รวมทั้งการจับกฎเกณฑ์ทางทฤษฎีและการอธิบายตีความปรากฏการณ์ด้าน ต่าง ๆ จากกิจกรรมหรือกระบวนการปฏิบัติงานเพื่อการบรรลุผลนั้นว่าเป็นอย่างไร ได้ความรู้ใหม่ ทฤษฎีใหม่ หรือเกิดการเรียนรู้ใหม่อะไรบ้าง โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวางแผนการจัดกิจกรรม ในช่วงการปฏิบัติใหม่ (re-acting) รวม 2 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน และ 2) การ นำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่

ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting) ในขั้นตอนนี้จะมีลักษณะเช่นเดียวกับขั้นตอนการสะท้อนผล (reflecting) (ขั้นตอนที่ 5) โดยที่ผู้วิจัยจะเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการสะท้อนผล โดยให้มีการพบปะสนทนาเพื่อนำเอาข้อมูลที่เป็นบันทึกการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายถึงสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคม และรูปแบบองค์การ และการพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย และบันทึกผลการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ (reacting) ทั้งของรายบุคคลและของกลุ่ม รวมทั้งผลการสังเกตผลจากขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ (re-observing) มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และวิเคราะห์หาคำอธิบายถึงสิ่งที่ทำสำเร็จ สิ่งที่ยังทำไม่สำเร็จ สิ่งที่เป็นปัจจัยผลักดัน สิ่งที่เป็นปัจจัยต่อต้าน สิ่งที่เป็นปัญหาอุปสรรค ตลอดจนข้อเสนอแนะแนวทางเพื่อการปรับปรุงแก้ไข รวมทั้งการเรียนรู้และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติและอื่น ๆ

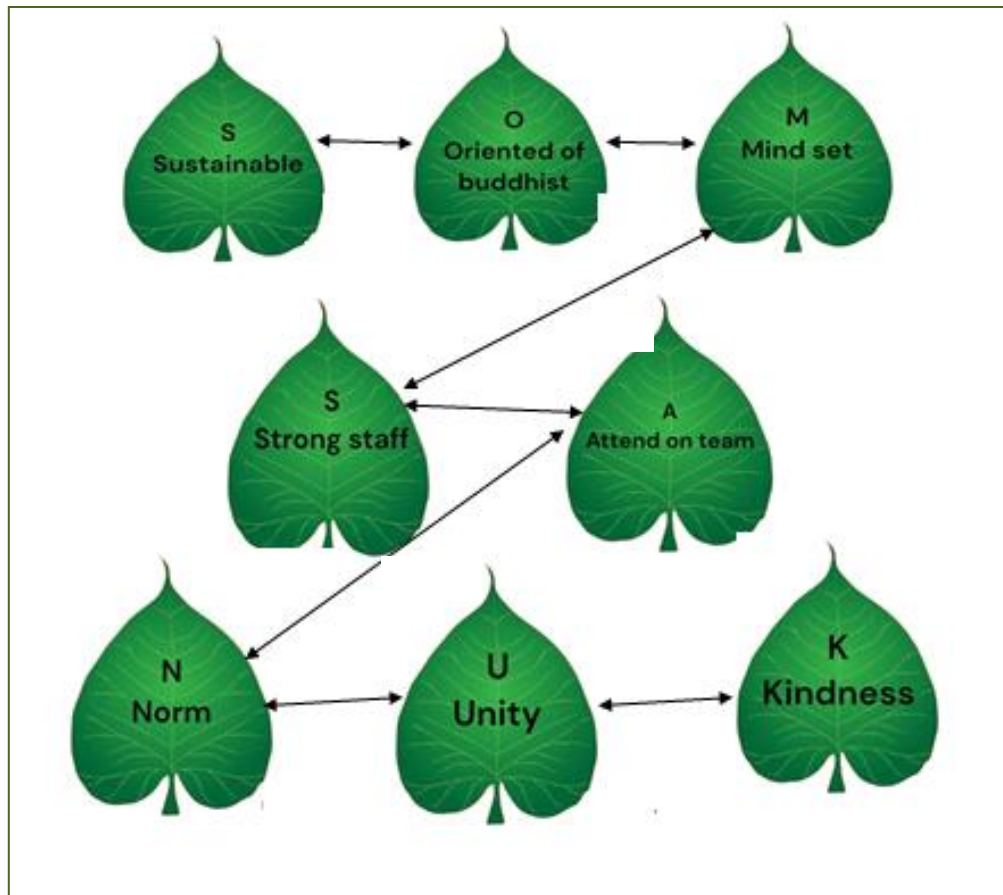
ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion) แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 2 ระยะ คือ ระยะแรกจัดจะเป็นการจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน (lesson distilled) เป็นการทบทวนหรือสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอกซึ่งทำให้เกิดผลอย่างที่เป็นอยู่ทั้งที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จ โดยเน้นการระดมสมอง พุดคุย เล่าเรื่อง สังเคราะห์ จับประเด็นกระบวนการวิธีทำงานเชิงบทเรียนหรือประสบการณ์ โดยการศึกษาทบทวนผลการดำเนินงานจากขั้นตอนที่ 1 – 9 ที่ผ่านมา และระยะที่ 2 การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดแสดงนิทรรศการเพื่อชื่นชมความสำเร็จ เป็นการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม และการจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับการดำเนินงานที่ผ่านมาทั้งหมด

2) องค์ความรู้ในเรื่องหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork Approach) เกิดขึ้นหลังจากที่ผู้วิจัยได้นำเสนอหลักการทำงานเป็นทีมให้แก่ผู้ร่วมวิจัยทราบ เพื่อผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันเรียนรู้จนเกิดความเข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติจริงได้ โดยผู้ร่วมวิจัยได้เกิดความรู้ใหม่ (new knowledge) ความรู้ใหม่เกี่ยวกับหลักการทำงานเป็นทีม คือหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork Approach) ประกอบด้วย 7 ด้านคือ (1) การมีเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน (2) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน (3) มีสมาชิกในทีมที่มีความรู้ความสามารถ (4) มีบรรยากาศที่ดีของการปฏิบัติงานร่วมกัน (5) รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (6) มีความเชื่อมั่นในทีม และ (7) มีบทบาทและการมอบหมายงานที่ชัดเจน ดังภาพที่ 43

ภาพที่ 43 องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากหลักการทำงานเป็นทีม

3) องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนที่ได้จากการทำงานร่วมกัน เป็นองค์ความรู้ที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันถอดบทเรียนในการดำเนินงานครั้งสุดท้ายร่วมกัน โดยสิ่งที่เป็นองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยก็คือ SOMSANUK Model ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันสรุปความรู้ที่ได้จากการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีม โดยเป็นผลจากการที่ได้ลงมือปฏิบัติจริงร่วมกันในบริบทเฉพาะของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ดังภาพที่ 44

ภาพที่ 44 SOMSANUK Model

จากภาพที่ 50 SOMSANUK Model เป็นโมเดลที่ได้จากการถอดบทเรียนในขั้นตอนการสรุปผล (Conclusion) ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการวิจัย โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันถอดบทเรียนจากการวิจัยทั้ง 2 วงจร ซึ่งมีความหมายดังนี้

S (Sustainable) หมายถึง ความยั่งยืน นั่นคือการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน ซึ่งเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้โดยความยั่งยืนในการดำเนินงานนั้นเกิดจากการสานต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธจากรุ่นสู่รุ่น ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีคณะกรรมการสถานศึกษา หรือคณะกรรมการสถานักเรียนชุดเดิมหมดวาระลงจะมี คณะกรรมการชุดใหม่เข้ามาสานต่องานแทนชุดเดิม หรือในกรณีผู้อำนวยการโรงเรียนหรือครูย้ายหรือเกษียณอายุราชการก็จะมีผู้อำนวยการโรงเรียนหรือครูคนใหม่ที่ย้ายมาดำรงตำแหน่งทำหน้าที่แทนเพื่อ การสานต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นต้น

O (Oriented of Buddhist) หมายถึง การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ตามแนวทางดำเนินการ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ ด้านที่ 1 ด้านกายภาพ 7 ประการ ประกอบด้วย (1) มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ (2) มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน (3) มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน (4) มีพระพุทธรูปศาสนสุภาษิต วาทีธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่างๆ (5) มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น (6) มีห้องพระพุทธรูปศาสนาหรือลานธรรม และ (7) ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ 100 % ด้านที่ 2 ด้านการจัดกิจกรรมประจำวันพระ 4 ประการ ประกอบด้วย (1) ใส่เสื้อขาวทุกคน (2) ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ (3) รับประทานอาหารมังสวิรัตินะ มื้อกลางวัน และ (4) สวดมนต์แปล ด้านที่ 3 ด้านการเรียนการสอน 5 ประการ ประกอบด้วย (1) บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้า บ่าย ทั้งครู และ นักเรียน (2) บูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระและในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (3) ครู พานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสา สัปดาห์ละ 1 ครั้ง (4) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคนไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ และ (5) ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ด้านที่ 4 ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียนและนักเรียน 5 ประการ ประกอบด้วย (1) รักษาศีล 5 (2) ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม (3) ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหาร รับประทานอาหารไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ (4) ประหยัด ออม ถนอมใช้ เงิน และ สิ่งของ และ (5) มีนิสัยใฝ่รู้ สู้งาน และ ด้านที่ 5 ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ 8 ประการ ประกอบด้วย (1) ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน (2) ไม่ดุด่า นักเรียน (3) ชื่นชมคุณความดี หน้าเสาธงทุกวัน (4) โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี (5) ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี (6) ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอบได้ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย (7) บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง และ (8) มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

M (Mind set) หมายถึงการมีกรอบความคิดหรือมีทัศนคติทางจิตใจที่ดีต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งกระบวนการคิดเหล่านี้จะเป็นตัวขับเคลื่อนพฤติกรรมของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเพื่อร่วมกันขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธให้สำเร็จ

S (Strong Staff) หมายถึงการมีทีมงานที่เข้มแข็งโดยอาศัยหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) เพื่อการขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย โดยทีมงานที่เข้มแข็งจะอาศัยหลักการทำงานเป็นทีมซึ่งประกอบด้วย (1) การมีเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน (2) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน (3) มีสมาชิกในทีมที่มีความรู้ความสามารถ (4) มีบรรยากาศที่ดีของการปฏิบัติงานร่วมกัน (5) รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (6) มีความเชื่อมั่นในทีม และ (7) มีบทบาทและการมอบหมายงานที่ชัดเจน

A (Attend on team) หมายถึง การให้ความสำคัญต่อการเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกับทีมงานอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต่างให้ความสำคัญต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมโดยการเข้าร่วมการดำเนินการวิจัยกับทีมงานอย่างพร้อมเพรียงทุกครั้ง

N (Norm) หมายถึง การมีบรรทัดฐานเดียวกัน โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต่างดำเนินงานภายใต้บรรทัดฐานเดียวกัน มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกันเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

U (Unique) หมายถึง ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมด้านการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธภายใต้บริบทเฉพาะ (Specific context) โดยการดำเนินงานให้สอดคล้องกับบริบทและสภาพแวดล้อมของโรงเรียนและชุมชน

K (Kindness) หมายถึง การเป็นผู้ใจดี มีเมตตา โดยผลจากการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมได้ส่งผลให้ครู นักเรียน และคนในชุมชน เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม ใจดี มีเมตตา สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุขตามอัตภาพ

ระยะที่ 2 การเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการจัดแสดงนิทรรศการเพื่อชื่นชมในความสำเร็จ

การจัดกิจกรรมในระยะที่ 2 เป็นการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการจัดแสดงนิทรรศการเพื่อชื่นชมในความสำเร็จ ได้จัดขึ้นในวันศุกร์ที่ 26 พฤษภาคม 2566 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอผลการวิจัยให้ผู้ร่วมวิจัยได้รับทราบและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในและนอกชุมชนได้รับทราบรวมทั้งเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเพื่อเผยแพร่ความรู้ที่ได้สู่ผู้ร่วมวิจัยและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในและนอกชุมชนอีกด้วย (ดูภาพที่ 45)

ภาพที่ 45 การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดแสดงนิทรรศการเพื่อชื่นชมในความสำเร็จ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอภาพรวมในการดำเนินงานทุกขั้นตอนของการวิจัยโดยนำเสนอเป็น
ภาพประกอบกิจกรรม ดังภาพที่ 46

ภาพที่ 46 ประมวลภาพกิจกรรมในภาพรวมของการวิจัย

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การดำเนินการวิจัยเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ ในครั้งนี้ ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยเป็นการวิจัยในระดับโรงเรียน (School-wide) ที่ได้มาด้วยการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยจะเป็นโรงเรียนที่มีคุณลักษณะ 3 ประการคือ (1) เป็นกรณีศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาบึงกาฬ จำนวน 1 แห่ง ที่มีการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธตามนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัด (2) เป็นโรงเรียนที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างมีความสนใจในการเข้าร่วมการวิจัย และ (3) เป็นโรงเรียนที่มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในการที่ผู้วิจัยจะเข้าไปปฏิบัติงานภาคสนามตลอดระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ร่วมวิจัย (research participants) โดยยึดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในการบริหารจัดการศึกษาร่วมกับโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม รวมทั้งสิ้นจำนวน 46 คน ซึ่งจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มบุคคลภายในโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม รวม 40 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียน (ผู้วิจัย) ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา และคณะกรรมการสถานักเรียน และกลุ่มบุคคลภายนอกโรงเรียน รวม 6 คน ซึ่งเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ทั้งนี้ ผู้วิจัยกับผู้ร่วมวิจัยต่างมีบทบาทและมีสถานะที่เท่าเทียมกันในการวิจัยทุกขั้นตอนเริ่มตั้งแต่การร่วมกันวางแผน ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันสังเกตผล และร่วมกันสะท้อนผล ตามวงจรของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้ง 2 วงจร 10 ขั้นตอน ที่ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้น

คำถามการวิจัย “ ผลการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการการทำงานเป็นทีมผสม ผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ มีการดำเนินงานอย่างไร และการดำเนินงานนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ และความรู้ใหม่อะไร ? ” และมีวัตถุประสงค์การวิจัยคือ “ เพื่อศึกษาผลการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ ความรู้ใหม่ ในการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ “

ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัยตามกรอบแนวคิดของ Mills (2007) ซึ่งจำแนกเป็นสามกลุ่มดังนี้ คือ กลุ่มที่ 1 แบบสังเกต (observation form) กลุ่มที่ 2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และแบบสัมภาษณ์กลุ่ม (focus group interview) และกลุ่มที่ 3 แบบตรวจสอบหรือบันทึก (examining/records) เช่น สมุดบันทึกอนุทินส่วนตัว (journal) แบบตรวจสอบเอกสาร (archival documents) แผนที่ (maps) เครื่องบันทึกเสียงและบันทึกภาพ (audiotapes and videotapes) หลักฐานสิ่งของ (artifacts) บันทึกภาคสนาม (field notes) แบบประเมินการสภาพดำเนินงาน และแบบติดตามการดำเนินงานโครงการ เป็นต้น โดยเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้มี 6 ฉบับด้วยกัน ได้แก่ ฉบับที่ 1 แบบประเมินสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ฉบับที่ 2 แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ ฉบับที่ 3

แบบประเมินโครงการ ฉบับที่ 4 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ฉบับที่ 5 แบบสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อประเมินความพึงพอใจ และฉบับที่ 6 แบบบันทึกและสังเกตการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ในการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา(content validity) ของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน เพื่อทำการตรวจสอบ จากนั้นได้นำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และนำกลับไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบอีกครั้งก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลในภาคสนาม

ขั้นตอนการวิจัยประกอบด้วย 2 วงจร 10 ขั้นตอน ใช้เวลาดำเนินการวิจัยรวม 12 เดือน โดยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันดำเนินการตามวงจรและขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน เริ่มจากขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation) เมื่อเดือนพฤษภาคม 255 และสิ้นสุดการดำเนินการในขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion) ในเดือนพฤษภาคม 2556 รวมระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย 12 เดือน ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะในการวิจัย ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) และเป็นกรณีศึกษา (Case study) ในบริบทเฉพาะ (Specific context) ของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ ผลการวิจัยจึงได้นำเสนอในลักษณะการรายงานรูปแบบอิงแนวคิดเชิงวิพากษ์ (critical approach) เป็นการเล่าเรื่องเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนของการวิจัยที่แสดงถึงสิ่งที่ได้ร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันสังเกตผล และร่วมกันสะท้อนผลนั้นว่าได้ผลเป็นอย่างไร ทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ ทำกันอย่างไร ทำไมเป็นเช่นนั้น เกิดการเรียนรู้ หรือมีทฤษฎีใหม่หรือองค์ความรู้ใหม่อะไรขึ้นมาบ้างจากการปฏิบัติ ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร ซึ่งสรุปเป็นภาพรวมได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

5.1.1 ผลการดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่กำหนดทั้ง 2 วงจร 10 ขั้นตอน สรุปเป็นภาพรวมได้ดังนี้ คือ

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation) แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 2 ระยะคือ

1) การเตรียมการก่อนลงพื้นที่ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเกี่ยวกับการกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัย และการเตรียมความพร้อมของผู้วิจัยเอง และ 2) การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ เป็นการดำเนินกิจกรรมเพื่อการเสริมพลังด้านความรู้ความเข้าใจให้กับผู้ร่วมวิจัยเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ และเกี่ยวกับแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะทำให้การดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ ในระยะต่อไป เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (planning) มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรม คือ 1) การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน โดยกิจกรรมที่สำคัญในขั้นตอนนี้คือการจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่จะนำไปใช้ในการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ซึ่งประกอบไปด้วย 5 โครงการ ได้แก่ โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการจัดกิจกรรมประจำวันพระ โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน และโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting) มีกิจกรรมที่ดำเนินการทั้งหมด 3 กิจกรรมหลัก

คือ 1) การกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงาน ซึ่งประกอบด้วย การทบทวนจัดทีมงานโครงการ การแต่งตั้งทีมติดตามและประเมินผล และ การจัดทำเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัย 2) การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่แต่ละทีมงานโครงการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ มีการติดตามและรายงานความก้าวหน้าของโครงการ และการสรุปและประเมินโครงการ และ 3) การสะท้อนผลการปฏิบัติ มีสิ่งที่ดำเนินการคือการจัดการกิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) และ 2) การสรุปผลการนำหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม(participatory learning) ไปปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล (observing) ในขั้นนี้ได้ทำเป็นคู่ขนานไปกับขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting) ในลักษณะของการทำไปสังเกตไป โดยในขั้นตอนนี้จะมีกิจกรรมหลักรวม 3 กิจกรรม คือ 1) การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยในการสังเกตผล 2) การจัดการกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล (reflecting) เป็นการนำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในทุกขั้นตอนที่ผ่านมา คือ ขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ และขั้นตอนการสังเกตผล ทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกภาคสนาม บันทึกอนุทิน เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ นำมาเสนอเพื่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกัน ซึ่งได้ข้อสรุปในภาพรวมคือผลการประเมินโครงการทั้ง 5 ผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้โดยมีผลการประเมินที่สูงกว่าระดับดีขึ้นไปทุกโครงการทุกตัวบ่งชี้

ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (re- planning) ในขั้นตอนนี้จะมีลักษณะเช่นเดียวกับขั้นตอนการวางแผน (planning) (ขั้นตอนที่ 2) คือผู้วิจัยจะเน้นบทบาทการเป็นผู้มี ส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการวางแผนใหม่ ให้มีการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของการพัฒนางาน เพื่อระบุปัญหา สาเหตุของปัญหา ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา ประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อการปฏิบัติกันใหม่ โดยนำเอาผลการสะท้อนผลในขั้นตอนที่ 5 มาร่วมพิจารณาด้วย ซึ่งจะทำให้ได้ตัวสอตแทรกหลักคือแผนปฏิบัติการ (action plan) ขึ้นมาชุดหนึ่ง ซึ่งอาจมีบางอย่างทำต่อเนื่อง บางอย่างต้องหยุดไป หรือมีบางอย่างเพิ่มเติมเข้ามา ทั้งนี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะจัดให้มีการสังเกตผล (observing) ควบคู่ไปกับกิจกรรมการวางแผนไปด้วย โดยในขั้นตอนการวางแผนใหม่นี้ ผู้ร่วมวิจัยตกลงกันที่จะขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอีก 1 รอบวง โดยมีการดำเนินงานใน 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่ (1) การนำโครงการทั้ง 5 ลงสู่การปฏิบัติในช่วงเดือนมกราคม ถึง เดือนมีนาคม 2566 โดยใช้ทีมงานโครงการเดิมในการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ (2) ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยลงชุมชนเพื่อติดตามผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ โดยมีทีมแกนนำและครูทำหน้าที่เป็นทีมรับผิดชอบหลักและผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันออกเยี่ยมชุมชน โดยครูแทรกกิจกรรมในช่วงการเยี่ยมบ้านเด็ก (Home visit) และ (3) ใช้การบันทึก (Field note) การสังเกต (Observation) และการสัมภาษณ์ (Interview) แบบไม่เป็นทางการ โดยในการลงชุมชนผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะใช้เวลาว่างหลังเลิกเรียนหรือในวันหยุดเพื่อการติดตาม สังเกต สัมภาษณ์และบันทึกผลแบบไม่เป็นทางการ

ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting) ในขั้นตอนนี้จะมีลักษณะเช่นเดียวกับขั้นตอนการปฏิบัติ (acting) (ขั้นตอนที่ 3) โดยที่ผู้วิจัยได้เน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการที่กำหนดใหม่นั้น โดยมุ่งให้

บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ให้มีการบันทึกผลการดำเนินงานทั้งของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย และจัดให้มีการพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเป็นระยะ ๆ โดยคำนึงถึงหลักการต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวไว้ในขั้นตอนการปฏิบัติ (acting) ทั้งนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ดำเนินการตามแผนที่ได้วางไว้ในขั้นตอนที่ 6

ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing) ในขั้นตอนนี้จะมีลักษณะเช่นเดียวกับขั้นตอนการสังเกต (observing) (ขั้นตอนที่ 4) โดยที่ผู้วิจัยจะเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริง (actual effects) ทั้งคาดหวังและไม่ได้คาดหวัง ทั้งทางบวกและทางลบ เพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับผลสำเร็จของการปฏิบัติงานที่ชัดเจนขึ้น รวมทั้งการจับกฎเกณฑ์ทางทฤษฎีและการอธิบายตีความปรากฏการณ์ด้านต่าง ๆ จากกิจกรรมหรือกระบวนการปฏิบัติงานเพื่อการบรรลุผลนั้นว่าเป็นอย่างไร ได้ความรู้ใหม่ ทฤษฎีใหม่ หรือเกิดการเรียนรู้ใหม่อะไรบ้าง โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวางแผนการจัดกิจกรรมในช่วงการปฏิบัติใหม่ (re-acting) รวม 2 กิจกรรมคือ 1) การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน และ 2) การนำแผนลงสู่การปฏิบัติใหม่

ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting) ในขั้นตอนนี้จะมีลักษณะเช่นเดียวกับขั้นตอนการสะท้อนผล (reflecting) (ขั้นตอนที่ 5) โดยที่ผู้วิจัยจะเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการสะท้อนผล โดยให้มีการพบปะสนทนาเพื่อนำเอาข้อมูลที่เป็นบันทึกการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายถึงสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคม และรูปแบบองค์การ และการพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย และบันทึกผลการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ (reacting) ทั้งของรายบุคคลและของกลุ่ม รวมทั้งผลการสังเกตผลจากขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ (re-observing) มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และวิเคราะห์วิพากษ์ถึงสิ่งที่ทำสำเร็จ สิ่งที่ยังทำไม่สำเร็จ สิ่งที่เป็นปัจจัยผลักดัน สิ่งที่เป็นปัจจัยต่อต้าน สิ่งที่เป็นปัญหาอุปสรรค ตลอดจนข้อเสนอแนะแนวทางเพื่อการปรับปรุงแก้ไข รวมทั้งการเรียนรู้และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ และอื่น ๆ โดยคำนึงถึงหลักการและแนวคิดต่าง ๆ ดังที่กล่าวไว้ในขั้นตอนการสะท้อนผล (reflecting) ด้วย

ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion) ได้ดำเนินการในช่วงเดือนพฤษภาคม 2556 โดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 2 ระยะ คือระยะแรกจัดจะเป็นการจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน (lesson distilled) ซึ่งเป็นเทคนิคการทบทวนหรือสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอกซึ่งทำให้เกิดผลอย่างที่เป็นอยู่ทั้งที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จ โดยเน้นการระดมสมอง พูดคุย เล่าเรื่อง สังเคราะห์ จับประเด็นกระบวนการวิธีทำงานเชิงบทเรียนหรือประสบการณ์ โดยการศึกษาทบทวนผลการดำเนินงานจากขั้นตอนที่ 1 – 9 ที่ผ่านมา และระยะที่ 2 จะเป็นการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดแสดงนิทรรศการเพื่อชื่นชมความสำเร็จ โดยมีกิจกรรมดำเนินการในระยะนี้ ได้แก่ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม และการจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับการดำเนินงานที่ผ่านมาทั้งหมด

5.1.2 ผลการเปลี่ยนแปลงตามสภาพที่คาดหวัง การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล กลุ่มบุคคล และโรงเรียน และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติ

จากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเรื่อง “การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีมในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก : กรณีโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ ” นั้น พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวังและการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง ดังนี้

2) การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง พบว่า สิ่งที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยคาดหวังจากการดำเนินงานคือหลังจากนำแผนลงสู่การปฏิบัติผู้ร่วมวิจัยมีความคาดหวังว่าทุกโครงการ ทุกตัวบ่งชี้ จะมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีขึ้นไป ซึ่งพบว่าสามารถดำเนินงานได้บรรลุความคาดหวังโดยการดำเนินงานทุกโครงการ ทุกตัวบ่งชี้ มีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยมซึ่งสูงกว่าเป้าหมายที่คาดหวัง และพบว่าไม่มีกิจกรรมใดที่ไม่บรรลุความคาดหวัง ทั้งนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้ร่วมกันว่าในการปฏิบัติงานว่าในการปฏิบัติงานใดๆ ก็ตามถ้าหากจะให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพจะต้องมีการบริหารจัดการที่ดีและที่สำคัญจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วม และการทำงานเป็นทีมที่เข้มแข็งของผู้เกี่ยวข้องให้มากที่สุดจึงจะทำให้งานนั้น ๆ สำเร็จสมบูรณ์ลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และจะเกิดความต่อเนื่องและความยั่งยืนตามมา นอกจากนี้ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลลัพธ์จากการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธดังนี้คือ

ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) พบว่า ผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียนและโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม เกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้ (1) มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิก อบายมุข) ถือศีล 5 และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี (2) มีพรหมวิหารธรรมประจำใจ (3) มีความซื่อสัตย์จริงใจในการทำงาน (4) มีความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย นัถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนา (5) มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิกอบายมุข) มีศีลธรรม และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี (6) มีพรหมวิหารธรรม มีความเป็นกัลยาณมิตรมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงามตามหลักไตรสิกขา (7) รู้ เข้าใจ หลักการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา (8) มีวิสัยทัศน์หรือปรัชญา พันธกิจ เป้าหมาย ธรรมนูญ หรือแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ (9) แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาหรือคณะกรรมการดำเนินโรงเรียนวิถีพุทธและบริหารการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยผู้เกี่ยวข้อง (บ ร ว) มีส่วนร่วม (10) ปลุกฝังศรัทธา สร้างเสริมปัญญาในพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นกับบุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง (11) ร่วมมือกับผู้ปกครอง วัดและชุมชนเพื่อพัฒนาผู้เรียนและชุมชน (12) มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง (13) มีระบบตรวจสอบประเมินผล และเปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะอย่างเป็นกัลยาณมิตร เพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (14) มีหลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ (15) จัดประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียนและประจำห้องเรียนเหมาะสม (16) มีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญ คุณธรรม จริยธรรมโดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียนและ (17) สภาพโรงเรียนสะอาด ปลอดภัย สงบ ร่มรื่น เรียบง่าย ใกล้ชิดธรรมชาติ และ (18) บริเวณโรงเรียนปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด

ด้านกระบวนการ (Process) พบว่า ผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียน และโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม เกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้ (1) ครูมีการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการพุทธธรรมหรือหลักไตรสิกขาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน (2) มีการส่งเสริมให้นักเรียนนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา (3) ครูมีการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง (4) มีการจัดการเรียนรู้อย่างมีความสุข ทั้งผู้เรียนรู้และผู้จัดการเรียนรู้ (5) มีการจัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญา ทั้งในการเรียนการสอนและในกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวัน

(6) ครูใช้สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ (7) มีการนิมนต์ พระสงฆ์ หรือชีวกิวิทยาการภูมิปัญญาทางพุทธศาสนาสอนนักเรียนสม่ำเสมอ (8) มีการจัดให้นักเรียนไป เรียนรู้ที่วัด หรือที่ศาสนสถานที่ใช้แหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง (9) มีการวัดประเมินผลตาม สภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลาย ครอบคลุมตามหลักภาวนา 3 (กาย ศิล จิต ปัญญา) โดยมี จุดประสงค์เน้นเพื่อพัฒนานักเรียนต่อเนื่อง (10) มีการส่งเสริมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร อ่อนน้อม ถ่อมตน เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยิ้มแย้ม มีเมตตาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน ครูต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อผู้ปกครอง (11) มีการส่งเสริมบรรยากาศใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่สร้างสรรค์ (12) มีการ ส่งเสริมบุคลากรและนักเรียนให้ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น (13) มีการส่งเสริม ยกย่อง เชิดชู ผู้ทำ ดี เป็นประจำ (14) ฝึกฝนอบรมให้เกิดการกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น (รู้เข้าใจเหตุผลและได้ประโยชน์ตามคุณค่า แท้ตามหลักไตรสิกขา) (15) มีการส่งเสริมกิจกรรมการรับผิดชอบดูแลรักษาพัฒนาอาคารสถานที่และ สิ่งแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย (16) มีการส่งเสริมปฏิบัติกิจกรรมพระพุทธศาสนาอย่างเห็น คุณค่า รู้เข้าใจเหตุผล (17) มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึก และศรัทธาในพระรัตนตรัย เป็นประจำ และในโอกาสสำคัญอย่างต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิต และ (18) มีการส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วม และคุณค่า ในการรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนา

ด้านผลผลิต (Output) พบว่า ผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียน เกิดการ เปลี่ยนแปลงดังนี้ (1) ทุกคนมีความสามารถในการบริโภคใช้สอยปัจจัยสี่ในปริมาณและคุณภาพที่ เหมาะสม ได้คุณค่าแท้ (2) ทุกคนสามารถการดูแลร่างกาย และการแต่งกายสะอาดเรียบร้อย (3) ทุกคนสามารถดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม (4) ทุกคนมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต (5) ทุก คนเป็นผู้มีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา (6) ทุกคนสามารถพึ่งตนเองได้หรือทำงานเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต (7) ทุกคนมีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ (8) ทุกคนมีจิตใจ เมตตา กรุณา (เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปันต่อกัน) (9) ทุกคนสามารถทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อดทน ขยัน หมั่นเพียร (10) ทุกคนมีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน (11) ทุกคนมีศรัทธา และความเข้าใจที่ถูกต้องในพระ รัตนตรัย (12) ทุกคนรู้บาป บุญ คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ (13) ทุกคนเป็นบุคคลที่ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา แสวงหาความจริง และใฝ่สร้างสรรค์ พัฒนางานอยู่เสมอ และ (14) ทุกคนมีความรู้เท่าทัน แก้ไข ปัญหาชีวิตและการทำงานได้ด้วยสติปัญญา

ด้านผลกระทบ (Outcome/Impact) พบว่า บ้าน(ชุมชน) วัด และโรงเรียน (ราชการ) เกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้ (1) บ้านและชุมชนมีสมาชิกที่เป็นคนดีไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขเพิ่มขึ้น (2) ชุมชนมีผู้ช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น (3) วัดได้ศาสนาทายาทและกำลังช่วยงานส่งเสริม พระพุทธศาสนามากขึ้น และ (4) โรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่น ศรัทธาและได้รับความร่วมมือ จากผู้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง (บ้าน วัด ราชการ)

2) การเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง พบว่า เกิดขึ้นใน 3 ระดับ คือ ระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับโรงเรียน ดังนี้

ระดับตัวบุคคล ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียน และกรรมการ สถานศึกษา มีการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวังเกิดขึ้นคือ เกิดโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นองค์ประกอบภายใน ตัวบุคคลที่จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง รู้จักการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี รู้จักพิจารณาสิ่ง ต่างๆตามความจริง รู้จักคิดหาเหตุผล รู้จักแยกแยะให้เห็นตามสถานะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้านตัณหา อุปาทานของตนเข้าจับ เพื่อให้ปรัโตโมสะนำไปสู่โยนิโสมนสิการ ทำให้

คนรู้จักคิดอันเป็นจุดเริ่มต้นที่จำเป็นสำหรับการศึกษา นอกจากนี้ยังพบว่าเมื่อนักเรียนได้รับการพัฒนาจิตใจตามกระบวนการของหลักไตรสิกขา โดยได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญาเข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิต วิถีการเรียนรู้ วิถีวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามหลักไตรสิกขาที่นำไปสู่ปัญญา วิถีชีวิตที่ดั่งตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ (1) ศีล (พฤติกรรม) คือ มีกิริยามารยาท “กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” รู้จักพิจารณาเลือกเสพสิ่งบริโภค และสื่อต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ด้วยปัญญา รู้จักความพอดีพอประมาณ ในการแสวงหา บริโภค สะสมสิ่งต่าง ๆ ปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ภายนอกที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดวินัยในตนเอง ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นโดยมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต และมีชีวิตที่สัมพันธ์ด้วยดีกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อม (2) จิตใจ (สมาธิ) คือ มีสมรรถภาพที่ดี คือ มีสมาธิ มีความตั้งมั่น เข้มแข็ง มุ่งมั่นทำดี ด้วยจิตใจกล้าหาญ อดทน สู้สิ่งยาก ขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อสามารถฟันฝ่าอุปสรรคผ่านความยากลำบากไปได้ พึ่งตนเองได้ มีคุณภาวะ คือ มีความกตัญญูรู้คุณ มีจิตใจเมตตา กรุณาโอบอ้อมอารีมีน้ำใจ ละอายชั่วกลัวบาป ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ กล้ารับผิดชอบ เกิดจิตที่เป็นบุญกุศลอย่างสม่ำเสมอ มีสุขภาวะที่ดี คือ มีความสุข ความร่าเริง เบิกบาน มองโลกในแง่ดี มีกำลังใจ เกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ ในการร่วมกิจกรรมงานต่าง ๆ และ (3) ปัญญา คือ มีศรัทธาเลื่อมใสและความเข้าใจในพระรัตนตรัย ในกฎแห่งกรรม และในหลักบาปบุญคุณโทษ มีทักษะและอุปนิสัยในการเรียนรู้ที่ดี จูงใจ ใฝ่รู้ รู้จักการค้นคว้าการจดบันทึกให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การคิดวิเคราะห์ประมวลผลสามารถนำเสนอถ่ายทอดได้ทั้งแบบกลุ่มและรายบุคคล มีทักษะชีวิตเท่าทันต่อสิ่งเร้าภายนอกและกิเลสภายในตนสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้สามารถนำหลักธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้มีฐานชีวิตที่ดีมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติธรรม เกิดปัญญาเข้าใจในสังขารในชาตินี้ได้ตามวุฒิภาวะของตน สามารถต่อยอดพัฒนาไปสู่การปฏิบัติธรรมให้เกิดความเจริญงอกงามในธรรมที่สูงยิ่งขึ้นไป

ระดับตัวกลุ่มบุคคล ประกอบด้วย กลุ่มครู กลุ่มนักเรียน และกลุ่มคณะกรรมการสถานศึกษา พบว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวังในระดับกลุ่มคือ เกิดความรักและความสามัคคีในหมู่คณะ เกิดการเรียนรู้จากหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) เกิดทีมงานที่เข้มแข็งพร้อมที่จะขับเคลื่อนและสานต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียน สมสนุกพิทยาคมให้มีความต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน โดยการสานต่อการดำเนินงานจากรุ่นสู่รุ่น เช่น เมื่อคณะกรรมการสถานศึกษาขึ้นพื้นฐานหมดวาระลงก็จะมีคณะกรรมการชุดใหม่เข้ามาดำเนินการแทน เมื่อมีคณะกรรมการสภานักเรียนหมดวาระลงก็จะมีคณะกรรมการชุดใหม่เข้ามาดำเนินการแทน หรือเมื่อมีผู้บริหารโรงเรียนหรือครูย้าย เกษียณอายุราชการ หรือออกไปด้วยสาเหตุอื่นก็จะมีผู้บริหารและครูคนใหม่เข้ามารับหน้าที่แทน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบว่า ได้เกิดความเป็นกัลยาณมิตรขึ้นในหมู่คณะ โดยทุกคนมีความเป็นกัลยาณมิตร 7 ประการ ได้แก่ (1) มีความน่ารัก เป็นที่วางใจและรู้สึกสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าใจ (2) มีความน่ารัก ประพฤติตนสมควรแก่ฐานะทำให้เกิดความรู้สึกรอบอุ้ม เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย (3) เป็นผู้ที่น่ายกย่อง มีความรู้และภูมิปัญญาที่แท้จริง เป็นผู้ที่ฝึกรบและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยความซาบซึ้งใจ (4) เป็นคนรู้จักพูด คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี (5) เป็นผู้มีความอดทนต่อถ้อยคำ พร้อมที่จะรับฟังคำซักถามต่างๆอยู่เสมอ สามารถ

รับฟังได้ด้วยอารมณ์อดทน ไม่เบื้อ ไม่ฉุนเฉียว (6) สามารถชี้แจงเรื่องต่างที่ลึกซึ้งได้ และ (7) ไม่ชักจูงเพื่อนไปในทางเสื่อมเสียเหลวไหล

ระดับโรงเรียน พบว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวังคือ ผู้บริหาร ครู และนักเรียน มีคุณธรรมจริยธรรม มีความรักและสามัคคีในหมู่คณะ ในด้านการเรียนการสอนพบว่ามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็กในแต่ละปีที่สูงขึ้นหรือผ่านเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด ภายในสถานศึกษาเกิดบรรยากาศแห่งการส่งเสริมการเรียนรู้ และพัฒนาไตรสิกขาหรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรม แสวงปัญญาและมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกันระหว่างผู้บริหาร ครู และนักเรียน มีบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีความเมตตา กรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อครูด้วยกัน และโรงเรียนส่งเสริมให้บุคลากร และนักเรียนปฏิบัติตน เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เช่น การลด ละ เลิกอบายมุข การเสียสละ เป็นต้น และยังพบว่าสถานศึกษาโดยบุคลากรในสถานศึกษาได้ร่วมกับผู้ปกครอง และชุมชนสร้างความตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน ทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครู และผู้บริหารเพียรพยายามสนับสนุนโดยลักษณะต่าง ๆ และการปฏิบัติตนเองที่จะสนับสนุนและเป็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียนตามวิถีชาวพุทธ

นอกจากนี้ยังพบว่า โรงเรียน บ้าน วัด ชุมชน ได้มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันตามประเพณี เช่น กิจกรรมบุญประเพณีต่างๆ ของชุมชนกิจกรรมหล่อเทียนพรรษา ถวายเทียนพรรษา การทอดกฐินทอดผ้าป่า กิจกรรมวันพ่อวันแม่ ฯลฯ โรงเรียนนำนักเรียนร่วมกิจกรรมของวัด และชุมชน เช่น กิจกรรมทำความสะอาดวัด ซึ่งมีการจัดทั้งในชั่วโมงกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน หรือกิจกรรมช่วยเหลือสังคมอื่นๆ เช่น การทำความสะอาดบริเวณวัดและชุมชน การจัดตั้งศูนย์บริการประชาชนในสงกรานต์และวันปีใหม่ เป็นต้น และที่สำคัญได้กลายเป็นโรงเรียนของชุมชน โดยเปิดโรงเรียนต้อนรับผู้ปกครอง และชุมชนตลอดเวลา (Open House) เพื่อให้ผู้ปกครองได้มีโอกาสเสนอข้อคิดเห็น และมีส่วนร่วมในการกิจต่างๆ เช่น ดูแลความสะอาดของโรงอาหาร ดำเนินการเชิญภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาช่วยโรงเรียนในการจัดการเรียนรู้ เป็นต้น

การเรียนรู้จากการกระทำ

การเรียนรู้จากการกระทำ (learning by doing) ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอน จากการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ จำแนกได้เป็นการเรียนรู้ในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับโรงเรียน ดังนี้

ระดับบุคคล ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียน และ กรรมการสถานศึกษา เกิดการเรียนรู้จากการเข้าร่วมการดำเนินการวิจัย เช่น ทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจ และมีส่วนร่วมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ทุกคนได้เรียนรู้และเข้าใจในด้านการมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมอย่างเท่าเทียมกัน และ (3) ทุกคนได้เรียนรู้และเข้าใจในบทบาทของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ในการพัฒนาและขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม อันส่งผลให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความภาคภูมิใจ และเกิดการสานต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมให้มีความต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน

ระดับกลุ่มบุคคล ประกอบด้วย กลุ่มครู กลุ่มคณะกรรมการสถานศึกษา และกลุ่มกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ทุกกลุ่มได้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักการทำงานเป็นทีม

(Teamwork approach) ซึ่งมีองค์ประกอบ 7 ด้านคือ (1) การมีเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน (2) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน (3) มีสมาชิกในทีมที่มีความรู้ความสามารถ (4) มีบรรยากาศที่ดีของการปฏิบัติงานร่วมกัน (5) รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (6) มีความเชื่อมั่นในทีม และ (7) มีบทบาทและการมอบหมายงานที่ชัดเจน

นอกจากนี้ยังพบว่า ทุกกลุ่มได้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นกัลยาณมิตร กัลยาณมิตร เกิดการเรียนรู้ในเรื่องโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นองค์ประกอบภายในตัวบุคคลที่จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง รู้จักการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี รู้จักพิจารณาสิ่งต่างๆตามความจริง รู้จักคิดหาเหตุผล รู้จักแยะแยะให้เห็นตามสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้านตัณหา อุปาทานของตนเข้าจับ เกิดการเรียนรู้หลักไตรสิกขาซึ่งเป็นการฝึกอบรมกาย วาจา และจิตใจของมนุษย์ให้สามารถค้นพบ เรียนรู้ และพัฒนาตนเอง เกิดการเรียนรู้ด้านปัญญา- วุฒิธรรม 4 ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงามทางสติปัญญา และเกิดการเรียนรู้ตามนัยแห่งพุทธธรรมซึ่งเป็นการจัดกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ การจัดบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมและกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้รวมกับการฝึกหัดอบรมกาย วาจา ใจ การเผชิญ สถานการณ์ การแก้ไขปัญหาด้วยการรู้คิดอย่างถูกต้องและแยบคาย กระบวนการเรียนรู้ที่แท้จริงที่เกิดผลอย่างสมบูรณ์แก่ผู้เรียน คือ การสร้างความรู้ ความคิด ความสามารถและความดี โดยวิธีการเรียนรู้ที่มีรากฐานที่สำคัญที่สุดก็คือความรักและความเข้าใจ

ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น

องค์ความรู้ใหม่สำคัญ ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยในครั้งนี้ คือ องค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในบริบทเฉพาะของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ซึ่งรวมทั้งความรู้ที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่นำหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) เป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันกับผู้ร่วมวิจัย และความรู้ที่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนที่ได้จากการทำงานร่วมกัน ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวข้างต้น เป็นข้อค้นพบในบริบทเฉพาะ(specific context) ตามหลักการหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะข้อค้นพบเกี่ยวกับ “ขั้นตอนการดำเนินงาน 2 วงจร 10 ขั้นตอน” ที่เกิดขึ้นจากการจัดกระทำร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ซึ่งมีความแตกต่างไปจากเค้าโครงที่ผู้วิจัยได้วางแผนไว้ในตอนแรกโดยคาดว่าจะใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานร่วมกับผู้ร่วมวิจัยเมื่อลงภาคสนาม แต่เมื่อลงมือปฏิบัติจริงผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมคิดและร่วมจัดทำปฏิทินการดำเนินงานในขั้นตอนที่ 2 (การวางแผน) จึงทำให้ร่างขั้นตอนที่จัดทำไว้ในตอนแรกปรับเปลี่ยนไปตามสภาพความต้องการและความจริงที่เกิดขึ้นเมื่อได้ลงมือปฏิบัติ ดังสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ในภาพรวมที่ได้จากการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมดังนี้

ก่อนดำเนินการวิจัย พบว่า ผู้ร่วมวิจัยทุกคนไม่มีความรู้พื้นฐานในด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ทุกคนต่างมาจากกลุ่มคนที่มีความรู้ที่แตกต่างกัน มีอายุต่างกัน มีสถานะทางสังคมและมีอาชีพที่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่ทุกคนมีร่วมกันคือทุกคนเป็นกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) กับการดำเนินงานของโรงเรียน ซึ่งทำให้มีความตั้งใจและมีจุดประสงค์เดียวกันในการที่จะสานต่อและพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมให้เกิดความต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน หลังดำเนินการวิจัย จึงกล่าวได้ว่า ผู้ร่วมวิจัยทุกคนเกิดความรู้ใหม่ (new knowledge) อันเป็นความรู้ที่ได้รับจากการได้เรียนรู้และ

ประสบการณ์ในการดำเนินการวิจัยทั้ง 2 วงจร 10 ขั้นตอน โดยผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และปฏิบัติจริงในทุกขั้นตอนด้วยตนเอง

5.2 อภิปรายผล

ในการอภิปรายผลการวิจัย ผู้วิจัยได้นำข้อค้นพบจากการดำเนินการวิจัยซึ่งเป็นข้อค้นพบในบริบทเฉพาะ (Specific context) ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมต่อไป โดยมีข้อค้นพบที่เป็นประเด็นที่น่าสนใจในการนำมาอภิปรายผล ดังนี้

จากการที่ผลการวิจัย พบว่า โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมได้ดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยความสมัครใจและเพื่อสนองนโยบายของต้นสังกัดที่ต้องการส่งเสริมให้สถานศึกษาในสังกัดเข้าร่วมในโครงการดังกล่าวโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมและนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้เป็นหลักธรรมในการดำรงชีวิตให้แก่ครูและนักเรียนในสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ ประเสริฐ จันดา และคณะ (2563) ที่ศึกษาเรื่องแนวทางการบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ซึ่งพบว่าสถานศึกษามีการส่งเสริมให้ครูและนักเรียนทุกคนมีส่วนร่วมและเห็นคุณค่าในการรักษาสืบทอดพระพุทธศาสนา และส่งเสริมให้คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครองนักเรียน และคนในชุมชนมีความตระหนักในคุณประโยชน์ของการดำเนินงาน โดยมีการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และแผนการปฏิบัติการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน และเพื่อให้การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธเกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนผู้ร่วมวิจัยได้นำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและหลักการทำงานเป็นทีมมาใช้ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ร่วมกันกำหนดไว้ ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับที่ วิโรจน์ สารรัตนะ (2561) ซึ่งได้ทำการศึกษาวิเคราะห์และเสนอแนวทางการบริหารสถานศึกษาในบริบทของสังคมไทยพบว่า ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพนั้นจะเริ่มที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องแสวงหาการมีส่วนร่วมจากครู ผู้ปกครอง และชุมชน โดยใช้วัฒนธรรมไทย ความเป็นกัลยาณมิตร ความเป็นประชาธิปไตย ความเอื้ออาทร และใช้หลักการความร่วมมืออย่างแท้จริง

ส่วนผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมที่ พบว่า โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมได้รับการประเมินให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำระดับประเทศในปี 2564 ซึ่งกว่าจะได้รับรางวัลดังกล่าวได้ใช้เวลาในการดำเนินงานถึง 10 ปี หลังจากที่โรงเรียนประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธโดยได้รับรางวัลโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำระดับประเทศ ส่งผลให้ผู้เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานทุกฝ่ายต่างมีความกังวลใจร่วมกันว่าทำอย่างไรจึงจะรักษาระดับและมาตรฐานของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธไว้อย่างยั่งยืนได้ จนกระทั่งได้มีการนำเอาสิ่งที่กังวลใจร่วมกันนั้นมาเป็นแรงผลักดันในการดำเนินงานวิจัยด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับที่ McTaggart (2010) ได้ให้ทัศนะว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการทำงานเป็นกลุ่มของคนที่มีความสนใจที่จะทำงานร่วมกันในสิ่งที่พวกเขามีความกังวลใจร่วมกัน (thematic concern) จึงเป็นวิธีการวิจัยที่สามารถทำให้คนเข้ามาทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อที่จะร่วมมือกันขับเคลื่อนการปฏิบัติงานของพวกเขาก็ไปสู่จุดหมายที่ได้ตั้งไว้นั้น โดยที่ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนางานให้บรรลุเป้าหมาย โดยจัดทำโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธรวม 5 โครงการ ได้แก่ โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมประจำวันพระ โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ

ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน และโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ แล้วนำโครงการทั้งหมดลงสู่การปฏิบัติตามกรอบเวลาที่กำหนดไว้โดยใช้หลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) เข้ามาเป็นตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention) เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับที่ กนกอร สมปราชญ์ (2560) กล่าวไว้ว่า การทำงานเป็นทีมเป็นสิ่งสำคัญซึ่งจะต้องเกิดขึ้นในการดำเนินงานทุกระดับโดยเริ่มตั้งแต่ระดับบุคคลไปจนถึงระดับสูง ซึ่งเมื่อเสร็จสิ้นการดำเนินงานผู้ร่วมวิจัยได้มีการประเมินผลการดำเนินงานและพบว่าการทำงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมในทุกด้านผ่านเกณฑ์การประเมินในระดับดีขึ้นไปทุกด้านทุกรายการซึ่งเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

ผลการวิจัย พบว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง และการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง โดยการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง พบว่า ผลการดำเนินงานเป็นไปตามที่ผู้ร่วมวิจัยคาดหวังคือมีผลการประเมินการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในระดับดีขึ้นไปทุกด้าน ซึ่งสอดคล้องกับผลการประเมินการดำเนินงานหลังสิ้นสุดการดำเนินงานที่พบว่ามีผลการประเมินในระดับดีขึ้นไปทุกรายการ นอกจากนี้ยังพบว่าโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืนโดยสังเกตได้จากการที่กลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมในการวิจัยได้มีการสานต่อการดำเนินงานจากรุ่นสู่รุ่น ยกตัวอย่างเช่น หากปีใดมีคณะกรรมการสถานศึกษาหรือคณะกรรมการนักเรียนหมดวาระลงหรือสิ้นสุดการดำรงตำแหน่งไปก็จะมีคณะกรรมการหรือบุคคลชุดใหม่เข้ามาดำเนินงานแทนผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปซึ่งแสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องและความยั่งยืนของการดำเนินงานได้เป็นอย่างดี ส่วนการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวังพบว่าผู้บริหาร ครูและนักเรียนในโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นโดยมีความเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นผู้มีจิตอาสา มีความโอบอ้อมอารี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ปกครองและคนในชุมชนมีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมเป็นอย่างมาก และชุมชนได้เข้าร่วมในโครงการหมู่บ้านรักษาศีลห้าซึ่งเป็นโครงการตามนโยบายของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วีรณัฐ สุทธิพันธ์ (2558) ที่ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธที่มุ่งเน้นจิตอาสาของนักเรียนประถมศึกษา โดยพบว่าผลจากการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธได้ก่อให้เกิดจิตอาสา การช่วยเหลือผู้อื่นอยู่ในระดับสูงมากทั้งในระดับผู้บริหาร ครู และนักเรียน จึงส่งผลสู่ชุมชนสู่ครอบครัวและชุมชน เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างครูและผู้บริหาร ครูและนักเรียน นักเรียนและนักเรียน

อนึ่งจากผลการวิจัย ที่พบว่า การเรียนรู้จากการกระทำ (Learning by Doing) ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอน จากการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ จำแนกได้เป็นการเรียนรู้ในระดับบุคคลประกอบด้วย ผู้วิจัย และผู้ร่วมวิจัย ซึ่งประกอบด้วย ครู กรรมการสถานศึกษา และนักเรียน ระดับกลุ่มบุคคล ได้แก่ คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา และกลุ่มนักเรียน และระดับองค์การ ได้แก่ โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม โดยทุกระดับได้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานโดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่แปลงจากทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในบริบทเฉพาะของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ร่วมวิจัยทุกคนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานเป็นทีมเพื่อการทำงานโรงเรียนวิถีพุทธ และทุกคนยังเกิดทักษะในการทำงานเชิงวิชาการเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ รัชณี ศรีทับทิม (2562) ที่ศึกษาเรื่องการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดเฉลิมพระเกียรติ พบว่า ผู้บริหาร ครู และนักเรียนได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการดำรงตนตามแนววิถีพุทธ มีการพัฒนาตนเองตามระบบไตรสิกขา บุคลากรมีการพัฒนา

ตนเองและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สายทอง หลากจิตร์ (2555) ที่ศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธโรงเรียนเครือข่ายกโกรลาศวิทยา จังหวัดสุโขทัย ซึ่งพบว่าผู้บริหาร ครู และนักเรียนมีการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ มีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำสิ่งที่ได้จากการลงมือปฏิบัติไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

5.3 ข้อเสนอแนะ

การให้ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งนี้เป็นการให้ข้อเสนอแนะตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) ซึ่งอาจแตกต่างไปจากการให้ข้อเสนอแนะของการวิจัยประเภทอื่น เพราะเป็นการให้ข้อเสนอแนะจากการดำเนินงานในบริบทเฉพาะ (specific context) ที่ค้นพบจากการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ ซึ่งเป็นกรณีศึกษา (Case study) ดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

5.3.1.1 ผลจากการวิจัยพบว่า การนำเอาหลักการการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) มาเป็นตัวสอดแทรก-เสริมในการวิจัยสามารถช่วยขับเคลื่อนการดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากทุกภาคส่วนได้ส่งผลให้การดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมเกิดความต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน ซึ่งโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมสามารถนำเอาหลักการนี้ไปใช้ในการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธในปีการศึกษาต่อไป

5.3.1.2 การนำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในการพัฒนางานต่างๆ ของโรงเรียนโดยทั่วไป ควรศึกษาหลักการ จรรยาบรรณ และบทบาทของผู้วิจัยให้เข้าใจอย่างชัดเจน ก่อนที่จะนำไปใช้ และต้องมีความเชื่อมั่นว่าการมีส่วนร่วมนั้นจะส่งผลต่อการพัฒนาได้เป็นอย่างดี

5.3.1.3 ปัจจัยที่เป็นแรงจูงใจให้ผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนในครั้งนี้ก็คือ ความเป็นกัลยาณมิตร และสัมพันธภาพอันดีที่มีระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยทุกคน และที่สำคัญคือความคาดหวังต่อการส่งเสริมให้บุตรหลานของพวกเขาเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงาม ดังนั้นโรงเรียนที่จะเอาเอารูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้จะต้องเรียนรู้ถึงวิธีการสร้างสัมพันธภาพและสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นกับบุคคลเหล่านี้

5.3.1.4 การกำหนดเป้าหมายในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนวิถิพุทธได้นั้น นอกจากจะมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นแล้ว ยังต้องมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ และเกิดความรู้ใหม่ขึ้นด้วย ทั้งในระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับโรงเรียน

5.3.1.5 ในการใช้ตัวสอดแทรกเสริม (Additional intervention) สำหรับการวิจัย ควรคำนึงถึงหลักการ หรือนวัตกรรมอื่น ๆ มาใช้เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น นอกเหนือจากหลักการการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) ที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เช่น หลักองค์รวม (Holistic approach) หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative management) และ หลักการทำงานแบบเครือข่าย (Networking approach) เป็นต้น

5.4 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

5.4.1 ควรมีการทำวิจัยแบบอื่น เช่น ทำการวิจัยแบบ R&D (Research and Development) โดยการประยุกต์ใช้และต่อยอด SOMSANUK Model เพื่อการพัฒนาให้เกิดผลจริงใน

โรงเรียนแห่งอื่น

5.4.2 ควรมีการนำเอารูปแบบการวิจัยนี้ไปใช้ในการพัฒนาการดำเนินงานด้านอื่นๆ ของโรงเรียนที่เป็นงานตอบสนองนโยบายของโรงเรียนเอง หรือเป็นการตอบสนองต่อนโยบายของต้นสังกัด โดยการนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของโรงเรียนเป็นสำคัญ

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้... (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2545). *การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ*. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.
- _____. (2546). *คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- _____. (2550). *ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- _____. (2565). *เส้นทางสู่โรงเรียนวิถีพุทธ*. ค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2565, จาก https://www.moe.tesult?_sf_s=โรงเรียนวิถีพุทธ.
- กลุ่มงานวิจัยวางแผนและพัฒนาส่วนวางแผนและพัฒนาการอบรม. (2565). *โรงเรียนวิถีพุทธ: การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์, สถาบันวิปัสสนาธุระมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เข้าถึงเมื่อ 15 กันยายน 2565, เข้าถึงได้จาก* <https://www.vitheeбудdha.com/main.php?url=about&id=40>
- _____. (2562). *พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ.2562 เล่ม 136 ตอนที่ 56.ก หน้า 102-120*
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2564). *ภาพอนาคตและคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- ชาย โปธิสิตา. (2564). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 9)*. อมรินทร์ พรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- ประเสริฐ จันดา, พัทธนันท์ หิรัญธนิษฐา, และ สุพรรณิ สุสิงห์. (2563). *แนวทางการบริหารจัดการ การศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1. วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, 20(3), 85-94*
- พรรณนารายณ์ ชัยเดช, พงษ์ศักดิ์ ศิริโสม, และ สุมาลี ศรีพุทธรินทร์. (2564). *การพัฒนา รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา. วารสาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, 10(2), 412-423*
- พระมหาวิชาญ สุวิชาโน และคณะ. (2562). *โรงเรียนวิถีพุทธ นวัตกรรมทางการศึกษาเพื่อ ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์. ส่วนวางแผนและพัฒนาการอบรม, สำนักงานพระสอน ศีลธรรมและหลักสูตรพุทธบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2565). *หลักสูตรในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ*. ค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2565, จาก <https://www.vitheeбудdha.com/main.php?url=about&id=37>.
- ยงยุทธ เกษสาคร. (2554). *ภาวะผู้นำและการทำงานเป็นทีม*. พิมพ์ครั้งที่ 1 .กรุงเทพฯ: เอส แอนด์ จี กราฟฟิค.

ราชกิจจานุเบกษา. (2561). ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก. ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

_____. (2562). พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136, ตอนที่ 56 ก(30 เมษายน 2562): 103-104.

_____. (2562). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก. หน้า 49-53.

รัชนี้ ศรีทับทิม. (2562). การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดเฉลิมพระเกียรติ (พิบูลบำรุง). วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร การศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร.

โรงเรียนวิถีพุทธ. (2563). โรงเรียนวิถีพุทธพุทธธรรมประยุกต์เพื่อการศึกษา. สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2563. จาก <https://www.vitheebuddha.com/main.php?url=about&id>.

โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม. (2565). แผนปฏิบัติการประจำปีการศึกษา 2565. บึงกาฬ: ฝ่ายวิชาการ โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม.

วรรณภา สังวิบุตร และ จิราภรณ์ ผันสว่าง. (2566). แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของโรงเรียนโคกกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาร้อยเอ็ด. วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์. ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (ก.ค. - ธ.ค. 2566).

วาทีนิ พูลทรัพย์. (2563). องค์ประกอบการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา. วิทยานิพนธ์ ปรัชญาดุสิตบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วีเรืองรัตน์ แก้วทอง และ นิพนธ์ วรรณเวช. (2567). การบริหารสถานศึกษาในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี. วารสารสรีนธรปริทรรศน์. ปีที่ 25 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2567.

วิโรจน์ สารรัตน์. (2561). วิธีการวิจัยทางการบริหารการศึกษา:แนวคิดและกรณีศึกษา. ขอนแก่น : พิมพ์ครั้งที่ 2. คลังนันทวิทยา.

วีรณัฐ สุทธิพันธ์. (2558). รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธที่มุ่งเน้นจิตอาสาของนักเรียน ประถมศึกษา. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. 5(2) : 112-130.

ศิริกุล นามศิริ. (2552). การพัฒนางานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็กด้วยหลักการบริหาร: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สถานศึกษาวิถีพุทธ. (2565). ความเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธ. ค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2565, จาก <https://www.vitheebuddha.com/main.php?url=about&id=32>.

สรีญญา มาตนอก. (2557). ปัญหาและแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3. วิทยานิพนธ์ สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

สายทอง หลากจิตร. (2555). การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธโรงเรียนเครือข่ายก่งไกรลาศวิทยา จังหวัดสุโขทัย. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย

- มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.
 สุวิมล ว่องวานิช. (2562). *การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน* (พิมพ์ครั้งที่ 20). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2562). *ประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับจากร่างพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562* เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2563, จาก <https://gnews.apps.go.th/news?news=>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579*. พริกหวานกราฟฟิค
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา. (2565). *แนวทาง 29 ประการสู่การเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ*. ค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2565, จาก <https://www.vitheebuddha.com/main.php?url=about&id=34>.
- _____. (2565). *โรงเรียนวิถีพุทธ*. ค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2565, จาก <https://www.vitheebuddha.com/main.php?url=about&id=38>.
- สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม. (2565). *มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 13/2547 มติที่ 207 เรื่อง ส่งเสริมและสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธ*. ค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2565, จาก www.mahathera.org.
- สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2562) *พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (Education Sandbox)*. เอกสารวิชาการ, สำนักวิชาการ, สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สิทธิศักดิ์ เพ็ชรยิ้ม. (2563). *การทำงานเป็นทีมที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 22*. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- สมเกียรติ สุวรรณ, วิโรจน์ สารรัตน์, และ พงษ์ศักดิ์ ศิริโสม. (2564). *การพัฒนากลยุทธ์การบริหารโรงเรียนนาร่องในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา*. *วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 17(2), 115–128
- อริศรา อุ่มสิน. (2560). *การศึกษาการทำงานเป็นทีมของครูผู้สอนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 17*. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
- Adler, N. (1997). *Organizational Behavior*. 3rd ed. Cincinnati, OH: South-West Publishing.
- Arhar, J.M., Holly, M.L., & Kasten, W.C. (2001). *Action research for teachers*. New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Barney, J. B. (1991). Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99-120.
- Blue Steps. (2022). *5 Key Factors to Managing Successful Teams*. Retrieved May 2, 2022, from <https://www.bluesteps.com/blog/5-key-factors-managing->

successful-teams.

- Boakye, K. G. (2015). A correlated uniqueness model of service quality measurement among users of cloud-based service platforms. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 55, 1-10.
- Brill, N.I. (1976). *Teamwork :Working Together In the Human Service*. New York : Harper & Row.
- Brow, B. L. (2002). Improving Teaching Pracicse Through Action Research,. *Dissertation Abstracts International*. 63(04) , 1304-A.
- Bucknam, A. (2006). *Drawing for web-based professional development*. Denver, Co: Center for Research Strategies and the Colorado Department of Education.
- Buzzell, Robert D. & Gale, Bradley T. (1987). *The PIMS Principles: Linking Strategy to Performance*. NewYork : Free Press.
- Campbell, A., & Luchs, K.S. (1998). *Strategic Synergy* . 2nd. London : International Thomson Business Press.
- Carr, W., & Kemmis, S..(1986). *Becoming critical: Education, knowledge, and action research*. 3rd ed. Lewes, Sussex: Falmer Press.
- Coghlan, D., & Brannick, T. (2007). *Doing action research in your own organization*. 2nd ed. London: Sage.
- Coon, D. (1994). *Essentials of Phychology Exploration and Application*. 6th ed. Chicago: West Publishing.
- Creswell, J. W. (2008). *Educational research : Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. 3rd. New Jersey: Pearson.
- Croasdaile, S. S. (2005). Social Organizational Factor Relate to Involvement inTeacher Research : A Study of Teacher Researchers,. *Dissertation Abstracts International*. 66(03) , 961-A..
- Daft, R.L. (1991). *Management*. 2nd ed. New York : Dryden Press.
- _____. (1999). *Leadership theory and practice*. New York : Dryden Press.
- DeakinCo. (2016). *10 Key Elements of Effective Teamwork*. Retrieved May 1, 2022, from <https://deakinco.com/resource/the-five-elements-of-successful-teamwork/>.
- Delanoeye, Gary John. (2008). Reflective Teaching and Parctitioner Reseach : Evaluating the Impact of Action Research Instruction on k-12 Teachers. *Dissertation Abstracts International*, 68(8), unpagued.
- Domjan. M. (1996). *The Essentials of Conditioning and Learning*. New York: Brook & Cole Publishing.
- Don, Y. & Raman, A. (2019). "Teamwork involves more than one person". *School Management and Leadership: Teamwork in School.*, (Volume 4 Issue

- 3,2014), 14. <https://www.researchgate.net/publication/340479493>
- Donald, M. Thomas. (1980). Parent Participation in Education. *NASSP Bulletin*, 64(1), 1-2.
- Edgar H., Schein. (1985). *In Gaining Control of The Corporate Cultrue*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Feldman, R.S. (1996). *Critical thinking*. Retrieved March 20, 2010, from http://cgsc.rta.mi.th/cgsc/index.php?option=com_content&view=article&id=402:87032&catid=7:88&Itemid=25.
- Haughtom, M. A., Crick, A. P., Moor, S. E., & Nicholson, L. A. (2003). *A Methodology for Improved Synergy Between the Classroom and Management Practices. Education & Training*, 45(1), 30-44.
- Holter, I. M., & Schwartz-Barcott, D. (1993). Action research: What is it? How has it been used, and how can it be used in nursing?. *Journal of Advanced Nursing* 18, 296 - 304.
- James, E. A., Milenkiewicz, M.t., & Bucknam, A. (2008). *Participatory action research for Educational Leadership: Using Data-Driven Decision Making to Improve Schools*. California: Sage.
- Lysberg, J. & Ronning, W. (2021). " Teachers' reflections on proposals for change in situated teamwork," *REFLECTIVE PRACTICE (Volume 22 Issue 4,2021)*, 459–473. <https://doi.org/10.1080/14623943.2021.1915267>
- Kapoor, D. & Lordan, S. (2009). *Education, Participatory Action Research, and Social Change*. New York: Palgrave Macmillan.
- Karakus, Mehmet & Toremeh, Fatih. (2008). *How Our Schools Can Be More Synergic: Determining the Obstacles of Teamwork. Team Performance Management*, 14(6), 233 – 247.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. (1992). *The action research planner*. 2nd ed. Victoria: Deakin University, Australia.
- _____. (1998). *The action research planner*. 3rd ed. Victoria: Deakin University, Australia.
- Kemmis, S., & Wilkinson, M. (1998). *Participatory action research and the study of practice*. In B. Atweh, S.
- Kemmis, & P. Weeks (Eds.). *Action research in practice: Partnerships for social justice in education*. London and New York: Routledge.
- Kindon, S., Pain, R., & Kesby, M. (2007). *Participatory Action Research Approaches and Methods: Connecting people, participation and place*. New York: Routledge.
- Klein, S.B. (1991). *Learning: Principles and applications*. 2nd ed. New York: McGraw-Hill.

- Lahey, B. B. (2001). *An Introduction to Psychology*. 7th ed. Chicago: McGraw-Hill.
- Latash, M. L. (2008). *Synergy*. New York: Oxford University Press.
- Larson, P. and Lafasto, M. (1989). *Current Practices In The Administration Of Student Activities Finances In Selected Montana Public Secondary School*. Dissertation Abstracts International.
- Lunenburg, F.C., & Ornstein, A.C. (2000). *Educational administration: Concepts and practice*. 3rd ed. Belmont: Wadworth.
- McIntyre, A. (2008). *Participatory Action Research*. London : Sage.
- McMillan, J.H., & Wergin, J.F. (2002). *Understanding and evaluating educational research*. 2nd ed. New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- McTaggart, R. (1991). Principles for participatory action research. *Adult Education Quarterly*. 41(3), 68 – 187.
- _____. (2010). *Participatory action research or change and development*. Townsville, Australia: James Cook University.
- Mills, G. E. (2000). *Action research: A guide for the teacher researcher*. New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- _____. (2007). *Action research: A guide for the teacher researcher*. 3rd ed. New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Morrison, S. (2000). *Critical thinking: Developing an effective worldview*. Retrieved March 20, 2010, from http://cgsc.rta.mi.th/cgsc/index.php?option=com_content&vi&id=402
- Mumford, T. V., & Mattson, M. (2009). Will Team Work?: How the Nature of Work Drives Synergy in Autonomous Team Designs. *Academy of Management*, Washington State University.
- Owens, R.G. (2001). *Organizational behavior in education: Instructional leadership and social reform*. Boston: Allyn & Bacon.
- Parker, G.M. (1990). *Teampayers and Team work : The New Competitive Business Strategy*. San Francisco, Calif : Jossey-Bass.
- Passfield, R. (2002). Creating Innovation and Synergy Through a Parallel Action Learning Structure. *The Learning Organization*, 9(4), 150 – 158.
- Porter, M. E. (1985). *Creating and Sustaining Superior Performance*. New York: Free Press.
- Pun, K. P. (2004). A Conceptual Synergy Model of Strategy Formulation for Manufacturing. *International Journal Operations & Production Management*, 24(9), 903 – 928.
- Quixley, S. (2008). *Participatory action research: A brief outline of the concept*. Taskforce: Canberra.
- _____. (2008). *Participatory action research: An outline of the concept*.

- Retrieved August 31, 2009, from
http://www.suziqconsulting.com.au/free_articles_files/CD%20-%20PAR%20Detailed%20Overview%20-%20Aug08.pdf.
- Robbins, S.P. (2001). *Organizational Behavior*. 9th ed. Upper Saddle River, New Jersey : Prentice Hall.
- Rohwer & B-Howe. (1980). *Educational Psychology Teaching for Student Diversity*. New York: Softcover.
- Schunk, D. H. (1991). *Learning Theories : And Education Perspectives*. New York: Macmillan Publishing.
- Seymour-Rolls K., & Hughes I. (2000). *Participatory action research: Getting job done*. Retrieved September 25, 2009, from
<http://www2.fhs.usyd.edu.au/arow/o/m01/rseymour.htm>.
- Stoner, J.A.F., & Freeman, R.E. (1992). *Management*. 5th ed. New Jersey: Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- Stringer, E. T. (1999). *Action research*, 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Trautwein, F. (1990). Merger Motives and Merger Prescriptions. *Strategic Management Journal*, vol. 11, 283-295.
- Webb, C. (1991). *Action research: The research process in nursing*. 2nd ed. London: Blackwell Scientific Publications.
- Wollfolk, A.E. (1998). *Educational Psychology*. 7th ed. Boston: Allyn & Bacon.
- Woodcock, Mike. (1989). *Team Development Manual*. 2nd ed. England, Gower Publishing.
- Woodcock, M. and Francis, D. (1994). *Team Building Strategy*. Hampshire : Gower Publishing
- Zuber-Skerritt, O. (1992). *Action research in higher education: Examples and reflections*. London: Kogan Page Limited.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ
และหนังสือราชการแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญ

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ

ที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง/สถานที่ปฏิบัติงาน	ความเชี่ยวชาญ
1	พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร.	รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช- วิทยาลัยวิทยาเขตอีสาน	ด้านการดำเนินงาน โรงเรียนวิถิพุทธ
2	รศ.ดร.วรรณิ แกมเกตุ	อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	ด้านรูปแบบการวิจัย
3	รศ.ดร.ชาติชาย ม่วงปทุม	อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี	ด้านความตรงเชิง เนื้อหา
4	ผศ.ดร.พรศิริ กองนวล	อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี	ด้านรูปแบบและ โครงสร้างการวิจัย
5	ว่าที่ร้อยตรี รศ.ดร.สุทธิพร บุญส่ง	อาจารย์คณะครุศาสตร์ อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี	ด้านการวิจัย Curriculum & Instruction , Social Studies , บริหาร การศึกษา

ที่ ศธ ๐๔๓๑๒.๒๔/พิเศษ

โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม
ตำบลสมสนุก อำเภอบางบาล
จังหวัดบึงกาฬ ๓๘๑๙๐

๖ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญ

นมัสการ พระครูสุธีจริยวัฒน์, ผศ.ดร.

ด้วยข้าพเจ้า นางศศิธร วงศ์ขาลี ผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม กำลังทำวิจัย เรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ ซึ่งในการศึกษารั้งนี้จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาของแบบสอบถาม แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ในการนี้โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือดังกล่าว

จึงนมัสการเพื่อโปรดพิจารณา โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านเป็นอย่างดี และขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

(นางศศิธร วงศ์ขาลี)

ผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

กลุ่มงานบริหารทั่วไป

ศศิธร วงศ์ขาลี

โทรศัพท์ ๐๙ ๕๑๗๘ ๕๔๘๙

ที่ ศธ ๐๔๓๑๒.๒๔/พิเศษ

โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม
ตำบลสมสนุก อำเภอปากคาด
จังหวัดบึงกาฬ ๓๘๑๙๐

๖ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญ

เรียน รศ.ดร.วรรณิ์ แกมเกตุ

ด้วยข้าพเจ้า นางศศิธร วงศ์ขาลี ผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม กำลังทำวิจัย เรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ ซึ่งในการศึกษารั้งนี้จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาของแบบสอบถาม แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ในการนี้โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นางศศิธร วงศ์ขาลี)

ผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

กลุ่มงานบริหารทั่วไป

ศศิธร วงศ์ขาลี

โทรศัพท์ ๐๙ ๕๑๓๘ ๕๔๘๙

ที่ ศธ ๐๔๓๑๒.๒๔/พิเศษ

โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม
ตำบลสมสนุก อำเภอบึงกาฬ
จังหวัดบึงกาฬ ๓๘๑๙๐

๖ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญ

เรียน รศ.ดร.ชาติชาย ม่วงปทุม

ด้วยข้าพเจ้า นางศศิธร วงศ์ชาติ ผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม กำลังทำวิจัย เรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่ต้นวัตกรรมการศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าจำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาของแบบสอบถาม แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ในการนี้โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นางศศิธร วงศ์ชาติ)

ผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

กลุ่มงานบริหารทั่วไป

ศศิธร วงศ์ชาติ

โทรศัพท์ ๐๙ ๕๑๗๘ ๕๕๘๙

ที่ ศธ ๐๔๓๐๒.๒๔/พิเศษ

โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม
ตำบลสมสนุก อำเภอปากคาด
จังหวัดบึงกาฬ ๓๘๑๙๐

๖ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญ

เรียน ผศ.ดร.พรศิริ กองนวล

ด้วยข้าพเจ้า นางศศิธร วงศ์ชาติ ผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม กำลังทำวิจัย เรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ ซึ่งในการศึกษารั้งนี้จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาของแบบสอบถาม แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ในการนี้โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นางศศิธร วงศ์ชาติ)

ผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

กลุ่มงานบริหารทั่วไป

ศศิธร วงศ์ชาติ

โทรศัพท์ ๐๙ ๕๑๗๘ ๕๔๘๙

ที่ ศธ ๐๔๓๐๒.๒๔/พิเศษ

โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม
ตำบลสมสนุก อำเภอบึงกาฬ
จังหวัดบึงกาฬ ๓๘๑๙๐

๖ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญ

เรียน ว่าที่ร้อยตรี รศ. ดร.สุทธิพร บุญส่ง

ด้วยข้าพเจ้า นางศศิธร วงศ์ชาติ ผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม กำลังทำวิจัย เรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ ซึ่งในการศึกษารั้งนี้จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาของแบบสอบถาม แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ในการนี้โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นางศศิธร วงศ์ชาติ)

ผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

กลุ่มงานบริหารทั่วไป

ศศิธร วงศ์ชาติ

โทรศัพท์ ๐๙ ๕๑๗๘ ๕๔๘๙

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์เพื่อการศึกษาดูงานแบบ Online

ที่ ศธ ๐๔๓๑๒.๒๔/พิเศษ

โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม
ตำบลสมสนุก อำเภอบึงกาฬ
จังหวัดบึงกาฬ ๓๘๑๙๐

๑ สิงหาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตกระหนในการศึกษาดูงานแบบ Online

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา

ด้วยข้าพเจ้า นางศศิธร วงศ์ชาติ ผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม กำลังทำวิจัย เรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ และทีมผู้ร่วมวิจัยได้เสนอความเห็นร่วมกันว่าให้มีการศึกษาดูงานแบบออนไลน์ในโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธจำนวน ๓ แห่ง ซึ่งโรงเรียนของท่านเป็น ๑ ใน ๓ ของโรงเรียนเป้าหมาย

ดังนั้น ทางโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จึงขออนุญาตกระหนในการศึกษาดูงานแบบออนไลน์โดยการศึกษาค้นคว้าจาก website โรงเรียนของท่าน และอาจมีการประสานขอข้อมูลเพิ่มเติมทางไลน์ หรือโทรศัพท์ ในบางกรณี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นางศศิธร วงศ์ชาติ)
ผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

กลุ่มงานบริหารทั่วไป

ศศิธร วงศ์ชาติ

โทรศัพท์ ๐๙ ๕๑๗๘ ๕๔๘๙

ที่ ศธ ๐๔๓๑๒.๒๔/พิเศษ

โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม
ตำบลสมสนุก อำเภอปากคาด
จังหวัดบึงกาฬ ๓๘๑๙๐

๑ สิงหาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตครูในการศึกษาครูแบบ Online

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองขอน

ด้วยข้าพเจ้า นางศศิธร วงศ์ชาติ ผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม กำลังทำวิจัย เรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ และทีมผู้ร่วมวิจัยได้เสนอความเห็นร่วมกันว่าให้มีการศึกษาครูแบบออนไลน์ในโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธจำนวน ๓ แห่ง ซึ่งโรงเรียนของท่านเป็น ๑ ใน ๓ ของโรงเรียนเป้าหมาย

ดังนั้น ทางโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จึงขออนุญาตครูในการศึกษาครูแบบออนไลน์โดยการศึกษาค้นคว้าจาก website โรงเรียนของท่าน และอาจมีการประสานขอข้อมูลเพิ่มเติมทางไลน์ หรือโทรศัพท์ ในบางกรณี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นางศศิธร วงศ์ชาติ)

ผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

กลุ่มงานบริหารทั่วไป

ศศิธร วงศ์ชาติ

โทรศัพท์ ๐๙ ๕๑๗๘ ๕๔๘๙

ที่ ศธ ๐๔๓๑๒.๒๔/พิเศษ

โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม
ตำบลสมสนุก อำเภอบึงกาฬ
จังหวัดบึงกาฬ ๓๘๑๙๐

๑ สิงหาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตเรียนในการศึกษาแบบ Online

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนอุบลรัตน์พิทยาคม

ด้วยข้าพเจ้า นางศศิธร วงศ์ชาติ ผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม กำลังทำวิจัย เรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ และทีมผู้ร่วมวิจัยได้เสนอความเห็นร่วมกันว่าให้มีการศึกษาแบบออนไลน์ในโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธจำนวน ๓ แห่ง ซึ่งโรงเรียนของท่านเป็น ๑ ใน ๓ ของโรงเรียนเป้าหมาย

ดังนั้น ทางโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จึงขออนุญาตเรียนในการศึกษาแบบออนไลน์โดยการศึกษาค้นคว้าจาก website โรงเรียนของท่าน และอาจมีการประสานขอข้อมูลเพิ่มเติมทางไลน์ หรือโทรศัพท์ ในบางกรณี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นางศศิธร วงศ์ชาติ)

ผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

กลุ่มงานบริหารทั่วไป

ศศิธร วงศ์ชาติ

โทรศัพท์ ๐๙ ๕๑๗๘ ๕๔๘๙

ภาคผนวก ค
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 1

แบบประเมินสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม
การวิจัยเรื่อง การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีมในโรงเรียนขนาดเล็ก:
กรณีโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ

คำชี้แจง

แบบประเมินสภาพการดำเนินงานฉบับนี้ ใช้สำหรับการประเมินสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมทั้งก่อนและหลังการนำแผนปฏิบัติการ (action plan) ลงสู่การปฏิบัติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำผลการประเมินทั้งก่อนและหลังการนำแผนลงสู่การปฏิบัติมาเปรียบเทียบกับกันเพื่อให้เห็นข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ตามเกณฑ์การประเมินอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ 5 ด้าน 29 ประการ

ก่อนการประเมิน ผู้ประเมินบันทึกข้อมูลดังนี้

แบบประเมินนี้ใช้เมื่อ [] ก่อนนำแผนไปปฏิบัติ [] หลังนำแผนไปปฏิบัติ
วันเดือนปีที่ประเมิน วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....
ระหว่างเวลา.....น. ถึง เวลา.....น.
ชื่อผู้ประเมิน.....

ผลการประเมินการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธตามเกณฑ์อัตลักษณ์ 5 ด้าน 29 ประการ

ข้อ	ด้าน/ตัวบ่งชี้	ผลการประเมิน					
		มีการดำเนินการ					ไม่มีการดำเนินการ
		ดีเยี่ยม 5	ดีมาก 4	ดี 3	พอใช้ 2	ควรปรับปรุง 1	
	ด้านกายภาพ	---	---	---	---	---	---
1	มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ						
2	มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน						
3	มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน						
4	มีพระพุทธรูปศาสนสุภาษิต วาเทธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่างๆ						
5	มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น						
6	มีห้องพระพุทธรูปศาสนาหรือลานธรรม						
7	ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ 100 %						

ผลการประเมินการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธตามเกณฑ์อัตลักษณ์ 5 ด้าน 29 ประการ (ต่อ)

ข้อ	ด้าน/ตัวบ่งชี้	ผลการประเมิน					
		มีการดำเนินการ					ไม่มีการ ดำเนินการ
		ดีเยี่ยม 5	ดีมาก 4	ดี 3	พอใช้ 2	ควร ปรับปรุง 1	
	ด้านกิจกรรมประจำวันพระ	----	----	----	----	----	----
1	ใส่เสื้อขาวทุกคน						
2	ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์						
3	รับประทานอาหารมังสวิรัตในมือกลางวัน						
4	สวดมนต์แปล						
---	ด้านการเรียนการสอน	----	----	----	----	----	----
1	บริหารจัดการ เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้า บ่าย ทั้งครู และนักเรียน						
2	บูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระ และในวัน สำคัญทางพระพุทธศาสนา						
3	ครู พานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรม จิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง						
4	ครู ผู้บริหาร และ นักเรียน ทุกคน ไปปฏิบัติ ศาสนกิจที่วัดเดือนละครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้						
5	ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน เข้าค่าย ปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง						
---	ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และ นักเรียน	----	----	----	----	----	----
1	รักษาศีล 5						
2	ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม						
3	ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณา อาหารรับประทานอาหาร ไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ						
4	ประหยัด ออม ถนอมใช้ เงิน และสิ่งของ						
5	มีนิสัยใฝ่รู้ สู้งาน						

ผลการประเมินการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธตามเกณฑ์อัตลักษณ์ 5 ด้าน 29 ประการ (ต่อ)

ข้อ	ด้าน/ตัวบ่งชี้	ผลการประเมิน					
		มีการดำเนินการ					ไม่มีการดำเนินการ
		ดีเยี่ยม 5	ดีมาก 4	ดี 3	พอใช้ 2	ควรปรับปรุง 1	
---	ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ						
1	ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน						
2	ไม่ดูดำนักเรียน						
3	ชื่นชมคุณความดีหน้าเสาธงทุกวัน						
4	โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี						
5	ครู ผู้บริหารและนักเรียนมีสมุดบันทึกความดี						
6	ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอบได้ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย						
7	บริหารจัดการ เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง						
8	มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ						

เกณฑ์การแปลผลรายด้าน

วิธีคำนวณ

- นำคะแนนรายตัวบ่งชี้ในแต่ละด้านมารวมกัน แล้วหารด้วยจำนวนตัวบ่งชี้ทั้งหมด โดยแปลผลคะแนนดังนี้
- คะแนนตั้งแต่ 4.51 - 5.00 หมายถึง ผลการประเมินอยู่ในระดับดีที่สุด
- คะแนนตั้งแต่ 3.51 - 4.50 หมายถึง ผลการประเมินอยู่ในระดับดีมาก
- คะแนนตั้งแต่ 2.51 - 3.50 หมายถึง ผลการประเมินอยู่ในระดับดี
- คะแนนตั้งแต่ 1.51 - 2.50 หมายถึง ผลการประเมินอยู่ในระดับพอใช้
- คะแนนตั้งแต่ 1.00 - 1.50 หมายถึง ผลการประเมินอยู่ในระดับควรปรับปรุง

คำชี้แจง

แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการฉบับนี้ ใช้สำหรับทีมแกนนำเพื่อบันทึกผลการดำเนินงานในระหว่างการทำโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อติดตามและตรวจสอบความก้าวหน้าในการทำโครงการต่าง ๆ เป็นระยะ โดยการบันทึกตามสภาพจริงที่พบเห็นจากการตรวจสอบเอกสาร หลักฐานเชิงประจักษ์ หรืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน เช่น การสังเกตและสำรวจการปฏิบัติจริง บันทึกการดำเนินงาน ภาพประกอบ และเอกสารอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงวิธีการดำเนินงาน รวมทั้งใช้วิธีการสังเกต และการสัมภาษณ์เพิ่มเติมเพื่อให้การสังเกตและบันทึกมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ก่อนการบันทึก ผู้บันทึกทำการบันทึกข้อมูลดังนี้

วันเดือนปีที่บันทึก วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ระหว่างเวลา.....น. ถึง เวลา.....น.

ชื่อผู้บันทึก.....

บันทึกผลการดำเนินงาน

ส่วนที่ 1 : ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับโครงการ

โครงการที่.....ชื่อโครงการ.....

ระยะเวลาดำเนินการ.....ผู้รับผิดชอบโครงการ.....

การตรวจสอบความคืบหน้าในการดำเนินงานตามตัวบ่งชี้

ด้าน.....

[illegible]

ส่วนที่ 2 : บันทึกความก้าวหน้าในการดำเนินงานโครงการ

1) วิธีการจัดกิจกรรมของโครงการเป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้หรือไม่? อย่างไร?

.....

.....

.....

2) ความก้าวหน้าของโครงการเป็นอย่างไร?

.....

.....

.....

3) กิจกรรมที่จัดทำบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในโครงการหรือไม่? อย่างไร ?

.....

.....

.....

4) ปัญหา หรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นมีหรือไม่? อย่างไร?

.....

.....

.....

5) การใช้ทรัพยากรทางการบริหารต่าง ๆ คือ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการในการนำแผนปฏิบัติการสู่การปฏิบัติ ได้ผลเป็นอย่างไร? มีสิ่งใดที่ต้องปรับปรุงแก้ไขหรือไม่?

.....

.....

.....

6) การปฏิบัติงานภายใต้บริบทของ “หลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม” มีการดำเนินการอย่างไร และได้ผลหรือไม่ได้ผลอย่างไร?

.....

.....

.....

สรุปผลการประเมิน

จุดเด่นของการดำเนินงาน

.....

.....

.....

จุดที่ควรพัฒนาในการดำเนินงาน

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

ข้อสรุปอื่นๆ (ถ้ามี)

.....

.....

.....

.....

การวิจัยเรื่อง การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีมในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก:
กรณีโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ

แบบประเมินโครงการนี้ ใช้สำหรับทีมแกนนำเพื่อบันทึกผลการประเมินสภาพดำเนินงานเมื่อสิ้นสุดโครงการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสรุปและประเมินผลการดำเนินงานโครงการตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ โดยให้มีการบันทึกและประเมินตามสภาพจริงที่พบเห็นจากการตรวจสอบเอกสาร หลักฐาน หรืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน เช่น บันทึกการดำเนินงาน ภาพประกอบ และเอกสารอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงวิธีการดำเนินงาน รวมทั้งใช้วิธีการสังเกต และการสัมภาษณ์เพิ่มเติมเพื่อให้การประเมินมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ชื่อผู้ประเมิน.....

ระยะเวลาดำเนินการ.....ผู้รับผิดชอบโครงการ.....

[illegible]

ส่วนที่ 2 : บันทึกผลการดำเนินงานโครงการ

1) โครงการบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด?

.....

.....

.....

2) วิธีการและกิจกรรมของโครงการตามที่ได้วางแผนไว้ได้ดำเนินการครบถ้วนหรือไม่? อย่างไร?

.....

.....

.....

.....

3) ผลที่เกิดขึ้นจากการนำโครงการไปปฏิบัติเป็นอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4) ปัญหา หรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นมีหรือไม่? อย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5) การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ทางการบริหารต่าง ๆ คือ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการในการนำแผนปฏิบัติการสู่การปฏิบัติ ได้ผลเป็นอย่างไร? มีสิ่งใดที่ต้องปรับปรุงแก้ไขหรือไม่?

.....

.....

6) การปฏิบัติงานภายใต้บริบทของ “หลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม” มีการดำเนินการอย่างไร และได้ผลหรือไม่ได้ผลอย่างไร?

.....

.....

.....

สรุปผลการประเมิน

จุดเด่นโครงการ

จุดที่ควรพัฒนา

ข้อเสนอแนะ

อื่นๆ (ถ้ามี)

เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 4

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

การวิจัยเรื่อง การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีมในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก:
กรณีโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกฉบับนี้ใช้สำหรับการสัมภาษณ์ทีมแกนนำในขั้นตอนการปฏิบัติ (acting) หลังจากที่ได้มีการนำแผนปฏิบัติการ (action plan) ลงสู่การปฏิบัติแล้ว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ของการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากการกระทำทั้งระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้แผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก และใช้หลักองค์รวมที่ถือเป็นตัวสอดแทรกเสริมไปปฏิบัติ

ชั้นนำ

1. เริ่มจากการสร้างความคุ้นเคย ต่อด้วยผู้สัมภาษณ์แนะนำตนเอง
2. แจ้งวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์ ขออนุญาตเริ่มการสัมภาษณ์และบันทึกเทป โดยขอให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็น และข้อเท็จจริงอย่างอิสระเพื่อประโยชน์ต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีม

ขั้นสัมภาษณ์

ผู้สัมภาษณ์เลือกใช้คำถามจากคำถามการวิจัยเป็นหลัก และจะปรับให้เหมาะสมกับผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นทีมแกนนำ

รายการคำถาม

1. ท่านคิดว่า การนำทางเลือกที่ประเมินได้ไปปฏิบัติโดยใช้แผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก (main intervention) และใช้หลักการทำงานเป็นทีมมาเป็นตัวสอดแทรกเสริม (additional Intervention) มีปรากฏการณ์การปฏิบัติอะไรเกิดขึ้น? และอย่างไร?
2. ท่านคิดว่า ปรากฏการณ์การปฏิบัติที่เกิดขึ้นได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเพียงใดต่อ
 - 2.1 ระดับตัวบุคคล
 - 2.2 ระดับกลุ่มบุคคล
 - 2.3 ระดับองค์กร
3. ท่านคิดว่าการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีมในครั้งนี้ ตัวบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรเกิดการเรียนรู้ หรือองค์ความรู้จะใดจากการปฏิบัติร่วมในการนำเอาแผนปฏิบัติการที่ถือเป็นตัวสอดแทรกหลัก และใช้หลักการทำงานเป็นทีมมาใช้เป็นตัวสอดแทรกนั้น

ขั้นสรุปผลการสัมภาษณ์

1. ผู้สัมภาษณ์กล่าวขอบคุณที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ให้ข้อมูลเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีม
2. ผู้สัมภาษณ์สรุปผลการสัมภาษณ์ และสอบถามผู้ถูกสัมภาษณ์ว่าถูกต้องตามที่ให้สัมภาษณ์หรือไม่? หรือมีอะไรเพิ่มเติม?
3. กล่าวขอบคุณ / ปิดการสัมภาษณ์

เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 5

แบบสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อประเมินความพึงพอใจ
การวิจัยเรื่อง การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีมในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก:
กรณีโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ใช้สำหรับการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือได้รับผลจากการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีมของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ซึ่งได้แก่ คณะครู นักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา และผู้ปกครองนักเรียน ภายหลังจากที่ได้มีการนำแผนปฏิบัติการ (action plan) ลงสู่การปฏิบัติแล้ว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความพึงพอใจของบุคคลในกลุ่มดังกล่าวเกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมในภาพรวม

ชั้นนำ

1. เริ่มจากการสร้างความคุ้นเคย ต่อด้วยผู้สัมภาษณ์แนะนำตนเอง
2. แจ้งวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์ ขออนุญาตเริ่มการสัมภาษณ์และบันทึกเทป โดยขอให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็น และข้อเท็จจริงอย่างอิสระเพื่อประโยชน์ต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีม

ขั้นสัมภาษณ์

ผู้สัมภาษณ์เลือกใช้คำถามจากคำถามการวิจัยเป็นหลัก และจะปรับให้เหมาะสมกับผู้ให้สัมภาษณ์ในแต่ละกลุ่ม

รายการคำถาม
1. ท่านมีความพึงพอใจเกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม หรือไม่ อย่างไร? 2. ท่านหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับท่านได้รับผลจากกระบวนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธนี้อย่างไรบ้าง? 3. ท่านมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอย่างไรบ้างเกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม?

ขั้นสรุปผลการสัมภาษณ์

1. ผู้สัมภาษณ์กล่าวขอบคุณที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ให้ข้อมูลเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีม
2. ผู้สัมภาษณ์สรุปผลการสัมภาษณ์ และสอบถามผู้ถูกสัมภาษณ์ว่าถูกต้องตามที่ให้สัมภาษณ์หรือไม่? หรือมีอะไรเพิ่มเติม?
3. กล่าวขอบคุณ / ปิดการสัมภาษณ์

เครื่องมือการวิจัยฉบับที่ 6

แบบบันทึกและสังเกตการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม
การวิจัยเรื่อง การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีมในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก:
กรณีโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ

คำชี้แจง

แบบบันทึกและสังเกตฉบับนี้ใช้สำหรับการสังเกตการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการประเมินสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีมที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดกระทำขึ้น

ก่อนการบันทึก ผู้บันทึกทำการบันทึกข้อมูลดังนี้

วันเดือนปีที่บันทึก วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ระหว่างเวลา.....น. ถึง เวลา.....น.

ชื่อผู้บันทึก.....

บันทึกผลการสังเกต

1) การจัดกิจกรรมตามอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ 5 ด้าน 29 ตัวบ่งชี้

สิ่งที่พบจากการสังเกต

.....

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ง
ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

นางศศิธร วงศ์ชาลี เกิดเมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2510 ณ บ้านเลขที่ 55 หมู่ที่ 3 ตำบลหอคำ อำเภอเมืองบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ เป็นบุตรคนที่ 3 ของ นายดี และนางอ้วน พิมพา สมรสกับ นายบุญเกษม วงศ์ชาลี มีบุตรด้วยกัน 3 คน คือ นายวิศรุต วงศ์ชาลี นางสาวชลิตาพร วงศ์ชาลี และ นายภูมิมินทร์ วงศ์ชาลี ตามลำดับ

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.2532 สำเร็จการศึกษาหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาการประถมศึกษา จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

พ.ศ.2542 สำเร็จการศึกษาหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาการประถมศึกษา จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

พ.ศ.2549 สำเร็จการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตร(การบริหารการศึกษา) สาขา การบริหารการศึกษา จากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

พ.ศ.2555 สำเร็จการศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา รุ่นที่ 8 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ประวัติการทำงาน

พ.ศ.2534 บรรจุเข้ารับราชการครั้งแรก ตำแหน่ง อาจารย์ 1 ระดับ 3 โรงเรียนบ้านนาแก สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดหนองคาย

พ.ศ.2546 สบเลื่อนตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาแก อำเภอปากคาด จังหวัดบึงกาฬ

พ.ศ.2547 ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นรองผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาแก อำเภอปากคาด จังหวัดบึงกาฬ

พ.ศ.2548 ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนยุเนสโกสมันนา ตำบลจุมพล อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

พ.ศ.2549 ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโสกบง ตำบลนาตง อำเภอปากคาด จังหวัดบึงกาฬ

พ.ศ.2555 ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านคลองเค็ม ตำบลหนองเล็ง อำเภอเมือง-บึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ

พ.ศ.2560 ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนโนนคำพิทยาคม ตำบลคำแก้ว อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

พ.ศ.2563 ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนท่าดอกคำวิทยาคม ตำบลท่าดอกคำ อำเภอบึงโขงหลง จังหวัดบึงกาฬ

พ.ศ.2565 ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษาบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ ตั้งแต่วันที่ 18 มีนาคม 2565 – ปัจจุบัน

ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 3 หมู่ 9 ตำบลหอคำ อำเภอเมืองบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ

E-mail : sasithornwong@gmail.com Mobile no. : 09 5178 5489